

LIETUVOS EDUKOLOGIJOS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS

KALBA IR KONTEKSTAI

Mokslo darbai
2016 m. VII (1) tomas
1 dalis

Lietuvos
edukologijos
universiteto
leidykla

2016, Vilnius

ISSN 1822-5357

Mokslo darbų „Kalba ir kontekstai“ VII (1) tomas apsvařtytas Filologijos fakulteto Tarybos posėdyje 2016 09 12 (protokolo Nr. 1) ir rekomenduotas spaudai.

Redaktorių kolegija / Editorial Board

Atsakingoji redaktorė / Editor-in-Chief

Prof. dr. Ernesta Račienė Lietuvos edukologijos universitetas (Filologija 04 H)
Lithuanian University of Educational Sciences (Philology 04 H)

Atsakingosios redaktorės pavaduotojas / Vice-Editor-in-Chief

Doc. dr. Linas Selmistraitis Lietuvos edukologijos universitetas (Filologija 04 H)
Lithuanian University of Educational Sciences (Philology 04 H)

Nariai / Members

Doc. dr. Natalja Avina Lietuvos edukologijos universitetas (Filologija 04 H)
Lithuanian University of Educational Sciences (Philology 04 H)

Prof. dr. Martin Dalmas Paryžiaus Sorbonos IV universitetas, Prancūzija (Filologija 04 H)
The University of Paris-Sorbonne Paris IV, France (Philology 04 H)

Dr. Klaus Geyer Pietų Danijos universitetas, Danija (Filologija 04 H)
The University of Southern Denmark, Denmark (Philology 04 H)

Doc. dr. Rasa Matonienė Lietuvos edukologijos universitetas (Filologija 04 H)
Lithuanian University of Educational Sciences (Philology 04 H)

Prof. dr. Irena Aldona Praitis Kalifornijos valstybinis universitetas, JAV (Filologija 04 H)
California State University, the USA (Philology, 04 H)

Dr. Henrika Sokolovska Lietuvos edukologijos universitetas (Filologija 04 H)
Lithuanian University of Educational Sciences (Philology 04 H)

Doc. dr. Daiva Verikaitė-Gaigalienė Lietuvos edukologijos universitetas (Filologija 04 H)
Lithuanian University of Educational Sciences (Philology 04 H)

LITHUANIAN UNIVERSITY OF EDUCATIONAL SCIENCES
FACULTY OF PHILOLOGY

LANGUAGE IN DIFFERENT CONTEXTS

Research papers
2016 Volume VII (1)
Part 1

Lietuvos
edukologijos
universiteto
leidykla

Vilnius, 2016

TURINYS / CONTENTS

I. Žodis ir kontekstas / The Word in the Context

Ksenija Banuševičienė (Lithuania / Lietuva)

- Daiktavardinių anglicizmų vartosenos ypatumai spaudos diskurse.
Tekstynais paremtas gretinamasis tyrimas 11
- Daiktavardinių anglicizmų vartosenos ypatumai spaudos diskurse.
Tekstynais paremtas gretinamasis tyrimas 21

Diana Babušytė (Lithuania / Lietuva)

- Zur Integration von Fremdwörtern im Litauischen 23
- Svetimžodžių integracija lietuvių kalboje 30

Lina Česnulevičienė (Lithuania / Lietuva)

- Aperçu sur le rapport temporel de l'apposition participiale (le cas du participe présent) et la transposition de ses équivalents en lituanien 31
- Apie esamojo laiko dalyvio apozicijoje žymimą laiką ir jo ekvivalentų perteikimą lietuvių kalboje 39

Gražina Droessiger (Lithuania / Lietuva)

- Zur Skalierung modaler Ausdrücke: *wahrscheinlich* und *vielleicht* und ihre Entsprechungen im Litauischen 40
- Modalinių žodžių gradavimas: vokiškų žodžių *wahrscheinlich* ir *vielleicht* atitikmenys lietuvių kalboje 48

Kristina Juodinytė-Kuznetsova, Sigita Rackevičienė (Lithuania / Lietuva)

- Contrastive Semantic Analysis of Joint Venture Contract Terms in English, Lithuanian and German 49
- Sutarčių teisės terminų anglų, lietuvių, vokiečių kalbomis gretinamoji analizė 60

Julija Korostenskienė (Lithuania / Lietuva)

- On the Placement of the Reflexive-middle Marker -si- / -ся in Lithuanian and Russian 61
- Sangražinės dalelytės -si/-ся pozicija lietuvių ir rusų kalbose 72

Jolanta Liubkevič-Bedulskaja, Daiva Verikaitė-Gaigalienė (Lithuania / Lietuva)

- Don't Put the Cart before the Horse: A Comparative Study of Idioms with Vehicle Component in English, Lithuanian and Polish 73
- Nestatyk arklio prieš vežimą: lyginamasis idiomų su transporto komponentu tyrimas anglų, lietuvių ir lenkų kalbose 94

Rasa Matonienė (Lithuania / Lietuva)

- Sur la construction *faire+infinif* 95
- Apie konstrukciją *faire+infinitif* 103

Liudmila Mockienė (<i>Lithuania / Lietuva</i>)	
Contrastive Analysis of Models of Formation of Two-Word Terms in Legal Acts of a Constitutional Nature in English and Lithuanian	105
Konstitucinės teisės aktų lietuvių ir anglų kalbomis dvižodžių terminų darybos modelių gretinamoji analizė	114
Jiří Muryc (<i>The Czech Republic / Čekija</i>)	
Kontakt języków typologicznie bliskich a problematyka przekładu ustnego.	115
Tipologiškai artimų kalbų kontaktai ir žodinio vertimo problematika	121
Jana Raclavská (<i>The Czech Republic / Čekija</i>)	
Wyrażanie emocji za pomocą stałych połączeń wyrazowych na przykładzie języka polskiego i czeskiego	122
Emocijų raiška frazeologizmų pagalba, remiantis lenkų ir čekų kalbų pavyzdžiais	128
Oksana Smirnova, Sigita Rackevičienė (<i>Lithuania / Lietuva</i>)	
ES teisės aktų terminai lietuvių ir prancūzų kalbomis	129
ES teisės aktų terminai lietuvių ir prancūzų kalbomis	140
Vilhelmina Vaičiūnienė, Viktorija Mažeikienė (<i>Lithuania / Lietuva</i>)	
Cross-linguistic Variation of the Discourse Marker <i>However</i> in Parallel Corpora and Translation of <i>However</i> from English into Lithuanian	142
Tarpkalbinė anglų kalbos diskurso žymiklio <i>however</i> variacija lygiagrečiuosiuose tekstuose ir jo vertimas iš anglų kalbos į lietuvių kalbą.	152
Giedrė Valūnaitė Oleškevičienė, Vilma Asijavičiūtė (<i>Lithuania / Lietuva</i>)	
Adversative Conjunctions in Spoken Lithuanian and English	153
Priešpriešiniai jungtukai šnekamojoje lietuvių ir anglų kalbose	163
Власова Светлана (<i>Lithuania / Lietuva</i>)	
Формы прилагательных и определенность уникального объекта в церковнославянском тексте XII–XIII вв.	164
Būdvardžių formos ir unikalaus objekto apibrėžtumas XII–XIII amžių bažnytinėje slavų kalboje.	172

II. Tekstas ir pragmatika / Text and Pragmatics

Андреевская Эрика (<i>Lithuania / Lietuva</i>)	
Проблематика речевого этикета в контексте лингвистической теории эмоций	175
Kalbos etiketo problematika lingvistinės emocijų teorijos kontekste	183

Vita Banionytė (<i>Lithuania / Lietuva</i>)	
Zum Vergleich der semantischen Satzmodelle der deutschen Allgemein- und Wissenschaftssprache	184
Bendrinės ir mokslo kalbos semantinių sakinių modelių lyginimas	196
Lina Bikeliene (<i>Lithuania / Lietuva</i>)	
Evaluative Adjectives in Lithuanian and Native Students' English Writing	197
Vertinamieji būdvardžiai lietuvių ir gimtakalbių studentų rašto darbuose anglų kalba	206
Aleksej Burov, Skaistė Volungevičienė (<i>Lithuania / Lietuva</i>)	
Zur litauischen Übersetzung vom <i>Hildebrandslied</i>	207
Apie <i>Hildebrandslied</i> vertimą į lietuvių kalbą.	221
Skaidra Girdenienė (<i>Lithuania / Lietuva</i>)	
Zur Abfolge der pränominal gebrauchten Attribute im Deutschen und Litauischen	222
Derinamųjų pažyminių seka vokiečių ir lietuvių kalbų daiktavardiniuose junginiuose	230
Klaus Geyer (<i>Denmark, Danija</i>)	
Wahrnehmungsdialektologie und die Filmatisierung von <i>Werner-Comics</i>	231
Suvokimo dialektologija ir Werner komiksų pritaikymas kinui	239
Исазаде Валида Джавид (<i>Azerbaijan / Azerbaidžanas</i>)	
К вопросу о национально-языковой специфике культурных смыслов фразеологических единиц	241
Apie frazeologizmų kultūrinių prasmių nacionalinę kalbinę specifiką	247
Oleksandr Kolesnyk (<i>Ukraine / Ukraina</i>)	
Verbal Modelling of Alternative Worlds from the Standpoint of the Myth-Oriented Semiosis Theory	248
Žodinis alternatyvių pasaulių modeliavimas į mitą orientuotos semiosės teorijos požiūriu	256
Irina Liokumoviča (<i>Latvia / Latvija</i>)	
The Issue of Coherence in Scientific and Technical Text: Pragmatic Perspective.	257
Prasminis rišlumas moksliniuose ir techniniuose tekstuose: pragmatinis požiūris	266
Gabrielė Rubežiuotė (<i>Lithuania / Lietuva</i>)	
Kreipinių vartojimas moterų ir vyrų kalboje reiškiant pyktį elektroniniame diskurse	267
Kreipinių vartojimas moterų ir vyrų kalboje reiškiant pyktį elektroniniame diskurse	275

<i>Goda Rumšienė, Armandas Rumšas</i> (<i>Lithuania / Lietuva</i>)	
Translation of Overlapping Film Dialogue.....	276
Persidengiančio filmų dialogo vertimas	281
<i>Nadia Sadovnyk-Chuchvaha</i> (<i>Ukraine / Ukraina</i>)	
Prototypical Personality Model as Reflected in the Gender-Marked Lexis in the Old English Mythopoetic Texts.....	283
Prototipiškas asmenybės modelis, atspindėtas lyties atžvilgiu žymėtoje leksikoje senosios anglų kalbos mitopoetiniuose tekstuose	290
<i>Danguolė Satkauskaitė, Alina Kuzmickienė</i> (<i>Lithuania / Lietuva</i>)	
Istorinių personažų perteikimas semiotinėmis raiškos priemonėmis animaciniame filme „Ponas žirnis ir šermanas“ (anglų, lietuvių, rusų ir prancūzų dubliažų palyginimas)	291
Istorinių personažų perteikimas semiotinėmis raiškos priemonėmis animaciniame filme „Ponas Žirnis ir Šermanas“ (anglų, lietuvių, rusų ir prancūzų dubliažų palyginimas)	300
<i>Elīna Veinberga</i> (<i>Latvia / Latvija</i>)	
The Role of Metonymy in Verbal and Visual Meaning Construction.....	301
Metonimijos vaidmuo verbaliniame ir vizualiniame reikšmės konstravime	310

*I. ŽODIS IR KONTEKSTAS /
THE WORD IN THE CONTEXT*

DAIKTAVARDINIŲ ANGLICIZMŲ VARTOSENOS YPATUMAI SPAUDOS DISKURSE. TEKSTYNAIS PAREMTAS GRETINAMASIS TYRIMAS

Ksenija Banuševičienė

Lietuvos edukologijos universitetas, Studentų g. 39, LT -08106 Vilnius, Lietuva,
ksenija.banuseviciene@leu.lt

ABSTRACT

The article analyzes the use of nouns borrowed from the English language in the discourse of French and Lithuanian press by employing contrastive analysis. The goal of the study is to reveal which of the analyzed anglicisms are used sparingly and which of them are used regularly, and to briefly review the trends of the propagation and use of anglicisms in the French and Lithuanian press. The research was carried out on the basis of corpus linguistics with the aim to determine the relative rate and peculiarities of the use of anglicisms.

The sample corpus was selected based on a deductive method, i.e. the search in the selected French and Lithuanian texts was narrowed down from the main idea (discourse in newspaper articles) to texts that corresponded to certain key criteria. The texts used in the research were collected from an online dictionary of the most popular anglicisms (119 nouns borrowed from English) and their equivalents in the French language. A quantitative research on the use of anglicisms was carried out to support or negate the hypothesis that nouns borrowed from the English language were used in the French press more frequently than in the Lithuanian press. The research revealed that the nouns borrowed from the English Language were used in the Lithuanian corpus 5 times (17%) less in comparison to the French corpus (83%). Hence, motiveless use of anglicisms in both the French and Lithuanian press discourse is very significant and serves as a solid foundation in terms of relevance of research on anglicisms.

When carrying out the research, the press discourse in French and Lithuanian newspapers has been chosen because press in general always focuses on a wider audience of readers and the texts are usually close to the actual use of language. The fact that French and Lithuanian press actively use borrowed words allows making a careful assumption that the press is also the main source of anglicisms. Elaborate anglicisms tend to replace generally used French and Lithuanian words. Such anglicisms as le parking/ parking, le printer/ printer, le best-seller/ bestseller, le meeting/ meeting have long taken root in the press discourse. Moreover, the number of borrowed words seems to constantly grow. The problem of the use of anglicisms in the press discourse has already been noted by

French and Lithuanian researchers. Various publications have been published aiming to explain the reasons behind such propagation of anglicisms and their similarities and differences. The most significant reasons behind this phenomenon are briefly reviewed in the article.

Keywords: *nouns borrowed from the English Language, corpus linguistics, press discourse, contrastive analysis, peculiarities of use.*

ĮVADAS

Šiuolaikinėje visuomenėje gretinamieji kalbų tyrimai yra ypač aktualūs. Dėl spaudos plėtros nauji anglicizmai plinta žaibiškai, todėl net ir labiausiai savo kalbas puoselėjančioms prancūzų ir lietuvių tautoms tenka susitaikyti su nesiliaujančiu anglicizmų skverbimusi.

Šio straipsnio tikslas – atlikti daiktavardinių anglicizmų tyrimą prancūzų ir lietuvių spaudos diskurse besiremiant tekstynų lingvistikos metodu. Tyrimo objektas – daiktavardiniai anglicizmai. Straipsniu nesiimama aprėpti viso spaudos diskurso įvairovės, tačiau norima aptarti ir susisteminti kylančias daiktavardinių anglicizmų vartojimo problemas spaudos diskurse atskleidžiant jų santykinį dažnumą, vartosenos lygmenis. Tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai: a) trumpai apžvelgti prancūzų ir lietuvių tyrėjų anglų kalbos svetimžodžių vartojimo tyrimus; b) išanalizuoti ir pristatyti nustatytus anglicizmų atvejus prancūzų ir lietuvių spaudos diskurse; c) apžvelgti anglicizmų paplitimo ir vartojimo prancūzų ir lietuvių spaudoje tendencijas.

Apie anglų kalbos poveikį fonetinei, semantinei, morfologinei kalbos vartojimo sričiai buvo atliktas ne vienas tyrimas, tačiau nuodugnesnių gretinamųjų prancūzų-lietuvių šios srities tyrimų praktiškai nesama. Anglų kalbos svetimžodžių vartojimą prancūzų kalboje tyrinėjo R. Etiemble (1964), A. Gosse (1975), J. Humbley (1974), J. Rey-Debove (1973), A. Sauvageot (1980), M. Pergnier (1989). Panašių duomenų galima aptikti ir kituose straipsniuose: J. Darbelnet (1983, 1988), L. Lenoble-Pinson (1991), D. Leeman-Bouix, L. Meney (1994), A. Gilder (1996, 1999), G. Colporon, J. Tournier, J. C. Lattes (1998), Marie-Eva de Villers, J. Piat (2003, 2009) ir kiti. Naujesniems tyrimams galima priskirti J. Forest-Guilloton, H. Cajolet-Lagniere (2005), M. Voirol, M. Bernard (2006), M. Zanola, A. Cornea (2008), G. Forlot, T. Trémine (2010), S. Farge, B. Cynarska-Chomicka, L. Bovet, L. Meney (2011), J. Lazar (2012), N. Vincent, B. Courbon, M. Paquet-Gauthier, Bouchard (2012), O. Walch (2013), E. Hansson, E. Tegelberg, J. Pierre (2014), M. Kim, G. Planchenault – Semen, C. Planchon (2015), P.M. Chauvin, N. Journet (2016) ir kiti.

Anglicizmus, barbarizmus, naujažodžius ir įvairius hibridinius žodžius lietuvių kalboje yra tyrinėję L. Vaicekauskienė (2004, 2007, 2008, 2010, 2014), J. Girčienė (2004, 2005, 2008, 2012, 2015), S. Tumėnas (2008), L. Nevinskaitė (2009), R. Miliūnaitė (2006, 2010, 2015), Pr. Kniūkšta (2005, 2007), V. Celiešienė (2012), L. Baranauskienė (2010), V. Žilinskienė (1983, 2004, 2003, 2015), R. Vladarskienė (2008, 2013) ir kiti.

Kalbininkų nesutarimus sukelia kaip skolinimosi proceso apibrėžimo formuluo-
tė, taip ir pačio skolinimosi proceso suvokimas. Tačiau mokslininkai sutinka, kad
procesas yra sudėtingas ir susijęs su sociolingvistikos reiškiniais, kaip tarpkultūrinių
kontaktų rezultatas, skirtingais jų vystymosi laikotarpiais. Atlikti prancūzų ir lietuvių
kalbininkų tyrimai rodo, kad anglų kalbos leksinių vienetų adaptacija naujoje lin-
gvokultūrinėje aplinkoje ir anglicizmų determinologizacijos problema lieka aktuali.
Daugelis prancūzų ir lietuvių kalbos leksikoje vartojamų anglicizmų įgyja ir perkel-
tinių reikšmių, kartais kiek susiaurėja tiesioginė anglicizmų reikšmių sfera, pvz.: *Je
suis heureuse d'avoir investi dans ces enfants handicapés; ils ont su me le rendre au
centuple* (Monde, 2002, 58); *Miglės tėvai, inteligentai ir valdininkai, puoselėjo viltį, kad
investicijos į dukrą duos geidžiamų dividendų* (Gyvenimo būdas/ Lietuvos rytas, 1999,
36). Tai pat svarbi ir daiktavardinių anglicizmų semantinė inovacija spaudos diskurse.

Šiuo metu anglų kalbos vienetų skolinimosi procesas ir jo adaptacija tampa
intensyvesnė, kadangi anglų kalba įgijo stiprią poziciją. Šis faktas sukelia dvejopą
visuomenės vertinimą: iš vienos pusės, siekiama sumažinti anglų kalbos skolinius
valstybės lygiu, iš kitos pusės, intensyvi spaudos ir komunikacijos plėtra skatina
aktyvų angliškos kilmės žodžių skverbimąsi į prancūzų ir lietuvių kalbų leksiką. Kal-
bininkai pabrėžia, kad anglicizmai turintys funkcinę įvairovę yra aktyviai vartojami
prancūzų ir lietuvių kalbose siekiant įgyvendinti spaudos diskurso komunikacijos
strategijas ir taktikas.

Anglicizmų integracija į dabartinę prancūzų ir lietuvių kalbą turi sistemingą
charakterį. Įvyko sąlyginai greita anglicizmų asimiliacija (**doping**>*dopage*>*dopingas*;
cycling>*cycle*>*ciklas*; **holding**>*le holding*>*holdingas*; **dollar**> *le dolar*>*doleris*;
parking> *le parking*> *parkingas*; **best-seller**>*le best-seller*>*bestseleris*; **casting**>*le
casting*>*kastingas*) fonetiniame, morfologiniame bei semantiniame lygme-
nyse. Didelis anglų kalbos skolinių skaičius prancūzų ir lietuvių spaudos dis-
kurse (**boomerang**>*le boomerang*>*bumerangas*; **scooter**>*le scooter*>*skuteris*;
sponser>*la sponsorship*>*sponsorius*; **speaker**>*le speaker*>*spikeris*; **western**>*le
western*>*vesternas*; **sheriff**>*le sheriff*> *šerifas*) keičia prancūzų ir lietuvių kalbų lek-
sines-gramatines sistemas, formuojasi kalbų mišinys. Pastebėta, kad abeiose kalbose
dažniausiai neišlaikoma formalioji anglų kalbos žodžio struktūra, t. y. anglicizmai
yra pritaikyti prie prancūzų ir lietuvių kalbinės sistemos.

Analizuodami kaip daiktavardiniai anglicizmai yra integruoti į prancūzų ir lietu-
vių kalbas pasirinkome E. Haugen (1950) lingvistinę skolinių adaptavimosi teoriją.
Skiriami 2 svetimžodžių integracijos būdai: 1) fonologinė integracija; 2) morfologinė
integracija. Kalbininkas teigia, kad fonologinė substitucija (la substitution) įvyksta, kai
kalbėtojas (ne)sąmoningai atlieka fonologinius pokyčius pritaikydamas anglų kalbos
terminą prancūzų kalbos fonologinei sistemai. Morfologiniu požiūriu, anglicizmai
turi įvairius kalbos darybos formantus, ypač priesagas **-ing-**, **-man-**, **-er-**, kuriuos
prisitaiko prancūzų kalboje (Haugen, 1950, 210-231).

ANALITINĖ TIRIAMOJI DALIS

1. Tyrimo strategija ir medžiagos rinkimas.

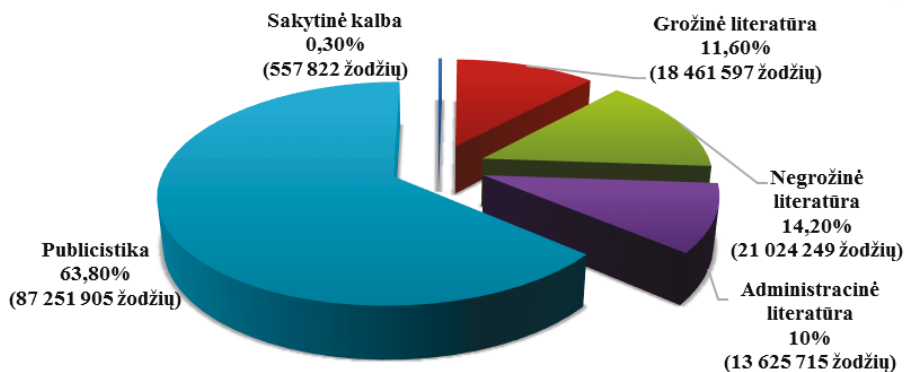
Naujosioms technologijoms įsigalėjus labai išpopuliarėjo tekstynais besiremiantys tyrimai, kurie tapo vienas naujausių ir objektyviausių metodų, taikomų kalbinei analizei. Niekas neabejoja, kad kiekybiniai dėsningumai kalboje iš tikrųjų egzistuoja, todėl šių dienų kalbotyra jau negali būti tik kokybės mokslas (Kazlauskienė, Rimkutė, Utkā, 2011, 2). Remiantis statistika galima greičiau išvėgti kalbos dėsningumus, nes vystantis kalbos kompiuterizavimo procesams kalbinės technologijos naudojamos ir pačiai kalba tyrinėti kiekybiniais bei struktūriniais aspektais.

Renkant tekstyno pavyzdžius tyrimui, sandara buvo konstruojama remiantis dedukciniu metodu, t. y. einama nuo idėjos (spaudos diskursas) į tekstų, atitinkančių sumanymo kriterijus, paiešką prancūzų ir lietuvių kalbų atrinktuose tekstynuose.

Tyrimo panaudota kalbinė medžiaga buvo surinkta iš elektroninio dažniausiai vartojamų anglicizmų žodyno (119 daiktavardinių anglicizmų) ir jų ekvivalentų prancūzų kalboje <http://anglicisme.free.fr/> - „Un dictionnaire des anglicismes et de leurs équivalents français“.

Žodyne anglicizmai yra sugrupuoti pagal jų vartojimo sritis: kosmetologija, statyba, ekonomika, politika, medicina, turizmas, sportas, laisvalaikis, mada, informatika. Paieška atlikta pagal abėcėlinį sąrašą.

Pagrindinis lietuvių kalboje vartojamų anglicizmų šaltinis buvo didžiausias lietuvių kalbos tekstynas (<http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>).

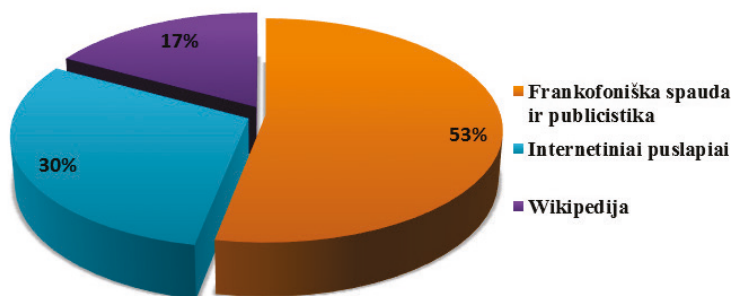
1 schema. Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno sandara.

Tai visuotinai pripažintas įvairialypis duomenų šaltinis (iš viso žodžių: 140 921 288), kuriuo naudojasi įvairių sričių mokslininkai ir praktikai. Šiam tyrimui paieška buvo atlikta spaudos diskurse, t. y. publicistikos tekstyno dalyje, kuri yra didžiausia – ją sudaro daugiau negu 500 šaltinių, 63,8% viso tekstyno.

Daiktavardiniai anglicizmai iš <http://anglicisme.free.fr/> buvo atrenkami pagal tekstyno išplėstinį paieškos lygmenį ir 4 papildomus pasirinkamuosius kriterijus:

1) sutampa: ieškomas konkretus anglicizmas (žodžio formos), pvz., *hakeris* arba *hakerio*; 2) prasideda: ieškoma anglicizmo pradžia *haker*, randame *hakeris*, *hakerio* ir t.t.; 3) baigiasi: įrašoma anglicizmo pabaigą *-ris* randame: *hakeris*, *adapteris* ir t.t.; 4) žodžio vidurys: ieškoma dalies anglicizmo, pvz., tarp priešdėlio ir priesagos arba tarp šaknies ir galūnės, kurią sąlyginai galima pavadinti žodžio viduriu, tarkime, *-kamp-*, ir gauname tokius paieškos rezultatus: *trikampis*, *užkampis* ir t. t.

Pagrindinis prancūzų spaudoje vartojamų anglicizmų šaltinis buvo prancūzų tekstynas (http://wortschatz.uni-leipzig.de/ws_fra/), sudarytas iš 36 milijonų sakinių (apie 700 milijonų žodžių). Šis tekstynas yra didžiausias laisvai prieinamas prancūzų kalbos tekstynas, kuriamas nuo 1998 metų ir nuolat pildomas.

2 schema. Prancūzų kalbos tekstyno sandara.

Prancūzų ir lietuvių tekstynų išplėstinėje paieškoje siekiant nustatyti platesnį anglicizmo reikšmės kontekstą buvo pasirinktas 300 simbolių ilgio konkordanso eilutės plotis. Aktualūs žodžiai buvo analizuojami 500-uose publicistikos šaltinių. Analizuojant anglicizmus pasirinkome, kokių duomenų pirmiausia ieškoti: dažnumų lentelės ar konkordanso. Dažnumų lentelė parodė pavartojimo skaičių t. y. dažnines konkretaus anglicizmo charakteristikas; konkordanse išryškėjo vartosenos modeliai, tam tikros anglicizmų kolokacijos.

2. Tyrimo rezultatų analizė. Daiktavardinių anglicizmų santykinis dažnumas, gramatiniai modeliai bei tendencijos prancūzų ir lietuvių spaudos diskurse.

Lietuvių kalba yra sudėtinga sintetinė kalba, pasižyminti dideliu kaitomumu, gramatinių formų įvairove, morfologiniu daugiareikšmiškumu, laisva žodžių tvarka sakinyje, tuo tarpu prancūzų kalba – analitinė, su griežta žodžių tvarka sakinyje, todėl tai labai apsunkina raktinių žodžių parinkimo uždavinį. Griežtos žodžių tvarkos prancūzų kalbos sakinyje anglicizmo tiriamos formos išryškėja žymiai greičiau ir jiems aptikti užtenka paprastesnių programinių priemonių, tuo tarpu lietuvių kalboje ne visada taip lengvai gauname trokštamą rezultatą.

Iš dviejų tekstynų išryškėjo kokybiškai nauja kalbinė informacija, parodanti daiktavardinių anglicizmų santykinį dažnumą prancūzų ir lietuvių spaudos dis-

kurse. Pasirinktas spaudos diskursas leido aptikti autentiškus, realiai vartojamus daiktavardinius anglicizmus ir statiškai apibrėžti jų santykinę dažnumą bei dažniausiai sudarančius leksinius-gramatinius modelius. Iš analizuotų atvejų dažniausiai anglicizmai yra sudaromi pagal šiuos modelius: 1) **budvardis+daiktavardis+(as)** (*hit-parade>hitparadas*); 2) **daiktavardis+ing+(as)** (*parking> parkingas*); 3) **daiktavardis+daiktavardis+(as)** (*fan-club>funklubas*); 4) **raidė+daiktavardis+(as)** (*e-mail>emailas*); 5) **prielinksnis+daiktavardis** (*on-line>online*).

Siekiant nustatyti anglicizmų įprastinių leksemų vartojimą drauge, t. y. įprastines žodžių asociacijas kalboje su kitais sakinio žodžiais, buvo atliktas kiekybinis, pusiau struktūrizuotas, taikant matematinės analizės metodus, tyrimo duomenims apdoroti bei daiktavardinių anglicizmų dažniausioms kolokacijoms pristatyti, tyrimas. Tyrimas atskleidė, kad paprastai drauge eina tą pačią konotaciją turintys žodžiai. Anglicizmai sudaro fiksuotas kolokacijas, t. y. kiekvienas jų žodis implikuoja kitą:

1) jei **Best – seller** (30 pavartojimo atvejų), tai *Vendu, Livre, Auteur*; **Bestselleris** (45 pavartojimo atvejai), tai *Išleistas, Rašytojo, Pasaulinis*; 2) jei **Sponseur** (48 pavartojimo atvejai), tai *Partenaire, Principal, Equipe*; **Sponsorius** (20 pavartojimo atvejų), tai *Firma, Mokėtojas, Pagrindinis*; 3) jei **Interview** (20 pavartojimo atvejų), tai *Kasdienis, Laikraščio*; **Interviu** (4844 pavartojimo atvejai), tai *Trumpas, Televizija Laikraščio*; 4) jei **Parking** (889 pavartojimo atvejai), tai *Vieta, Požeminis*; **Parkingas** (29 pavartojimo atvejai), tai *Požeminis, Automobilių*;

Ir atvirkščiai:

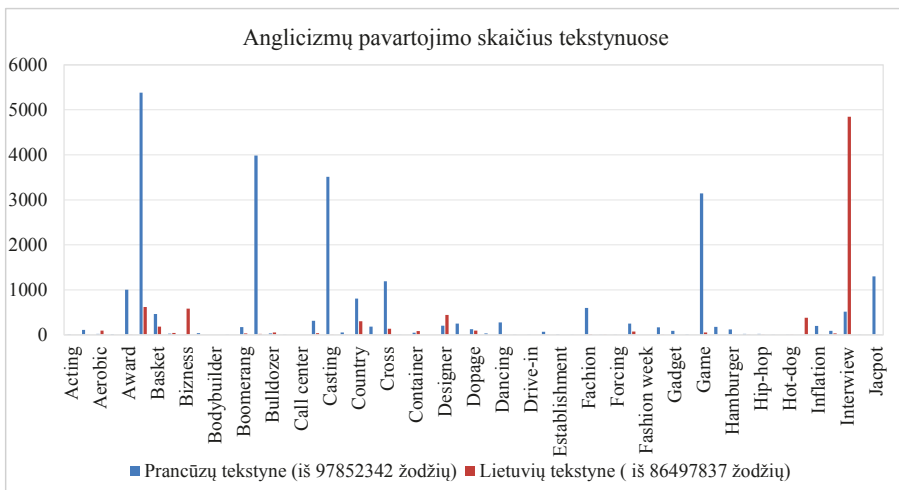
1) *Cette révélation avait conduit l'éditeur à avancer la publication du livre en Allemagne, devenu depuis lors un bestseller.* (Culture, 2006); Ji, beje, yra tarptautinis **bestselleris** ir Vokietijoje verslui skirtų knygų sąrašė pastaruoju metu užima trečiąją vietą (Lietuvos Aidai, 1996); 2) *Nous ne pouvions espérer mieux à part peut-être l'arrivée d'un second partenaire sponseur car cette saison est très lourde sur le plan financier.* (Melges 24, 2001); 4) *Labai norėtume, kad atsirastų sponsorius, kuris galėtų paremti finansškai ir padėtų įsigyti naujesnės aparatūros* (Kauno diena, 1995); 3) *Et pour ce coût prohibitif, on a mis sous verre un bout de trottoir, l'entrée du parking souterrain.* (Paindromes, 2008). Saugant želdinius ir gyventojų ramybę, planuotas ir požeminis automobilių **parkingas** Filharmonijos publikai (Kauno diena, 2002).

Iš analizuotų pavyzdžių galima išvelgti tendenciją, kad tiek prancūzų tiek lietuvių ištirtų anglicizmų vartojimo tekstyne atvejuose, šalia vartojami žodžiai dažniausiai asocijuojasi su keliais, dviejose kalbose panašiais kolokatais. Kolokacijos yra palyginti naujas, tik kompiuterinės kalbos analizės ir tekstynų lingvistikos eroje aptiktas ir pavadintas kalbos reiškiny, tačiau jis egzistuoja nuo seno ir yra aptartas lingvistų (Marcinkevičienė, 2010, 71). Šiame tyrime analizuota kolokacija yra tik priemonė, kuri gali būti taikoma anglicizmų vartosenai ir jų reikšmėms tirti, tačiau šiame straipsnyje nesigilinsime į šią problemą.

Anglicizmų vartojimas prancūzų ir lietuvių spaudoje yra gana platus, padeda padaryti tekstą labiau išraiškingą ir nutolti nuo spaudos teksto formalumo, taip sukuriant ryšį su skaitytoju ir realizuojant verbalinį ekspresyvumą. Galima daryti

atsargią prielaidą, kad anglicizmai keičiasi pagal fonetines, gramatines ir leksines funkcijas, t. y. „prisitaiko“ prie kalbos sistemos ir galiausiai tampa neatskiriama asimiliacijos proceso dalimi. Iš esmės, anglicizmų vartojimą spaudoje galima priskirti prie autorių ir redaktorių noro atkreipti dėmesį į straipsnį ir „užkabinti“ skaitytoją sukuriant „naujovės efektą“. Toliau esančiose 3 ir 4 schemose pateikiama, kaip analizuoti daiktavardiniai anglicizmai pasiskirstė prancūzų ir lietuvių tekstynų spaudos diskurse t. y. jų santykinis dažnumas ir pavartojimo skaičius.

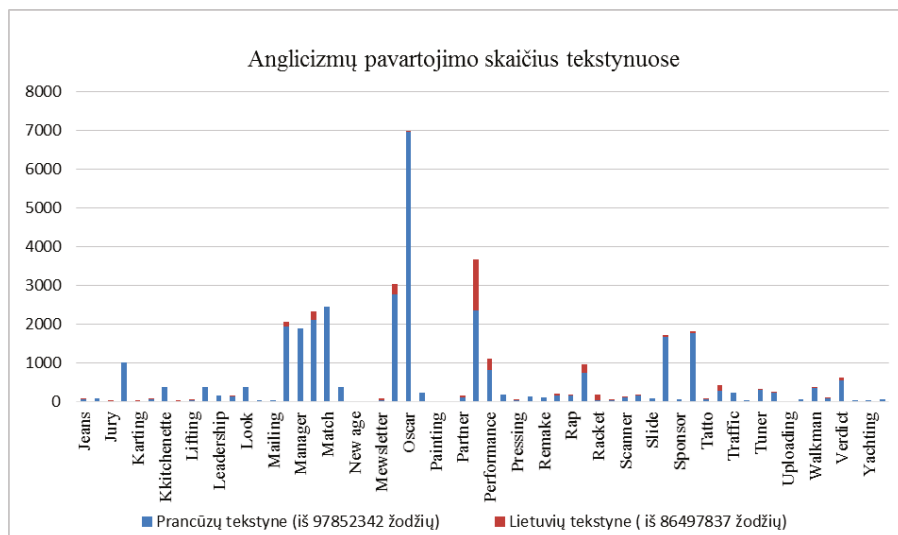

3 schema. Anglicizmų sąrašas pagal abėcėlę.

Susiteminus prancūzų ir lietuvių tekstynų duomenis palyginamuoju principu 3 schemoje pateikti daiktavardiniai anglicizmai, remiantis E. Haugen skolinių adaptavimosi teorija, asimiliuojasi į prancūzų ir lietuvių kalbas per fonetinę ir morfologinę integraciją (*casting*>*le casting*>*kastingas*; *bizness*>*le bizness*> *biznis*). Tyrimas atskleidė, kad morfologiniu požiūriu daiktavardiniai anglicizmai turi įvairius darybus formantus, prancūzų kalboje priesagas **-ing-**, **-man-**, **er-**, **-age-**, lietuvių kalboje daiktavardiniai anglicizmai integruojasi per galūnes **-as-**, **-is-**, (*le karting*>*kartingas*, *le hamburger*>*hamburgeris*; *basic*>*basique*, *doping*>*dopage*). Masiškas „suprancūzintų“ ar „sulietuvintų“ anglišku žodžių vartojimas išstumia visuotiniai vartojamus prancūzų ir lietuvių kalbų žodžius sukeldamas „leksinį pavojų“ ir griaudamas morfologines ir sintaksines kalbų struktūras.

Gauti duomenys, kurie buvo nagrinėjami loginės analizės būdu, pateikti 3 schemoje pagrindžia kalbininkės M. Vinet teoriją, kad anglicizmas atitinka leksinį X_A kalbos elementą (A =anglų kalba), kuris paklūsta G_F (F = prancūzų kalba) gramatinėms taisyklėms. (Vinet:1996, 167). Šią teorinę hipotezę būtų galima apibendrinti, kad daiktavardiniai anglicizmai sudaro skolinius iš leksinių X_A elementų, kurie pasisavina fonologinius, semantinius ir formaliuosius G_F gramatinius prancūzų bei lietuvių kalbų

elementus (*aerobic*>*aerobique*> *aerobika*; *designer*>*le designer*> *dizaineris*; *gadget*> *le gadget*>*gadžetas*).

4 schema. Anglicizmų sąrašas pagal abėcėlę.

Atlikus anglicizmų sugretinimą prancūzų ir lietuvių kalbų spaudoje diskurse tai pat nustatyta, kad dauguma ištirtų daiktavardinių anglicizmų yra vyriškos giminės (*le boomerang*>*bumerangas*, *le lifting*>*liftingas*, *le tuner*>*tiuneris*).

Le Graphic Booster est donc plus qu'une simple carte graphique et pourrait, si le concept prend, intégrer deux puces graphiques, un disque dur, un tuner, etc. (Monde, 2008).

Paauglio vairuojamas kartingas susidūrė su automobiliu „Audi“ (Kauno diena, 2000).

Une compétition amicale marque le début de la saison de karting extérieur du musée Gilles-Villeneuve. (Action, 2009).

Bet juk tai nebus pelningas bisnis! (Kauno diena, 1995).

À Rouyn-Noranda, ce sont des intérêts suisses allemands qui ronnent le business (Antagoniste, 2008).

Nebūsiu gangsteris, brangioji (Dienovidis, 1995).

J'ai toujours rêvé d'être gangster (Les échos, 2008).

Krepšinio trileris su dramoms mizanscenomis 3 500 žiūrovų, kurie turėjo ir nepagailėjo po 5 ar 25 litus“ (Lietuvos Aidai, 1999).

Je vais bien ne t'en fais pas“ revient à l'affiche dans un thriller français, „La Chambre des morts“, d'Alfred Lot (Monde, 2005).

Apibendrinant 3 ir 4 schemuose daiktavardinių anglicizmų pasiskirstymo spaudoje diskurse tendencijas, galima išvelti nemotyvuotą anglicizmų vartojimo polinkį turint atitikmenis prancūzų ir lietuvių kalbose.

Žinoma, šiame tyrime gauti duomenys nėra visiškai kiekybiškai patikimi, nes statistiškai interpretuojami tik ganėtinai neapibrėžti vidurkių variantai. Kita vertus, šios tokias tendencijas čia galime išvelgti. Statistinis apibendrinimas leidžia pamatyti, kad lietuvių kalbos spaudos tekстыne bendras tirtų anglicizmų pavartojimo skaičius yra tik 17 %, o tai sudaro 11424 anglicizmų pavartojimo atvejų iš 86497837 žodžių, tuo tarpu kai prancūzų spaudos diskurse anglicizmai sudaro 57194 pavartojimo atvejus iš 97852342 žodžių, t.y. net 83 %. Iš pateiktų pavyzdžių aiškėja, kad intensyvus anglicizmų vartojimas generuoja kokybiškai naują kalbinę situaciją, kurioje anglicizmai yra plačiai vartojami tiek prancūzų tiek lietuvių spaudoje. Taigi norint suprasti šį asimiliacijos algoritmą, reikėtų gilintis į šių leksinių skolinių tyrimus.

IŠVADOS

Apibendrinus ir susisteminius straipsnyje atliktų praktinių ir teorinių tyrimų rezultatus, galima daryti tokias išvadas:

1. Atliktas kiekybinis daiktavardinių anglicizmų tyrimas patvirtino iškeltą hipotezę, kad prancūzų spaudos diskurse anglicizmai yra vartojami dažniau. Bendras tirtų daiktavardinių anglicizmų (119 leksinių vienetų) pavartojimo skaičius lietuvių tekстыne (17%) yra 5 kartus mažesnis nei prancūzų spaudos diskurse sutinkamų anglicizmų (83%).
2. Ištyrus prancūzų ir lietuvių spaudos diskurse vartojamus daiktavardinius anglicizmus pastebėta, kad abejuose kalbose dažniausiai neišlaikoma formalių anglų kalbos žodžio struktūra, t. y. anglicizmai yra pritaikyti prie kalbos sistemos. Daugelis prancūzų ir lietuvių kalbų leksikoje vartojamų anglicizmų įgyja ir perkeltinių reikšmių, kartais kiek susiaurėja tiesioginė anglicizmų reikšmių sfera.
3. Tyrimas atskleidė, kad anglicizmų vartojimo atvejai gali būti pavieniai arba reguliarūs.
4. Paprastai drauge eina tą pačią konotaciją turintys žodžiai. Anglicizmai sudaro fiksuotas kolokacijas, t. y. kiekvienas jų žodis implikuoja kitą. Šalia vartojami žodžiai dažniausiai asocijuojasi su keliais, dviejose kalbose panašiais kolokatais.
5. Tiek prancūzų, tiek lietuvių spaudos diskurse dauguma ištirtų daiktavardinių anglicizmų yra vyriškos giminės.
6. Labiau tikėtina, kad anglicizmų vartojimas spaudos diskurse yra svarbus šaltinis pokalbio rišlumui ir pagyvėjimui kurti. Negana to, kartais atrodantis nemotyvuotas anglicizmų vartojimas, tiek prancūzų, tiek lietuvių kalboje turint šių žodžių ekvivalentus, iš tikrųjų turi didelę reikšmę ir yra svarus anglicizmų tyrimo reikalingumo pagrindimas.
7. Labai netolygų anglicizmų vartojimą tiek prancūzų, tiek lietuvių tekстыnuose lemia tarpkultūriniai santykiai, globalizacijos bei kalbinės politikos procesai.

Dėl nedidelės tekstyno pavyzdžių apimties šie rezultatai negali pretenduoti į kokius nors didesnius apibendrinimus, ir šiame straipsnyje pristatytas tyrimas jokių būdu nėra baigtinis. Reikšmingesnėms patvirtinančioms išvadoms padaryti reikėtų išsamesnės tiriamosios medžiagos analizės.

LITERATŪRA

1. Bogaards, P. (2008). *On ne parle pas français: la langue française face à l'anglais*. Bruxelles: De Boeck Duculot.
2. Brunet, S. (1996). *Les mots de la fin du siècle*. Paris: Belin.
3. Cellard, J. & Rey, A. (1980). *Dictionnaire du français non-conventionnel*. Paris: Masson-Hachette.
4. Calvet, J. (1998). *Language Wars and Linguistic Politics*. New York: Oxford University Press.
5. Certa, P. (2001). *Le Français d'aujourd'hui - une langue qui bouge*. Paris: Balland - Jacob-Duvernet.
6. Etienne, R. (1991). *Parlez-vous français?* Paris: Gallimard.
7. Fillmore C. J. (1992). Corpus linguistics or Computer-aided armchair linguistics. In Svartvik, J. (Ed.) *Directions in Corpus Linguistics*, pp. 35-60. Berlin: Mouton de Gruyter.
8. Gilder, A. (1993). *Et si l'on parlait Français?* Paris: Cherche-Midi.
9. Goosse, A. (1975). *La néologie française d'aujourd'hui*. Paris: CILF.
10. Haugen, E. (1950). The analysis of linguistic borrowing. *Language*. In *Linguistic borrowing in bilingual contexts*, pp. 210-331. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
11. Humbley, J. (1974). Vers une typologie de l'emprunt linguistique. In *Cahiers de lexicologie*, pp. 46-70.
12. Marcinkevičienė, R. (2000). *Tekstynų lingvistika*. Kaunas: Darbai ir dienos.
13. Marcinkevičienė, R. (2007). *Spaudos teksto žanrai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
14. Marcinkevičienė, R. (2008). *Žanro ribos ir paribiai: spaudos patirtys*. Vilnius: Versus aureus.
15. McEnery, T., Wilson, A. (1996). *Corpus Linguistics*. Edinburgh: University Press.
16. Marcinkevičienė, R. (2010). *Lietuvių kalbos kolokacijos*. Monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
17. Meney, L. (1994). Pour une typologie des anglicismes en français au Canada. In *Special Issue on Québec*, pp. 930. Paris: The French review.
18. Teubert, W. (1996a). My version of corpus linguistics. In *International Journal of Corpus Linguistics*, pp. 1-13. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
19. Sinclair, J. (2000a). Current Issues in Corpus Linguistics. In *Language Teaching Research*, pp. 238. John Benjamins Publishing Company.
20. Tognini-Bonelli, E. (2000). Corpus Classroom Currency. In *Darbai ir dienos*. pp. 205-243. Kaunas: VDU leidykla.
21. Pergnier, M. (1989). Les anglicismes. Danger ou enrichissement pour la langue

- française? In *Langage et société*, pp. 214. Paris: Presses universitaires de France.
22. Rey-Debove, J., Gagnon, G. (1986). *Dictionnaire des anglicismes: Les mots anglais et américains en français*. Paris: Dictionnaires Le Robert.
  23. Rey-Debove, J. (1973). La sémiotique de l'emprunt lexical. In *Travaux de linguistique et de littérature*, pp. 109-123. Paris: Le Robert.
  24. Rey-Debove, J. (2008). *Le nouveau Petit Robert de la langue française*. Paris: Éditions Le Robert.
  25. Villers, M. (2003). *Multidictionnaire de la langue française*. Montréal: Québec Amérique.
  26. Villers, M. (2003). *La nouvelle grammaire en tableaux*. Montréal: Québec Amérique.
  27. Vinet, M. (1996). Lexique, emprunts et invariants: une analyse théorique des anglicismes en français du Québec. *Revue québécoise de linguistique*, pp. 165-181. Retrieved from <http://id.erudit.org/iderudit/603119ar>.
  28. Voirol, M. (2006). *La nouvelle grammaire en tableaux*. Paris: Victoires éditions.
  29. Walter, H. (1997). Le lexique de l'informatique et l'emprise de l'anglais. In *La linguistique*, pp. 45-59. Paris: Presses universitaires de France.

SANTRAUKA

DAIKTAVARDINIŲ ANGLICIZMŲ VARTOSENOS YPATUMAI SPAUDOS DISKURSE. TEKSTYNAIS PAREMTAS GRE TINAMASIS TYRIMAS

Ksenija Banuševičienė

Straipsnyje nagrinėjami daiktavardiniai anglicizmai prancūzų ir lietuvių spaudos diskurse gretinamuoju aspektu. Tyrimo tikslas – parodyti, kurių iš analizuotų anglicizmų vartojimo atvejai tėra pavieniai, o kurie iš jų yra reguliarūs, ir trumpai apžvelgti anglicizmų paplitimo ir vartojimo prancūzų ir lietuvių spaudoje tendencijas. Tyrimas atliktas besiremiant tekstynų lingvistikos metodu, siekiant nustatyti anglicizmų santykinį dažnumą ir vartosenos ypatumus.

Tekstyno pavyzdžiai yra sukonstruoti remiantis dedukciniu metodu, t. y. einama nuo idėjos (spaudos diskursas) į tekstų, atitinkančių sumanymo kriterijus, paiešką prancūzų ir lietuvių kalbų atrinktuose tekstynuose. Tyrime panaudota kalbinė medžiaga buvo surinkta iš elektroninio dažniausiai vartojamų anglicizmų žodyno (119 daiktavardinių anglicizmų) ir jų ekvivalentų prancūzų kalboje. Siekiant iliustruoti (patvirtinti ar paneigti) iškeltą hipotezę, kad prancūzų spaudos diskurse daiktavardiniai anglicizmai yra vartojami dažniau lyginant su lietuvių spauda, atlikome kiekybinį anglicizmų vartojimo tyrimą. Tyrimas atskleidė, kad lietuvių kalbos tekste daugiau nei 5 kartus (17%) rečiau vartojami daiktavardiniai anglicizmai negu prancūzų spaudos diskurse (83%), todėl nemotyvuotas anglicizmų vartojimas tiek prancūzų, tiek lietuvių spaudoje turi didelę reikšmę ir yra svarus anglicizmų tyrimo reikalingumo pagrindas.

Atliekant šį tyrimą pasirinkome prancūzų ir lietuvių spaudos diskursą, kadangi spauda apskritai orientuojasi į platesnį skaitytojų ratą, spaudos tekstas visada susijęs su realiu kalbos vartojimu. Faktas, kad būtent spaudos dėka aktyvus skolintos leksikos žodynas prancūzų ir lietuvių kalbose išplito, leidžia daryti atsargią prielaidą, kad pagrindinis anglicizmų įsiskverbimo šaltinis yra spauda. Įmantriai skambantys anglicizmai išstumia visuotinai vartojamus prancūziškus ir lietuviškus žodžius. Tokie anglicizmai, kaip *le parking/parkingas*, *le printer/printeris*, *le best-seller/bestseleris*, *le meeting/mitingas* jau seniai įsitvirtino spaudos diskurse, be to šių skolinių atsiranda vis daugiau ir daugiau. Anglicizmų vartojimo spaudos diskurse problema prancūzų ir lietuvių tyrėjų jau buvo pastebėta, todėl esama įvairių publikacijų, kuriose bandoma aiškinti anglicizmų įsiskverbimo priežastis, jų bendrybes ir skirtybes. Reikšmingesnės jų trumpai apžvelgiamos šiame straipsnyje.

ZUR INTEGRATION VON FREMDWÖRTERN IM LITAUISCHEN

Diana Babušytė

Bildungswissenschaftliche Universität Litauens, Studentų Str. 39, LT-08106,
Vilnius, Litauen, diana.babusyte@leu.lt

ABSTRACT

This article examines the use of borrowings in Lithuanian from the linguistic perspective. The aim of the article is to discuss the most significant theoretical approaches to the integration of borrowings, to analyze new borrowings taken from different lingua franca, to determine the etymology of them, as well as to analyze the types of their integration taking into account the degree of their assimilation.

The research work is based on the examples drawn from the list of borrowings, made by the State Commission of the Lithuanian Language in 2010-2015. This study establishes the differences between lexical borrowings and their Lithuanian standardised and non-standardised equivalents and shows what types of them are gradually becoming a norm in Lithuanian.

Keywords: globalization, lingua franca, borrowings, loanwords, assimilation, types of integration, Lithuanian equivalents.

EINLEITUNG

Der Turmbau zu Babel ist zusammen mit der babylonischen Sprachverwirrung eine der bekanntesten biblischen Erzählungen des Alten Testaments und gleichzeitig einer von zahlreichen Mythen, mit denen versucht wird, die Sprachenvielfalt der Welt zu erklären (Haarman, 2002, 9). Mythen über die Entstehung der Sprachen gibt es in vielen Kulturen. Unabhängig voneinander haben sich Menschen in verschiedenen Teilen der Welt mit dem Thema der Sprachenvielfalt auseinandergesetzt. Auf der ganzen Welt gibt es keine Region, in der nicht Sprachen der unterschiedlichsten Herkunft in Kontakt standen. Infolge dieser Kontakte kam es zu gegenseitiger Beeinflussung der Sprachen und zu Entlehnungen lexikalischen Materials (Turska, 2009, 140).

Die Beschäftigung mit dem Einfluss anderer Sprachen gibt seit Jahrhunderten Anlass zu Forschung, zum Nachdenken und zu Protest. Die Debatte spielt sich hauptsächlich zwischen zwei Standpunkten ab: Der Betonung der Vorteile von lexikalischen Übernahmen aus einer Lingua franca einerseits und der Kritik daran andererseits. Die einen preisen das Fremdwort, das Wort aus der Fremde, als eine Bereicherung der eigenen Sprache, als das Brückenwort zu anderen Sprachen. Die anderen sehen in den Fremdwörtern eine große soziale Sprachbarriere.

In den letzten Jahrzehnten bewegt das Thema *Fremdwörter* nicht nur den sprachwissenschaftlichen Raum, sondern auch die breite Öffentlichkeit der ganze Welt. Der Wortschatz vieler Sprachen unterliegt heute raschen Veränderungen, und das betrifft nicht nur den Einfluss des Englischen (Turska, 2009, 9). Wir alle sind Zeugen dessen, wie sich die Lexik unserer Sprachen erweitert und internationalisiert. Der internationale Wortschatz wird heute zum Forschungsgegenstand vieler Linguisten. Der wichtigste Grund hierfür ist, dass wir im Zeitalter der Globalisierung, der intensiven Integrationsprozesse und des sich ständig erweiterten Migrationsphänomens leben. Verschiedene Sprachen kommen öfter und intensiver in Kontakt und müssen sich heute durch die Schnelligkeit des Informationsaustausches mit dem lexikalischen Strom der fremdsprachlichen Übernahmen auseinandersetzen.

Solche Parolen wie Verschmutzung und Gefährdung der Sprachen durch Fremdwörter zeigen deutlich an, wie emotionalisiert die Diskussion geführt wird (Kirkness, 2001, 106). Veränderungen bringen Gewinne und Verluste mit sich. Zu den Gewinnen gehört vor allem die Bereicherung der Sprachen; zu den möglichen Verlusten kann man das traditionell gewachsene Eingeprägte der Einzelsprachen zählen, das durch fremdsprachliche Einflüsse an Bedeutung verlieren kann (Hoberg, 2001, 301).

In der vorliegenden Arbeit werden ein Überblick über Fremdwort- und Lehnwortforschung gegeben sowie die wichtigsten Arbeiten präsentiert, die dazu dienen, den theoretischen und methodischen Rahmen der empirischen Untersuchung zu schaffen. Ein besonderes Augenmerk wird dabei auf die Integrationstypen fremdsprachlicher Elemente gelegt.

Die empirische Analyse wird am Beispiel des Litauischen dargestellt. Die Korpusgrundlage bilden Beispiele von Fremdwörtern, die die Kommission der litauischen Sprache in den Jahren 2010-2015 aufgelistet hat. Es erfolgt eine Auswertung in Bezug auf die Herkunftssprachen und die Integrationstypen von Fremdwörtern. Es wird die Art ihrer Assimilation in das Litauische aufgezeigt. Bei den Belegen handelt es sich sowohl um normierte als auch nicht normierte Fremdwörter.

Obwohl das Thema *fremdsprachliche Einflüsse* seine Wurzeln bereits im letzten Jahrhundert hat, ist es heute immer noch höchst aktuell und nicht erschöpft. Ich hoffe, in diesem Bereich mit der vorliegenden Arbeit einen kleinen Beitrag leisten zu können.

1. ZUR FRAGE DER TERMINOLOGIE

Die meisten Linguisten gliedern lexikalische Übernahmen aus anderen Sprachen in Lehnwörter und Fremdwörter. Andere lassen die Unterscheidung zwischen *Fremdwort* und *Lehnwort* fallen. Der Begriff *Fremdwort* bezeichnet einen aus einer fremden Sprache in die Muttersprache übernommenen Ausdruck, der sich im Unterschied zum Lehnwort in Aussprache, Schreibung oder Form noch nicht an das System der Muttersprache angepasst hat. Es existiert allerdings ein breites Übergangs-

feld zwischen den beiden Polen, das die Abgrenzung schwierig macht, weswegen die Trennung in Lehn- und Fremdwörter in Frage gestellt wird.

Verschiedene Versuche zur Klassifizierung der Entlehnungen in der Sprachwissenschaft haben zu einer verzweigten und nicht immer eindeutigen Terminologie geführt. Die von Betz im Jahre 1949 geprägte Terminologie zur Lehngutforschung gilt für mich als wertvolle Basis für sprachwissenschaftliche Untersuchungen dieser Art. Sie wurde mehrfach modifiziert. In der empirischen Untersuchung beschränke ich mich auf folgende Phänomene (vgl. Betz, 1949; Burmasova, 2010; Vaicekauskienė, 2004; Palionis, 1999):

Äußeres Lehngut:

Lehnwörter: Damit werden fremdsprachliche Übernahmen bezeichnet, die im Wesentlichen an die Nehmersprachen morphologisch (auch graphemisch und grapho-phonemisch) angepasst worden sind, z.B.: span. *burrito* – lit. *buritas*, engl. *digestiv* – lit. *digestyvas*, georg. ხაჭაპური – lit. *chačiapūris*, ital. *cappuccino* – lit. *kapučinas* etc.

Fremdheiten: Hierbei handelt es sich um Wörter, die in ihrer fremdsprachlichen (lateinischen, griechischen, französischen usw.) Variante unverändert in das Litauische übernommen werden, d.h. es erfolgt keine schriftsprachliche Anpassung an diese Sprachen bzw. keine graphematische und grapho-phonemische Integration. Sie sind in ihrer nominativischen Form in Aussprache, Schreibung und Form nicht an das System der Nehmersprache angepasst. Es handelt sich hier um eine sehr hohe Übereinstimmung sowohl auf phonetischer als auch auf graphischer Ebene, z.B. *salsa* (span. *salsa*), *dolma* (türk. *dolma*) oder *bingo* (engl. *bingo*) etc.

Fremdwörter:

a) graphemische Integration: Hier geschieht die Integration ausschließlich auf der graphemischen Ebene. Es handelt sich dabei um eine Substitution der in den entsprechenden Wörtern vorkommenden Fremdgrapheme mit dem Ziel, die quellsprachige phonologische Form weitgehend zu erhalten. Diese wird durch eine indigene Schreibung gestützt, wobei dadurch die graphematische Identität von Fremdwort und quellsprachigem Muster aufgegeben bzw. eingeschränkt wird, z.B. span. *cha-cha* – lit. *ča ča*; ital. *frappè* – lit. *frapè*, ital. *sambuca* – lit. *sambukà*, etc.

b) grapho-phonemische Integration: Ausgehend von der Graphie findet hier eine phonemische Integration statt. Geopfert wird hier zugunsten einer originalen Schreibung die quellsprachige Aussprache: franz. *clafoutis* – lit. *klafūtis* etc.

Inneres Lehngut (Lehnbildungen): Dazu gehören **Lehnübersetzungen** (Glieder-für-Glieder Übersetzungen, GFGÜ, z.B. engl. *skyscraper* – lit. *dangoraižis*, ital. *caffè americano* – lit. *amerikietiška kavà*, engl. *body art* – lit. *kūno mėnas*, engl. *part-time work* – dt. *Teilzeitarbeit*, engl. *outsider* – dt. *Außenseiter*); **Lehnübertragungen** (LÜ, freiere Reproduktion des Vorbilds, wobei ein Glied wörtlich und das andere frei übertragen wird, z.B. engl. *pony tail* – dt. *Pferdeschwanz*, engl. *headphones* – dt. *Kopfhörer*, franz. *art informel* – lit. *beformė dailė*, engl. *jazzman* – lit. *džiāzo atlikėjas*) und **Lehnschöpfungen** (LSCH, formal unabhängige Neubildung, z.B. engl. *bodybuilder* – dt.

Muskelmacher, engl. *fifty-fifty* – dt. *halbe-halbe*, arab. *couscous* – lit. *kruopainiai*, engl. *brainstorm* – lit. *minčių lietus* etc.)

2. EMPIRISCHE UNTERSUCHUNG

Das Thema *Fremdwörter* weckt nicht nur das Interesse der Sprachwissenschaftler, sondern auch der ganzen litauischen Bevölkerung. Welche litauischen und welche fremdsprachlichen Wörter in der Standardsprache zugelassen werden, entscheidet die Staatliche Kommission der litauischen Sprache (SKDLS) (Vaicekauskienė, 2007, 1). Die Internetseite www.vlkk.lt präsentiert interessante Einblicke in den litauischen Wortschatz und seine Grenzen.

Die SKDLS hat 2010 eine Liste von Fremdwörtern und deren normierten litauischen Entsprechungen erstellt. In den darauffolgenden Jahren 2011-2015 wurde diese Liste mit den neuesten fremdsprachlichen Entlehnungen ergänzt. Die Kommission setzt sich mithilfe dieser Liste zum Ziel, die Sprachbenutzer aufzufordern, einheimische Wörter sowie normierte Fremdwörter für neue Realien zu benutzen.

Die empirische Untersuchung bezieht sich auf die gesamte Anzahl der veröffentlichten Fremdwörter und ihren Entsprechungen. Dabei handelt es sich um eine Liste mit 273 Fremdwörtern, die größtenteils auf Grundlage des Projekts „Untersuchung von neuen Fremdwörtern im Litauischen“ („Naujųjų lietuvių kalbos svetimžodžių vartosenos tyrimas“ 1998 bis 2008) entstand. Die Liste wurde nach folgenden Kriterien erstellt:

- die Originalform des Fremdwortes; die Sprache, aus dem es übernommen wurde (Herkunftssprache oder Vermittlersprache);
- vorgeschlagene normierte Entsprechungen;
- verbreitete nicht normierte Varianten der Fremdwörter.

In der Untersuchung erfolgt eine Auswertung in Bezug auf die Herkunftssprachen, Bereiche und Integrationstypen der normierten und nicht normierten Beispiele. Sie werden nach dem Grad ihrer Assimilation im Litauischen systematisiert bzw. typologisiert und analysiert.

Nach den Ergebnissen der Untersuchung stammt mit 36% der größte Teil der Fremdwörter aus dem Englischen; 18% jeweils bilden Entlehnungen aus dem Italienischen und Japanischen. 8% stammen aus dem Spanischen, 6% aus dem Französischen, 5% aus Hindi. Mit 2% folgen jeweils das Griechische, Türkische, Georgische und Arabische. Die kleinste Gruppe bilden Fremdwörter aus dem Portugiesischen, Chinesischen, Indonesischen, Serbischen und Armenischen (3%). Überraschenderweise sind auf der Liste aus dem Jahre 2014 lexikalische Übernahmen ausschließlich aus dem Japanischen zu finden (40 Belege), wie z.B.: *matčia*, *čiabu čiabu*, *manga*, *ganguras*, *nigiris*, *surimis*, *gunkanas*, *močis*, *ofuras*, *harusamiai* etc.

Den meisten Fremdwörtern werden zwei oder drei normierte Entsprechungen vorgeschlagen. Die Reihenfolge dieser Varianten ist nicht willkürlich. Die Kommission beschließt, welche Entsprechung als am geeignetsten gilt bzw. bevorzugt werden

sollte. Manchmal gibt sie einer litauischen Entsprechung (in Form einer Lehnbildung) den Vorrang, in anderen Fällen aber einem adoptierten bzw. integrierten Fremdwort, z.B.:

griech. *souvlaki* – lit. *suvlākis*, *graikiškas šašlykas*
türk. *hammam* – lit. *hamāmas*, *tuškiška pirtis*
engl. *lypossage* – lit. *liposāžas*, *liėkninamasis masāžas*

Oder:

ital. *caffè frappè* – lit. *ledinis kavos kokteilis*, *frāpè*
ital. *frittata* – lit. *itališkas omletas*, *fritata*
franz. *brioche* – lit. *sviestinė bandėlė*, *brijòšė*

Die Untersuchung hat gezeigt, dass die größte Gruppe der auf der Liste enthaltenen Wörter Lehnwörter mit 45,4% bilden. Dann folgen die sogenannten einheimischen Ersatzwörter in Form einer Lehnbildung (29%) und Fremdwörter (25,6%). Litauisch ist eine Sprache mit ausgeprägter Flexion. Aus diesem Grund ist es offensichtlich, dass die größte Gruppe im Litauischen ausschließlich morphologisch integrierte Lehnwörter bilden können.

Bei den Beispielen handelt es sich um Wörter aus den folgenden Bereichen:

Kochkunst (54%):

Lehnwörter: ital. *carpaccio* – lit. *karpāčas*, span. *burrito* – lit. *burītas*, engl. *digestiv* – lit. *digestyvas*, arab. *tagine* – lit. *tadžinas*, serb. *vinjak* – lit. *vinjākas*, türk. *bulgur* – lit. *bulgūras*, georg. *chachapuri* – lit. *čačiapūris*, jap. *kaiseki* – lit. *kaisėkis*, griech. *tzatziki* – lit. *dzadzikis* etc.

Lehnbildungen: engl. *starter* – lit. *ūžkandis* (LSCH, eigentlich ist das eine GFGÜ aus dem Russischen „закуска“), engl. *shepherd's pie* – lit. *piemenų pyrāgas* (GFGÜ), engl. *cake pop* – lit. *pyragaitis ant pagaliūko* (LÜ). Auf der Liste ist eine Menge von Kaffeesorten zu finden: ital. *espresso doppio* – lit. *dvigubas esprėsas* (GFGÜ), ital. *espresso classico* – lit. *klasikinis esprėsas* (GFGÜ), ital. *latte macchiato* – lit. *pīenas su espresu* (LÜ) etc.

Fremdwörter: ital. *ricotta* – lit. *rikota* (/c/ – /k/), ital. *ciabatta* – lit. *čiabata* (/c/ – /č/), ital. *bruschetta* – lit. *brusketà* (/sch/ – /sk/), franz. *clafoutis* – lit. *klafūtis* (/c/ – /k/) etc.

Musik (17,5%):

Lehnwörter: engl. *big band* – lit. *bigbeñdas*, engl. *hip hop* – lit. *hiphòpas*, engl. *jive* – lit. *džáivas*, engl. *soul* – lit. *sòulas*, span. *mariachi* – lit. *mariāčis*, span. *passo doble* – lit. *pasodòblis* etc.

Lehnbildungen: engl. *free jazz* – lit. *laisvąsis džiazas* (GFGÜ), engl. *hardbop* – lit. *sunkūsis bòpas* (GFGÜ), engl. *playlist* – lit. *grojāraštis* (LÜ) etc.

Fremdwörter: engl. *country* – lit. *kántri* (/c/ – /k/), engl. *disco* – lit. *disko* (/c/ – /k/), span. *cumbia* – lit. *kùmbija* (/c/ – /k/), span. *macarena* – lit. *makarena* (/c/ – /k/) etc.

Unterhaltung (5,5%):

Lehnbildungen: engl. *flashmob* – lit. *žaibiškas sámbūris*, *sulėktūvės* (LSCH), engl. *arthouse* – lit. *nekomėrcinīs kinas* (LSCH), engl. *body art* – lit. *kūno mėnas* (GFGÜ) etc.

Fremdwörter: jap. *anime* – lit. *ānimė*, jap. *otaku* – lit. *otāku*, jap. *manga* – lit. *mānga* etc.

Sport/Gesundheit (3%):

Lehnbildung: engl. *drift* – lit. *šonāslydis* (LSCH), engl. *segway* – lit. *riėdis* (LSCH), engl. *dogotherapy* – lit. *šunų terapija* (GFGÜ), engl. *floating* – lit. *plūdurivimo terapija* (LÜ) etc.

Fremdwörter: jap. *reiki* – lit. *reiki* (*rei* „Geist, Seele“ und *ki* „Lebensenergie“); jap. *shiatsu* – lit. *šiacù* (/sh/ – /š/) etc.

Sonstiges (20%):

Lehnwörter: franz. *boutique* – lit. *butikas*, engl. *happening* – lit. *hėpeningas*, engl. *hipster* – lit. *hipsteris*, engl. *loft* – lit. *lòftas* etc.

Lehnbildungen: engl. *face control* – lit. *núožvalga* (LSCH), *išvaizdos kontrolė* (LÜ), engl. *brainstorm* – lit. *minčių lietūs* (LSCH), engl. *outlet* – lit. *išparduotuvė* (LSCH), engl. *dress code* – lit. *aprangės kòdas* (GFGÜ) etc.

Fremdwörter: jap. *yukata* – lit. *jukatà*, jap. *sudoku* – lit. *sudòku*, jap. *sumi-e* – lit. *sumijė* etc.

Bei den nicht normierten Beispielen handelt es sich um folgende Typen von fremdsprachlichen Übernahmen: Lehnwörter, Fremdwörter, Fremdheiten, Lehnbildungen und hybride Bildungen (HB). Die größte Gruppe bilden folgende Typen:

Fremdheiten bzw. direkte Übernahmen: *cappuccino*, *disco*, *feng shui*, *ciabatta*, *burrata brioche*, *fajita*, *praline* etc.

Hybride Bildungen (Wörter, die sowohl aus einheimischen integrierten als auch nicht integrierten Elementen gebildet werden): engl. *rave* – lit. *rave'as*, engl. *body painting* – lit. *bodypainting'as*, engl. *afterparty* – lit. *afterparty's*, franz. *decoupage* – lit. *decoupage'as*, engl. *environment* – lit. *environmentas*, engl. *country music* – lit. *country muzika* etc.

Lehnwörter, Fremdwörter und Lehnbildungen werden sowohl normierten als auch nicht normierten Äquivalenten zugeordnet. Aus diesem Grund sind die Zuordnungskriterien, nach denen die Kommission der litauischen Sprache einige Beispiele als normiert und andere als nicht normiert bezeichnet hat, nicht klar bzw. nachvollziehbar. Die Frage, warum die oben erwähnten Lehnwörter, Fremdwörter und Lehnbildungen als normiert und folgende Beispiele als nicht normiert gelten, konnte nicht beantwortet werden, z.B.:

Lehnwörter: engl. *muffin* – lit. *mafinas*, engl. *trailer* – lit. *treileris*, engl. *trekking* – lit. *trekingas*, engl. *netbook* – lit. *netbukas* (normiert: jap. *mirin* – lit. *mirinas*, engl. *raver* – lit. *reiveris*, engl. *happening* – lit. *hėpeningas*, engl. *big-beat* – lit. *bigbitas*) etc.

Fremdwörter: jap. *sushi* – lit. *suši*; griech. *souvlaki* – lit. *souvlaki* (normiert: jap. *reiki* – lit. *reiki*, engl. *country* – lit. *kántri*) etc.

Lehnbildungen: engl. *brainstorm* – lit. *smegenų šturmas*, engl. *face control* – lit. *veido kontrolė* (normiert: engl. *dogotherapy* – lit. *šunų terapija*, engl. *dress code* – lit. *aprangės kòdas*) etc.

SCHLUSSFOLGERUNGEN

Jede Sprache ist einzigartig. Die litauische Sprache, wie alle anderen Sprachen der Welt, sollte ihre Einzigartigkeit sowie Identität bewahren und fördern. Doch Globalisierungs- und Integrationsprozesse sind unaufhaltsam. Dies betrifft auch die sprachliche Welt. Entlehnung ist ein natürlicher und notwendiger Vorgang, der untrennbar zum Wesen der Sprache und zum menschlichen Leben gehört.

Die empirische Analyse bezieht sich auf eine Liste von Fremdwörtern und deren normierte sowie nicht normierte litauische Entsprechungen, die die Kommission der litauischen Sprache in den Jahren 2010-2015 erstellt hat. Nach den Ergebnissen der Untersuchung stammt der größte Teil der Fremdwörter aus der heutigen *Lingua franca* – dem Englischen – als einer Herkunfts- oder Vermittlersprache. Allerdings sollte an dieser Stelle betont werden, dass die Herkunft der untersuchten Fremdwörter vielfältiger ist. Solche Herkunftssprachen wie Italienisch, Japanisch, Spanisch, Französisch, Griechisch, Türkisch, Georgisch, Arabisch, Portugiesisch etc. zeigen deutlich, dass durch weltweite Globalisierungsprozesse in allen Bereichen der Welt verschiedene Sprachen in Kontakt kommen und sich dadurch bereichern. Litauisch ist keine Ausnahme.

Bezüglich der Integration sehen die Ergebnisse folgendermaßen aus: Bei den normierten Integrationstypen handelt es sich vor allem um Lehnwörter und Lehnprägungen; zu den nicht normierten Formen gehören größtenteils Fremdheiten und hybride Bildungen. Kriterien, nach denen die Kommission der litauischen Sprache einige Äquivalente als normiert und andere als nicht normiert bezeichnet, sind unklar, weil Lehnwörter, Fremdwörter und Lehnbildungen sowohl normierten als auch nicht normierten Beispielen zugeordnet werden.

QUELLENVERZEICHNIS

<http://www.vlkk.lt/aktualiausios-temos/svetimzodziu-atitikmenys/apie-skyriu-svetimzodziu-atitikmenys> [abgerufen am 20.04.2016].

LITERATURVERZEICHNIS

1. Betz, W. (1949). *Deutsch und Lateinisch. Die Lehnbildungen der althochdeutschen Benediktinerregel*. Bonn: Bouvier.
2. Burmasova, S. (2010). Empirische Untersuchung der Anglizismen im Deutschen. *Bamberger Beiträge zur Linguistik. Bd. 2*. University of Bamberg Press.
3. Haarmann, H. (2002). Die Sprachen in der Welt und in Europa. Sprachenvielfalt im Globalisierungsprozess. In H. Rudolf (Hrsg.) *Deutsch – Englisch – Europäisch. Impulse für eine neue Sprachpolitik*. Thema Deutsch. Band 3. Mannheim: Dudenverlag, 9-29.
4. Hoberg, R. (2001). Podiumsdiskussion. Neues und Fremdes im heutigen deutschen Wortschatz – Was halten wir davon, was halten andere davon? In G. Stickel (Hrsg.). *Neues und Fremdes im deutschen Wortschatz. Aktueller*

- lexikalischer Wandel*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 297-302.
5. Kirkness, A. (2001). Europäern und Internationalismen im heutigen deutschen Wortschatz. Eine lexikographische Pilotstudie. In G. Stickel (Hrsg.). *Neues und Fremdes im deutschen Wortschatz*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 105-131.
  6. Munske, H. H. (2004). Englisch im Deutschen. In H. H. Munske (Hrsg.). *Deutsch im Kontakt mit germanischen Sprachen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 155-175.
  7. Palionis, J. (1999). *Kalbos mokslo pradmenys*. Vilnius: Jandrija.
  8. Turska, M. (2009). Internationalismen in der Fachsprache der Gastronomie und Kochkunst im fünfsprachigen Vergleich. *Danziger Beiträge zur Germanistik*. Bd. 28. Frankfurt am Main u. a.: Peter Lang.
  9. Vaicekauskienė, L. (2007). *Naujieji lietuvių kalbos svetimžodžiai. Kalbos politika ir vartoseną*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
  10. Vaicekauskienė, L. (2004). Teorinės svetimžodžių prielaidos. Iš *Skoliniai ir bendrinė lietuvių kalba: mokslo straipsnių rinkinys*, pp. 9-29. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

SANTRAUKA

SVETIMŽODŽIŲ INTEGRACIJA LIETUVIŲ KALBOJE

Diana Babušytė

Empirinė analizė remiasi 2010-2015 metais Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (VLKK) parengtu svetimžodžių atitikmenų sąrašu. Sąrašas sudarytas pagal autentišką svetimžodžio formą, kalbą, iš kurios arba per kurią jis yra atėjęs, siūlomus svetimžodžio atitikmenis bei dažnesnius nenorminius vartosenos variantus. Integracijos tipų analizė parodė, kad didžiausią norminių atitikmenų tipų grupę sudaro integruoti skoliniai pagal formą ir reikšmę. Svetimybės bei mišrieji dariniai priklauso nenorminėms vartosenos variantams. Tokie integracijos tipai, kaip skoliniai pagal formą ir reikšmę bei svetimžodžiai, yra pateikti kaip norminiuose, taip ir nenorminiuose lietuviškuose variantuose. Todėl kriterijai, pagal kuriuos Valstybinė lietuvių kalbos komisija priskiria vienus svetimžodžių atitikmenis prie norminių, o kitus prie nenorminių, yra nevisai aiškūs.

APERÇU SUR LE RAPPORT TEMPOREL DE L'APPOSITION PARTICIPIALE (LE CAS DU PARTICIPE PRÉSENT) ET LA TRANSPOSITION DE SES ÉQUIVALENTS EN LITUANIEN

Lina Česnulevičienė

Université des sciences de l'éducation de Lituanie, 39 rue Studentų,
LT – 08106 Vilnius, Lituanie, lina.cesnuleviciene@leu.lt

ABSTRACT

The article describes the relationship between the time of apposition expressed by the present participle and the main clause in the French language. Apposition is considered as the secondary predication which denotes the process in a particular time and aspect. Since the secondary predication expressed by apposition is implicit, the time of apposition is implied on the basis of the main predication. The findings of the article show that the present participle used in apposition marks sequential and simultaneous processes in respect to the primary predication. The object of the contrastive analysis is the transference of simultaneous processes expressed by present participles from French to Lithuanian. The Lithuanian language features two ways of transference. Semi-participle circumstances convey secondary predication and simultaneous processes. Conjugated verb forms convey simultaneous processes and transfer the secondary predication to the primary. They do not retain the hierarchy of syntactical and semantic predication in the original clause.

Keywords: *apposition, present participle, secondary predication, semi-participle.*

INTRODUCTION

En fonction de la langue, le terme d'apposition recouvre des constructions hétérogènes. La cause de cette hétérogénéité s'explique par la diversité des critères définitoires. L'aperçu de quelques grammaires du lituanien¹ montre qu'une seule conception de l'apposition y est appliquée – il s'agit d'un nom épithète qui nomme (et désigne) une entité extralinguistique d'une autre manière. Cette définition nous

---

¹ J. Balkevičius (1963), V. Labutis (2002).

conduit à constater que l'apposition² double la fonction d'un nom (Labutis, 2002, 329). En français, on constate la diversité des critères définitoires concernant la fonction de l'apposition. Vu le caractère non-opérationnel du critère topographique, nombre de linguistes³ considèrent la coréférence comme un critère définitoire. L'affirmation générale consiste en ce que les deux termes, étant en coréférence, désignent la même entité extralinguistique. Le critère de la coréférence de la construction binaire «bloque» l'analyse au niveau syntagmatique, la structure phrastique, l'intonation et l'ordre des mots ne sont pas pris en compte. Les linguistes⁴, tenant compte de la structure de la phrase et du rôle de la prosodie, définissent l'apposition en tant que prédication seconde (Pred2) par rapport à la prédication de l'énoncé (Pred1), il en résulte que l'apposition est une construction binaire dont les éléments sont en relation prédicative où le verbe est absent mais remplacé par une pause (une virgule à l'écrit). Cela conduit à ne voir l'apposition qu'en tant que construction détachée. Le trait distinctif des constructions appositives consiste en leur caractère implicite. L'élément détaché est à analyser en tant que phrase réduite où le sujet est éliminé et où il ne reste qu'un prédicat ou une partie de celui-ci (Combettes, 1998, 12). La prédication relevant de l'apposition n'est pas apte à un fonctionnement syntaxique ainsi que sémantique autonome. De ce fait, elle est en relation de subordination/ dépendance.

Si nous considérons l'apposition en tant que Pred2 par rapport à la principale, il est judicieux de mettre l'adjectif (et ses équivalents) sous ce terme. La fonction d'une apposition n'a pas de rôle d'identification mais d'apport d'une description plus précise du référent de son antécédent.

L'objectif de cette étude consiste, dans le premier temps, à décrire le rapport temporel que l'apposition réalisée par le participe présent (Ppr) et la Pred1. À cet effet nous nous servirons de la méthode descriptive. Par la suite, la méthode comparative, nous permettra de déduire les tendances de choix des unités dans sa transposition vers le lituanien.

1. LA RELATION TEMPORELLE ENTRE L'APPOSÉ ET LA PRÉDICATION PRINCIPALE

Toute prédication est porteuse de la catégorie de la temporalité et il s'ensuit que la construction appositive, tout en étant une construction du type hypotaxique, exprime un procès localisé dans le temps et présenté sous un certain aspect. De plus, le Ppr «par son origine verbale» évoque le procès, ce qui souligne davantage son aptitude

---

² En lituanien, le terme de l'apposition est employé en tant qu'un équivalent international du *priedėlis* sans y voir un rapport syntaxique spécifique (comme c'est le cas en linguistique de l'Ouest) (R. Mikulskas, 2009, 103).

³ D. Denis et A. Sancier-Chateau (2011), etc.

⁴ B. Combettes (1998), F. Neveu (1998), etc.

au rôle d'un prédicat. Contrairement au verbe conjugué qui marque le temps⁵, le Ppr est inapte à dater le procès tout seul, il ne rattache pas le procès à la chronologie (il ne l'actualise pas), aussi, se rencontre-t-il dans tous les contextes temporels. Vu que la prédication de l'apposition est sous-jacente, son rapport temporel, en l'absence d'autres indicateurs, se lit par rapport à la temporalité de la Pred1:

Les tirailleurs [...] reviennent, portant leurs compagnons morts, [...]. (Le Clézio, 1980, 385) → Lorsqu'ils reviennent, ils portent...

Cela dit, les participes marquent un temps relatif, ils ont une valeur aspectuelle qui leur est propre.

Le Ppr marque l'aspect inaccompli qui n'est aucunement influencé par l'époque et le procès en cours de déroulement. Ni le commencement ni la fin de l'état ou de l'action, exprimés par le Ppr, ne peuvent pas être circonscrits (Riegel et al, 2011, 591). Ce qui plaide en faveur de la réalisation de simultanéité de la Pred2 par le Ppr (Combettes (1998), Borillo (2006, 2009), Havu, Pierrard (2009) et fournit un indice orientant vers l'hypothèse qu'en l'absence de tout autre marquage, la relation temporelle entre les deux prédications est celle de simultanéité.

La relation de simultanéité qui s'établit entre la Pred1 et le syntagme détaché traduit la coïncidence de la durée des actions ou des états décrits par les deux prédications⁶. Les deux prédications sont considérées compatibles à se passer en même temps. Leur mise en relation permet une paraphrase de l'élément apposé par *en étant (quand, à l'époque où, alors que)*.

Concernant la relation de simultanéité du syntagme détaché et de la Pred1, elle correspond à deux cas de figure (Havu, Pierrard, 2009):

- 1) les deux prédicats décrivent un seul événement,
- 2) les deux prédicats décrivent des événements différents dans une seule situation (spatiale et temporelle).

Nous nous appuyerons sur cette opposition afin de décrire la relation temporelle du Ppr en apposition avec le reste de la phrase. Cela nous permettra, par la suite, d'observer le choix de la transposition de la relation de simultanéité vers le lituanien.

1.1. Un seul événement, décrit par deux prédicats

L'interprétation de simultanéité est conditionnée par le fait que les deux prédications désignent un seul et même événement sous deux angles différents et complé-

---

⁵ En français le terme «*temps* [...] peut désigner le concept de temps ou la forme grammaticale qui l'exprime. [...] Il est [...] indispensable de distinguer deux «temps» possibles, car le temps dénoté et le temps grammatical ne coïncident pas nécessairement.» (Riegel et al, 2011, 513). Dans notre cas, nous employons le terme *temps* dans le sens temps factuel qui reflète l'ordre des événements.

⁶ Cette formulation de la relation temporelle entre la prédication principale et le syntagme détaché n'est employée que par commodité. En réalité, il s'agit de la relation temporelle qui s'établit entre les événements désignés par la prédication principale et le syntagme détaché.

mentaires (Havu, Pierrard, 2009). M. Herslund (2000, 92) en conclut que le Ppr agit en tant que co-verbe⁷:

(1) [...]; **parlant à peine plus bas**, [...], il [Simon] **avoua** hésiter encore à faire publiquement acte de foi anabaptiste, [...]. (Yourcenar, 1991, 30)

Dans l'exemple cité ci-dessus (1), le facteur interne d'un savoir d'expérience aide à percevoir la simultanéité. Dans le cadre de *parler*, la Pred1 *avouer* se réalise. Selon M. Herslund (2000, 90), c'est le co-verbe qui apporte l'information la plus importante car le poids lexical y est localisé. Cette hypothèse est basée sur l'interversion des deux verbes, en faisant du verbe de la Pred2 le verbe principal, celui de la principale s'ajoute sous forme de gérondif qui agit comme ferait un adverbe: *il parle en avouant*.

La présence du connecteur *ainsi* souligne davantage, d'une manière externe, l'appartenance de deux prédicats à une seule situation; il montre que l'élément détaché «constitue un développement du verbe principal, et que c'est en fait le PP [participe présent] qui apporte l'information essentielle» (Herslund, 2000, 90).

(2) [...], elle [Hizolde] y grava à l'aide d'une bague de diamant ses initiales [...], **marquant ainsi son bonheur dans cette substance mince et transparente**, [...] (Yourcenar, 1991, 24)

Dans ces cas de figure, la Pred2 ne se limite pas à médiatiser la simultanéité des actions. Un apport sémantique complémentaire, qui relève de l'interprétation s'y greffe. Le tour de la description d'un événement sous deux angles différents, dans notre corpus, est surtout productif pour exprimer les relations de manière (2).

1.2. Deux prédicats décrivent deux événements différents

Concernant la simultanéité de deux événements relativement indépendants, les prédicats décrivent deux événements qui sont perçus comme formant une unité de temps et de lieu. Dans cette perspective, quelques facteurs internes de perception de simultanéité sont à mentionner. D'abord l'aspect sémantique (mode d'action) atélique du verbe et son aspect inaccompli créent un climat favorable pour l'expression de la simultanéité (Havu, Pierrard, 2009, 308):

(3) *Puis il est parti, pleurant de douleur, car on entendait déjà les cris des bêtes féroces [...]* (Le Clézio, 1980, 149) – il est parti tout en pleurant

Nous estimons qu'il serait judicieux de distinguer parmi les facteurs internes une occurrence où un syntagme apposé, marque une action physique qui accompagne le verbe de la Pred1, autrement dit, un geste spontané est accompagné d'un verbe:

(4) *Alors, tortillant sa moustache blanche, il [le concierge] a déclaré sans me regarder: «Je comprends.»* (Camus, 1994, 14)

Les deux prédications sont à interpréter comme étant juxtaposées sans que l'on perçoive de sens «après/ensuite». Les deux prédications affirmées sont considérées comme pouvant se passer en même temps.

---

⁷ Le co-verbe constitue «une description alternative ou explicative de la situation dénotée par le verbe principal.» (Herslund, 2000, 92)

Ainsi, M. Herslund (2000, 92) parle de la simultanéité complète lorsqu'il y a la coextension de deux prédications: *Bruno était assis dans un fauteuil, feuilletant une partition*. (Gary, 1993, 147). En cas de simultanéité partielle (inclusion), lorsque les deux événements ne se recouvrent pas temporellement, un effet de décalage se produit. A. Borillo (2009, 24) ajoute que [...] dans certains cas, même si dans les faits, on doit poser une relation d'antériorité, les deux éventualités doivent être vues comme formant un tout à l'intérieur d'un espace temporel donné». E. Havu et M. Pierrard (2009, 310) le décrivent comme un rapport séquentiel dans «une unité perceptuelle». Le rapport séquentiel ne relève pas du Ppr en tant que unité grammaticale mais du type sémantique (plus précisément de l'aspect perfectif) et de la valeur aspectuelle (aspect-phase: accompli) du verbe conjugué (de la Pred1):

[...] *le matin, grattant du bout des ongles la vitre blanche de gel, elle [Hizolde] y grava à l'aide d'une bague de diamant ses initiales entrelacées à celles de son amant, [...]* (Yourcenar, 1991, 24)

Pour conclure, précisons que le Ppr apposé est un porteur de la simultanéité par excellence, par rapport à la Pred1. L'interprétation de la simultanéité ressort clairement de sa nature verbale et son aspect inaccompli. En l'absence de tous indices explicites, l'on est obligé de tirer des inférences qui relèvent de l'aspect des verbes et de leur mode d'action; donc de l'interprétation du contenu et de notre connaissance du monde afin de percevoir une succession immédiate. La transposition dans une autre langue exige de prendre en compte la nature exacte de la relation temporelle de la simultanéité ou celle de la séquence.

Concernant la transposition vers le lituanien, nous n'aborderons que la relation temporelle de simultanéité.

2. L'ÉQUIVALENT EN LITUANIEN

Un des équivalents en lituanien du phénomène décrit en français pourrait être vu dans les circonstances expansées. Ce rapprochement se baserait sur la structure, la syntaxe et le sémantisme des éléments. Le linguiste V. Labutis (2002, 314) souligne qu'une certaine autonomie est caractéristique des circonstances expansées car celles-ci constituent «un noyau» à part des relations syntaxiques et sémantiques. Les circonstances, en langue parlée, sont détachées par l'intonation, à l'écrit, par la virgule. Leur détachement, qui n'est pas conditionné par le volume du groupe ni par sa position, traduit l'autonomie sémantique et intonative (DLKG, 2006, 633). J. Balkevičius (1963, 240) argue que les circonstances participiales expansées posent une affirmation seconde concernant le sujet ou tout un autre sujet (acteur) secondaire. Les participes de l'action subordonnée (de Pred2) entretiennent des relations «doubles»: ils sont en relation avec les noms ou les pronoms tout en entretenant des relations avec les formes conjuguées du verbe (DLKG, 2006, 373). Ces cas de figures sont réalisés par le participe, le semi-participe et le gérondif, qui sont considérés comme formes verbales susceptibles d'être accompagnées d'un ou de quelques mots.

Un des facteurs qui détermine leur emploi est la relation temporelle établie avec le prédicat (Labutis, 2002, 316)

La simultanéité en lituanien

Les linguistes⁸ lituaniens arrivent à un consensus concernant la simultanéité de deux prédications: la relation en question est réalisée par le semi-participe et le Ppr de la forme passive. Les semi-participes sont formés, le plus souvent, à partir des verbes atéliques. S'appuyant sur leur aspect inaccompli, ils sont traités comme exprimant le rapport simultané.

(5) *Daugelis graudinosi, matydami tuos jaunuolius, laibus ir liesus, [...]*. (Mykolaitis-Putinas, 1992, 219–220)

Quant au Ppr de la voix passive, il marque une action passive, accomplie, en général, par un autre sujet que celui de la Pred1; cette action est dirigée vers le sujet d'une phrase. Ce qui importe c'est la simultanéité de ces actions. (DLKG, 2006, 374):

[...] *Liudas, atsisveikindamas su namiškiais, lydīmas ir laiminamas motinos, [...], sėdo su tėvu į vežimą ir išvažiavo į Petrylus, [...]*. (Mykolaitis-Putinas, 1992, 63)

Nous partons d'une constatation selon laquelle le rapport simultané, décrit ci-dessus, peut s'observer de la même manière en français et en lituanien. Pour l'analyse comparée, nous considérons qu'il serait pertinent de nous baser sur les critères appliqués à l'analyse du français. De prime abord, les occurrences où un seul événement est présenté sous deux angles différents et complémentaires, en lituanien, se caractérisent par l'emploi de semi-participes. Dans l'exemple ci-dessous, le semi-participe, formé à partir d'un verbe préfixal à l'aspect accompli, marque la coïncidence de l'action principale et celle de la subordonnée sans indiquer la durée du rapport:

(6) *Krikščionybė [...] išaukštino ją [moterį], pastatydama ant altorių Mariją ir šimtus kitų moterų*. (Mykolaitis-Putinas, 1992, 71).

L'interprétation de la simultanéité où les deux prédicats marquent deux événements sémantiquement «autonomes» dans une seule situation est également caractéristique du lituanien:

(7) *Vėliau Vasaris, prisimindamas savo ketverių metų teologijos studijas, stengdavosi surasti, [...]*. (Mykolaitis-Putinas, 1992, 129)

Les Ppr et les semi-participes en fonction des circonstances, en lituanien, montrent un comportement semblable à celui des Ppr en français. Ils ne se limitent pas à établir une relation temporelle. Leur sémantisme et leur relation avec le verbe de la Pred1 font ressortir d'autres interprétations, telles que (dans la majorité des cas) la manière, la cause ou moins fréquemment le but, la concession, la condition.

---

⁸ J. Balkevičius (1963), V. Labutis (2002).

3. LA TRANSPOSITION DE LA RELATION DE SIMULTANÉITÉ VERS LE LITUANIEN

Bien qu'au niveau théorique, dans une étape primaire de l'étude comparée, nous estimions trouver un équivalent des constructions en question dans les circonstances expansées, on s'aperçoit que les moyens dont se servent les traducteurs ne s'y limitent guère. Pour déduire une certaine tendance, nous avons établi un corpus de 70 occurrences prises dans des romans français traduisant un rapport temporel de simultanéité et leurs traductions réciproques.

Dans la majorité absolue des cas, la transposition de relation de simultanéité est effectuée par le biais du semi-participe en fonction des circonstances. Et ceci se fait sans faire la distinction entre deux cas de figures de description de la simultanéité. La description différenciée sous deux angles aurait plutôt impacté sur l'interprétation sémantique dans les deux langues (dans notre corpus, il s'agit le plus souvent de la manière).

(8) *Puis ils repartent très vite, bondissant à travers le plateau de pierres, [...].* (Le Clézio, 1980, 137)

Paskui šokuodami akmenuotu plokščiakalniū [...] lekia atgal, [...]. (vert. Gedgaudaitė, 1993, 84)

Le choix du transfert par le verbe conjugué se présente moins fréquemment. En version française, la relation de simultanéité correspond à la figure où une seule situation est décrite par deux prédicats indépendants. La relation temporelle simultanée, dans les exemples relevés, se transpose par l'aspect inaccompli du temps grammatical (cela correspondrait à l'imparfait narratif ou l'imparfait qui exprime la répétition des actions), de plus, tous les verbes sont de type atélique. Bien que certaines caractéristiques leur soient communes, les exemples sont trop peu nombreux pour que nous puissions en tirer des conclusions. En tous cas, le verbe conjugué transfère par excellence le rapport prédicatif de l'apposition. Toutefois, le choix du transfert par un prédicat principal ne respecte pas la hiérarchie syntaxique ainsi que sémantique. Au niveau pragmatique, la structuration de l'information n'est plus la même. Cela explique la fréquence faible de ce type de transposition.

(9) *Nour était parmi eux, guidant le guerrier aveugle.* (Le Clézio, 1980, 361)

Nuras buvo tarp jų – vedė akląjį karių. (vert. Gedgaudaitė, 1993, 232)

CONCLUSION

L'étude relève qu'une des unités équivalentes à l'apposition française en *-ant*, en lituanien, est un semi-participe. Leur équivalence se justifie par leur aspect inaccompli, par conséquent, par la concomitance des actions qu'ils dénotent. L'emploi du semi-participe, en fonction circonstancielle en lituanien, transpose par excellence la Pred2 ainsi que le rapport temporel de simultanéité.

Concernant la transposition par un prédicat principal (verbe conjugué), celui-ci fait passer l'apposition en Pred1. Au niveau syntaxique et sémantique du syntagme ce

dernier choix pourrait se justifier, toutefois, au niveau phrastique et surtout textuel, on se heurte au problème du transfert de la structure informationnelle et, donc, du poids informatif relatif des syntagmes concernés.

BIBLIOGRAPHIE

1. Balkevičius, J. (1963). *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
2. Borillo, A. (2006). Quelques structures participiales de valeur temporelle en prédication seconde. Dans O. Blanvillain, Cl. Guimier (Eds), *Travaux linguistiques du CERLICO. N 19*. Rennes: Presses universitaires de Rennes.
3. Borillo, A. (2009). Quelques formes de prédication seconde appliquées à l'expression de relations temporelles. Dans I. Evrard, M. Pierrard, L. Rosier, D. Van Raemdonck (Eds.), *Représentation du sens linguistique III. Actes du colloque international de Bruxelles (2005)*. Bruxelles: Duculot.
4. Combettes, B. (1998). *Les constructions détachées en français*. Paris: OPHRYS.
5. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. (2006). V. Ambrazas (Eds). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
6. Denis, D., Sancier-Chateau, A. (2011). *Grammaire du français*. Paris: Le livre de poche.
7. Havu, E., Pierrard, M. (2009). Détachement et type d'opération linguistique: les participes présents détachés en position initiale et finale. Dans D. Apothéloz, B. Combettes et F. Neveu (Eds.), *Les linguistiques du détachement. Actes du colloque international de Nancy (7-9 juin 2006)*. Berne: Peter Lang SA.
8. Herslund, M. (2000). Le participe présent comme co-verbe. Dans *Langue française. N 127*.
9. Labutis, V. (2002). *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
10. Mikulskas, R. (2009). Daiktavardinės apozicijos vaidmuo antrinės predikacijos raiškoje. Dans A. Holvoet, G. Kavaliūnienė, R. Mikulskas, A. Smetona (Eds.), *Gramatinių funkcijų prigimtis ir raiška*. Vilnius : Vilniaus universitetas.
11. Neveu, F. (1998). *Études sur l'apposition. Aspects de détachement nominal et adjectival en français contemporain dans un corpus de textes de J.-P. Sartre*. Paris: Honoré Champion.
12. Riegel, M., Pellat, J.-C., Riuol, R. (2011). *Grammaire méthodique du français*. Paris: PUF.

SOURCES

1. Camus, A. (1994). *L'étranger*. Paris: Gallimard.
2. Gary, R. (1993). *Les cerfs-volants*. Paris: Gallimard.
3. Le Clézio, J.M.G. (1980). *Désert*. Paris: Galimard.
4. Le Clézio, J.M.G. (1993). *Dykuma*. Vilnius: Vaga.
5. Mykolaitis-Putinas, V. (1992). *Raštai*. Vilnius: Vaga.
6. Yourcenar, M. (1991). *L'œuvre au noir*. Paris: Galimard.

SANTRAUKA

APIE ESAMOJO LAIKO DALYVIO APOZICIJOJE ŽYMIMĄ LAIKĄ IR JO EKVIVALENTŲ PERTEIKIMĄ LIETUVIŲ KALBOJE

Lina Česnulevičienė

Prancūzų kalboje apoziciją traktuojame kaip antrinę predikaciją, kuri reiškia procesą tam tikrame laike ir veikslė. Kadangi apozicijos reiškiamą antrinę predikaciją yra implicitinė, jos laikas suprantamas pagal pagrindinę predikaciją. Esamojo laiko dalyvis reiškia eigos veikslą, todėl jis tinka procesų vienalaikiškumui ar sekai žymėti. Straipsnyje aprašomas vienalaikių esamojo laiko dalyvių prancūzų kalboje reiškiamų procesų perteikimas į lietuvių kalbą. Sudaryto tekstyno analizė išryškina du perteikimo variantus: pusdalyvinėmis aplinkybėmis ar asmenuojama veiksmažodžio forma. Pusedalyvinė aplinkybė perteikia antrinę predikaciją ir procesų vienalaikiškumą. Tuo tarpu, asmenuojama veiksmažodžio forma, nors ir perteikia procesų vienalaikiškumą, neleidžia išlaikyti sintaksinės ir semantinės predikacijų hierarchijos.

ZUR SKALIERUNG MODALER AUSDRÜCKE: WAHRSCHEINLICH UND VIELLEICHT UND IHRE ENTSPRECHUNGEN IM LITAUISCHEN

Gražina Droessiger

Bildungswissenschaftliche Universität Litauens,
Studentų-Str. 39, LT-08106, Vilnius, Litauen, grazina.droessiger@leu.lt

ABSTRACT

*This article offers a translation analysis of the German modal adverbs *wahrscheinlich* 'probably' and *vielleicht* 'possibly / perhaps' in order to find potential Lithuanian equivalents to them. The modal adverb *wahrscheinlich* is used to express a higher degree of probability, whereas *vielleicht* refers to a lower one. The results of the analysis showed that the most frequently used equivalents of *vielleicht* are the Lithuanian modal words *gal* and *galbūt*, while *wahrscheinlich* was most often translated as *greičiausiai*, *tikriausiai*, *turbūt* as well as *matyt*. This leads to the conclusion that these specific Lithuanian words are used to express either a lower or a higher degree of probability. These results partially coincide with the results of the survey conducted by the author of the present article in 2014 on the ranking of Lithuanian modal words.*

Keywords: Modalität, Ausdrucksmittel der Modalität, Modalausdruck, Modalwort, Wahrscheinlichkeitsgrad, Skalierung

EINLEITUNG

Den Gegenstand des vorliegenden Beitrags stellen die deutschen Modalausdrücke (MA) *wahrscheinlich* und *vielleicht* sowie ihre möglichen Entsprechungen im Litauischen dar. Den zwei erwähnten deutschen MA ist jeweils ein etwas anderer Wahrscheinlichkeitsgrad zuzuschreiben: dem MA *wahrscheinlich* ein höherer im Vergleich zum MA *vielleicht*. Anhand von Belegen aus der deutschen Belletristik und deren Übersetzungen ins Litauische soll im Beitrag geklärt werden, welche litauischen MA als Entsprechungen für *wahrscheinlich* und *vielleicht* in Frage kommen. Die von verschiedenen Übersetzern jeweils am häufigsten verwendeten litauischen Ausdrücke können auf diese Weise auf einen höheren oder einen niedrigeren Grad der Wahrscheinlichkeit verweisen. So kann der Skalierung litauischer MA nachgegangen werden, denn dies ist ein in der litauischen Sprachforschung kaum untersuchtes Problem. Die Ergebnisse der Untersuchung sollen anschließend mit den Resultaten einer Umfrage zum Wahrscheinlichkeitsgrad litauischer MA (Droessiger, 2014) verglichen werden.

1. THEORETISCHE GRUNDLAGEN

In der deutschen Linguistik werden solche Wörter wie *sicherlich*, *vielleicht* und *wahrscheinlich* unterschiedlich bezeichnet: als Modalwörter (vgl. Helbig / Helbig, 1990), Modalpartikeln (vgl. Zifonun, 1997), Kommentaradverbien (vgl. Duden-Grammatik, 2006), epistemische Modalitätsadverbialen (vgl. Leiss, 2009) und Satzadverbien (vgl. Socka, 2011). In der litauischen Sprachforschung ist der Terminus Modalwort weit verbreitet. Jedoch fehlt hier eine eindeutige Definition. Zum einen werden zu den Modalwörtern Wörter verschiedener Wortarten und parenthetische Wortverbindungen gezählt, zum anderen gehören dazu laut manchen Fachquellen auch emotional wertende Wörter und Ausdrücke, wie *deja* 'leider' (vgl. Ambrazas, 1999, 418). Smetona / Usonienė sprechen von den Adverbialen der Sprechereinstellung, wobei die Gruppe noch einmal unterteilt wird, u. a. in Adverbialen, die Faktizität (*be abejo* 'zweifellos') oder Epistemizität (*gal* 'vielleicht') signalisieren (vgl. Smetona / Usonienė, 2012, 131-134). Um terminologischen Unstimmigkeiten auszuweichen, möchte ich mich in diesem Beitrag auf den bereits oben erwähnten Terminus Modalausdruck festlegen und damit alle Wörter und feste Fügungen bezeichnen, mit denen Sprecher ihre Einstellung zum Inhalt des Gesagten hinsichtlich seiner Wahrscheinlichkeit ausdrücken.

Die Skalierung von MA stellt ein interessantes, jedoch schwieriges Forschungsthema dar, denn Versuche, einzelnen MA einen gewissen Grad der Wahrscheinlichkeit zuzuschreiben, basieren oft auf subjektiver Empfindung. So kann es passieren, dass ein und dasselbe Wort von verschiedenen Sprechern jeweils unterschiedlich bewertet wird (ausführlicher dazu s. Droessiger, 2014, 6 f.). In litauischen Sprachwörterbüchern werden MA in einem geschlossenen Kreis mit Hilfe ähnlicher MA erklärt (vgl. dazu auch Česnuliėnė, 2012, 31; Šolienė, 2013, 42 f.; Usonienė, 2006, 100). Litauische MA werden in der Regel in zwei Gruppen untergliedert: Ausdrücke mit behauptender Funktion (*be abejo* 'zweifellos', *aišku* 'sicher') und Ausdrücke mit Funktion der Vermutung (*matyt* 'augenscheinlich', *galimas daiktas* 'möglicherweise') (vgl. Laigonaitė, 1967, 11-14; Valeckienė, 1998, 76 f.; Labutis, 2002, 350). In der deutschen Linguistik wird etwas differenzierter vorgegangen. Zifonun et al. gehen z. B. von drei Gruppen der MA aus: rein assertiven, modal abschwächenden und evidenzbetonend-assertiven Satzadverbialia (vgl. 1997, 1126-1133). Ebenso drei Gruppen werden von Helbig / Helbig unterschieden: Distanzierungs- (*angeblich*, *vorgeblich*), Gewissheits- (*zweifellos*, *tatsächlich*) und Hypothesenindikatoren (*wahrscheinlich*, *vielleicht*). Die letzte Gruppe wird noch einmal unterteilt, und zwar nach dem Wahrscheinlichkeitsgrad der Indikatoren. Hier handelt es sich dann um a) an Sicherheit grenzende Wahrscheinlichkeit, b) mäßige Unsicherheit oder c) große Unsicherheit (vgl. 1990, 56 f.). Fritz bietet eine Reihe Adverbien mit abnehmendem Wahrscheinlichkeitsgrad an: *zweifellos*, *wahrscheinlich*, *vermutlich*, *vielleicht*, *möglicherweise* (vgl. Fritz, 1991, 47).

Eine umfangreichere Studie zur Skalierung litauischer MA erfolgte 2014 (vgl. Droessiger, 2014). Hierbei handelt es sich um eine Umfrage zur Skalierung zehn

ausgewählter litauischer MA. Die Ergebnisse der Umfrage zeigten, dass sich der Wahrscheinlichkeitsgrad eines Teils der MA (*tikrai* ‘bestimmt’, *be abejo* ‘zweifellos’, *galbūt* ‘vielleicht’, *vargu* ‘kaum’, teilweise auch *gal* ‘vielleicht’ sowie *greičiausiai* ‘höchstwahrscheinlich’) relativ eindeutig feststellen ließ. Die Ergebnisse zu weiteren vier untersuchten MA *tikriausiai* ‘wahrscheinlich’, *turbūt* ‘möglicherweise’, *atrodo* ‘offensichtlich’ und *matyt* ‘augenscheinlich’ waren zu differenziert, um eine eindeutige Tendenz herausarbeiten zu können. Der vorliegende Beitrag kann deshalb als eine Fortsetzung und Ergänzung meiner Studie von 2014 gelten. Den Ausgangspunkt für die vorliegende Untersuchung bildete die folgende Hypothese: Da laut deutschen Sprachwörterbüchern (z. B. DUW, 2006; DWDS; Götz, 1999) dem MA *wahrscheinlich* im Vergleich zum MA *vielleicht* ein höherer Grad der Wahrscheinlichkeit eigen ist, können litauische Übersetzungsvarianten dieser deutschen MA auf ebenso einen höheren oder einen niedrigeren Wahrscheinlichkeitsgrad litauischer MA verweisen.

2. LITAUISCHE ENTSPRECHUNGEN ZU WAHRSCHEINLICH UND VIELLEICHT

Dem Ziel der Untersuchung diene die deutsche schöngestigte Gegenwartsliteratur und ihre Übersetzungen ins Litauische. Der Umfang des untersuchten deutschsprachigen Korpus beträgt ca. 4.611 Druckseiten. Insgesamt wurden 653 Belege (in der Ausgangs- und Zielsprache) analysiert: 274 Belege für den MA *wahrscheinlich* und 379 Belege für den MA *vielleicht*⁹. Die Übersetzung der Werke ins Litauische erfolgte durch neun verschiedene ÜbersetzerInnen.

Am besten lässt sich der Wahrscheinlichkeitsgrad der beiden erwähnten deutschen MA illustrieren, wenn sie in demselben Satz stehen:

- 1) *Wissen Sie, was es bedeutet, wenn der Herr Sekretär Sie verhört? **Vielleicht** oder **wahrscheinlich** weiß er es selbst nicht.* („Das Schloss“)
‘Ar žinai, ką reiškia, jeigu tamstą kvočia ponas sekretorius? **Galbūt** – net **greičiausiai** – jis ir pats to nežino.’

Da sich der Autor für zwei verschiedene MA kurz nacheinander entscheidet, ist auch der Übersetzer gezwungen, jeweils unterschiedliche Entsprechungen in der Zielsprache zu verwenden. Durch den zweiten MA wird die Wahrscheinlichkeit sowohl in der Ausgangs- als auch in der Zielsprache verstärkt.

Bereits nach der Untersuchung von drei kompletten Werken stellte sich heraus, dass der MA *vielleicht* eindeutige und einheitliche Übersetzungstendenzen aufweist. In weiteren drei Werken wurden deshalb nur Stichproben gemacht. Zudem zeigte sich, dass *vielleicht* in der Belletristik wesentlich öfter als *wahrscheinlich* vorkommt,

⁹ Das Wort *vielleicht* kann im Deutschen nicht nur als MA, sondern auch als Partikel auftreten. Solche Fälle wurden in das Korpus nicht aufgenommen, denn als Partikel drückt *vielleicht* eine emotionale Wertung des Sprechers aus und hat somit nichts mit dem Ausdruck der Wahrscheinlichkeit zu tun.

z. B. im Roman „Drei Kameraden“ stehen die beiden MA zueinander im Verhältnis 87:39, im Roman „Buddenbrooks“ 79:22.

Die häufigste litauische Entsprechung zum MA *vielleicht* ist der MA *gal*:

2) *So? Vielleicht weißt du es besser, Thomas. Ich sage nur dies, daß ich auf solche Sachen kein Gewicht lege.* („Buddenbrooks“)

‘Taip? Na, **gal** tu žinai geriau už mane, Tomai. Aš tik sakau, kad šitokiems dalykams neteikiu reikšmės.’

An zweiter Stelle seiner Häufigkeit nach befindet sich der synonyme MA *galbūt*:

3) *„Dann sind sie also tot, wenn es ganz finster ist?“ – „Sie schlafen vielleicht – und wenn das Licht wiederkommt, erwachen sie.“* („Der schwarze Obelisk“)

‘– Vadinasi, kai visiškai tamsu, veidrodžiai miršta? – **Galbūt** jie miega, o kai šviesa sugrįžta – pabunda.’

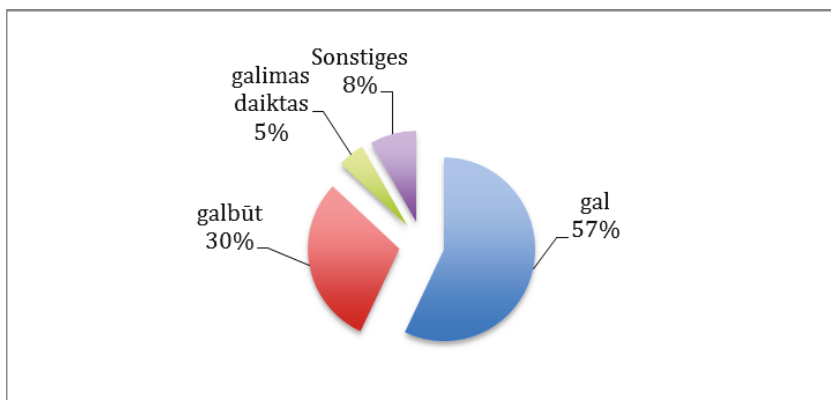
Beide zusammen stellen diese zwei MA 87 % aller Entsprechungen dar und stehen im Litauischen offensichtlich für einen niedrigeren Wahrscheinlichkeitsgrad. Desweiteren ist der MA *galimas daiktas* ‘mögliche Sache’ zu erwähnen, allerdings beträgt seine Verwendungshäufigkeit nur 5 %:

4) *„Wir haben ein paar Zeichnungen dafür da und müssen vielleicht sogar eine Extrazeichnung für Sie entwerfen.“* („Der schwarze Obelisk“)

‘– Turime keletą eskizų, bet, **galimas daiktas**, jums teks specialiai daryti.’

In weiteren, selteneren Fällen wird *vielleicht* im Litauischen u. a. von solchen litauischen MA wie *ko gero / ko gera, turbūt, matyt* und *gali būti* repräsentiert.

Einen Überblick über die Entsprechungen des MA *vielleicht* bietet Diagramm 1:

Diagramm 1. Litauische Entsprechungen des MA *vielleicht*

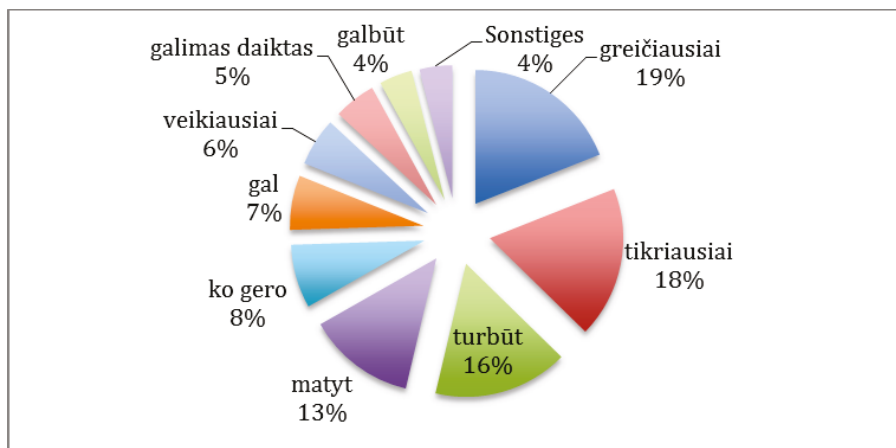
Der MA *wahrscheinlich* weist ein weitaus differenzierteres Bild auf. Seine häufigsten litauischen Entsprechung sind die MA *greičiausiai* und *tikriausiai*:

- 5) *Frieda war dadurch geweckt worden, daß (...) irgendein großes Tier, eine Katze **wahrscheinlich**, ihr auf die Brust gesprungen und dann gleich weggelaufen sei.* („Das Schloss“)
 ‘Fryda pabudo nuo to, kad (...) kažkoks didelis padaras, **greičiausiai** katė, užšoko jai ant krūtinės ir tučtuojau vėl sau nubėgo.’
- 6) *Der Reisende wollte ihn zurücktreiben, denn, was er tat, war **wahrscheinlich** strafbar.* („In der Strafkolonie“)
 ‘Keliautojas norėjo pavaryti jį atgal, nes tai, ką jis darė, **tikriausiai** buvo draudžiama.’

Ins Gewicht fallen prozentual ebenso die MA *turbūt* und *matyt*:

- 7) *Das Feuer läßt nicht nach. (...) Man hat mich bei uns **wahrscheinlich** längst verlorengelassen.* („Im Westen nichts Neues“)
 ‘Ugnis nemažėja. (...) Mūsiškiai **turbūt** mane laiko jau seniai žuvusiu.’
- 8) *Ravic schüttelte den Kopf. „Ich sehe **wahrscheinlich** wieder einmal Gespenster.“* („Arc de Triomphe“)
 ‘Ravikas papurtė galvą. – **Matyt**, man vėl pasivaideno.’

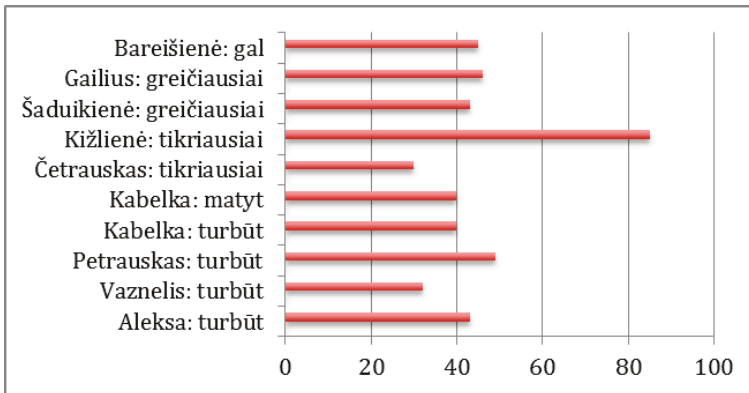
Darüber hinaus entfallen jeweils zwischen vier und acht Prozent auf folgende Entsprechungen: *ko gero / ko gera, gal, veikiausiai, galimas daiktas* und *galbūt*. Diagramm 2 veranschaulicht die Übersetzungsvarianten des MA *wahrscheinlich*:

Diagramm 2. Litauische Entsprechungen des MA *wahrscheinlich*

Die Ergebnisse der Untersuchung zeigen, dass der MA *galimas daiktas* ‘mögliche Sache’ in Einzelfällen von den ÜbersetzerInnen sowohl als Entsprechung von *vielleicht* als auch von *wahrscheinlich* eingesetzt wird. Da es sich allerdings in beiden Fällen um lediglich 5 % handelt, kann dies als kein signifikanter Wert bezeichnet werden. Auch die litauischen MA *gal* und *galbūt* treten wiederholt als Entsprechungen zu den beiden

untersuchten deutschen MA *wahrscheinlich* und *vielleicht* auf. Aber während sie den Bereich des niedrigeren Wahrscheinlichkeitsgrades dominieren, stellen sie im Bereich der höheren Wahrscheinlichkeit keine signifikanten Werte dar. Der Gebrauch des MA *gal* lässt sich außerdem auch auf subjektive Entscheidungen der ÜbersetzerInnen zurückführen, denn die statistische Auswertung der litauischen Entsprechungen stellte bestimmte Vorlieben der ÜbersetzerInnen heraus. Am Diagramm 3 lässt sich deutlich erkennen, welche litauischen Entsprechungen des MA *wahrscheinlich* von welchen ÜbersetzerInnen bevorzugt wurden:

Diagramm 3. Von den ÜbersetzerInnen favorisierte Entsprechungen

Der MA *gal* wird von der Übersetzerin L. Bareišienė leider nicht nur für die Übersetzung von *wahrscheinlich*, sondern auch von *vielleicht* favorisiert. Auf dem Gesamtbild der litauischen Entsprechungen des MA *wahrscheinlich* fällt jedoch der von L. Bareišienė bevorzugte MA *gal* kaum ins Gewicht, so dass als litauische Marker einer höheren Wahrscheinlichkeit vor allem die MA *greičiausiai*, *tikriausiai*, *turbūt* und *matyt* in Frage kommen.

SCHLUSSFOLGERUNGEN UND AUSBLICK

Die Ergebnisse der Untersuchung zeigen, dass in den litauischen Übersetzungen für *wahrscheinlich* und *vielleicht* jeweils unterschiedliche Entsprechungen erscheinen. Die litauischen Entsprechungen von *vielleicht* sind überwiegend die MA *gal* und *galbūt*, während der MA *wahrscheinlich* ins Litauische wiederholt mit Hilfe von *greičiausiai*, *tikriausiai*, *turbūt* und *matyt* übertragen wurde.

Vergleicht man die Ergebnisse dieser Untersuchung mit den Ergebnissen der Umfrage zur Skalierung litauischer MA (Droessiger, 2014), so lassen sich sowohl Übereinstimmungen als auch Diskrepanzen feststellen.

Zu den Übereinstimmungen. Die MA *greičiausiai* ‚höchstwahrscheinlich‘ und *tikriausiai* ‚wahrscheinlich‘ drücken einen ziemlich hohen Wahrscheinlichkeitsgrad aus. Die Ergebnisse der Umfrage (2014) zeigen, dass dem ersteren MA eine etwas höhere Wahrscheinlichkeit im Vergleich zum zweiten MA zugeschrieben wird. Der MA *gal* ‚vielleicht‘ drückt einen vergleichsweise deutlich niedrigeren Wahrscheinlichkeitsgrad aus.

Zu den Diskrepanzen. Die MA *turbūt* ‚möglicherweise‘ und *matyt* ‚augenscheinlich‘, von den Übersetzern häufig zum Ausdruck höherer Wahrscheinlichkeit eingesetzt, wurden von den Befragten eher als mittelwertig eingestuft. Die beiden erwähnten MA gleichen in ihrem Grad der Wahrscheinlichkeit laut Umfrage dem MA *galbūt* ‚vielleicht‘; den Übersetzer bevorzugt zum Ausdruck einer niedrigeren Wahrscheinlichkeit benutzen.

Die zum Teil unterschiedlichen Ergebnisse beider Untersuchungen lassen sich nur schwer erklären. Jede Untersuchung trägt einen jeweils anderen Charakter; die Befragten schätzten den Wahrscheinlichkeitsgrad vorgegebener MA zwar spontan, aber bewusst ein, die ÜbersetzerInnen ebenso spontan, dagegen eher unbewusst. Andererseits verfügten die letzteren über einen kontextuellen Zusammenhang der MA, der den Probanden fehlte. Auf jeden Fall sind damit Voraussetzungen für Nachforschungen geschaffen.

QUELLENVERZEICHNIS

1. Canetti, E. (2007). Apakimas. In *Lietuvos rytas*. Übersetzung von T. Četrauskas.
2. Canetti, E. (2012). *Die Blendung*. Frankfurt am Main: Fischer.
3. Kafka, F. (1995). Metamorfozė. In Kafka F. *Procesas. Pilis. Novelės*, pp. 452-488. Vilnius. Übersetzung von A. Gailius.
4. Kafka, F. (1995). Pataisos darbų kolonijoje. In Kafka F. *Procesas. Pilis. Novelės*, pp. 489-511. Vilnius. Übersetzung von T. Četrauskas.
5. Kafka, F. (1995). Pilis. In Kafka F. *Procesas. Pilis. Novelės*, 179-437. Vilnius. Übersetzung von T. Četrauskas.
6. Kafka, F. *Das Schloss*. Abrufbar unter <http://www.digbib.org>
7. Kafka, F. *Die Verwandlung*. Abrufbar unter <http://www.digbib.org>
8. Kafka, F. *In der Strafkolonie*. Abrufbar unter <http://www.digbib.org>
9. Manas, T. (1968). *Budenbrokai*. Vilnius: Vaga. Übersetzung von J. Vaznelis.
10. Mann, Th. (1977). *Buddenbrooks. Verfall einer Familie*. Berlin und Weimar: Aufbau-Verlag.
11. Remark, E. M. (1999). *Trys draugai*. Vilnius: Tyto alba. Übersetzung von V. Petrauskas.
12. Remark, E. M. (2000). *Juodasis obeliskas*. Vilnius. Übersetzung von O. Aleksa.
13. Remarkas, E. M. (1960). *Vakarų fronte nieko naujo*. Vilnius. Übersetzung von J. Kabelka.
14. Remarque, E. M. (1988). *Arc de Triomphe*. Köln: Kiepenheuer & Witsch.
15. Remarque, E. M. (1988). *Der Funke Leben*. Köln: Kiepenheuer & Witsch.

16. Remarque, E. M. (1998). *Liebe deinen Nächsten*. Köln: Kiepenheuer & Witsch.
17. Remarque, E. M. (2004). *Im Westen nichts Neues*. Köln: Kiepenheuer & Witsch.
18. Remarque, E. M. (2005). *Der schwarze Obelisk*. Köln: Kiepenheuer & Witsch.
19. Remarque, E. M. (2005). *Drei Kameraden*. Köln: Kiepenheuer & Witsch.
20. Remarque, E. M. (2007). *Gyvybės kibirkštis*. Vilnius: Alma Littera. Übersetzung von D. Kižlienė.
21. Remarque, E. M. (2007). *Triumfo arka*. Vilnius: Alma Littera. Übersetzung von L. Bareišienė.
22. Remarque, E. M. (2008). *Mylėk savo artimą*. Vilnius: Alma Littera. Übersetzung von D. Šaduikienė.

LITERATURVERZEICHNIS

1. Ambrazas, V. et al. (red.). (1999). *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
2. Česnulienė, V. (2012). Modaliniai konektoriai mokslinio ir publicistinio stiliaus tekstuose. In *Žmogus ir žodis. Didaktinė lingvistika*. 14 t., Nr. 1, 30-34.
3. Droessiger, G. (2014). Zur Skalierung litauischer Modalausdrücke. In *Kalby studijos*, 24, 5-10. Kaunas: KTU.
4. *Duden. Deutsches Universalwörterbuch*. (2006). Mannheim: Dudenverlag.
5. *Duden. Die Grammatik: unentbehrlich für richtiges Deutsch*. (2006). Mannheim: Dudenverlag. (7., völlig neu erarb. und erw. Aufl.).
6. Fritz, G. (1991). Deutsche Modalverben 1609 – epistemische Verwendungsweisen: ein Beitrag zur Bedeutungsgeschichte der Modalverben im Deutschen. In Grubmüller K.; Reis M.; Wachinger B. (Hrsg.), *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur*, pp. 28-52. Tübingen: Niemeyer.
7. Götz, D.; Haensch, G.; Wellmann, H. (Hrsg.). (1999). *Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache*. – Berlin, München, Wien, Zürich, New York: Langenscheidt.
8. Helbig, G.; Helbig, A. (1990). *Lexikon deutscher Modalwörter*. Leipzig: Verlag Enzyklopädie.
9. <http://www.dwds.de/>
10. Labutis, V. (2002). *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: VU leidykla.
11. Laigonaitė, A. (1967). *Modalumo kategorija ir modaliniai žodžiai dabartinėje lietuvių kalboje. Paskaita studentams neakivaizdininkams*. Vilnius: Vilniaus V. Kapsuko universitetas.
12. Leiss, E. (2009). Drei Spielarten der Epistemizität, drei Spielarten der Evidentialität und drei Spielarten des Wissens. In W. Abraham, E. Leiss (Hrsg.). *Modalität: Epistemik und Evidentialität bei Modalverb, Adverb, Modalpartikel und Modus*, pp. 3-24. Tübingen: Stauffenburg.
13. Smetona, A., Usonienė, A. (2012). Autoriaus pozicijos adverbialai ir adverbializacija lietuvių mokslo kalboje. In *Kalbotyra* 64 (3), 124-139. Vilnius: VU.
14. Socka, A. (2011). Evidentialität und Epistemizität in der Bedeutung reportativer Satzadverbien im Polnischen und Deutschen. In G. Diewald, E. Smirnova

- (Hrsg.). *Modalität und Evidentialität*, pp. 49-68. Trier: WVT.
15. Šolienė, A. (2013). *Episteminio modalumo ekvivalentiškumo parametrai anglų ir lietuvių kalbose*. Vilnius: VU.
  16. Usonienė, A. (2006). Episteminio modalumo raiška. Ekvivalentiškumo bruožai anglų ir lietuvių kalbose. In *Darbai ir dienos*, 45, 97-108. Kaunas: VDU.
  17. Valeckienė, A. (1998). *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
  18. G. Zifonun, L. Hoffmann, B. Strecker et al. (1997). *Grammatik der deutschen Sprache*. Berlin New York: de Gruyter.

SANTRAUKA

MODALINIŲ ŽODŽIŲ GRADAVIMAS: VOKIŠKŲ ŽODŽIŲ WAHRSCHEINLICH IR VIELLEICHT ATITIKMENYS LIETUVIŲ KALBOJE

Gražina Droessiger

Šio straipsnio objektas yra vokiečių kalbos modaliniai žodžiai *wahrscheinlich* ir *vielleicht* bei galimi jų atitikmenys lietuvių kalboje. Kiekvienam šių vokiškų žodžių yra būdingas kiek kitoks tikimybės laipsnis: *wahrscheinlich* vartojamas išreikšti aukštesnei, o *vielleicht* – žemesnei tikimybei. Straipsnio tikslas – išsiaiškinti, kaip į lietuvių kalbą verčiami abu vokiški modaliniai žodžiai, ir tokiu būdu nustatyti, kokie atitinkami lietuvių kalbos modaliniai žodžiai reiškia aukštesnę, o kokie – žemesnę tikimybės laipsnį. Šiam tikslui pasitelkta šiuolaikinė grožinė vokiečių literatūra bei jos vertimai į lietuvių kalbą.

Atliktas tyrimas parodė, kad žemesniam tikimybės laipsniui išreikšti vertėjai rinkosi žodžius *gal* ir *galbūt*, o aukštesniam – *greičiausiai*, *tikriausiai*, *turbūt* bei *mat*. Šie rezultatai iš dalies sutampa su straipsnio autorės 2014 m. atlikta apklausa apie lietuvių kalbos modalinių žodžių gradavimą tikimybės skalėje.

CONTRASTIVE SEMANTIC ANALYSIS OF JOINT VENTURE CONTRACT TERMS IN ENGLISH, LITHUANIAN AND GERMAN

Kristina Juodinytė-Kuznetsova, Sigita Rackevičienė

Mykolas Romeris University, 20 Ateities St., Vilnius, LT-08303, Lithuania,
sigita.rackeviciene@mruni.eu, krijudokuz@mruni.eu

ABSTRACT

The article intends to present possibilities of using contrastive semantic analysis in research of legal terminology. Firstly, the paper intends to overview usability of contrastive semantic analysis in analyzing joint venture contract terms in English, Lithuanian and German. Secondly, it seeks to define specific elements and structural similarities of joint venture contracts. Thirdly, it presents the terms used in English joint venture contracts and their Lithuanian and German equivalents. Finally, we draw the conclusion that the presented contrastive method and demonstrative analysis of several joint venture contract terms reveal specific aspects of legal terms that could be of great interest for terminologists, translators and language learners.

Keywords: *contrastive semantic analysis, contrastive terminology analysis, legal terminology, joint venture contracts.*

INTRODUCTION

Intense cooperation between European countries and countries worldwide requires more and more extensive harmonization and unification of various areas of law. This is possible only on certain preconditions, one of which is harmonization of legal terminology of different legal systems. Therefore, the role of contrastive semantic analysis in different legal languages and their terminology has considerably increased. Contrastive legal terminology analyses and discussions on various aspects of legal terminology translation constitute considerable part of the topical translation issues.

Contract law attracts special attention of the EU legislators. It governs such important areas as exchange of goods and services, establishment of companies, employment conditions, etc. Therefore, the European Commission pays special attention to harmonisation of the EU-wide contract law and creation of its common standards (European Commission. Contract Law). Examination of key contract law terms in different EU member states and definition of common EU contract law terminology are among the most important objectives in the harmonisation process. Contrastive semantic analysis of contract law terminology in different legal systems within the EU may contribute to these ongoing initiatives.

The aim of the paper is to demonstrate how contrastive semantic analysis could work in analyzing the joint venture contract terms in three European languages (English, Lithuanian and German). The paper also aims to show how contrastive semantic analysis can assist in the work of a legal translator who constantly has to deal with equivalency problems.

The object of the research is legal terms in the chosen English joint venture contract and their Lithuanian and German equivalents.

The given research was performed using descriptive and contrastive methods. Firstly, the English terms were extracted from the chosen English contract. Their German and Lithuanian equivalents were selected from Lithuanian and German contracts, legal dictionaries and data bases. The definitions of the English, Lithuanian and German terms were picked from legal acts and legal dictionaries and were compared to determine the degree of semantic adequacy of the terms. Finally, the usage of the terms in English, German and Lithuanian contracts was analyzed. The analysis allowed us to describe and compare semantic features of the English, German and Lithuanian terms.

1. JOINT VENTURE UNDER ENGLISH, LITHUANIAN AND GERMAN LAW

Contrastive semantic analysis of legal terminology is conditioned by specificity of legal terminology that is “system-bound, tied to the legal system rather than to language” (Pommer, 2008, 18). Therefore, awareness of the legal system in which the terms are used, is of central importance in their semantic analysis.

In the given research, contrastive semantic analysis encompasses three legal systems: the English-Welsh legal system, the Lithuanian legal system and the German legal system. We examine the concepts related to joint venture under English, Lithuanian and German law.

Joint venture is a commercial enterprise undertaken jointly by two or more parties which otherwise retain their distinct identities (Oxford Dictionary). In our research joint venture and shareholders agreements focus on private joint venture companies established by two or more corporates. The English-Welsh, Lithuanian and German legal systems have the following types of companies:

English: *Private limited company*; *Public limited company*; *Private unlimited company*.

Lithuanian: *Uždaroji akcinė bendrovė* (in Lithuania usually translated to English as *Closed joint stock company*); *Akcinė bendrovė* (usually translated as *Joint stock company*).

German: *Aktiengesellschaft*; *Gesellschaft mit beschränkter Haftung*.

Under English law the functioning of companies is regulated by the Companies Act 2006. The Companies Act 2006 is a main code of company law for the United Kingdom. The Act gives the rules for governing public and private companies. The

Act 2006 has an Index of Defined Expressions (Schedule 8, Section 1174) which is very handy for the researcher of the contract law terms under the UK law. The most common type of a company is the private limited company (*Limited* or *Ltd*) limited by shares or by guarantee. Other corporate forms are the public limited company (*PLC*) and the private unlimited company (Wikipedia, The Companies Act 2006).

According to Singleton, under English law *joint venture* is a term not marked by exact or accurate definition. It may be defined as an arrangement between two or more parties (companies or individuals) who agree to develop a business activity. In exchange for shares a joint venture limited liability company gets the resources supplied by the parties. Such type of joint ventures are considered to be as a corporate joint venture (Singleton, 2013, 3-4). A corporate joint venture documents, when the company has more than one shareholder, are shareholders' agreement, special articles and the articles of association of the joint company (Singleton, 2013, 4).

In Lithuania closed joint stock company is limited liability private legal party and the owners may be those who purchase the company's shares. The joint stock company stocks can be bought and owned by different shareholders depending on the bigger or smaller amount of shares (certificates of ownership). The document which guides the company is The Articles of Association. The Articles specify the company's name, legal form (in this case, it would be a private limited liability company), office (it should be noted that the company's office does not have to coincide with the company's place of business), operational objectives (this should be specified in the company's object), as well as in the Articles of Association there must be included the amount of the share capital, number of shares and their nominal value, the competence of the general meeting and other corporate bodies and their competence, the procedure for amending the Articles of Association, etc. (Wikipedia, Partner in Lithuania).

In Germany there are two types of company limited by shares: the Aktiengesellschaft (AG) (public limited companies) and the Gesellschaft mit beschränkter Haftung (GmbH) (private limited company). Aktiengesellschaft is a company owned by its shareholders and may be traded on a stock market. In Germany the legal basis of the AG is the German Aktiengesetz (abbr. AktG) and The German commercial law (§ 19 Handelsgesetzbuch). German AGs consist of a supervisory board (Aufsichtsrat) and a management board (Vorstand) (Wikipedia, Aktiengesellschaft).

For the purpose of the given research, one English contract was chosen (CompactLaw, *Shareholders Agreement - Joint Venture*). This contract is concluded by two existing companies that wish to form a limited company together in order to pursue a commercial venture. The contract sets out the scope of day-to-day management by the appointed directors and also clearly states the limits of their powers in order to protect the respective interests of the shareholder companies. For the demonstrative semantic analysis, content similar Lithuanian and German contracts were taken: German *Aktionärsvereinbarung* (*Shareholders Agreement*) and Lithuanian *Steigimo sutartis* (*Joint Venture Establishing Contract*).

After a glance at the joint venture concepts under English, Lithuanian and German law, it should be reasonable to look at the elements and structure of joint venture contracts.

2. ELEMENTS AND STRUCTURE OF ENGLISH, LITHUANIAN AND GERMAN JOINT VENTURE CONTRACTS

The structural analysis of contracts plays an important role in the semantic analysis of the terminology used in those contracts. It enables us to reveal the system and functions of the terminology and thus to better understand their semantics.

The contracts structurally are quite different, but all of them have the same basic provisions which are analyzed below.

All three contracts begin with indication of the reason to sign the contract, name and registered address of each party and preliminary remarks. In the English contract this part is called *Introduction; Further Administration of the Company*, in the German *Vorbemerkung, Vertragsgrundlagen*, in the Lithuanian *Steigėjai; Steigiamos bendrovės pavadinimas ir buveinė*.

The next part of the contracts presents the purpose and object of the contracts – what the parties make agreement on. In the contracts under investigation it is establishment of a company and definition of its functions. In the English contract this part is called *Commercial object of the company*, in the German *Zweck und Gegenstand des GU, Gesellschafterbeziehungen*, in the Lithuanian *Bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo renkamas organas; Steigiamos bendrovės atstovas, jo teisės ir pareigos*.

In all three contracts there is a provision on company shares. This provision defines how share transfers are regulated and carried out. In the Lithuanian contract the procedures are described in detail, the number of shares and their prices are indicated. In the English contract this part is called *Share Transfers*, in the German *Übertragung von Aktien*, in the Lithuanian *Bendrovės akcijų apmokėjimo tvarka ir terminai*.

All three contracts include a provision which indicates the number and names of company board directors who are elected by shareholders. In the English contract this part is called *Directors*, in the German *Organe und Gremien des GU*, in the Lithuanian *Steigiamos bendrovės atstovas, jo teisės ir pareigos*.

Table 1 presents all parts of the contracts that share content similarities. It is interesting to observe that some provisions of the Lithuanian contract embrace several provisions of the English and German contracts. Moreover, the Lithuanian contract gives very detailed titles of each provision, including every topic that is discussed in it. They are much longer than the English and German ones. One more obvious structural difference is that the chosen Lithuanian contract does not include the confidentiality provision.

Table 1. Structural similarities of English, German and Lithuanian joint venture contracts.

English	German	Lithuanian
Introduction; Further Administration of the Company	Preliminary remarks; Contract basis (Vorbemerkung; Vertragsgrundlagen)	Founders, the name and office (Steigėjai, steigiamos bendrovės pavadinimas ir buveinė)
Commercial object of the company	Purpose and object of the Joint Venture, Relationships (Zweck und Gegenstand des GU, Gesellschafterbeziehungen)	The representative. Rights and obligations (Steigiamos bendrovės atstovas, jo teisės ir pareigos)
Reserved matters for shareholders; Warranties; Restrictions	Structure of JV, funding; Profit-making business operations of the JV (Struktur des GU, finanzielle Ausstattung; Gewinnerzielungsabsicht, Geschäftsbetrieb des GU)	The authorized capital, par value, issue price, number of shares (Bendrovės įstatinis kapitalas, akcijos nominali vertė, emisijos kaina, akcijų skaičius)
Management of the company	Employee participation, fiduciary duties, Know How, participation offer, competition ban, mandatory fees (Mitarbeiterbeteiligung, Treuepflichten, Know How, Mitwirkungsgebot, Wettbewerbsverbot, Pflichtgebühren)	Company incorporation expenses and salaries for the establishment; Contributions refund procedure for non-registration of the company's case. (Bendrovės steigimo išlaidų kompensavimas ir atlyginimas už steigimą; Įnašų grąžinimo tvarka bendrovės neįregistravimo atveju)
Share Transfers	Transfer of shares (Übertragung von Aktien)	The stock payment procedures and deadlines (Bendrovės akcijų apmokėjimo tvarka ir terminai)
Confidentiality	Information rights, confidentiality (Informationsrechte, Geheimhaltung)	–
Directors	Organs and bodies of Joint Venture (Organe und Gremien des GU)	The elected body of the shareholder's meeting. The representative. Rights and obligations (Bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo renkamas organas. Steigiamos bendrovės atstovas, jo teisės ir pareigos)
Jurisdiction	Final provisions (Schlußbestimmungen)	Final provisions (Baigiamosios nuostatos)

The usage of the analyzed terms in certain part of the contracts is presented in the next chapter.

3. THE TERMS USED IN ENGLISH JOINT VENTURE CONTRACT AND THEIR LITHUANIAN AND GERMAN EQUIVALENTS

For the purpose of the demonstrative analysis, two terms were chosen – *shares* and *articles*. The choice of the terms was determined by the English contract which includes definitions of several terms that are considered to be requiring an explanation in the *Shareholders Agreement - Joint Venture* itself. This leads to the idea that the defined terms may be misleading in the English legal context and may cause problems to the translators. German and Lithuanian adequate terms were selected from content similar German and Lithuanian joint venture contracts, consulting legal dictionaries, civil codes and data bases. The definitions, meanings of the terms were compared and the usage of the terms in the contracts was analyzed.

According to Alcaraz and Hughes, definition in the contracts is one of the main methods by which the precise meaning of a term is determined and legal certainty is guaranteed (Alcaraz; Hughes, 2002, 30-35). The analyzed English joint venture contract provides the definitions of the main terms which is very convenient for the researcher. In addition, dictionary definitions of the investigated terms were also analyzed. Another important factor in the semantic analysis is the context of the terms. The context is a supplementary and very informative tool. The terms could have a variation of meanings and context may bring the terminal point to the amount of meanings and help to avoid lexical ambiguity (Alcaraz, Hughes, 2002, 30-35). The unified whole of both analysis of the definitions and analysis of the context can reveal the semantic structure and peculiarities of the investigated terms.

Below we present the chosen terms and their definitions as they are given in the English contract:

Shares means shares of the Company;

Articles means the new articles of association of the Company as amended from time to time.

The term *shares* and the Lithuanian and German equivalents are displayed in Table 2.

The English term *shares* has one possible adequate term in Lithuanian and two in German languages. The definition of *shares* given in the English contract specifies only that shares that belong to the company, but does not explain the meaning of the term itself. We needed another definition to bring precision to the defined term and chose Blacks Law Dictionary for this purpose.

Table 2. Analysis of the term shares.

TERMS		
English	Lithuanian	German
Shares (quantity of terms in the contract 28)	<i>akcija, -os</i> (Bitinaitė) (quantity of terms in the contract 4)	<i>Aktien</i> (quantity in the contract 17), <i>Anteile</i> (quantity of terms in the contract 0) (Liguee); (Chemnitz)
DEFINITIONS		
„Shares“ means shares of the Company; In the law of corporations and joined stock companies, a share is a definite portion of the capital of the company (Blacks Law Dictionary).	Akcija – tai vertybinis popierius, patvirtinantis jos turėtojo (akcininko) teisę dalyvauti valdant įmonę, jeigu įstatymai nenustato ko kita, teisę gauti akcinės įmonės pelno dalį dividendais ir teisę į dalį įmonės turto, likusio po jos likvidavimo, ir kitas įstatymų nustatytas teises. (C.C., part III, chapter V, article 1.102) (Share – is a security certifying its holder (shareholder) the right to participate in the management of the company, unless the law provides otherwise, the right have profit in dividends of the limited liability company and the right to part of the company’s assets remaining after liquidation, and other legal rights.)	Aktie - Anteil am Grundkapital einer Aktiengesellschaft (Wahric) (Stake of capital of a corporation) Urkunde über den Anteil am Kapital eines Unternehmens, das an der Börse geführt wird. (Academic). (Document of Contribution to a company’s capital that is listed on the stock exchange market.)
CONTEXT (contracts)		
Party A shall subscribe to Shares at £ each at a price of £ per share and such Shares to be allotted and issued by the Company to Party A in consideration of the payment in full of £.	Apmokėjęs visas jo pasirašytas akcijas , kiekvienas steigėjas įgyja į jas nuosavybės teisę. (Paying for all the shares, each founder becomes the owner of them.)	Die Aktien sind nur mit Zustimmung der Gesellschaft übertragbar. (The shares are transferable only with the consent of the Company.)

The term *shares* was translated into Lithuanian using Bitinaitė’s dictionary. It is translated as *akcija* in singular form, and *akcijos* in plural. In German we found two terms (*Aktien* and *Anteile*) used in Linguee and Chemnitz online dictionaries. In this situation we have two terms. To solve the problem of the term adequacy, we have to take note that we deal with *Aktiengesellschaft* - public limited company, corporation limited by share ownership. “The German word *Aktiengesellschaft* is a compound noun made of two elements: *Aktien* meaning ‘shares’, and *Gesellschaft* in this context meaning ‘corporation’. An approximate English transliteration can therefore be dicta-

ted as *sharecorporation*. In German the use of the term *Aktie* for share is restricted to *Aktiengesellschaften*. Shares in other types of German companies are called *Anteile* rather than *Aktien*” (Wikipedia, Aktiengesellschaft). This explanation allows us to state that in our case (in translations of joint venture contracts) the adequate term is most probably *Aktie*.

After defining the terms and establishing probable equivalents, we check the usage and frequency of the terms in the chosen contracts.

The English term *shares* is used 28 times in the investigated contract. Most often it is used in the following parts of the contract: Introduction, Definitions, Completion, Reserved Matters for Shareholders, Share Transfers, Warranties and Duration. The Lithuanian term *akcija* is used only 4 times in the investigated contract. It is used in the following parts of the contract: Bendrovės akcijų apmokėjimo tvarka ir terminai (Company shares payment procedures and deadlines); Įnašų grąžinimo tvarka bendrovės neįregistravimo atveju (Contributions refund procedure in the case of non-registration of the company). The German term *Aktie* is used 17 times in the German contract. It is used in the following parts of the contract: Struktur des GU (Structure of the JV); Finanzielle Ausstattung (Financial resources); Aufsichtsrat (Supervisory); Übertragung von Aktien (Transfer of shares); Übertragung statt Einziehung (Transmission instead confiscation); IPO (Initial Public Offering); Mitarbeiterbeteiligung (Employee participation); Treuepflichten, Know How, Mitwirkungsgebot, Wettbewerbsverbot (Fiduciary duties, Know How, participation bid, competition ban).

The German term *Anteile* was not found in the contract.

To conclude, we can state that the term *share* in the context of joint venture contract should be translated as *akcija* in Lithuanian and *Aktie* in German. The analysis of the usage of the terms confirms that the terms share similar functions as they are used in content similar structural parts of the contracts.

While analyzing the term *Articles* we come across several problems (Table 3). Using the same model of analysis as it was demonstrated above, the English term *Articles* should be considered as abbreviation of the term *Articles of Association*, as it was explained in the definition given in the English contract. Searching in the dictionaries for the German and Lithuanian adequate terms, we consider that we translate the English term *Articles of Association*, but not just *Articles*.

Articles of Association is translated into Lithuanian as *Įstatai* using Bitinaitė’s dictionary. The situation with the German equivalents is more problematic. We found four translations of the term *Articles of Association* in German: *Satzung* (einer AG), *Gesellschaftsvertrag*, *Unternehmenssatzung*, *Vereinssatzung*. The dictionary indicates that the equivalent *Satzung* used in AG (*Aktiengesellschaft*) is public limited companies. This indication allows us to consider this equivalent as most appropriate for translation of joint venture contracts. This conclusion was also confirmed by the analysis of the definitions of the found equivalents.

Table 3. Analysis of the term Articles.

TERMS		
English	Lithuanian	German
<i>Articles</i> (quantity of terms in the contract 7)	<i>Įstatai</i> (Bitinaitė) (quantity of terms in the contract 0)	<i>Satzung</i> (einer AG) (quantity of terms in the contract 7) <i>Gesellschaftsvertrag</i> {m} (quantity of terms in the contract 0) <i>Unternehmenssatzung</i> {f} (quantity of terms in the contract 0) <i>Vereinsatzung</i> {f} (quantity of terms in the contract 0) (Linguee) (Chemnitz)
DEFINITIONS		
Articles means the new articles of association of the Company as amended from time to time.	Įstatai – svarbiausias organizacijos teisinis dokumentas, vidaus teisės aktas, kuriame nustatoma organizacijos valdymo sistema, institucijos, paskirstomos galios tarp valdymo institucijų. Dažnai įstatai taip pat yra steigimo dokumentas, kuriuo organizacija privalo vadovautis savo veikloje (Normatyvinės teisės aktas). (Articles of Association - the most important legal document of an organization, internal legislation, which establishes the organization's management system, institutions, distribute power between administrations. Often the articles of association is the document of the establishment of a company, which must be followed.)	Satzung - schriftlich niedergelegtes Recht, grundlegende Regeln, Ordnung, Vorschrift. (Academic) (Articles of Association - written law, basic rules, order, provisions)
CONTEXT (contracts)		
All directors shall be entitled to appoint alternates to represent them at a board meeting in accordance with the Articles .		Die Zusammenarbeit der Gesellschafter im GU bestimmt sich nach diesem Vertrag und den in der Satzung des GU niedergelegten Regeln.

In the next stage of analysis, we check the usage of the terms in the contracts. The English term *Articles* is used 7 times in the contract. It is used in the following parts: Definitions, Completion, Directors, Management of the Company, Reserved matters for Shareholders, Share Transfers.

In our analysis of the Lithuanian adequate term we cannot rely on usage and frequency count as the term *Istatai* was not found in the Lithuanian contract. There we can come back to the discussed structural similarities of the contracts. As we have checked the structural compatibility of the contracts, we have not found any part in the Lithuanian contract related to *Articles of Association*. Consequently, we could not find the term itself. It proves, as it was stated above, that comparison of the structure of the analyzed contracts plays a very important role in the semantic analysis of the terms.

The German term *Satzung* was used 7 times in the investigated contract. Other equivalents, presented in the dictionary, were not found. The term *Satzung* is used in the following parts of the contract: Vertragsgrundlagen (Contract basis); Zweck und Gegenstand des GU (Purpose and object of the JV); Gesellschafterbeziehungen (company relations), Übertragung statt Einziehung (Transmission instead confiscation); Treuepflichten, Know How, Mitwirkungsgebot, Wettbewerbsverbot (Fiduciary duties, Know How, participation bid, competition ban).

The definition and context analysis allow us to consider the term *Satzung* as the adequate term of the *Articles* in the translation of joint venture contracts.

CONCLUSIONS

The research on joint venture contracts and their terms allows us to draw the following conclusions:

1. Contract law terms are bound to legal system, that is why while analyzing and translating terms one must possess knowledge of source and target legal systems. Joint venture companies are regulated by national acts of the UK, Lithuania and Germany which define the types of companies and their functions, as well as the key terminology related to the establishment and work of the companies.

2. Structural differences of the contract influence the choice and applicability of the adequate terms in the contracts in different languages. The structural analysis of contracts plays an important role in the semantic analysis of the terminology used in those contracts. It enables us to reveal the system and functions of the terminology and thus to better understand their semantics.

3. In order to find the adequate terms, two stages of analysis are required – definition analysis and context analysis. Definition analysis encompasses comparison of the definitions of the English terms and their equivalents found in the dictionaries. It allows to establish probable adequate terms which are then checked by context analysis. Context analysis encompasses comparison of the usage of the terms in the investigated contracts – content of the provisions which include the terms and the frequency of the usage of the terms. The results of both analysis stages allow us to draw the final conclusions about the adequacy of the terms.

4. Although the dictionaries give several translations of the investigated terms, our methodology allowed to determine which of them is the most adequate in the

context of joint venture contracts (the English term *shares* is to be translated as *akcija* in Lithuanian and *Aktie* in German; the English term *Articles* is to be translated as *įstatai* in Lithuanian and *Satzung* in German).

The results of our research highlight that legal terms must be defined more thoroughly and precisely. Contrastive semantic analysis might provide much important information to compilers of legal dictionaries and data-bases, legal translators and users of legal terminology. It reveals the peculiarities of the terms as well as characteristics of their usage in legal documents and thus facilitates understanding of contextual differences of legal terminology in foreign and our own language.

Legal terminology, contrastive research principles and translation strategies of legal terms are widely discussed in the works of terminologists and translation researchers abroad. The scope of their studies encompasses the analysis of various legal language issues.

REFERENCES

1. *Academic*. Retrieved from <http://www.deacademic.com/>
2. Alcaraz E., Hughes, B. (2002). *Legal translation explained*. Manchester: St Jerome Publishing.
3. *Blacks Law Dictionary*. Retrieved from <http://thelawdictionary.org/>
4. Bitinaitė, V., Snapkauskaitė, D. (2013). *Aiškinamasis anglių-lietuvių kalbų teisės ir verslo žodynas*. Vilnius: Registrų centras.
5. *Chemnitz dictionary*. Retrieved from <http://dict.tu-chemnitz.de>
6. Companies Act 2006. Retrieved from <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>
7. *European Commission. Contract Law*. Retrieved from <http://ec.eu/justice>
8. *German dictionary*. Retrieved from www.deacademic.com
9. *Linguee*. Retrieved from <http://www.linguee.com/english-german>
10. *Lithuanian Civil Code*, part III, chapter V, article 1.102 Retrieved from http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=107687
11. *Oxford dictionary*. Retrieved from <http://www.oxforddictionaries.com>
12. *Partner in Lithuania*. Retrieved from <http://www.partnerinlithuania.com/en/services/types-of-the-company-in-lithuania.html>
13. Pommer, Sieglinde E., 2008, Translation as intercultural transfer: The case of law. *SKASE Journal of Translation and Interpretation*, 3(1), 17-21. Retrieved from http://www.skase.sk/Volumes/JTI03/pdf_doc/Pommer.pdf
14. Singleton, S. (2012). *Joint ventures and shareholders agreements*. West Sussex: Bloomsbury Professionals.
15. Wahric (2002). *Deutsches Wörterbuch*. Bertelsmann.
16. *Wikipedia, Aktiengesellschaft*. Retrieved from <https://en.wikipedia.org/wiki/Aktiengesellschaft>
17. *Verslo žinios. Žodynas*. Retrieved from <http://zodynas.vz.lt/bendroves-istatai>

SOURCES

1. *English contract: Compact law, joint venture - shareholders agreement*. Retrieved from <http://www.compactlaw.co.uk/business-pack.html>
2. *German contract: Aktionärsvereinbarung*. Retrieved from <http://www.havermailaender.de/de/downloads/referendar-kurs/aktionaersvereinbarung.pdf>
3. *Lithuanian contract: Steigimo sutartis*. Retrieved from <http://rekvizitai.vz.lt/dokumentu-pavyzdziai/uzdarosios-akcines-bendroves-steigimo-sutartis/>

SANTRAUKA

SUTARČIŲ TEISĖS TERMINŲ ANGLŲ, LIETUVIŲ, VOKIEČIŲ KALBOMIS GRETINAMOJI ANALIZĖ

Kristina Juodinytė-Kuznetsova, Sigita Rackevičienė

Šiame straipsnyje autorės nori parodyti gretinamosios terminų analizės galimybes tiriant sutarčių teisės terminus. Pirmiausia, siekiama gretinamosios analizės pagalba išanalizuoti terminus anglų, vokiečių ir lietuvių kalbose. Antra, norima parodyti sutarčių specifinius elementus ir struktūrinius panašumus. Trečia, naudojantis gretinamąja analize, surandami angliškiems adekvatūs vokiški ir lietuviški terminai. Pabaigai, pateikiami rezultatai ir išvados apie atliktą analizę. Šis straipsnis parodo, koku būdu galima analizuoti terminus sutartyse. Pateiktas gretinamasis metodas ir trumpa kelių terminų analizė atskleidžia specifinius terminų aspektus. Toks metodas ir analizė gali būti naudingi vertėjams, terminologams bei tiems, kurie mokosi teisės kalbos.

ON THE PLACEMENT OF THE REFLEXIVE-MIDDLE MARKER -SI-/-СЯ IN LITHUANIAN AND RUSSIAN

Julija Korostenskiėnė

Institute of Foreign Languages, Vilnius University, 3 Universiteto St., Vilnius, Lithuania,
julija.korostenskiene@uki.vu.lt

ABSTRACT

The present article is concerned with the placement of the reflexive-middle marker -si-/-ся in Lithuanian and Russian verbs. The puzzle is well-known with the reflexive-middle marker occurring verb-finally in Russian and taking two positions in Lithuanian: verb-finally in prefixless verbs and between the prefix and the verb root in prefixed verbs. To date, however, no formal account has been provided that would explain the differing positions of -si placement in Lithuanian vs Russian. The present article undertakes this task. The analysis is set within the generative syntactic framework and is built on Svenonius' (2004) approach to Russian prefixes as well as Korostenskiėnė's (2014, 2016a, 2016b) treatment of the Lithuanian reflexive-middle marker. The present article employs Chomsky's (2001) concept of the phase to account for the differing positions of -si-/-ся in Lithuanian and Russian.

Keywords: reflexive marker, Lithuanian, Russian, binding, prefixes, phase.

INTRODUCTION

The present issue is approached from the perspective of generative syntax. In general, while Russian has been enjoying the generative syntactic approach in the recent decades, Lithuanian has not received substantial attention and, due to various factors, is underrepresented within the generative field. The main reason for the complicated relationship between the generative syntactic theory, which is grounded in the idea that languages have a strict underlying word order, and Lithuanian and Russian in particular is the fact that the latter languages belong to the group of the so-called free-order languages. Due to this, until recently, the applicability of hierarchy-based generative principles was perceived as problematic for languages where the hierarchical layout (e.g., in the order of the syntactic elements) is not immediately observable. In this respect, the class of verbs which contain the element *-si-* in Lithuanian and the respective counterpart *-ся* in Russian, both featuring an unailing ordering of the morphemic layout, and which are used in a range of constructions, most notably as reflexive and middle verbs, present a particular interest. Given the fact that, within the generative approach, the morpheme layout at the morphological level is viewed

as the mirror reflection of the layout of the syntactic units (Baker, 1988), and hence interpretable within the same methodology, the regularity of the morphemic structure can be used to draw conclusions about the syntactic structure of a given language.

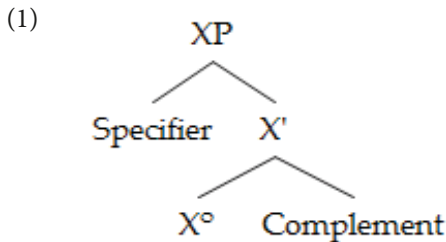
Another reason why *si*-verbs are of interest is because they also help conduct a closer examination of the morphemic layout within the verb itself.

Consequently, the questions that have to be answered are as follows:

- 1) What is the status of *-si/-cя* at the syntactic level?
- 2) What is the status of *-si/-cя* in relation to other morphemes within the verb?
- 3) What motivates the specific position of *-si/-cя* in Russian and Lithuanian?

As the proposed analysis will show, these questions are interrelated and hence the placement of *-si* will have to be examined from various angles. In what follows, we will draw heavily on the previous research by Svenonius (2004, 2007/2012) and Korostenskienė (2014, 2016a, 2016b), and extend her analysis to account for the position of *-si/-cя* in both Lithuanian and Russian.

As has been stated above, the generative approach perceives all structures as hierarchical, all deviations from the standardly assumed structure attributed to movement physically manifest element is part of or forms a phrase of its own, the more recent generative syntactic theory preferring the latter option. The phrase is composed of an obligatory head and an optional specifier and a complement. In this way, the standard structure of the phrase is as follows:

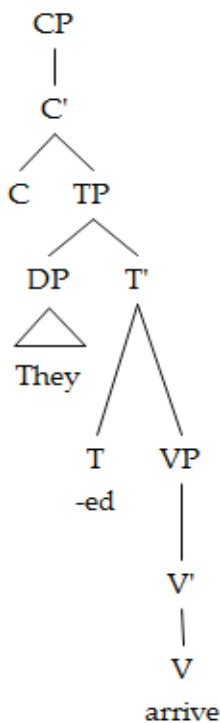

The structure above is an approach characteristic of the X-bar theory, a theory distinguishing an intermediate projection level X-bar (X'), formed in the 1990s, prior to the minimalist approach. We will be using X-bar theory for its illustrative capacity.

At the level of the sentence, the subject argued to originate, or *be merged* within the verb (which is similar to the traditional notion of *valency*), but in the course of the derivation raise to the tense phrase TP. The head of the TP is filled with the tense marker of the sentence, either functional, such as [+past] or lexical, such as a modal verb or an auxiliary. The complement of the TP is the verb phrase v/VP, which stores the lexical verb as well as marks the merging position of the subject. The structure of the verb phrase is complex in the case of agentive and experiencer verbs and is comprised of the light verb phrase vP, in whose specifier the agentive and experiencer subjects are merged (Kratzer, 1996), and the lexical verb phrase VP which can

further take an object or a prepositional phrase. Nouns are stored in a noun phrase NP which itself is part of the larger determiner phrase DP. With these introductory observations, the basic structure of a sentence is as follows:

(2)

Now that the basic generative structures and principles have been presented, let us highlight the properties of *-si/-ся* relevant for the present analysis.

-SI/-СЯ IN LITHUANIAN AND RUSSIAN

We will not be comparing all the manifestations of *-si/-ся* in the two languages, but will focus on its most characteristic properties that will help identify its status (for more information on *-si-* in Lithuanian, see, e.g., Paulauskienė, 2001, 2006; Zinkevičius, 1996, Razanovaitė, 2010, Geniušienė, 2007). The symbol ‘ Θ ’ in glosses stands for a thematic vowel and, though marked for accuracy of glossing, is irrelevant for the analysis.

(3) *-si/-ся* is used primarily to form reflexive verbs, e.g.

a) *Jis ap-si-reng-ė.*

He-Nom.m pref-si-arrange-3.Past

‘He dressed himself’.

- b) *Он оде-л-ся.*
 He-Nom.m dress-3.Past-si
 ‘He dressed himself’.
- (4) *-si/-ся* is also used to form middle constructions, e.g.:
- a) *Marškin-iai lengvai skalb-ia-si.*
 Shirt-Nom.pl easily wash-3.Pres-si
 ‘The shirt washes easily’.
- b) *Рубашк-а легко стир-а-ет-ся.*
 Shirt-Nom.pl easily wash-Θ-3.Pres-si
 ‘The shirt washes easily’.
- (5) *-si/-ся* also participates in constructions in with the thematic subject:
- a) *Durys at-si-dar-ė.*
 Door-Nom.pl pref-si-do-3.Past
 ‘The door opened’.
- b) *Двери от-кры-л-и-сь.*
 Door-Nom.pl pref-cover-3.Past-pl-si
 ‘The door opened’.

The manifestations of *-si-* are particularly frequent in Lithuanian as *-si-* may often be optional, hence optionally functioning as a valence-reducing morpheme and, when present, providing additional meanings of the beneficiariness:

- (6) a) *Tom-as neš-a-si lagamin-ą.*
 Tomas-Nom.sg carry-3.Pres-si suitcase-Acc.sg
 ‘Tom carries/is carrying a suitcase’.
- b) *Tomas neš-a lagaminą.*
 Tomas-Nom.sg carry-3.Pres-si suitcase-Acc.sg
 ‘Tom carries/is carrying a suitcase’.

In all these examples, however, *-si/-ся* must obligatorily corefer with the sentence subject of the sentence. Based on this observation, Korostenskienė (2014) argues for Lithuanian *that -si-* is a physically manifest trace, or copy, of the subject, that is, it is to be associated with the merging position of the subject within the verb. Meanwhile the Russian paradigm of the use of *-ся* is reduced to valency reduction, but is also characterised by the same coreference requirement, consider, for example:

- (7) **Девочк-а оде-л-а-сь кукл-у.*
 Girl-Nom.sg dress-3.Past-f-sg doll-Acc.sg
 ‘The girl dressed a doll’.

Therefore, we can safely extend Korostenskienė’s (2014) conclusion to Russian. Thus in both languages, *-si/-ся* is to be perceived as the copy of the subject, which was left when the subject moved out from within the verb phrase v/VP to its position as a subject in spec-TP. Since arguments are merged within the verbal complex (cf. *verb valency* in the traditional approach), *-si/-ся*, given its pronominal roots, seems to be merged within the verb. Since the merging locus of agents and experiencers is attributed to the spec-vP position and that of themes to spec-VP, the ultimately

different original positions of *-si/-ся* may be viewed as having further implications for the range of meanings of *-si/-ся* constructions in general.

For space constraints, we will not pursue this topic further and will rather focus on the mechanism of *-si/-ся* placement.

Consider now the two sentences below:

- (8) a) *Jam nor-i-si mieg-o.*
He-Dat.sg want-3.Pres-si sleep-Gen.sg
'He wants to sleep.
- b) *Jam ne-si-nor-i miego.*
He-Dat.sg not-si-want-3.Pres sleep-Gen.sg
'He does not want to sleep.'
- c) *Jis nor-i mieg-o.*
He-Nom.sg want-3.Pres-si sleep-Gen.sg
'He wants to sleep.'

Surprisingly, in (8b) we have *si-* preceding the verb again, even though it occurs after the negative prefix, which is not required morphologically. This leads to an idea that *-si*, while being a copy of the subject antecedent, is also subject to anaphora relations, more specifically, the principles governing the placement of the **anaphor**, which is a generative term subsuming reflexive and reciprocal pronouns. The placement of the anaphor is most famously accounted for in Chomsky's Government and Binding Theory (1981), a theory which determines the rules governing the placement of R-expressions (nouns), free pronouns and anaphors. The theory is stated in three Conditions, the relevant condition for the discussion being as follows:

Condition A: "An anaphor must be bound in its binding domain" (Carnie, 2013, 155).

The terms *bound* and *binding domain* can be informally defined as follows:

- (9) a) *Bound* = placed within a certain distance relative to the antecedent
b) *Binding domain* = the distance to the antecedent

In simpler terms, in Lithuanian *-si-* apparently wants to be placed within a certain distance to its antecedent. In fact, since anaphors are primarily reflexive and reciprocal pronouns, the fact that *-si-* falls within the same paradigm would seem to give fair credit to its pronominal roots.

Meanwhile in Russian, *-ся* is always verb final, and hence there is no requirement for a particular distance between the antecedent and its anaphor to be maintained. In other words, the relationship between this may be interpreted as *coreference*.

Let us for a moment consider the terms coreference and binding on their own. They both refer to the same phenomenon, that is, the antecedent and an anaphoric element, but while coreference requires that the anaphoric element merely exist, binding requires that it be placed within a certain distance relative to the antecedent. The definition of the distance becomes then a relevant issue. Since in Lithuanian *-si-* is sensitive to the presence of prefixes, these have to be considered next.

Building on Svenonius' (2004) division of Russian prefixes into lexical and superlexical,

Korostenskienė (2015) has shown that prefixes in Lithuanian, too, can be successfully classified into these two classes. Thus lexical prefixes are primarily spatial, expressing “directional or idiosyncratic lexical meanings” (Svenonius, 2008, 2), and often have corresponding prepositional counterparts, being frequently doubled in constructions dealing with spatial orientation, e.g.:

- (10) a) *nu-bėg-ti nuo nam-o*
from-run-INF from house-Gen.sg
'to run away from the house'
b) *от-бег-а-ть от дом-а*
from-run-INF from house-Gen.sg
'to run away from the house'

Since generative approach highlights economy principles, the most logical way to interpret doubling elements is by perceiving them as being essentially one and the same phenomenon. Svenonius thus postulates that Russian lexical prefixes are of prepositional origin: they are merged below the verb, initially, as part of the prepositional phrase PP and then move to the position above the verb to acquire the resultative meaning, hence the aspectual phrase of lexical prefixes Asp_LP.

Meanwhile superlexical prefixes always contribute compositional meaning. In Russian, it is “aspectual or quantificational” (Svenonius, 2004b: 205); it does not affect argument structure, and is never spatial. Consider, for example (the interpretation of the superlexical prefix *po-* is after Romanova (2004)):

- (11) *по-вы-пис-ыва-л*
dstr-out- write-Sec.Imperf.-3.Past.m
'wrote one after another'

Korostenskienė (2015) shows that Lithuanian prefixes of particle origin (*te-*, *be-*, *ne-* and their complex derivatives *tebe-*, *nebe-*) meet the criterial of superlexical prefixes: they are optional, do not affect the argument structure of the verb, and contribute compositional meanings.

Meanwhile the inventory of superlexical prefixes in Lithuanian is much richer than in Russian and includes, based on Arkadiev's (2014, 2011a, 2011b) explorations of *te-*, *be-*, a number of projections (Korostenskienė, 2015).

Korostenskienė further concludes that the fact that *-si-* appears between the (lowest) prefix and the verb suggests that *-si-* always remains within the domain of the verb. Considering the prefixed verbs, the situation is as follows: if *-si-* appears between the lexical prefix and the verb, or in the absence of the lexical prefix, between a superlexical prefix and the verb, it seems to occupy its merging position at spec-v/VP. This is shown in the example (12 a-b) respectively, with the material merged within the verb phrase marked in bold:

- (12) a) *Nu-si-daž-o*
 LP-si-paint-3.Prs
 ‘[it] has colour washing away’
 b) *ne-si-daž-o*
 SLP-si-paint-3.Prs
 ‘[it] doesn’t colour’

In Lithuanian prefixless verbs and in both prefixed and prefixless Russian verbs, *-si/-ся* occurs verb-finally. If *-si/-ся* is a copy of the subject argument and its position is more or less determined, at least relative to the verb, it is surprising that the verb in these circumstances occurs above *-si/-ся*, as Lithuanian examples (8a-c) and Russian examples below demonstrate:

- (13) Russian:
 a) *Он хоч-ет сп-а-ть.*
 He-Nom.sg want-3.Pres   sleep- Θ -Inf
 ‘He wants to sleep’
 b) *Ему хоч-ет-ся сп-а-ть.*
 He-Dat.sg want-3.Pres-si sleep- Θ -Inf
 ‘He wants to sleep’.

Norėti/xotetʹ ‘want’ is an experiencer verb; hence under the proposed approach, remember that *-si* is merged in a position to the left of the verb, in spec-vP. However, as examples (8a) and (13b) demonstrate, the verb appears above *-si/-ся*. Since formally there is nothing else above the vP except aspectual relations (primarily manifest through the terminative readings of prefixes), this is only possible if the verb has moved to the aspectual projection. Given our generative analysis of the anaphoric *-si/-ся*, this would be a logical phenomenon, remembering the fact that anaphors have to be placed within a certain distance to their antecedents. Before we associated prefixes with the necessary binding domain; in the absence of prefixes, however, it is the verb that seems to fulfil the binding requirements and hence it appears above *-si-*, the only locus for its placement available is the aspectual phrase AspP. But as we have seen in examples (8 a-b) and (13 a-b), the presence or absence of *-si/-ся*, and the subsequent placement of the verb has further consequences for the argument structure: for example, in (8c) and (13a) the subject of the sentence is in the Nominative, but in (8 a-b) and (13b) it is in the Dative. If we follow the analysis whereby argument structure is finalised at the aspectual level (Travis, 2010), placing the verb within the aspectual projection would seem a logical conclusion: “Aspect, or event structure, is that part of a verb’s meaning which is relevant for its interface with the syntax. Thematic roles [that is, the arguments the verb can take – JK] are best characterized in aspectual terms” (Arad, 1998, 59). The same view is maintained by Tenny (1994). There is also evidence that any eligible verb assumes the aspectual projection, irrespective of whether or not it is followed by *-si/-ся*: this idea is supported by Katz’s (2000) distinction of the Stative Adverb Gap, whereby only dynamic verbs can occur with manner adverbs, but not stative verbs. Katz argues that this behav-

our is stipulated exactly by the eventive head *e*, which is phonologically null and is located above dynamic verbs. Consequently, verbs which have the eventive head *e* on top, can combine with manner adverbs; stative verbs do not have the eventive head and hence cannot be used with this class of adverbs. It may be of interest whether in Russian and Lithuanian there might be any stative verbs bearing the marker *-si/-cя* on them. While a formal account is yet to be provided, our preliminary analysis of the Lithuanian verb list as provided in Geniušienė (2007) has shown that there are not. We will therefore readily assume that all verbs taking *-si/-cя* are dynamic, with the verb occurring in the aspectual projection and will not explore this issue further.

In fact, there is another piece of evidence that the verb is placed within the aspectual domain as the presence of secondary imperfective suffixes both in Russian (*-ива-*) and Lithuanian (*-inė-*) suggests. These suffixes are referred to as secondary imperfective due to their ability to convert a previously perfective verb (that is, the one which already has a lexical prefix bearing terminative reading) into an imperfective verb, e.g.,

(14) Lithuanian

- a) *Pri-si-dirb-ti*
to-si-work-Inf
'to do something wrong'
- b) *Pri-si-dirb-inė-ti*
to-si-work-Sec.Imperf-Inf
'to do something wrong repeatedly'

(15) Russian

- a) *вы-пис-а-ть*
out-write-Θ-Inf
'to write out'
- b) *вы-пис-ива-ть*
out-write-Inf
'to write out repeatedly or in large quantities'

In both (14b) and (15b), the verb precedes the secondary imperfective suffix. We have now arrived at one more interesting paradox: we seem to have two aspectual positions, one realised by lexical prefixes and one realised by the secondary imperfective suffix. This is, again, problematic, due to the generative economy principle.

Apparently, we can overcome the problem in a similar way we did for lexical prefixes. It would be economical to suggest that there is only one aspectual position available, but, through a number of operations, it gets divided and hence some part is manifest as prefixal within the verb, whereas the other as suffixal. This phenomenon is essentially a combination of two types of movement: roll-up and remnant movements (see Hunter 2012 for a theoretical account). Svenonius (2007/2012) briefly cites the presence of the roll-up movement for Russian, but this is insufficient for a full account, since roll-up only explains the appearance of aspectual and verbal morphemes preceding those of tense. Meanwhile we also have to demonstrate later

movement of the verb within the aspectual projection, hence remnant (see also Korostenskienė (forthcoming)).

Schematically the mechanism can be represented as follows, with A, B, and C referring to Aspect, Verb, and Tense projections respectively:

(16)

Imagine there is a segment A, which contains B:	A(B)	
Segment A(B) is located below, or following, segment C:	C	A(B)
First rollup movement takes place:	A(B)	C
Then remnant movement of B takes place:	A B A	C

On this view, the verb *always* moves to the aspectual projection, both in Lithuanian and Russian.

But now we have to consider an interesting puzzle. We have shown that Lithuanian and Russian in many respects have the same verbal composition and manifest the same verbal behavior. This is true as far as lexical and superlexical prefixes are concerned, as well as the verbal placement relative to the aspectual phrase. But this is not true for *-si* placement. After the analysis we have presented, the dependence of *-si* on something as physically small and as morphologically optional as a prefix seems nearly paradoxical. We should now be able find the means to define this area which, when present, is exactly why *-si* should be moving in Lithuanian, but is insubstantial to cause *-ся* movement in Russian. Moreover, in Lithuanian, *-si* placement depends on the presence or absence of prefixes, but does not depend on their number or quality.

We now have to consider the notion of the *phase*.

Phase is a fairly recent concept on generative syntax, which can be defined as a roughly a cycle, which after complete with the necessary “connection” operation between two elements, referred to as the *probe* and the *goal*, becomes fixed and closed for any further syntactic operations. The standard approach distinguishes two main phases: CP (sentence level) and vP (verb level) (Chomsky, 2001). Due to space constraints, we will accept the standard phase theory as given, but will adjust it for the current purposes. Let us now consider what implications the *phase-based* approach has for our analysis.

The fact that the presence of the prefix induces the relocation of *si* in Lithuanian suggests that the two elements form a phase. Their consequent relationship as probe and goal is logical: prefixes are of prepositional origin and combine with elements of nominal origin. In Lithuanian, it seems, the lexical prefixes have this power; in Russian, they do not. The crucial difference then is the status of the lexical prefix in the two languages, and this has effect on how *-si-* is perceived: in Lithuanian, lexical prefixes form a phase, hence binding takes place. In Russian, lexical prefixes do not form a phase, hence coreference holds. The schematic structure of the verb then has the following composition:

(17) a) The structure of the Lithuanian verb:

Phase_{pref} SI Phase_{verb}

- b) The structure of the Russian verb:
Phase pref verb SI

CONCLUSIONS

The present article contributes to previous recent research on the reflexive-middle marker in Lithuanian and extends it to account for the Russian paradigm. The generative notions of binding and phase help explain the relationship holding between the marker and the verb root on the one hand, and between the marker and prefixes, on the other. From a broader perspective, the analysis is another step in bridging the distance between the generative syntactic analysis and Lithuanian. The present approach is validated by the fact that it is extendable to Russian.

ABBREVIATIONS

Acc – Accusative, AspP – aspectual phrase, Asp_LP – aspectual phrase for the lexical prefix, Dat - Dative, f - feminine, Gen - Genitive, LP – lexical prefix, m - masculine, Nom - Nominative, pl - plural, Pres - present, Θ – thematic vowel, Sec.Imperf – secondary imperfective, sg – singular, -si- reflexive-middle marker, SLP – superlexical prefix, v/VP – verb phrase

REFERENCES

1. Ambrazas, V. (Ed.). 2006. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika* [A Grammar of the contemporary Lithuanian language]. (4thed.). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
2. Arad, M. (1998). *VP-structure and the syntax-lexicon interface*, Doctoral dissertation, University College London, London, UK.
3. Arkadiev, P. (2014). Glagol'naja restriktivnos' v litvoskom jazyke. [Verbal restrictivity in Lithuanian]. *Acta Linguistica Petropolitana, Studia typologica octogenario Victori Khrakovskij Samuelis filio dedicata*, pp. 12-42. Nauka.
4. Arkadiev, P. (2011a). Aspect and actionality in Lithuanian on a typological background. In D. Petit, C. Le Feuvre & H. Menantaud, *Langues baltiques, langues slaves*. Paris, CNRS Editions, pp. 61-92.
5. Arkadiev, P. (2011b). On the aspectual uses of the prefix *be-* in Lithuanian. *Baltic Linguistics*, 2, 37-78.
6. Baker, M. (1988). *Incorporation: A theory of grammatical function changing*. Chicago: University of Chicago Press.
7. Carnie, A. (2013). *Generative syntax: An introduction*. Wiley-Blackwell.
8. Chomsky, N. (2001). Derivation by phase. In M. Kenstowicz (Ed.), *Ken Hale: A life in language*. Cambridge (Mass): MIT Press, pp. 1-52.
9. Geniušienė, E. (2007). Reciprocal and reflexive constructions in Lithuanian. In V.P. Nedjalkov (Ed.), *Reciprocal constructions*, pp. 633-673. John Benjamins Publishing Company: Amsterdam/Philadelphia,

10. Hunter, T. (2012). A constraint on remnant movement. In A. M. di Sciullo (Ed.), *Towards a biolinguistic understanding of grammar*, pp. 31-57. John Benjamins Publishing Company.
11. Katz, G. (2000). A semantic account of the stative adverb gap. *Zas Papers in Linguistics*, 17, 135-151.
12. Korostenskienė, J. (2016a). On the placement of the reflexive / reciprocal marker –si in Lithuanian verbs. *Kalbų studijos / Studies about Language*, 28, 34-52. KTU, Publishing House „Technologija“.
13. Korostenskienė, J. (2016b). On the aspectual projection in Lithuanian and Russian. To appear in *Sustainable Multilingualism*, 8, 2016.
14. Korostenskienė, J. (2015). On some properties of Lithuanian verbal prefixes. *Verbum*, 6, 95-122.
15. Korostenskienė, J. (2014). Exploring Lithuanian reflexive verbs from the generative perspective. *Darbai ir dienos/Deeds and Days*, 62, 59-80.
16. Paulauskienė, A. (2001). *Lietuvių kalbos kultūra*. Kaunas, Technologija.
17. Paulauskienė, A. (2006). *Lietuvių kalbos morfologijos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
18. Radford, A. (2009). *Analysing English sentences. A minimalist approach*. CUP.
19. Razanovaitė, A. (2010). Apie lietuvių senųjų raštų atoninę įvardžio formą *te* „tave“. *Baltistika*, XLV(2), 261–264.
20. Romanova, E. (2004). Superlexical vs lexical prefixes. *Nordlyd* 32.2, special issue on Slavic prefixes, ed. Peter Svenonius, pp. 255–278. CASTL, Tromsø. Retrieved from <http://www.ub.uit.no/munin/nordlyd/>.
21. Svenonius, P. (2004.) Slavic prefixes inside and outside VP. *Nordlyd* 32.2: Special issue on Slavic prefixes, edited by Peter Svenonius. University of Tromsø, Tromsø: 205–253.
22. Svenonius, P. (2007/2012). 1...3-2. In G. Ramchand & Ch. Reiss (Eds.), *The Oxford handbook of linguistic interfaces*. DOI:10.1093/oxfordhb/9780199247455.013.0009
23. Svenonius, P. (2008). Russian prefixes are phrasal. In G. Zybatow, L. Szucsich, U. Junghanns, & R. Meyer (Eds.), *Formal description of Slavic languages*. Frankfurt am Main, Peter Lang, pp. 526-537. Retrieved from <http://ling.auf.net/lingbuzz/000043>.
24. Tenny, C. L. (1994). *Aspectual roles and the syntax-semantics interface*. Dordrecht: Kluwer.
25. Travis, L. (2010). *Inner aspect: The articulation of VP*. Dordrecht: Springer.
26. Zinkevičius, Z. (1996). *Lietuvių kalbos istorija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

SANTRAUKA

SANGRAŽINĖS DALEYTĖS -SI/- СЯ ПОЗИЦИJA LIETUVIŲ IR RUSŲ

KALBOSE

Julija Korostenskiė

Straipsnyje analizuojama sangrąžinės dalelytės *-si/-ся* pozicija lietuvių ir rusų kalbose pasitelkiant generatyvinės sintaksės metodologiją bei ankstesnius lietuvių kalbos sangrąžos pozicijos tyrinėjimus. Straipsnyje įrodoma, jog sangrąžos vieta abiejose kalbose gali būti traktuojama kaip tų pačių generatyvinės sintaksės sąvokų, t.y., *binding* ir *phase*, skirtingas pasireiškimas. Teigiama, jog lietuvių sangrąžos vieta veiksmožodyje liudija apie sangrąžos poreikį išlaikyti tam tikrą atstumą (angl. *binding domain*) nuo savo antecedento, t. y. sakinio veiksnio. Rusų kalbos sangrąža vietos nekeičia, todėl jos santykis su antecedentu interpretuojamas kaip koreferencija (angl. *coreference*). Toliau analizuojamas lietuvių sangrąžos atstumas nuo sakinio veiksnio. Kadangi veiksnio atsiradimo pozicija asocijuojama su veiksmožodžiu, sintaksiniam medyje sangrąža gali būti atskiriama nuo savo antecedento arba priešdėlio, arba paties veiksmožodžio. Išanalizavus pastarųjų elementų bruožus bei užimamą vietą sintaksiniam medyje, prieinama prie išvados, kad sangrąžos atskyrimo atstumas lygus fazei (angl. *phase*). Straipsnyje parodomas skirtingas fazių pasireiškimas lietuvių ir rusų kalbose.

DON'T PUT THE CART BEFORE THE HORSE: A COMPARATIVE STUDY OF IDIOMS WITH VEHICLE COMPONENT IN ENGLISH, LITHUANIAN AND POLISH

Jolanta Liubkevič-Bedulskaja, Daiva Verikaitė-Gaigaliene

Lithuanian University of Educational Sciences, 39 Studentų St., LT-08106, Vilnius,
jolanta.liubkevic@gmail.com, daiva.verikaite@leu.lt

ABSTRACT

Phraseology is a domain of linguistic study which to high degree illustrates the correlation between language and culture (Teliya et al., 1998, 55). The manifestation of the culture is represented in the meaning of the idioms. Semantic content of an idiom depends on the language specifics and is unique to each language. Therefore, the aim of the present study was to compare the idioms in the English, Lithuanian and Polish languages and to outline the correlations between language and culture as well as provide mappings of the points of contact between the three cultures and the three languages. The idioms with vehicle component were chosen as an object of investigation as transportation illustrates the growth and development of a society and is strongly related to culture. In order to achieve the aim, the comparative analysis of semantic and etymological peculiarities of idioms with vehicle component in the English, Lithuanian and Polish languages was carried out. The research results demonstrated the distinctive characteristics of the three languages as well as suggested certain universals of the culture and language. The results of the current study may be of interest to those who would like to extend their knowledge in the field of idiomaticity and deepen their understanding of idioms in the three languages.

Keywords: *phraseology, idiomaticity, an idiom, an idiom with vehicle component.*

INTRODUCTION

The development of applied linguistics in the last decades broadened the understanding of the idiomaticity and contributed to the existing knowledge about idioms. Comparison and contrast of the idioms became a valuable source of sociolinguistic knowledge, as “phraseology is a domain of linguistic study which to high degree illustrates the correlation between language and culture” (Teliya et al., 1998, 55). The rapport between culture and language is highlighted in the meanings of the idioms, their components, and the areas of their use. The sociolinguistic approach considers an idiom as influential factor of the culture. As suggested by Casas (1995), there are

two levels of the society reflection in the idioms – micro level, where an idiom reflects the individual, and macro level, where an idiom reflects the society as a whole. The current research deals with the phenomenon of an idiom as the mirror of society and individuals.

This research takes an insight into how the idioms came into the English, Lithuanian and Polish languages. The countries chosen for the analysis are the United Kingdom, as it is the motherland of Standard English, Lithuania and Poland as these are the countries where the Lithuanian and Polish languages are official languages. The investigation deals with both international idioms and idioms that originated in folklore. International idioms reveal the points of contact of the three cultures. The idioms that originated from folklore indicate the uniqueness of the culture, therefore the analysis of the folklore idioms is necessary in order to provide the distinctive cultural features of the United Kingdom, Lithuania and Poland. In addition, folklore idioms reveal language patterns, e.g. different sentence structures, use of slang, etc. Idioms might also account for the development of the language which is the basis for any linguistic study of this kind.

The cultural aspect of the society is considered as important factor influencing occurrence and use of idioms. Cultures of the three countries under investigation differ in their historical background. The history of the United Kingdom, Lithuania and Poland have several points of contact, however different paths chosen by politicians and societies led the countries to diversity. The geographical position may as well have an impact on the historical, social, or cultural development of a country. The history and geographical position are reflected in the development of transportation in every country. Preferences of a vehicle are marked by possibilities. Possibilities are dictated by the historical events, geography, economy and many other factors, therefore transportation is considered not only as a tool to commute but also as a cultural heritage. As any other country, the three countries under analysis have different systems of transportation with different preferences of using different means of transport.

Therefore, the aim of the present study is to investigate comparatively semantic and etymological characteristics of idioms with vehicle component in the English, Lithuanian and Polish languages and to highlight the points of contact of the three cultures.

The corpus of one hundred and fifty-eight idioms was collected manually from five dictionaries. The data comprised forty English idioms, eighty-six Lithuanian idioms and thirty-two Polish idioms. The data was processed and investigated applying qualitative, quantitative and comparative approaches. Qualitative approach was chosen to reveal the semantic characteristics of the idioms in order to disclose the relationship between the origin of an idiom and cultural aspects of a particular language. The quantitative approach was adopted as the supplementary approach to provide quantitative basis for the insights. Comparison was employed in order

to highlight the similarities and differences between the idioms under analysis in the three languages as well as to define the points of contact of the three languages.

The current research is carried out in order to extend the existing knowledge in the field of idiomaticity and add to the comparative studies of the English, Lithuanian, and Polish languages. It could be useful for deepening the understanding of idiomaticity in the three languages. The results also present and highlight cultural aspects of the United Kingdom, Lithuania, and Poland that might raise the interest of those working in the fields of sociolinguistics and social sciences. The research might as well be useful in teaching and learning a target language, in interpretation and translation.

1. IDIOMS AND CULTURE

Language used by a speech community conveys the culture they live in (Rizq, 2015, 15). Language and culture are in a tight relation, as language is a part of cultural heritage. Idioms as a part of language are likely to reflect the culture more accurately than single words because of their figurativeness and the information coded in them. Idioms differ from language to language as culture does. According to Boers et al. (2004), the differences occur with respect to different source domains, i.e. historical origin of idioms. The more salient a source domain in a language is, the more idioms of this domain may occur in a language. Despite the differences, Feldman (2006, as cited in Teilanyo, 2014, 2) also notices that one or another idiom may be found in many languages because of the human brains and their ability to categorize in a similar way.

An idiom can account for its cultural environment in different ways, i.e. in its meaning, semantic structure or both. Cultural heritage coded in the idiom may be mirrored in its constituent parts, i.e. the vocabulary used in the idiom might refer to culture specifics. Teliya et al. (1998, 57) explain that the term *culture* used in relation to idioms refers to “the ability of members of a speech community to orientate themselves with respect to social, moral, political, and so on values in their empirical and mental experience”. It is claimed that the way a community creates categories, e.g. Good and Evil is a concern of habits, mythology, stereotypes, rituals, etc. Differences in categorization account for the differences in idiomaticity. Teliya et al. (1998) also suggest five channels of culture percolation to language. The cultural data can be derived from cultural semes, cultural concepts, cultural connotations, cultural background, and discourse stereotypes.

Cultural semes refer to idiom components denoting either material or social and historical idioethnic realia, e.g. Russian word *kolkhoz* refers directly to the Russian collective farms, Lithuanian word *klumpės* refers to the kind of wooden footwear worn in Lithuania in the past. Cultural seme can usually be recognized in the dictionary as an entry with etymological and cultural commentary.

Cultural concepts account for the way of conceptualization of the world in different cultures and the verbal manifestation of these concepts. This type of cultural data

refers rather to cognition than to semantics. Cultural concepts can be subdivided into concepts proper and subconcepts. Concepts proper distinguish between categories, i.e. Good and Evil or Time and Space. They are similar in all European languages as the similarity of cultures, religion, and beliefs allows speech communities to categorize realia in a similar way. On the contrary, subconcepts are different to every language as they are verbalized fragments of concepts proper. Subconcepts are usually concrete nouns, which pertain the meaning given by a society, e.g. Russian word *baba* which is colloquially used to refer to women with particular traits in the past was used to refer to a peasant woman. This word is a part of the concept proper of femininity.

The notion of cultural connotations stands for the relation between the linguistic signs (words, expressions) and non-verbal cultural symbols coded in the linguistic signs. Cultural connotations can arise from cultural semes and allusion to cultural realia. In such case, because of a certain cultural background, words are given a connotation understandable and related to the people of the cultural background. Cultural connotations may as well arise from cultural concepts and subconcepts.

Cultural background is reduced ideological discourse, i.e. a hidden string between the expression and the feeling that expression evokes in the hearer of it. Teliya et al. (1998, 62) exemplify this notion with a Russian expression *russkaja berezka* meaning a Russian birch tree, which for a Russian person symbolizes motherland.

The last notion, discourse stereotypes is explained as the prior source of an expression which can be easily traced back by the language speaker aware of the discourse. This includes any type of the discourse, such as religious discourse, philosophical discourse, political discourse or literary discourse.

Guineng (2012, 108) made an observation that it is inappropriate to study only differences in a cultural research. Cultures have much in common; therefore, both similarities and differences should be considered. The original source domain of idioms allows us to relate and separate idioms among several languages. The current research focuses on both commonalities and differences in the English, Lithuanian and Polish language in order to understand which idiom relates to an individual culture, which relates to several cultures.

2. ORIGIN AND SOURCE OF IDIOMS

Linguistic studies concerning idioms conclude that idioms are fossilized groups of words that arise from phrases, proverbs, colloquialisms, two-part common expressions, etc. (Ren and Yu, 2013, 78). As idioms are a part of the language, they are created for particular purposes retaining their literal meanings and only after some time they are started to be used in wider context undergoing changes in the meaning. According to Oxford Idioms Dictionary for Learners of English (2006, S2), “an idiom usually begins as a phrase with literal meaning which then starts to be used in a figurative or idiomatic way”, e.g. *you reap what you sow*, *be in the saddle*, *go off the rails*, *be in the driving seat*. These examples emerged from different historical

changes in the way people lived as necessary to describe one or another phenomenon and later were started to be used in their idiomatic meaning. *You reap what you sow* originates in farming, i.e. harvesting crops, while now it means that “one has to deal with the results of what they started”. *Be in the saddle, go off the rails and be in the driving seat* emerged as the result of transportation changes. *Be in the saddle* comes from horsing, in its idiomatic meaning it means “be in the leading position in a company/ organisation”. *Be in the driving seat* has a very similar idiomatic meaning, it means “to be in control / in charge of a company / organisation”; however this idiom originally was used to speak about a driver of a car. *Go off the rails* literally is used to describe a train’s way, while now it is used speaking about one’s path of life, i.e. idiomatic meaning of this expression is “to start behaving in unusual way that upsets other people”. According to Oxford Idioms Dictionary for Learners of English (2006, S2), other sources of idioms might be sports, entertainment, games, fables, etc.

Taking into account the relation between an idiom and phrases with direct meaning, idioms can be classified into metaphoric and metonymic, i.e. idioms are fossilized metaphors and metonymies (Jakaitienė, 2009, 289). The structure identical to metaphors is preserved in metaphoric idioms. Idioms of this type represent a comparison of two related situations. The relation does not necessarily have to be obvious or direct – it might be an association between the two compared situations. Metonymic idioms originate from any type of metonymic relation, e.g. synecdoche, product for process, etc. According to Jakaitienė (2009, 291), synecdoche is more likely to fossilize and become an idiom than any other kind of metonymy. The author also concludes that it is not always easy to distinguish between metaphoric and metonymic idioms as they might be strongly related.

According to Antrushina et al. (1985, 187), the oldest principle for classifying idioms is based on etymology. Kalinauskas (1974, 5) touches upon the notion of etymology and suggests that idioms may originate from two sources. The scholar states that part of the idioms emerge from folklore of the native language speakers, whereas another part of idioms arrive to language from international sources. The origin of idioms is similar in the English, Lithuanian and Polish languages. All the languages contain both folk and borrowed idioms.

2.1 Borrowed idioms

Borrowed idioms come to one language from other languages. The biggest amount of idioms of this type are international, e.g. *the golden middle* in Lithuanian is *aukso vidurys*, in Polish – *złoty środek*, in German – *die golden Mitte*, and in Russian – *золотая середина* (Jakaitienė, 2009, 296). As the example shows, idioms can be translated to different languages; however, some idioms can remain in their primary form and language.

Non-translated idioms preserve their form, pronunciation, and spelling. Jakaitienė (2009, 297) claims that idioms of this type are barely vivid as they are included into different types of terminology. Non-translated idioms originate in different languages,

e.g. *alter ego* – Latin, *tête-à-tête* – French, *salto mortale* – Italian. Polish and Lithuanian also contain non-translated idioms from the English language, e.g. *second hand*.

The structure of translated idioms is usually adapted to a set of rules of a language, e.g. *lion's share* in Lithuanian is *liūto dalis*, while in Russian - *львиная доля* (Jakaitienė, 2009, 296). There are several most common sources of translated idioms. Idioms of these types can be found in all the three languages under analysis:

- 1) Bible: English – *to wash your hands*, Lithuanian – *nusiplauti rankas*, Polish – *umywać ręce*.
- 2) Greek mythology and antique literature: English – *Achilles' heel*, Lithuanian – *Achilo kulnas*, Polish – *pięta Achileśa*.
- 3) Internationally appreciated literature: English – *to fight the windmills*, Lithuanian – *kovoti su vėjo malūnais*, Polish – *walczyć z wiatrakami* (an idiom originated in Miguel de Cervantes Saavedra's opus *Don Quixote* (1605)).
- 4) Historical facts: English – *to cross the Rubicon*, Lithuanian – *peržengti Rubikoną*, Polish – *przekroczyć Rubikon* (an idiom originated in The Great Roman Civil War 49-45 BC).
- 5) Science, journalism: English – *honeymoon* (journalism), Lithuanian – *medaus mėnuo*, Polish – *miodowy miesiąc*.

As it was mentioned earlier and can be seen from the examples above, international idioms do retain the structure of the language they come to; however, not all the idioms of similar meaning or structure are necessarily translated. Idioms may emerge from common associations, thinking processes or life situations, e.g. *look through one's fingers* can be found not only in English or Lithuanian (*pro pirštus žiūrėti*) but also in Latvian – *skatīties caur pirkstiem*, German – *durch die Finger sehen*, and Russian – *смотреть сквозь пальцы* (Palionis, 1999, 221).

2.2 Idioms from folklore

Folklore idioms mirror the culture of a country (Jakaitienė, 2009, 294). This type of idioms manifests in non-verbal reality of a society, its religion, fables, and history. It is difficult to define what the exact source domain of one or another non-motivated folklore idiom is, as their roots are far in the past (Jakaitienė, 2009, 295). The source domain of motivated idioms is less difficult to trace as they are treated as stable metaphors. Motivated idioms are based on more obvious life situations.

Folklore idioms express culture specific meaning and language specific construction. They are difficult to translate to other languages because of their grammatical and semantic forms. Idioms of this type might contain archaic words or words from different dialects, e.g. English – *whys and wherefores* (means “for what purpose”), Lithuanian – *aitais eiti* (means “to become irrelevant, unimportant”) and Polish – *kopnąć w kalendarz* (means “to die”) (adapted from Jakaitienė, 2009, 295; Parkinson, 2006, S6; Smaza and Bernacka, 2012, 626).

Aside from the above mentioned specifics, idioms in the English language can also originate in rhyming slang. Rhyming slang emerged in the East End of London.

It means using the word which rhymes with the meaning of the phrase, e.g. *tell pork pies* means “to tell lies instead of expressing oneself directly”. The idiom which developed from this phrase is *to tell porkies* (Parkinson, 2006, S7).

The Lithuanian language specificity manifests itself in structure of some idioms. Jakaitienė (2009, 296) suggests that the most typical Lithuanian idioms are the ones that begin with the genitive case (e.g. *šimty šimtai*), verbal combinations (e.g. *sakyk nesakęs*), curses and wishes in the imperative form (e.g. *tegul tave skradžiai*), idioms including conjunction *nors* (e.g. *nors tu verk*), and combinations with onomatopoeic interjections (e.g. *nei šypt nei krypt*).

Dialectic idioms are very common in the Polish language. Karaś (2009) distinguished two main types of dialectic idioms: idioms that exist in both dialect and standard Polish and idioms that exist in the dialect only. It can be further divided into five subtypes: idioms that are absolutely the same in the dialect and in the standard language, idioms that contain a keyword different from standard language, idioms that have additional dialectic word to the common meaning, idioms that have same form but different meaning, idioms that do not exist in the standard Polish language.

Both folklore and borrowed idioms of any type reveal certain cultural aspects. The difference between them is in that borrowed idioms show global aspects, while folklore idioms are very specific. Folklore idioms not only present the culture but also the language features that separate it from other languages. Etymological analysis of idioms requires wide understanding of history, culture, geography, sociology, semantics and grammar as well as deep knowledge of language specifics such as dialects or slang. This research is concerned with the prior source of idioms and its type in order to elicit any equivalents and to draw any strings that create a rapport between the three cultures and the three languages.

3. RESULTS

3.1. Methodology

The corpus for the data analysis was compiled manually from five different sources. In the framework of this research all the idioms containing vehicle component were selected, i.e. vehicle component in the idiom may not necessarily be the headword of the idiom. The English data was collected from Collins Cobuild Dictionary of Idioms by Sinclair (2002) with the definitions translated to the Lithuanian language (Anglų kalbos frazeologijos žodynas, 2009) and Oxford Idioms Dictionary for Learners of English (2006). It comprised forty distinct dictionary entries where closely synonymous entries were considered as one, e.g. *ride two horses at the same time* and *ride two horses at once*. The Lithuanian idioms were collected from Frazeologijos žodynas by Paulauskas (2001). The data comprised eighty-six dictionary entries. The Polish idioms were collected from Słownik Idiomów Polskich PWN by Drabik et al. (2006) and Słownik wyrazów obcych, synonimów, frazeologiczny by Bernacka (2012). The number of Polish idioms analyzed in the present study was thirty-two. The total

number of the idioms under analysis from all the three languages was one hundred fifty-eight.

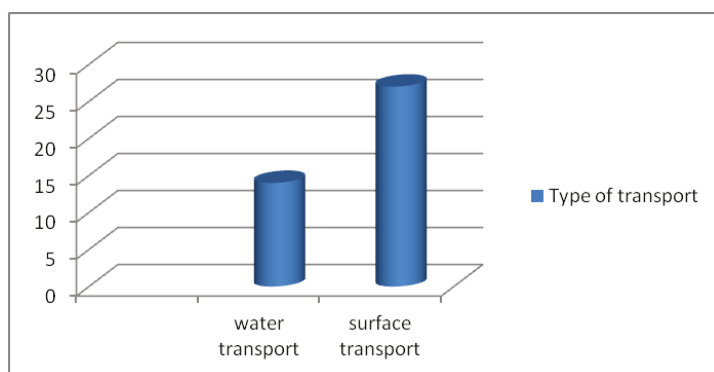
In order to obtain the results of the study, the following steps of research procedure were taken:

- First, data from the English, Lithuanian and Polish dictionaries of idioms were collected;
- The frequency of the occurrence of idioms with different vehicle component in the three languages was calculated;
- Idioms were classified into different semantic fields in order to determine their semantic characteristics in the three analyzed languages;
- The origin of the equivalent idioms was determined;
- The points of contact of the three languages were attempted to be determined.

3.2. The vehicle component

The vehicle component analysis reflected different aspects of the societies and languages analyzed. The components reflect the influence of various factors on the relevance and presence of one or the other type of vehicle in the idioms of a particular language. The investigation revealed the linguistic influence, i.e. the characteristics of an idiom as a linguistic unit that have an impact on the presence of certain vehicle types. Furthermore, the characteristics of a country where the language is spoken are mirrored in the idioms by the vehicle component. In particular, the geographical position has a considerable impact on the variety of the components in one or the other language. Due to different geographical position of the countries the analysed languages are spoken, the types of vehicle reflected in the components of the idioms were different. The components were divided into two types: surface vehicle (e.g. *a bicycle, a bus, a horse*) and water vehicle (e.g. *a boat, a ship*).

The analysis of the results revealed that the types of vehicles presented in the analysed idioms suggest that the English language idioms vary in this aspect the most (see Figure 1).

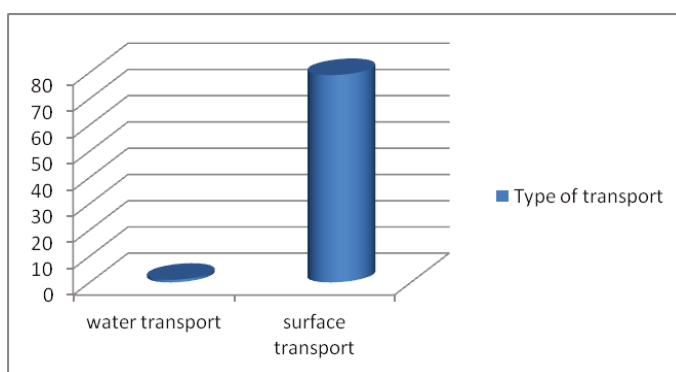

Figure 1. The frequency of components in relation to the type of vehicle in the English idioms.

As Figure 1 suggests, both distinguished transport types are reflected in the English idioms. The highest number of components is related to the surface transport. The components in this category include: *horse, cart, bike, donkey, pony* and *wagon*. Less than a half of the idioms in the English language contain water transport vehicle components. The components identified in this category were: *canoe, boat, ship*. Although the surface transport prevailed in the English idioms, the presence of different types of vehicle mirrored the social awareness towards the variety of the transportation means.

The components of the Lithuanian idioms, similarly to the English language, reflected both categories. Eighty-six components shared the categories of surface transport and water transport. For the frequency of the occurrence of the components in relation to the type of vehicle in Lithuanian, see Figure 2.

Figure 2. The frequency of components in relation to the type of vehicle in the Lithuanian idioms.

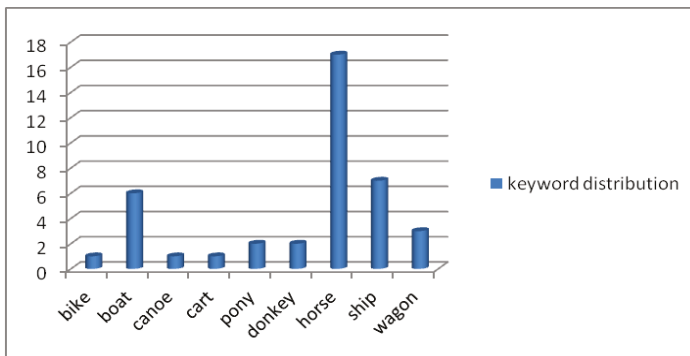
According to the results, eighty-five out of eighty-six components reflected the surface transport. The components in this category were: *arklys, žirgas, vežimas, rogės, asilas*. The only component that reflected the sea transport was *laivas*. The difference in the geographical position of the United Kingdom and Lithuania explains the significantly lower number of water transport components in the Lithuanian idioms, as Lithuania has smaller water shore and fewer ports. The number of the surface-related components can be explained by the smaller distances between the living areas in Lithuania resulting in preference of road transport for commuting to other districts, such as buses or cars.

The investigation of thirty-two Polish components presented the results which differed from both English and Lithuanian idioms. The components from the Polish data reflected only surface transport. No components related to water transport were obtained. The results of the investigation indicated the attachment of the Polish society to the surface transport, despite the fact, that Poland has a well-developed water transport and many ports.

The analysis of the components in one hundred fifty-eight idioms suggests that the surface transport prevails in the idioms of all the three languages. None of the languages refer to air transport. This can be explained by the novelty of the air travels. The availability of the planes, helicopters or other air vehicles for the wide private and public use is the most current of all the types of transport. As the idioms are defined as stable phrases, the presence of the air transport vehicle component is unlikely. Regardless of the fact that the idioms containing the air transport components may be present in the contemporary English, Lithuanian or Polish, time is required for the idioms to be included into the dictionaries of idioms and to be considered as idioms.

Each transportation type embraces various components. The components represent different means of transport in each of the types. All the components collected for this research were identified and calculated. The number of distinct components differed in each of the three languages. Forty English idioms comprised nine distinct components such as *horse*, *bike*, *boat*, *donkey*, *ship*, *wagon*, *canoe*, *cart*, and *pony*. Eighty-six Lithuanian idioms presented six different components: *arklys* (Eng. a horse), *asilas* (Eng. a donkey), *laivas* (Eng. a ship), *rogės* (Eng. sleigh), *vežimas* (Eng. a carriage), *žirgas* (Eng. a racehorse). The means of transport represented in the thirty-two Polish idioms were the following: *koń* (Eng. a horse), *wóz* (Eng. a cart), *wół* (Eng. an ox), and *kareta* (Eng. a carriage). The number of idioms with each of the components was different in all of the three languages.

The distribution of the components in the English language is presented in Figure 3. It presents the number of idioms containing each of the components. The calculations were made taking into consideration all forty idioms and all nine components, regardless of the fact that some of them were used only once.

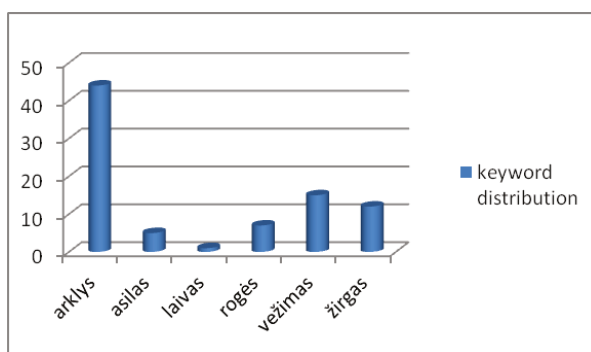

Figure 3. The distribution of the components in the English language.

As Figure 3 suggests, the most frequent component in the English idioms was *horse*. It was used in seventeen idioms. The second and the third most frequently used components were *ship* and *boat* (in six and seven idioms, respectively). Three components were identified in a single idiom. These components were *bike*, *canoe*,

and *cart*. The findings of the investigation suggest that half of the idioms (twenty-one) contained animal-powered transport and one idiom contained a harnessed means of transport. The idioms of this type contained components such as *horse*, *pony* and *donkey*. The prevalence of the animal-related components can be explained by the early development of farming and taming the animals. Animals can be considered one of the first means of transport in humanity. Idioms come to language from all the stages of language development; therefore, it is explicable to have higher number of animal-related components as the time when the animal was part of everyday life was much longer than existence of all other means of transport. Water-related components formed a considerable number of the vehicle idioms in the English language as well. According to O’Driscoll (2009), British people used to commute by rivers. Because of that, the idioms related not only to sea transport but also to river transport can be identified in the English language (e.g. canoe). The historically predetermined preferences of the travelling of the British people are mirrored in the vehicle components identified in the idioms.

The Lithuanian idioms comprised six different components corresponding to both distinguished types of transportation. The components were distributed among eighty-six idioms in unequal parts. In comparison to the results of the English data, there was only one component in the Lithuanian data which was used in only one idiom. This was the component *laivas* (Eng. a ship), which was the only component representing water transport in the Lithuanian idioms. Five other components were distributed among seventy nine idioms unequally, however more than one idiom contained each of the five components. The results of the components distribution in the Lithuanian language are presented in Figure 4.

Figure 4. The distribution of the components in the Lithuanian language.

As can be seen from Figure 4, the most common component in the Lithuanian language was *arklys* (Eng. a horse). Furthermore, another component *žirgas* (Eng. a racehorse) was identified in twelve idioms. In the Lithuanian language this component represents the same animal (horse), but carries positive connotation. According to

Šukytė (2009), *žirgas* carries a meaning of a beautiful, excellent horse, while *arklys* refers to an animal which you work with. Another most frequent component *vežimas* (Eng. a cart) is related to *arklys* and *žirgas* as in order for it to become a vehicle it has to be attached to an animal, usually a horse. As it was mentioned above, the least frequent component was *laivas* (Eng. a ship). It represented the only vehicle of water transport. Furthermore, this was the only component which did not refer to animals or animal-powered vehicles. Except for this component, all the other means of transport used in the Lithuanian idioms were animal-related. In addition to already mentioned components, the word *rogės* (Eng. sleigh), which in Lithuania is typically attached to horses, was identified in seven idioms. The component *asilas* (Eng. a donkey) was used in five idioms. Animals as a means of transport were to high degree important in Lithuania not so far in the past. According to Driskius et al. (2005), the first cars in Lithuania appeared only in 1896-1914 and by the year 1913 there were only sixteen cars for private use in Vilnius and the nearby area. The late appearance of the mechanical vehicles in Lithuania explains strong attachment to animal-powered vehicles. No significant difference in the distribution of the animal-related components in the English and Lithuanian languages was determined.

The variety of the Polish components was lower. A majority of idioms had the same component *koń* (Eng. a horse) and there were two out of four components which were identified in one idiom each. These were *wół* (Eng. an ox) and *kareta* (Eng. a carriage). The two other components were identified in the rest of the idioms with unequal distribution. The distribution of the components in the Polish idioms is presented in Figure 5.

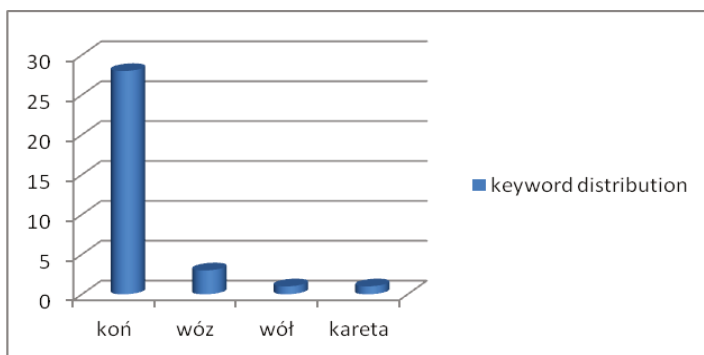

Figure 5. The distribution of the components in the Polish language.

According to Figure 5, all the idioms in the Polish language reflected animal-related components. Similarly to the English and Lithuanian idioms, the most frequent component was animal-related component. In fact, this component was the most frequent vehicle component in all the three languages. The reason behind the prevalence of the animal-related vehicle component in the three languages is the

same – the span of the presence of this type of vehicle being longer than that of other types of vehicle in all the three countries. One vehicle component that was absent in the English and Lithuanian idioms was identified in the Polish idioms. The animal *wół* (Eng. an ox) was present neither in the English nor in the Lithuanian idioms, however the animal *donkey* which was characteristic of both English and Lithuanian was absent in the Polish idioms.

The results of the component analysis demonstrated that the most frequent type of vehicle used as a component in the idioms in all the three languages was surface transport. Furthermore, the most frequent component in all the three languages coincided and it was the component *horse*. Components denoting animals and animal-powered vehicles prevailed in the three languages. The analysis also revealed several coinciding components in the English, Lithuanian and Polish languages. Table 1 presents all the corresponding components in the three languages.

Table 1. *Corresponding components in the three languages.*

English	Lithuanian	Polish
horse	arklys	koń
ship	laivas	-
wagon	-	kareta
cart	vežimas	wóz
donkey	asilas	-

As Table 1 suggests, along with the most frequent component *horse*, there was one more component common to the English, Lithuanian and Polish languages, i.e. the component *cart*. The component *cart* is related to an animal-powered vehicle since horses are usually harnessed to carts, therefore the two components that coincided in all the three languages were animal-related. The investigation revealed that the English and Lithuanian languages have more components in common, since, in addition to *horse* and *cart*, two other components (*donkey* and *ship*) coincided in the two languages. On the other hand, English and Polish had one more coinciding component *wagon*. Nevertheless, the similarities revealed by the investigation of the components externalized the social similarities in the three countries.

The results of the investigation highlighted similar and distinctive cultural aspects of the British, Lithuanian and Polish societies. The social attachment to animals and animal-powered vehicles in all the three societies was proved by the investigation of the vehicle component. As well, the investigation revealed lack of idioms related to other means of transport such as rail or air transport. The reason behind the absence of the components related to these kinds of transportation could be explained by the features of idioms, i.e. the stability which is determined by long and persistent use of a phrase in order for it to become an idiom.

3.3. Cultural insights of the language specific idioms

This sub-section of the article is concerned with the analysis of cultural and linguistic reflections in the idioms with the vehicle component. Each of the three languages comprised idioms that were not present in other languages, therefore they represented cultural peculiarities. The investigation of the idioms revealed specific vocabulary and the language forms that are characteristic of a particular language. The English, Lithuanian and Polish languages are discussed separately because of the unique characteristics of each group of the idioms.

The English language comprised thirty-four unique idioms. The English transport-related idioms reflected several linguistic aspects. Some of the idioms were partially motivated or motivated and certain constituents of these idioms could be changed by a synonymous word. One idiom had a word which is old fashioned and informal – specific to the English language. The data also comprised four sayings, i.e. the idioms that had a structure of a sentence and were used inseparably to describe a particular situation.

The idioms with changeable words constituted eight pairs. Some of the idioms formed antonymic pairs; therefore, by changing one of the constituents the idiom became antonymous to its predecessor. The antonymic idioms included *get on your high horse* which means “to act in a superior way” and *come down off your high horse* which means “to stop behaving in a superior way”. The dictionary indicates that the verbs *get* and *come down off* can be substituted by other synonymous verbs (Sinclair, 2002, 413). Another antonymic pair was *be on the wagon* and *fall off the wagon*. The first idiom means “to stop drinking alcohol”. When someone starts consuming alcohol again, the verb *be* is changed by the verb *fall off* which forms an antonymic idiom. Other motivated idioms did not function as antonyms. The constituents were changed by the synonymous words. Consider the following examples:

- (1) *Ride two horses **at the same time*** – *ride two horses **at once*** (DOI, 415);
- (2) *Wild horses couldn't / wouldn't **drag** someone to something* – *wild horses couldn't / wouldn't **make** someone **do** something* (DOI, 415);
- (3) ***Jump** ship* – ***abandon** ship* (DOI, 655);
- (4) ***Abandon** a sinking ship* – *like a rat **leaving** a sinking ship* (DOI, 656);
- (5) *Hitch your wagon to **someone*** – *hitch your wagon to **a star*** (DOI, 782);
- (6) ***Circle** your wagons* – ***put** your wagons **in a circle*** (DOI, 782);
- (7) *Hitch your wagon to **someone*** – *hitch your wagon to **a star*** (DOI, 782);
- (8) ***Circle** your wagons* – ***put** your wagons **in a circle*** (DOI, 782).

The examples above present the pairs of the idioms formed of synonymous words or phrases. Examples (3) and (5) display the change of one word with its synonym, while examples (4), (6) and (8) evidence the possibility of changing a form but keeping the meaning. Example (7) represents the possibility of changing the last word in the idiom by any suitable noun in a particular case. The idiom *hitch your wagon to someone* means “to make a relationship with someone who is already successful”, therefore the word *someone* in a particular context is changed by the name of a suc-

cessful person. *Hitch your wagon to a star* is another way of stating the same meaning without using the name of the person. The above discussed idioms represent the richness of the vocabulary in the English language as well as the flexibility of idioms.

The vocabulary used in the English idioms as well as the components are mainly clear and simple, used in everyday speech, e.g. *to jump, to run, to lift, a show* etc., however one idiom included a word which is old fashioned: *don't spoil the ship for a ha'porth of tar*. The word *ha'porth* means "halfpennyworth" and, according to the dictionary (Hornby, 2010, 705), is informal, old fashioned and typical of the British English only. No synonymous or equivalent idioms with a substitute for the word *ha'porth* were identified.

The analysis revealed three idioms that had undergone the change of the vocabulary. The idiom *don't spoil the ship for a ha'porth of tar* originally had the word *sheep* instead of *ship* and was related to shepherding. The idiom *be on the wagon* or *fall of the wagon* was initially related to water transportation and the idiom *water wagon* was used instead of *wagon*. The original meaning of the idiom was related not to drinking alcohol but to drinking water. The original version of the idiom *donkey's year* was *as long as donkey's ear*. The donkey's ears are very long, so the idiom has the same meaning; however the relation to the time has reduced the original idiom to its present form (Sinclair, 2002, 203, 655,782).

The idiom *donkey's year* can be considered as an example of the rhyming slang which is characteristic of the English idioms. The words *ear* and *year* rhyme, therefore the original phrase *as long as donkey's ear* was created according to the rhyming slang pattern, where the word *ear* was a rhyming substitute of the word *year*. However the reduction and change in the idiom resulted in the loss of the rhyming slang.

The investigation of the English idioms revealed that sayings have the traditional English sentence structure and are used in particular situations as full idioms, i.e. they are inseparable. The saying *a rising tide lifts all boats* is used to mean that "everybody benefits when a country's economy improves". Another saying, *you can lead a horse to water but you can't make him drink* means that "you can give someone an opportunity but you cannot make them use the opportunity if they do not want to". The saying *wild horses wouldn't drag someone to something* is used to emphasize that "someone will not do something even when forced". The last idiom has the form of the imperative sentence: *Don't spoil the ship for a ha'porth of tar* and is used in the situation when someone risks ruining something because they do not want to spend a relatively small amount of money on a necessity (Sinclair, 2002, 655). The sayings are revealed not only by vehicle component. They can also have other components or keywords, e.g. weather (Liubkevič-Bedulska, 2014).

The study of the transport-related idioms revealed some cultural aspects of the British people. Idioms with the horse component indicated the interest in the horse races, as several idioms originated in the horse race. It was already stated that the idioms *dark horse* and *to back the wrong horse* are retrieved from the horse race. The idiom *a one-horse race* manifests the roots in the race by the constituents. According

to Sinclair (2002, 412), the idiom *from the horse's mouth* may as well have originated from racing. According to Sinclair, it may refer to the racing tip which is so trustful as if the horse itself has told it. The idiom *horse for courses* is believed to have come to the everyday language from racing. It originally meant that “a particular horse is suitable for a particular race” (Sinclair, 2002, 415).

Horses in Great Britain were a sign of wealth. Three idioms confirm this conception: *get on your high horse*, *get off your high horse* and *a one-horse town*. A high horse used to be a sign of high rank, as only knights could own and ride them (Sinclair, 2002, 413). *A one-horse town* refers to a small town. It might imply that the town is small and poor so it does not even need more than one horse.

The findings indicated the variety of transport means used in Great Britain. They revealed certain habits of the British people, such as horse races. Nine out of seventeen idioms with the component *horse* referred to something else rather than farming, which indicates the lower importance of farming in the British society. The linguistic peculiarities represent the language change in any living language and the specificity of the language. Such words as *ha'porth* confirm the stability of idioms, as the word is no longer in use solely, but is present in the idiom which is not yet considered to be old fashioned. The English language is known for its ability to have many synonyms for one word; therefore the flexibility of the idioms to substitute the constituents with the synonyms is also characteristic of the English language. The language and culture specific features of the idioms enable deeper understanding of the society and its everyday life.

The Lithuanian language comprises eighty-three idioms which originated from two major sources, i.e. the folklore and other languages. Many of the idioms have synonymic idioms. Some idioms are language-specific. Despite the linguistic features distinguished in the Lithuanian idioms, there were several cultural aspects that indicated unique characteristics of the Lithuanian society.

Many Lithuanian transport-related idioms have synonyms. Synonymic idioms may differ in number, e.g. *kaip ant arklio joja* (Eng. like someone's riding a horse) and *kaip ant šimto arklių joja* (Eng. like someone's riding a hundred horses) and case, e.g. *nors vežimą vežk* – *vežimą* is an accusative case, *nors vežimu vežk* – *vežimu* is an instrumental case. The idioms might as well have different verb form, e.g. *vežimu neišvežtum* – conditional, while *vežimais neišveši* – the future tense. Twenty-nine Lithuanian idioms formed synonymic pairs and groups. As well as the English idioms, some of the synonymous idioms had changeable constituents. The Lithuanian idioms had the feature of ellipsis, i.e. the meaning of the idiom did not change and was not lost when one of the constituents was omitted. Consider the following examples:

(9) *Kaip ant šimto arklių* – *kaip ant šimto arklių joja* – *kaip ant šimto arklių užsėdo* (FŽ, 67);

(10) *Kaip žirgą dovanotas* – *kaip žirgą gavęs* (FŽ, 874).

The idioms presented in the example (9) are closely synonymous, despite the fact that the first idiom has no verb and the second and the third idioms have different

verbs. The example (9) demonstrates both ability to change and omission. Example (10) represents synonymous verbs *dovanoti* (Eng. to make a present) and *gauti* (Eng. to receive, to get). The participial form of the two verbs represents fully equivalent idioms with synonymic constituents.

Along with the idioms that have constituents changeable to their synonymous equivalents, Lithuanian transport-related idioms comprised idioms equivalent in meaning. This type of idioms constituted six groups which shared twenty-three idioms in unequal parts. One pair of equivalents was *arklys avižose* and *arklys pasileido*. Both idioms mean that “someone’s shoes are untied”. Another group comprised four idioms which all were used to refer to a stupid person: *arklio galva*, *asilo brolis*, *asilo galva*, *paskutinis asilas*. The biggest group was formed of eight idioms which mean “a big amount of something”: *arkliai neveža*, *arklys nevežtų*, *vežimu neišvežtum*, *vežimais neišveši*, *vežimu vežk*, *nors vežimu vežk*, *nors vežimais vežk*, *nors su vežimu vežk*. Four animal transport-related Lithuanian idioms had the meaning of dragonfly: *velnio arklys*, *žydo arklys*, *laumės žirgas*, *velnio žirgelis*. Another two pairs of equivalents were *kaip ant dešimt arklių sėdos* – *kaip ant šimto arklių joja*, which means “happiness” and *vežimą priskaldyti iš adatos* – *vežimą priskaldyti iš degtuko*, which means “to exaggerate”. Equivalent idioms formed a significant part of the Lithuanian data and resulted in the bigger number of idioms if compared to English and Polish.

According to Jakaitienė (2009, 294), one of the signs that idiom is from folklore is its unique structure that is typical of a particular language. The Lithuanian idioms manifested themselves as folklore idioms in several main aspects. One feature that was common to the Lithuanian idioms was the particle *ne / nei*. Three idioms from the data had this particle: *ne po ienom ne po arkliu*, *ne (kieno) rogės ne (kieno) ratai* and *nei ratai nei rogės*. Although the last two idioms are formed of similar constituents and have a very similar structure, they have different meaning – *ne (kieno) rogės ne (kieno) ratai* is used to say that “someone does not care”, while *nei ratai nei rogės* means that “something or someone is unsuitable”. According to Kalinauskas (1974, 12), the change in meaning when the grammatical form changes is a characteristic feature of the Lithuanian language. The last feature that indicated the folk origin of the idioms was the onomatopoeic interjection *nors* which was found in the following idioms: *nors vežimą vežk*, *nors vežimu vežk*, *nors vežimais vežk* and *nors su vežimu vežk*.

Five Lithuanian idioms included proper nouns. One of them was already discussed as a full equivalent of the English and Polish idiom (*Trojos arklys*) and the other four were Lithuanian language-specific. The idioms that include proper nouns arouse an interest as any proper noun has a background. The background of the noun *Troy* has already been discussed, therefore the following discussion is concerned with the remaining four idioms: *Alijošius važinėja su ketvertu arklių*, *Perkūno vežimas*, *Lipniaus arklių paikinti*, and *Buridano asilas*. According to Masiulionytė (2007, 69), *Alijošius* is a mythical god, who is known as *Elijas* or *Perkūnas*. Laurinkienė (1996) claims that *Alijošius* is very often used in Lithuanian fables and myths to refer to the main god (as cited in Masiulionytė, 2007, 69). The meaning of the proper noun *Lipnius* could

not be traced; however, the origin of the idiom is Lithuanian. The idiom is dialectic and comes from the Klaipėda region (Župerka, 2006). On the other hand, the idiom *Buridano asilas* is not Lithuanian. It is translated from Latin *Asinus Buridani inter duo prata* (Eng. Buridan's donkey between the two fields). According to Butkus (2009, 37), *Buridanas* refers to a French philosopher Jean Buridan, who commented on a donkey having choice and not knowing what to choose. Though the idiom is not from the Lithuanian folklore, it was not found in the English or Polish data.

Along with the linguistic aspects, certain cultural features of Lithuania were revealed. The idioms with the animal-related means of transport indicated that Lithuanians see a horse as a big, strong animal, e.g. *sulig arkliais* (Eng. as horses) meaning "very strong". The idioms did not reveal any relation to racing; however, the Lithuanian data comprised idioms with the component *žirgas* (Eng. a racehorse). These idioms did not reflect the meaning related to horse race. The presence of the pagan god names and numerous idioms related to nature reflected the late adoption of Christianity as well as strong attachment to land.

The Polish idioms differed from the English and Lithuanian idioms as they did not present any synonymic idioms, any idioms with changeable constituents or any sayings. Each of the twenty five unique idioms had different meaning and different structure; however one language pattern was observed.

The characteristic feature of the Polish idioms that was not present in the English or Lithuanian language was the adjective made from the noun *horse*: *koński*, *końska*, *końskie* (Eng. horse-like). There were eight idioms formed with this adjective: *koński ogon*, *końska kuracja*, *końska szczeka*, *koński organizm*, *końska dawka*, *końskie okulary*, *końskie zaloty* and *końskie zdrowie*. Although the adjective *horse-like* exists in the English language, the adjective *arkliškas* exists in the Lithuanian language, they were not used in the idioms of these languages.

No other linguistic features characteristic of the Polish idioms such as specific vocabulary or structure of idioms were observed; however, a very distinct cognitive aspect was manifested very visibly in the Polish idioms. A thorough investigation of the idioms with the component *horse* revealed that people were compared to horses. Eight idioms with this component were to a certain degree related to human beings. *Koński ogon* is a hairstyle, *końska szczeka* is a facial feature, *koński organizm* and *końskie zdrowie* mean health, *stary koń* is used to refer to an adult male, *czarny koń* is an unexpected winner. The idiom *znać się jak łyse konie* (Eng. to know each other like bald horses) refers to old friends, i.e. like two old bald horses know each other, so do two old friends. In the idiom *końskie zaloty*, an inexperienced or a straightforward person trying to seduce is compared to a horse.

The Polish language as well as English contains idioms related to horse race. Along with the already discussed features of the Polish idioms, it is worth mentioning, that the idioms are very different and do not represent many linguistic patterns characteristic of the Polish language, what is a characteristic per se. Lack of the features suggests that language is rich and has a variety of different patterns.

The investigation of the language specific idioms revealed similarities between the English and Polish languages. Both languages are flexible so that the constituents of some idioms might be substituted by their equivalents. Unlike Polish, the English and Lithuanian languages reflected unique language features such as old fashioned vocabulary and grammatical patterns. The structure of the idioms in all the three languages was different, however English and Lithuanian idioms represented more similar features.

On the other hand, the cultural insights revealed in the investigation reflected the similarities between the English and Polish cultures. Idioms in both languages contained numerous idioms related to horse race.

Along with many differences and similarities, distinctive and unique features of the languages and cultures were revealed. Idioms of every language manifested linguistic and cultural elements representing the language. The investigation highlighted that the United Kingdom, Lithuanian and Poland have points of contact that are either linguistic or cultural.

CONCLUSIONS

The investigation revealed many commonalities despite the distance between the three languages and the three cultures. The similarities in the cultural aspect manifested themselves in the English and Polish idioms. The cultural commonalities were highlighted by the origin of idioms.

The points of contact of the three cultures were revealed through the high frequency of occurrence of the animal-related components as well as animal-powered components. The results of analysis of a semantic component in the idioms with vehicle component revealed that the most common component in all the three languages was *horse*. The research results proved the importance of the animal and animal-powered transport in Great Britain, Lithuania and Poland which can be explained by historical reasons. Historically, horses were valued as a means of transport, tool for farming and sports by the three societies. The component analysis suggested that animal-related means of transport prevailed. No components related to motor surface transport, rail transport or air transport were identified. The reason behind the absence of the components related to these means of transport could be the novelty of the referents, i.e. means of motor, rail or air transport are much more modern in comparison to water or animal-powered surface transport.

The commonalities of conceptualization were defined by idioms in the English and Polish languages. Idioms with vehicle component in the two languages highlighted the common conceptualization of horse and eating, conceptualization of a situation (*be in the same boat, jechać na jednym wózku*). The concept of the situation common to several people as being in the same vehicle as well as the concept of the horse as an animal of huge appetite reflected the similarity of cognition.

Despite the numerous similarities, the investigation revealed distinctive features of the three cultures as well as the differences of the three languages. The English and Lithuanian idioms comprised culture specific vocabulary, e.g. old-fashioned words or proper nouns naming cultural phenomena.

The differences and distinctive features of the United Kingdom, Lithuania and Poland were also evident in the processes of cognition. The difference in understanding of *donkey* was revealed in the English and Lithuanian idioms, while the component *donkey* was completely absent in the Polish idioms, which indicates the unimportance of this animal as a means of transportation in Poland.

In order to obtain more tangible results outlining cultural relations between the United Kingdom and Poland, a detailed investigation of the origin of idioms of other types in the two languages could be performed. The current research could serve as the basis for a thorough analysis of the similar linguistic features of the English and Lithuanian idioms in order to outline other linguistic points of contact.

REFERENCES

1. Antrushina G. B., Afanasyeva O. V., Morozova N. N. (1985). *English lexicology*. Moskva: Vyzshaja Shkola.
2. Boers, F., Eyckmans, J., Stengers, H. (2007). Presenting figurative idioms with a touch of etymology: more than mere mnemonics? *Language teaching research*. Retrieved May, 15, 2016, from ltr.sagepub.com/content/11/1/43.full.pdf
3. Butkus, A. (2009). *Sparnuotieji žodžiai*. Kaunas: Aesti.
4. Casas, R. M., Hernandez Campoy, J. M. (1995). A sociolinguistic approach to the study of idioms: some anthropological sketches. *Cuadernos de filología inglesa*. Retrieved from <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/1325527.pdf>
5. Driskius, K., Suslavičius, L. (2005). *Automobilis Lietuvoje. 1918-1940 metai*. Vilnius: Aidai.
6. Guineng, M. (2012). *Exploration of cultural similarities and differences in custom-loaded idioms between English and Chinese*. Retrieved from <http://www.academypublication.com/issues/past/tpls/vol02/11/18.pdf>
7. Hornby, A. S. (2010). *Oxford advanced learner's dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
8. Jakaitienė, E. (2009). *Leksikologija*. Vilnius: Vilniaus Universitetas.
9. Kalinauskas, B. (1974). *Lietuvių liaudies šnekamosios kalbos frazeologija*. Vilnius: Vilniaus valstybinis pedagoginis institutas.
10. Karaš, H. (2009). *Frazeologia gwarowa*. Retrieved from http://www.gwarypolskie.uw.edu.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=220&Itemid=58
11. Laurinkienė, N. (1996). *Senovės lietuvių dievas Perkūnas: kalboje, tautosakoje, istoriniuose šaltiniuose*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
12. Liubkevič-Bedulska, J. (2014). *Weather idioms in the English and Lithuanian languages: comparative studies. BA thesis*. Vilnius: Lithuanian University of Educational Sciences.
13. Masiulionytė, V. (2007). *Apie vieną pasaulio modelio fragmentą: orus valdančios*

- būtybės lietuvių ir vokiečių frazeologijoje*. Retrieved from www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/filologija/2007_12/masiulionyte.pdf
14. O'Driscoll, J. (2009). *Britain for learners of English*. Oxford: Oxford University Press.
  15. Parkinson, D. (Ed.) (2006). *Oxford idioms dictionary for learners of English*. Oxford: Oxford University Press.
  16. Palionis, J. (1999). *Kalbos mokslo pradmenys*. Jandrija.
  17. Ren, C., Yu, H. (2013). *Translation of English idioms from the perspective of cultural context. Cross-cultural communication*. Retrieved from www.cscanada.net/index.php/ccc/article/download/j.ccc.../5215
  18. Rizq, W. M. (2015). *Teaching English idioms to l2 learners: ESL teachers' perspective*. USA: St. Cloud State University. Retrieved from repository.stcloudstate.edu › CLA › ENGL › ENGL_ETDS › 19
  19. Sinclair, J. (2002). *Dictionary of idioms*. Glasgow: HarperCollins Publishers.
  20. Šukytė, G. (2009). Kai kurie arklių įvardijimai lietuvių tautosakoje. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. T. 8, 44-52. Retrieved from www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/acta/2009_8/sukyte.pdf
  21. Teilanyo, D. I. (2014). Unity in diversity: a comparative study of selected idioms in Nembe (Nigeria) and English. *Intercultural communication studies*. Retrieved from web.uri.edu/iaics/files/Diri-I.-Teilanyo1.pdf
  22. Teliya V., Bragina N., Oparina, E. & Sandomirskaya, I. (1998). Phraseology as a language of culture: its role in the representation of a collective mentality. In *Phraseology Theory, Analysis, and Application*, pp. 55-75. Oxford: Clarendon Press.
  23. Župerka, K. R. (2006). Tarminės šnekos komentavimas nelingvistiniuose tekstuose. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. Retrieved from <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/obj/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367154319441>

SOURCES

1. *Anglų kalbos frazeologijos žodynas*. (2009). Vilnius: Alma littera. (AFŽ)
2. Drabik L., Sobol E., Stankiewicz A. (2014). *Słownik idiomów polskich PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA. (SIP)
3. Parkinson, D. (Ed.) (2006). *Oxford idioms dictionary for learners of English*. Oxford: Oxford University Press. (OID)
4. Paulauskas J. (2001). *Frazeologijos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. (FŽ)
5. Sinclair, J. (Ed.). *Collins Cobuild English dictionary*. Collins Cobuild. (CCE)
6. Smaza M., Bernacka A. (2012). *Słownik wyrazów obcych, synonimów, frazeologiczny*. Warszawa: Buchmann Sp. Z o. o. (SWO)

SANTRAUKA

NESTATYK ARKLIO PRIEŠ VEŽIMĄ: LYGINAMASIS IDIOMŲ SU TRANSPORTO KOMPONENTU TYRIMAS ANGLŲ, LIETUVIŲ IR LENKŲ KALBOSE

Jolanta Liubkevič-Bedulska, Daiva Verikaitė-Gaigalienė

Šio tyrimo tikslas – ištirti idiomias su transporto komponentu anglų, lietuvių ir lenkų kalbose, lyginant semantines ir etimologines trijų kalbų idiomų su semantiniu transporto komponentu ypatybes. Tyrimo duomenų bazę sudarė 158 idiomos (40 angliškos, 86 lietuviškos ir 32 lenkiškos), kurios buvo renkamos iš penkių žodynų. Tyrime buvo naudojami kokybinis, kiekybinis ir lyginamasis metodai.

Atliktas tyrimas parodė, kad dažniausiai idiomose aptinkami transporto komponentai yra gyvūnų pavadinimai (pvz. arklis, žirgas) arba gyvuliais varomos transporto priemonės (pvz. vežimas, rogės). Tyrimo rezultatai parodė, kad idiomų semantikoje atsispindi tik dviejų rūšių transporto priemonės: žemės ir vandens. Tirtose idiomose nerasta mechaninių transporto priemonių semantinių komponentų, tokių kaip automobilis, lėktuvas ar traukinys. Tyrimo metu taip pat buvo nustatyti kultūriniai panašumai tarp Jungtinės Karalystės ir Lenkijos. Abejose kalbose yra vartojamos idiomos, kurių kilmė susijusi su žirgų lenktynėmis. Taip pat tyrimas parodė, kad *asilas* anglų ir lietuvių kalbose yra suprantamas skirtingai – lietuvių kalboje kaip kvailas gyvūnas, o anglų kalboje kaip darbštus. Suvokimo procesų panašumai buvo nustatyti anglų ir lenkų kalbose. Tyrimas parodė, kad šiose dviejose kalbose *arklys* ir *valgymas* suvokiami panašiai.

SUR LA CONSTRUCTION FAIRE+INFINIF

Rasa Matonienė

Université des sciences de l'éducation de Lituanie, 39 rue Studentų,
LT-08106 Vilnius, Lituanie, rasa.matoniene@leu.lt

ABSTRACT

The article deals with the French construction faire+infinitif, which is almost the least defined construction in the French language, and its translation into the Lithuanian language. The linguists have two different points of view concerning the construction: some linguists consider it as belonging to a voice category, while others perceive it as an analytic word. After the thorough analysis of the samples, the author of the article rejects both opinions: the category has neither enough evidence to be attributed to the voice category nor treated as an analytic word. All semantic-grammatical nuances of the construction are realised in a language to full extent and depend on the context and situation. Thus, the French construction faire+infinitif has to be treated as the category of aspect. The latter statement is supported by translations of French examples in the Lithuanian language.

Keywords: *the category of voice, the category of aspect, an analytic word.*

INTRODUCTION

Dans la langue française contemporaine, il y a beaucoup de formations verbales dont le statut grammatical reste indéfini et ambigu. C'est le cas de la construction *faire+infinitif* qui fait partie du système grammatical ouvert qui se manifeste par la mobilité et le caractère dynamique. Elle compte parmi les plus courantes et le moins définies dans le français contemporain. Elle est employée dans tous les types de textes et est interprétée différemment. Dans cet aperçu, nous allons présenter deux points sur la construction *faire+infinitif*, notamment, son statut grammatical et son transfert vers le lituanien. Pour le faire, nous allons évoquer les points de vue des linguistes qui ont déjà étudié cette construction et nous allons voir comment elle est transférée en lituanien.

1. LE STATUT DE LA CONSTRUCTION FAIRE+INFINITIF

Il y a deux groupes de linguistes qui traitent la construction en question différemment. Le premier groupe de linguistes (Référovskaja, Vassiliéva, 1983; Gak, 2000) dit que la construction *faire+infinitif* doit être considérée comme une forme d'une «voix factitive». Selon les auteurs, *faire+infinitif* de n'importe quel verbe exprime le rapport entre l'action (ou l'état) et le sujet de la proposition, pourtant il appartient au domaine de la voix. D'après ce rapport, il y a lieu de classer le groupe envisagé comme

la forme d'une voix qui pourrait être nommée «factitive». Cette construction possède une caractéristique stable et bien déterminée. Le sens grammatical d'une phrase avec un verbe à la forme «factitive» est à résumer comme suit: l'action instiguée par le sujet est accomplie par une autre personne.

Mais cette affirmation des auteurs n'est pas justifiée. La construction en question ne dispose pas de marques nécessaires et suffisantes pour la considérer en tant que catégorie de voix, caractéristique principale accordée à cette construction par certains linguistes. Tout d'abord, le critère primordial de catégorie grammaticale, à voir le caractère binaire, lui manque. Les nuances grammaticales rendues par cette construction sont très diversifiées étant donné que le verbe *faire* n'est pas complètement grammaticalisé (Matoniené, 1996).

Le deuxième groupe de grammairiens (Tesnière, 1988; Pitskova, 1991; Grevisse, Goosse, 2008; Brunot, 2013) fait attribuer à la construction analysée les caractéristiques propres à un mot analytique. Ils définissent le mot comme la plus petite unité de la langue apte à fonctionner au niveau syntaxique. Guidés par cette idée, certains linguistes (Grevisse, Brunot, Tesnière) prétendent que l'union du verbe *faire* et d'un infinitif est si étroite qu'elle arrive à former une sorte de locution verbale de sens actif, et ils citent des exemples du genre «*faire naître*» ou «*faire mourir*». La ressemblance de certaines constructions *faire+infinitif* à un mot analytique, en tant qu'unité sémantique et fonctionnelle, se fait révéler aussi dans des dictionnaires où leurs auteurs traitent les constructions *faire+infinitif* d'un mot analytique. Parfois même elles sont présentées comme des constructions à un sens inséparable qui ne se déduirait pas des éléments composant l'unité verbale. Mais même à partir de ces quelques réflexions, nous pourrions conclure que la combinaison *faire+infinitif* ne se prête pas à être traitée, a priori, d'un mot analytique. Premièrement, la formation d'un mot analytique en tant qu'unité lexicale est le résultat du processus de la lexicalisation dont les degrés, par ailleurs, sont différents. Deuxièmement, ce qui est caractéristique à un mot analytique c'est l'autonomie sémantique, son caractère concret et monosémique. Il va sans dire que le syntagme *faire+infinitif* sert à fournir le lexique du français contemporain de mots nouveaux, mais ce processus a lieu en cas de lexicalisation du syntagme.

Donc, après avoir fait un aperçu de la construction *faire+infinitif*, nous pouvons constater qu'elle ne peut être traitée de mode factitif, elle n'est non plus un mot analytique. Nous considérons que cette construction devrait être définie comme catégorie d'aspect qui se réalise par une représentation différente de l'action (cf. *mourir* – *faire mourir*, *danser* – *faire danser*, *publier* – *faire publier*, *s'asseoir* – *faire asseoir* etc.). Étant donné que l'aspect traduit l'angle sous lequel le parleur voit les différents moments du déroulement de l'action notre hypothèse nous semble bien probable. De plus, notre idée a été renforcée par la remarque de certains linguistes qui écrivent que la catégorie de l'aspect se rapporte aux catégories du type de préférence interprétationnel. Nous avons été encouragés par les observations de M. Grevisse (2008) qui considère le verbe *faire* comme semi-auxiliaire dans la construction avec un infinitif.

Le moyen principal qui sert à exprimer diverses nuances aspectuelles en français contemporain, ce sont les verbes auxiliaires et semi-auxiliaires qui aident à conjuguer les verbes significatifs; ils servent à la formation des temps composés d'autres verbes et à la formation des constructions analytiques. Les critères principaux qu'on utilise en général pour identifier l'auxiliaire sont suivants: 1) la valeur sémantique affaiblie ou complètement disparue; 2) la formation qui consiste à exprimer un élément: a) de temps; b) de mode; c) de voix; d) d'aspect (Piron, 2010). Le verbe *faire* dans la combinaison avec un infinitif correspond à ces deux critères principaux.

Le verbe *faire* dans des formations analogues est proche à des constructions: *aller voir* (= rendre visite, voir), *aller s'asseoir* (= s'asseoir), *aller chercher* (= chercher, prendre), où le verbe *aller* est semi-auxiliaire dont le sens contient l'idée de déplacement.

La charge morphologique dans la construction *faire+infinitif* se concentre dans le verbe *faire* qui peut être conjugué dans tous les temps de tous les modes, il s'emploie dans toutes les formes non-personnelles, mais comme tout verbe auxiliaire, ne s'emploie pas à la forme passive. Le modèle de l'organisation de cette construction est universel: le verbe *faire* en fonction semi-auxiliaire qui se combine avec l'infinitif de différente nature.

Une des définitions explique que l'aspect est une catégorie grammaticale dualiste qui reflète la perception dualiste de la même action. Donc, il se pose la question comment se manifesterait le dualisme des valeurs aspectuelles rendues par la forme analytique en question.

Quand on compare les phrases: «Dans leurs chaumières, ils ne *mangeaient* de la viande que cinq ou six fois par an.» (Stendhal, 2003, 203) et «Elle se figurait sans cesse son mari tuant Julien à la chasse, comme par accident, et ensuite le soir lui *faisant manger* son cœur.» (Stendhal, 2003, 145), il est certain que dans les deux cas il s'agit de l'action de manger. Cependant, dans le premier cas le verbe *manger* est intransitif tandis que dans le second le verbe analytique *faire manger* devient un verbe transitif.

Étant donné que la transitivité – l'intransitivité sont deux valeurs qui frappent la sémantique du verbe (et l'aspect est du domaine de la grammaire et de la sémantique), la construction analysée pourrait s'inscrire dans le cadre de l'aspect.

Ledit dualisme se réalise également dans l'opposition du verbe au sens actif et celui au sens passif: Je *souffre* de maux de tête (agent actif) et Les maux de tête me *font souffrir* (agent passif).

La sémantique de l'action-situation est pareille, sinon la même: c'est moi qui souffre. Il va de soi que l'aspect au passif peut représenter différentes personnes.

Les valeurs sémantiques qui résident dans la combinaison *faire+infinitif* peuvent être assez abstraites (surtout au sens figuré) et assez concrètes. Analysons quelques exemples:

En moins de deux heures elle lui *fit voir*, et toujours par des raisons trouvées par lui, qu'il fallait marquer plus d'amitié que jamais à M.Valenod, et même reprendre Elisa dans la maison. (Stendhal, 2003, 179) / *faire voir* = obliger à comprendre.

Julien n'avait pas l'expérience qui **fait voir** si facilement les choses de ce genre. (Stendhal, 2003, 226) / faire voir = révéler.

Cette crainte de manquer d'argent, cette vue exagérée de la méchanceté des hommes qu'on appelle avarice, lui **fait voir** un prodigieux motif de consolation et de sécurité dans une somme de trois ou quatre cents louis que je puis lui laisser (Stendhal, 2003, 567–568) / faire voir = montrer.

Étant donné que la sémantique de la construction *faire faire* se réalise complètement dans le discours et dépend principalement du contexte ou de la situation, notre postulat que la construction donnée pourrait être envisagée en tant qu'aspect se prête à être justifié.

2. TRANSFERT DE LA CONSTRUCTION FAIRE+INFINITIF VERS LE LITUANIEN

Dans cette partie de l'aperçu, nous allons passer à l'étude plus détaillée de la construction *faire+infinitif*, telle qu'elle se présente dans des textes littéraires. Nous avons choisi deux romans: «L'amant» de M. Duras, traduit par P. Bieliauskas et «Le cri des feuilles qui meurent» de L. M. Fofana, traduit par G. A. Melnik.

Pour révéler les moyens de transfert de la construction *faire+infinitif* vers le lituanien, nous allons grouper les exemples en quelques types: 1) faire+verbe transitif, 2) faire+verbe intransitif, 3) faire+faire, 4) faire+verbe pronominal.

Dans les deux romans, nous avons trouvé 54 cas d'emploi de construction *faire+infinitif* avec le verbe transitif et 41 cas d'emploi avec le verbe intransitif. Il faut constater que les autres types sont peu fréquents (3 exemples avec un infinitif pronominal, 3 exemples avec le verbe *faire*).

2.1. faire+verbe transitif

Dans cette catégorie, nous avons trouvé 7 constructions qui se répètent, notamment *faire croire* (6 fois), *faire souffrir* (4 fois), *faire arrêter* (4 fois), *faire photographier* (3 fois), *faire comprendre*, *faire construire*, *faire passer* se répètent 2 fois, les autres constructions (*faire abandonner*, *faire annuler*, *faire appeler*, *faire atteler*, *faire attendre*, *faire braiser*, *faire connaître*, *faire découvrir*, *faire échanger*, *faire fusiller*, *faire laver*, *faire quitter*, *faire répéter* et autres) sont employées une fois.

Dans la plupart des cas (33 exemples), le sujet de la construction est représenté comme l'initiateur d'une action qu'il n'accomplit pas lui-même, mais qu'il fait accomplir à quelqu'un d'autre, par exemple: *faire croire* = *įtikinti, įteigti*; *faire souffrir* = *skaudinti, versti kentėti, sukelti skausmo*; *faire arrêter* = *liepti sulaikyti*; *faire travailler* = *versti dirbti*; etc.

Il y avait des bois. Il **a fait couper** les bois. (Duras, 1992, 39)

Aplink buvo miškų, tai jis **liepė** juos **išskirsti** ir parduoti. (Duras, 1999, 29)

Dans 14 exemples, le verbe perd son sens propre, c'est-à-dire, l'initiateur de l'action accomplit lui-même l'action: *faire construire* = *pastatyti*; *faire photographier* = *fotografuoti*; *faire croire* = *manyti*; *faire quitter* = *palikti*; etc.

Il en **a fait construire** trois cents. (Duras, 1992, 60)

Tėvas jų **pastatė** per tris šimtus. (Duras, 1999, 45)

Pour transférer la sémantique du verbe *faire*, les traducteurs emploient les mots tels que «priversti, liepti, leisti» ou le complément d'objet devient sujet de la proposition car *faire+verbe transitif* se rapproche beaucoup par sa valeur grammaticale des verbes au sens passif.

Ce geste, inconnu de l'animal, lui **fit redresser** péniblement la tête. (Fofana, 2007, 32)

Šis judesys buvo nepažįstamas gyvūnui. Šuo sunkiai **pakėlė** galvą, įsispyrė priekinėmis letenomis ir vėl kilstelėjo liesą kūną. (Fofana, 2012, 23–24)

Mais il y a des cas où on emploie d'autres moyens de traduction. Par exemple:

Ramon Fernandez avait une civilité sublime jusque dans le savoir, une façon à la fois essentielle et transparente de se servir de la connaissance sans jamais en **faire ressentir** l'obligation, le poids. (Duras, 1992, 84)

Ramonas Fernandesas buvo nenusakomai mandagus žmogus, netgi savo išsimokslinimu; jis gebėjo paprastai ir prienamai dalintis žiniomis, niekad **negniuždydamas** klausytojų. (Duras, 1999, 64)

Il y a une odeur d'encens, on en **fait** toujours **brûler** au crépuscule. (Duras, 1992, 124)

Kvepia smilkalais, jais visada **smilkoma** sutemus. (Duras, 1999, 94)

Mais il **fit croire** que c'était par charité. (Fofana, 2007, 20)

Tačiau **dėjosi** darantis tai iš gailėstingumo. (Fofana, 2012, 15)

Seul le **faisait avancer** l'orgueil entêté d'une mécanique française d'après-guerre. (Fofana, 2007, 193)

Važiavo tik todėl, **kad buvo užsispyręs** kaip visos prancūzų pokario mašinos. (Fofana, 2012, 171)

2.2. faire+verbe intransitif

Dans cette catégorie, nous avons trouvé 11 constructions qui se répètent, notamment *faire venir* (4 fois), *faire rire* (4 fois), *faire vivre* (3 fois), *faire chanceler*, *faire courir*, *faire disparaître*, *faire penser*, *faire sourire*, *faire travailler*, *faire tressaillir* se répètent 2

fois. Les autres constructions (*faire dormir, faire durer, faire exister, faire mentir, faire tomber, faire transpirer, faire trembler* et autres) s'emploient une fois.

Dans la plupart des cas (38 exemples), le sujet de la construction est représenté comme l'initiateur d'une action qu'il n'accomplit pas lui-même, mais qu'il fait accomplir à quelqu'un d'autre, par exemple: *faire travailler* = *versti dirbti*; *faire rire* = *prajuokinti*; *faire trembler* = *versti drebėti*; *faire venir* = *pakviesti*; etc.

Il ne comprenait pas que ses paroles, qui **faisaient rire** ses codétenus, rendissent les mendiants fous de colère. (Fofana, 2007, 30)

Jis nesuvokė, kodėl žodžiai, **prajuokindavę** su juo kalėjusius žmones, beprotiškai supykė elgetas. (Fofana, 2012, 23)

Seulement dans 3 exemples, le verbe *faire* perd son sens propre: *faire sourire* = *šypsotis*; *faire passer* = *perduoti*; *faire mentir* = *meluoti*; *faire dormir* = *miegoti*.

Sauf, oui, quand je lui **fais passer** un message de leur part. (Duras, 1992, 65)

Na, gal tik tada, kai turiu ką nuo jų **perduoti**. (Duras, 1999, 49)

Mais, l'eût-elle prévu, comment aurait-elle pu taire ce qui était devenu son histoire même? **faire mentir** son visage, son regard, sa voix? son amour? (Duras, 1992, 69–70)

Bet jeigu ir būtų tai numaćiusi, argi būtų buvę įmanoma nuslėpti tai, kas tapo jos gyvenimo istorija? Argi būtų buvę įmanoma nuolat **meluoti** - veidu, žvilgsniu, balsu, meile? (Duras, 1999, 52–53)

Je ne **fais** que **dormir** ici. (Fofana, 2007, 122)

- Ne. Aš čia tik **miegu**. (Fofana, 2012, 106)

Pour transférer la sémantique du verbe *faire*, il y a des cas où les traducteurs emploient le mot lituanien «priversti». Comme la combinaison *faire+verbe intransitif* constitue un bloc monolithique immuable – équivalent d'un verbe analytique, on emploie aussi les mots qui précisent les rapports entre les catégories factitive et transitive (*faire venir* = *inviter*, *faire découler* = *instiller*).

Quand elle meurt, il **fait venir** le notaire tout de suite, dans l'émotion de la mort. (Duras, 1992, 94–95)

Kai ji numirė, jis iškart **pasikvietė** notarą, dar nenumalšus praradimo skausmui. (Duras, 1999, 70)

Les cas ne sont pas rares où la combinaison *faire+verbe intransitif* témoigne de la lexicalisation d'une forme stimulée (*faire pleurer, faire rire, faire sourire, faire grimper*, etc.).

[...] il lançait de nouveau ses mugissements terribles et si mystérieusement tristes qui **faisaient pleurer** les gens [...]. (Duras, 1992, 134–135)

[...] vėl pasigirdo siaubingas ir toks be galo paslaptinai liūdnas kaukimas, kad **pravirkdė** žmones [...]. (Duras, 1999, 102–103)

Mais il y a des cas où on emploie d'autres moyens de traduction.

- Nous **faisons vivre** nos rêves et nos rêves nous **font vivre**. (Fofana, 2007, 73)

- **Svajonės gyvena mūsų dėka, o mes - jų**. (Fofana, 2012, 61)

Elle **faisait penser** à un fauve, à cause de sa cloison nasale effondrée qui lui donnait une face léonine. (Fofana, 2007, 111)

Viena ranka remdamasi į žemę, ji **kaip žvėris** suko apie jį ratus; ir iš tiesų, dėl lūžusios nosies pertvaros iš veido Sali panėšėjo į liūtą. (Fofana, 2012, 94)

2.3. faire+faire

Dans cette catégorie, il n'y a que 3 exemples. Dans les cas où le verbe *faire* se combine avec lui-même, il perd presque toujours sa valeur lexicale:

Mises à part celles que ma mère me **fait faire** par Dô. (Duras, 1992, 28)

Žinoma, be tų, kurias motina man **siuvo** pas Do. (Duras, 1999, 21)

Sékou Touré **fit faire** une première enquête, menée par le ministre délégué chargé de la Moyenne-Guinée. (Fofana, 2007, 201)

Sėku Turė **surengė** pirmą tyrimą, kuriam vadovavo už vidurio Gvinėjos regioną atsakingas ministras. (Fofana, 2012, 179)

Dans un exemple, la traduction suit la règle générale:

Alors elle **avait fait faire** par les menuisiers d'à côté un petit tableau noir qu'ils accrochaient à une hutte car la classe avait lieu dans la cour, sur des nattes. (Fofana, 2007, 63–64)

Taigi pas kaimynystėje dirbančius stalius ji **užsakė** nedidelę juodą lentą; žmonės pakabindavo ją ant vienos iš trobelių sienų, nes pamokos vykdavo kieme, ant demblių. (Fofana, 2012, 52)

2.4. faire+verbe pronominal

Dans cette catégorie, nous avons trouvé seulement 3 exemples dont deux, notamment *faire se lever* se répète deux fois. Dans deux cas, la sémantique de la construction est transférée:

Je lui dis qu'on était dehors, que la misère *avait fait s'écrouler* les murs de la famille et qu'on s'était tous retrouvés en dehors de la maison, à faire chacun ce qu'on voulait faire. (Duras, 1992, 58)

Atsakau, kad mes gyvenome gatvėje, skurdas *pagrauzė* šeimos pagrindus, ir kad mes visi atsidūrėme gatvėje, ir kad kiekvienas darė, ką norėjo. (Duras, 1999, 43)

Cet isolement *fait se lever* le pur souvenir de la dame de Vinhlong. (Duras, 1992, 110)

Šita izoliacija *prikels* jai iš atminties Vinlongo damą. (Duras, 1999, 84)

Dans le troisième cas, le traducteur évite la traduction directe:

Hélène Lagonelle donne envie de la tuer, elle *fait se lever* le songe merveilleux de la mettre à mort de ses propres mains. (Duras, 1992, 91)

Kai žiūri į Eleną Lagonel, nori ją užmušti, *ak ta keista nuostabi svajonė* – užmušti ją savo rankomis. (Duras, 1999, 7)

CONCLUSION

L'analyse plus détaillée de la construction *faire+infinitif* permet de constater que cette construction ne dispose pas de marques nécessaires pour la considérer en tant que catégorie de voix, caractéristique principale accordée à cette construction par certains linguistes. Tout d'abord, le critère primordial de cette catégorie, à voir le caractère binaire, lui manque. De plus, les nuances grammaticales rendues par la construction en question sont très diversifiées étant donné que le verbe *faire* n'est pas complètement grammaticalisé.

La ressemblance de la construction *faire faire* à un mot analytique n'est pas à ignorer; néanmoins, la combinaison *faire+infinitif* ne se prête pas à être traitée, a priori, d'un mot analytique. Et cela pour deux raisons principales: 1) la formation d'un mot analytique en tant qu'unité lexicale est le résultat du processus de la lexicalisation, 2) la caractéristique primordiale d'un mot analytique se manifeste par son autonomie sémantique, par son caractère concret et monosémique. La construction *faire+infinitif* ne correspond pas aux conditions indiquées. Il va de soi que cette construction sert parfois de modèle pour la formation des mots analytiques, équivalents sémantiques et fonctionnels des mots synthétiques.

L'analyse des exemples nous a montré que ses valeurs et nuances sémantico-grammaticales se réalisent complètement dans le discours et dépendent du contexte ou de la situation. Donc, on pourrait prétendre que la construction *faire+infinitif* pourrait faire partie de la catégorie de l'aspect parce qu'elle s'inscrit bien dans le cadre de la catégorie de l'aspect qui est une catégorie sémantique et grammaticale à la fois, une catégorie mixte qui se trouve à cheval entre la grammaire et le lexique. Dans la plupart des cas, la construction *faire+infinitif* est transférée vers le lituanien par les

mots «liepti, versti», par une une forme stimulée, il y a des cas où les traducteurs emploient les mots qui précisent les rapports entre les catégories factitive et transitive ou ils choisissent d'autres moyens de traduction.

Tout chercheur et traducteur débutant ou expérimenté sait bien que la traduction est une activité cognitive mettant en jeu des compétences langagières, socioculturelles approfondies tout autant des compétences textuelles et une bonne perception des variétés de langage. Néanmoins, le traducteur dans son travail subtil, est guidé plutôt par sa propre intuition que par une solide théorie qui manque toujours.

BIBLIOGRAPHIE

1. Brunot, F. (2013). *La pensée et la langue*. Cleveland: E-Books Delivery Service.
2. Grevisse, M., Goosse, A. (2008). *Le bon usage*. Bruxelles: Editions de Boeck.
3. Matonienė, R. (1996). Statut grammatical de la construction faire + infinitif en français contemporain. *Kalbotyra*, 44 (3), 79–84.
4. Piron, S. (2010). La grammaire du français au XXe siècle. Récupéré du site <http://correspo.ccdmd.qc.ca/Corr16-1/Grammaire.html>
5. Tesnière, L. (1988). *Éléments de syntaxe structurale*. Paris: Klincksieck.
6. Гак, В. Г. (2000). *Теоретическая грамматика французского языка*. Москва: Добросвет.
7. Пицкова, Л.П., Васильева, Н. М. (1991). *Теоретическая грамматика*. Москва: Высшая школа.
8. Реферовская, Е. А. Васильева, А. К. (1983). *Теоретическая грамматика современного французского языка*. Москва - Ленинград: Просвещение.

SOURCES

1. Duras, M. (1992). *L'amant*. Paris: Les éditions de Minuit.
2. Duras, M. (1999). *Meiluzis*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
3. Fofana, L. M. (2007). *Le cri des feuilles qui meurent. Contes noirs*. Paris: Gallimard.
4. Fofana, L. M. (2012). *Mirštančių lapų šauksmas*. Vilnius: Tyto Alba.
5. Gary, R. (1993). *Les cerfs-volants*. Paris: Gallimard.
6. Stendhal. (2003). *Le rouge et le noir*. Récupéré du site <http://www.ebooksgratuits.com>

SANTRAUKA

APIE KONSTRUKCIJĄ FAIRE+INFINITIF

Rasa Matonienė

Straipsnyje kalbama apie konstrukciją *faire+infinitif*, kuri yra kone mažiausiai apibrėžta prancūzų kalboje, ir apie jos vertimą į lietuvių kalbą. Šią konstrukciją lingvistai traktuoja dvejopai: vieni sako, kad ši konstrukcija yra priskiriama rūšies kategorijai,

kiti teigia, kad tai analitinis žodis. Tačiau atlikus detalesnę konkrečių pavyzdžių analizę, straipsnyje paneigiamos abi nuomonės, nes ši konstrukcija neturi pakankamų ženklų, kad ją būtų galima priskirti rūšies kategorijai arba laikyti analitiniu žodžiu. Šios konstrukcijos semantiniai-gramatiniai niuansai pilnai realizuojasi kalboje ir priklauso nuo konteksto ar situacijos. Todėl konstrukcija *faire+infinitif* turėtų būti priskiriama veiksmo kategorijai. Ši nuomonė pagrindžiama prancūzų kalbos pavyzdžių vertimu į lietuvių kalbą.

CONTRASTIVE ANALYSIS OF MODELS OF FORMATION OF TWO-WORD TERMS IN LEGAL ACTS OF A CONSTITUTIONAL NATURE IN ENGLISH AND LITHUANIAN

Liudmila Mockienė

Mykolas Romeris University, 20 Ateities St., Vilnius, LT-08303, Lithuania,
liudmila@mruni.eu

ABSTRACT

The article focuses on the contrastive analysis of models of formation of two-word terms in legal acts of a constitutional nature in English and Lithuanian. The majority of multi-word terms of the administrative language in English and Lithuanian consist of two words. They are combined in a variety of ways. The analysis of models of formation of two-word terms and classification thereof into models can be useful for developers of new terms, as it allows us to evaluate the systematicity and correctness of new multi-word terms that are created. The dependent word can be attached to the head noun either prepositionally or postpositionally. The relations between the two constituent words of a term can be expressed not only by a particular word order, the use of a particular part of speech, and case, but also by a function word (preposition or conjunction).

Keywords: multi-word terms, term-formation, legal language, syntactic relation.

INTRODUCTION

The research focuses on the contrastive analysis of models of formation of two-word terms in legal acts of a constitutional nature in English and Lithuanian. Different languages give preference to different length of a term, as developers of terms give preference to different criteria and principles of term-formation. A concept might be expressed not only by a single word, but also by a combination of several words. There is a tendency that if the main principle of term formation is preciseness, the created terms are usually longer, as they need to express the concept as fully as possible; if the main principle of term formation is user-friendliness and conciseness, the created terms are shorter. However, the majority of multi-word terms of the administrative language in English and Lithuanian consist of two words: in English they constitute about 80% of multi-word terms and in Lithuanian – about 75% (Mockienė, 2016, 43-45). The analysis of models of formation of two-word terms and classification thereof into models can be useful for developers of new terms, as it allows evaluating the systematicity and correctness of new multi-word terms that are created. The

most prominent scholars who analyse issues of terminology science at large, such as principles of term formation, typology, sources, development, and specific features of terms are Cabre et al. (Cabre' & Sager, 1999; Cabre', Condamines, & Ibekwe-SanJuan, 2007), Kageura (Kageura, 2002; Kageura, 2012), Sager (Sager, 1990; Sager, 1997; Sager, 2004), Rey (Rey & Sager, 1995), Temmerman (Temmerman, 2000), etc. in English; Gaivenis (Gaivenis, 2002), Keinys (Keinys, 1980; Keinys, 2005; Keinys, 2012), Jakaitienė (Jakaitienė, 2010), etc. in Lithuanian. A number of Lithuanian scholars focus on the models of multi-word terms in the Lithuanian language, i.e. Akelaitis analysed models of multi-word terms of the administrative language with the focus on pre-position and post-position (Akelaitis, 2008), Umbrasas analysed models of multi-word terms in legal Lithuanian of 1918-1940 with the emphasis on the type of attaching the dependent to the head (Umbrasas, 2010), Gaivenis at large discussed and analysed terms of different areas of science (2002). In English models of multi-word terms are mainly analysed for the purpose of term extraction and recognition. However, contrastive analysis of Lithuanian and English multi-word terms, in particular of the legal language, is scarce. Janulevičienė and Rackevičienė conducted a contrastive analysis of formation of criminal law terms in English, Lithuanian and Norwegian (Janulevičienė & Rackevičienė, 2014).

The aim of the research is to analyse the selected two-word terms in English and Lithuanian according to the type of relations between the constituent parts and to compare the syntactic patterns of two-word terms in English and Lithuanian.

The object of the research are the syntactic patterns of two-word terms used in legal acts of a constitutional nature in English and Lithuanian. The sample of the research comprises 509 terms: 287 terms were found in the Lithuanian source and 222 terms were found in the sources of the UK constitutional law. The research data was collected from the primary sources of constitutional law in the Republic of Lithuania and in the UK. In Lithuania it is the constitution, which is codified and has a form of a single written document. The Lithuanian terms were collected from the Constitution of the Republic of Lithuania (1992). The nature of the UK constitution is very peculiar, as it is uncodified and does not exist in a single document, thus the sources of the constitutional law are different. The UK constitution consists of a number of legal acts of a constitutional nature and many other sources. The main written sources are the acts of Parliament, judicial decisions, parliamentary constitutional conventions, the Royal Prerogative and other constitutional sources (Blick, 2012). For the purposes of the present research the following major legal acts of a constitutional nature were chosen: Magna Carta (1297) translations into Modern English, Habeas Corpus Act (1679), the Bill of Rights (1689) and the Act of Settlement (1700), including the amendments as in force today, and the original texts of the Parliament Act (1949), the Human Rights Act (1998), the House of Lords Act (1999), and the Fixed-term Parliaments Act (2011).

Methods applied in the research are descriptive, quantitative, and contrastive. Two-word terms are collected from sources of constitutional law in English and Lithu-

anian and then are classified and analysed according to syntactic patterns. For the purposes of the present research function words, such as determiners, conjunctions, prepositions and pronouns, are not counted as separate words which constitute a term. They are omitted when counting the number of constituting words. For example, such terms as *freedom of speech* are attributed to the category of two-word terms. Such methodology of excluding function words when categorising terms according to the number of constituent words is applied by such terminologists as Akelaitis (Akelaitis, 2008), Gaivenis (2002), Grinev-Grinewicz (Гринеv-Гринеvич, 2008), Janulevičienė and Rackevičienė (Janulevičienė & Rackevičienė, 2014). By contrast, Umbrasas, who analysed legal Lithuanian terminology, considered prepositions as a constituting word of a multi-word term and analysed such terms as *skyrimas į tarnybą* ‘appointment to a position’ as three-word terms. He admits that in fact such terms take an intermediary position between two-word and three-word terms. Semantically they are closer to two-word terms, whereas formally they are closer to three-word terms. Nevertheless, he discusses terms with a preposition in a separate sub-category distinct from terms made of three independent notional words (Umbrasas, 2010, 187-192). In the present research terms which consist of two notional words and include function words are attributed to a separate subcategory under the category of two-word terms. Function words found in the analysed terms are of several types: prepositions, conjunctions, determiners, articles and particles (the two latter were found only in English).

RESULTS

The research results reveal that two-word terms found in legal acts of a constitutional nature in English and Lithuanian are combined in a variety of ways. The dependent word can be attached to the head noun either prepositionally or postpositionally. The relations between the two constituent words of a term can be expressed not only by a particular word order, the use of a particular part of speech, and case, but also by a function word (preposition or conjunction).

1. Models of Formation of Two-Word Terms in English

In English all two-word terms found in legal acts of a constitutional nature, with one exception, consist of a head noun and a dependent. Dependents are attached to the head either prepositionally or postpositionally. In one exceptional case a term consists of two head nouns joined by a conjunction. In models below an arrow (←, →) indicates the direction of governance of dependents; the capital letter ‘N’ indicates the head noun, whereas the small letter ‘n’ indicates a dependent noun.

1.1. Two-word terms with dependents in the pre-head position in English

Two-word terms with dependents in the pre-head position in the analysed material are of two types: a) an adjectival word (an adjective or a participle) is attached to the head noun; b) a dependent noun is attached to the head noun. There are 148 terms of this type (66.5%).

a) An adjectival word $\leftarrow$ N

There are 136 terms composed of either (a) a combination of an adjective and the head noun, or (b) a combination of a participle (present or past) and the head noun.

(a) An adjective $\leftarrow$ N

The majority of two-word terms consist of a combination of an adjective and a noun (127 terms): *advisory opinion, civic obligation, fundamental freedoms, general election, human rights, Prime Minister, private life, regal power, Royal Assent, royal prerogative*.

(b) a participle $\leftarrow$ N

In several cases the head noun is modified by a participial adjective (a present or past participle). 9 terms of this type were found. The modifying participles are in the pre-head positions and perform the function of adjectives.

Terms composed of the head noun modified by a past participle in the pre-head position (5 terms) are *civilised nations, designated derogation, devolved competence, required information, transferred matters*.

Terms composed of the head noun modified by a present participle in the pre-head position (4 terms) are *compelling reasons, polling day, standing army, standing order*.

b) n $\leftarrow$ N

In several cases the head nouns are modified by nouns in the nominative case in the pre-position. From the syntactic point of view this pattern is typical of English. The nouns placed in the pre-position of the head noun express the same meaning which could have been expressed by a modifying phrase or clause in the postposition of the head noun, e.g. *circuit judge* = a judge of a circuit, *Convention right* = a right entrenched in the Convention, *replacement order* = order for replacement. The pattern of using a noun as a dependent instead of a phrase or clause helps to compress the term and make it shorter.

Terms composed of the head noun modified by a noun in the pre-head position (12 terms) are *bank holiday, Church Assembly, circuit judge, Convention right, coronation oath, county court, death penalty, replacement order*.

1.2. Two-word terms with dependents in the postposition in English

Models of two-word terms with dependents in the postposition in English are of several types: a) the head noun is followed by a prepositional phrase; b) the head noun is followed by an infinitive verb; c) the head noun is followed by a dependent noun; d) the head noun is followed by an adjective. There are 74 terms of this type (33%).

a) N $\rightarrow$ a prepositional phrase

Two-word terms with dependents in the postposition which consist of the head noun followed by a prepositional phrase are most numerous (66 terms).

The most frequent preposition, which connects the dependent and head nouns, is preposition 'of'. It was used to form 53 two-word terms: *act of parliament, administration of justice, consent of parliament, deprivation of life, dissolution of parliament,*

freedom of expression, freedom of speech, House of Commons, justice of the peace, office of trust, right of appeal, writ of summons.

Constituent words of 7 two-word terms are connected by the preposition 'to': *amendment to the legislation, party to the proceedings, protocol to the convention, right to education, right to life, right to petition, succession to the crown.*

Constituent words of 3 two-word terms are connected by the preposition 'for': *period for consideration, proposal for legislation, warrant for removal.*

Other prepositions have been used only once to connect the constituent words of two-word terms: 'in' - *order in council*; 'into' - *coming into force*; 'with' - *communion with the See.*

b) N → to infinitive

There are 2 two-word terms composed of the head noun and a verb infinitive with the particle 'to': *failure to act, right to marry.*

c) N → n

Several cases of the dependent noun in the postposition were found. This pattern is not typical of English. Modifying nouns are usually in the pre-head position. Terms composed of the head noun modified by a noun in the postposition (3 terms) are *levying money, Lord Chancellor, Lord Keeper.*

d) N → Adj.

A few cases of postpositive attributive adjectives, which modify the head noun, were found. Postpositive adjectives are not characteristic of English¹⁰. The structure of the terms in such cases resembles the structure typical of the Romance languages. Terms composed of the head noun modified by an adjective in the postposition (3 terms) are *Lord Spiritual, Lord Temporal, sheriff principal.*

1.3. Two-word terms with both nouns as head nouns

Another model of forming two-word terms in English found is a nominal phrase consisting of two head nouns connected by a conjunction. Only one two-word term connected by a conjunction was found (0.5%):

A nominal phrase (N + conj. + N)

'and' - rights and liberties.

2. Models of Formation of Two-Word Terms in Lithuanian

Dependents are attached to the head either prepositionally or postpositionally.

2.1. Two-word terms with dependents in the pre-head position in Lithuanian

Models with dependents in the pre-head position are of two types: a) a noun in the genitive case is attached to the head noun; b) an adjectival word (an adjective, a participle, a numeral) is attached to the head noun. There are 279 terms of this type (97%).

---

¹⁰ In English postpositive adjectives are typically used in a restricted number of cases, such as in certain particular grammatical constructions, to qualify compound indefinite pronouns such as *something, someone*, and for archaic and poetic uses.

a) n GEN ← N

Half of the two-word terms are formed on the basis of the model of attaching a noun in the genitive case in the pre-head position to the head noun (144 terms): *apkalto procesas* ‘impeachment proceedings’, *asmens įžeidimas* ‘personal insult’, *įstatymo galia* ‘power of law’, *karo padėtis* ‘martial law’, *Konstitucijos pataisa* ‘amendment to the Constitution’, *krašto apsauga* ‘national defence’, *Seimo Pirmininkas* ‘Speaker of the Seimas’, *valstybės herbas* ‘State Coat of Arms’, *žmogaus laisvė* ‘freedom of a human being’

b) An adjectival word ← N

Terms formed on the basis of this model consist of an adjectival word (an adjective, a participle or a numeral) in the pre-head position and the head noun.

(a) an adjective ← N

The majority of dependent adjectival words are adjectives (110 terms): *administracinė atsakomybė* ‘administrative liability’, *taikus susirinkimas* ‘peaceful meeting’, *pirmalaikiai rinkimai* ‘early elections’, *suvereni galia* ‘sovereign power’, *nepaprastoji padėtis* ‘state of emergency’.

(b) a participle ← N

The second group of dependent adjectival words includes participles. There are 22 two-word terms which were formed by means of attaching participles to the head noun. Some of the participles are pronominal: *atšaukiamasis raštas* ‘letter of recall’, *ginkluotosios pajėgos* ‘armed forces’, *vykdomasis organas* ‘executive body’; some are not: *renkamos pareigos* ‘elective office’, *skiriamos pareigos* ‘appointive office’, *ginkluota agresija* ‘armed aggression’, *specializuotas teismas* ‘specialised court’.

(c) a pronominal numeral ← N

The last small subgroup of dependent adjectival words includes pronominal numerals (3 terms): *antroji kadencija* ‘second term of office’, *pirmasis ratas* ‘first round’, *pirmoji kadencija* ‘first term of office’.

2.2. Two-word terms with dependents in the postposition in Lithuanian

Models of two-word terms with dependents in the postposition in Lithuanian are of several types: a) the head noun is followed by a prepositional phrase; b) the head noun is followed by a noun (in the locative case); c) the head noun is followed by an infinitive verb; d) the head noun is followed by the dependent noun in the nominative case. There are only 7 terms of this type (2.5%).

a) N → a prepositional phrase (prep. → N)

Two-word terms with dependents in the postposition which consist of the head noun followed by a prepositional phrase are not numerous (3 terms): *atleidimas iš pareigų* ‘dismissal from office’, *pašalinimas iš pareigų* ‘removal from office’; *teisė į gynybą* ‘right to defence’.

b) N → n LOC

Another model of postpositionally attached dependents consists of the head noun followed by a noun (1 term): *tarnyba kariuomenėje* ‘military service’. The dependent

noun in this model of two-word terms can also occur in other cases, such as dative or instrumental (Akelaitis, 2008, 7).

c) **N → V**

One more model of postpositionally attached dependents consists of the head noun and a verb infinitive (1 term): *teisė streikuoti* 'right to strike'.

d) **N → n NOM**

Finally, several cases of the dependent noun in the nominative case in the postposition were found (2 terms): *Ministras Pirmininkas* 'Prime Minister', *valstybė narė* 'Member State'. This pattern is not typical of Lithuanian. Modifying nouns are usually either in the pre-head position in the genitive case, or in the postposition in some case other than nominal.

2.3. Two-word terms with both nouns as head nouns in Lithuanian

Another model of forming two-word terms in Lithuanian found is a nominal phrase consisting of two head nouns connected by a conjunction. Only one two-word term connected by a conjunction was found (0.5%):

A nominal phrase (N x 2)

ir 'and' - *teisės ir laisvės* 'rights and freedoms'.

This model was also found in English.

CONCLUSIONS

The analysis reveals that in both English and Lithuanian dependents in two-word terms are predominantly attached prepositionally, which reveals the tendency to place the most important constituent of a two-word term (the head noun) at the end of the phrase.

In English two-thirds of dependents in two-word terms are attached to the head noun prepositionally and are predominantly expressed by an adjectival word (attributive or participial adjective).

In Lithuanian the absolute majority of dependents are in preposition and are expressed either through a noun in the genitive case or an adjectival word, which is characteristic of Lithuanian in general.

Not only the distribution of prepositionally and postpositionally attached dependents in English and Lithuanian differ, but also the type of the dependent. The most frequent dependents in preposition differ: in English it is an adjectival word, whereas constructions with two nouns are rare, although from the syntactic point of view this pattern is typical of English in general; by contrast, in Lithuanian dependents in preposition are mainly expressed through a noun, and only one third are adjectival words.

Moreover, in English two-word terms the dependents in the postposition are rather frequent – they constitute one-third of all analysed two-word terms. The majority of the dependents in such constructions are prepositional phrases. By contrast,

in Lithuanian such cases are rare. Dependents in the postposition in Lithuanian are expressed by either a prepositional phrase or a verb. The comparison of the research results shows that dependents in the postposition are more characteristic of English, than Lithuanian.

Further analysis of models of formation of multi-word terms and classification thereof into models is needed, as it can be useful for developers of new terms and allows to evaluate the systematicity and correctness of new multi-word terms that are constantly created.

REFERENCES

1. Akelaitis, G. (2008). Sudėtinių administracinių terminų struktūriniai modeliai. In *Specialybės kalba: Terminija ir studijos: mokslinių straipsnių rinkinys*, pp. 5-12.
2. Blick, A. (2012). *Codifying – or not codifying – the United Kingdom constitution: The existing constitution*. Centre for Political & Constitutional Studies, King's College London.
3. Cabré', M. T., Condamines, A., & Ibekwe-SanJuan, F. (2007). *Application-driven terminology engineering*. Amsterdam: John Benjamins Pub. Co.
4. Cabré', M. T., & Sager, J. C. (1999). *Terminology: theory, methods, and applications*. Amsterdam: J. Benjamins Pub. Co.
5. Gaivenis, K. (2002). *Lietuvių terminologija: Teorijos ir tvarkybos metmenys*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
6. Jakaitienė, E. (2010). *Leksikologija: Studijų knyga* (2nd ed.). Vilnius: Vilniaus universitetas.
7. Janulevičienė, V., Rackevičienė, S. (2010), Lietuvių, anglų ir norvegų kalbų baudžiamosios teisės terminai. *Kalbų studijos*, 17, 19-28.
8. Kageura, K. (2002). *The dynamics of terminology: A descriptive theory of term formation and terminological growth*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company
9. Kageura, K. (2012). *The quantitative analysis of the dynamics and structure of terminologies*. Amsterdam: John Benjamins Pub. Co.
10. Keinys, S. (1980). *Terminologijos abėcėlė*. Vilnius: Mokslas.
11. Keinys, S. (2005). *Dabartinė lietuvių terminologija*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
12. Keinys, S. (2012). *Lietuvių terminologijos raida*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
13. Mockienė, L. (2016). *Formation of terminology of constitutional law in English, Lithuanian and Russian / Konstitucinės teisės terminų daryba anglų, lietuvių ir rusų kalbose: doctoral thesis: humanities, philology (04 H)*. Vilnius: Vitae Litera.
14. Umbrasas A. (2010). *Lietuvių teisės terminija 1918-1940 metais*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
15. Rackevičienė, S., Janulevičienė, V. (2014). Formation of criminal law terms in English, Lithuanian and Norwegian. *LSP journal – Language for special purposes, professional communication, knowledge management and cognition*.

- Frederiksberg: Copenhagen Business School. Vol. 15, No. 1, 4-20.
16. Rey, A., & Sager, J. C. (1995). *Essays on terminology*. Amsterdam: John Benjamins.
  17. Sager, J. C. (1990). *A practical course in terminology processing*. Amsterdam: John Benjamins Pub. Co.
  18. Sager, J. C. (1997). Term formation. In G. Budin, & S. E. Wright (Eds.), *Handbook of terminology management*, pp. 25-41. Amsterdam: J. Benjamins.
  19. Sager, J. C. (2004). Terminology in special languages. In W. Kesselheim, S. Skopeteas, J. Mugdan, G. E. Booij & C. Lehmann (Eds.), *Morphologie: Ein Internationales Handbuch zur Flexion und Wortbildung/ Morphology: An International Handbook on Inflection and Word-Formation*, pp. 1924-1928. Berlin: De Gruyter Mouton.
  20. Temmerman, R. (2000). *Towards new ways of terminology description: The sociocognitive approach*. Amsterdam: J. Benjamins.
  21. Гринев-Гриневиц, С.В. (2008). *Терминоведение*. Москва: Академия.

SOURCES

1. Act of Settlement (1700). Retrieved from <http://www.legislation.gov.uk/aep/Will3/12-13/2>.
2. Magna Carta (1215). Retrieved from http://www.bl.uk/treasures/magnacarta/translation/mc_trans.html
3. Habeas Corpus Act (1679). Retrieved from <http://www.legislation.gov.uk/aep/Cha2/31/2/contents>
4. Bill of Rights (1689). Retrieved from <http://www.legislation.gov.uk/aep/WillandMarSess2/1/2>
5. Parliament Act (1949). Retrieved from <http://www.legislation.gov.uk/1949?title=Parliament%20Act%20>
6. Human Rights Act (1998). Retrieved from <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42>
7. House of Lords Act (1999). Retrieved from <http://www.legislation.gov.uk/1999?title=House%20of%20Lords%20Act%20>
8. Fixed-term Parliaments Act (2011). Retrieved from <http://www.legislation.gov.uk/all?title=Fixed-term%20Parliaments%20Act%20>
9. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992) (The Constitution of the Republic of Lithuania). Retrieved from <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.

SANTRAUKA

KONSTITUCINĖS TEISĖS AKTŲ LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS DVIŽODŽIŲ TERMINŲ DARYBOS MODELIŲ GRE TINAMOJI ANALIZĖ

Liudmila Mockienė

Straipsnyje nagrinėjami ir gretinami dvižodžių terminų darybos modeliai konstitucinės teisės aktuose lietuvių ir anglų kalbomis. Daugelis administracinės kalbos daugiažodžių terminų anglų ir lietuvių kalbose yra sudaryti iš dviejų žodžių. Jie sujungti įvairiais būdais. Dvižodžių terminų darybos modelių analizė ir jų klasifikacija gali būti naudinga naujų terminų kūrėjams, kadangi ji padeda įvertinti naujų terminų taisyklingumą ir sistemiškumą. Dvižodžių terminų dėmenys gali būti prijungti prie pagrindinio dėmens prepoziciškai arba postpoziciškai. Dvižodžių terminų dėmenų ryšys gali būti išreikštas tam tikra žodžių tvarka, vartojant tam tikrą priklausomojo dėmens linksnį ar tam tikrą funkcinį žodelį (prielinksnį ar jungtuką). Analizė atskleidžia, kad anglų kalboje du trečdaliai dvižodžių terminų dėmenų yra prijungiami prie pagrindinio dėmens prepoziciškai ir yra būdvardiniai žodžiai. Dėmenys prijungti postpoziciškai anglų kalboje yra dažniausiai prielinksninės konstrukcijos. Tuo tarpu lietuvių kalboje absoliuti dauguma dvižodžių terminų yra sudaryti iš pagrindinio dėmens ir prepoziciškai prijungto dėmens, kuris yra būdvardinis žodis arba daiktavardžio kilmininkas. Tyrimo duomenys rodo, kad postpozicinis dėmenų prijungimas yra labiau būdingas anglų kalbai negu lietuvių.

KONTAKT JĘZYKÓW TYPOLOGICZNIE BLISKICH A PROBLEMATYKA PRZEKŁADU USTNEGO

Jiří Muryc

University of Ostrava, Department of Slavonic Studies, Reální 5, CZ 701 03 Ostrava,
the Czech Republic, jiri.muryc@osu.cz

ABSTRACT

The intention of the article is to present some of the linguistic and extra-linguistic aspects of the interpreting process, i.e. a process of the bilingual communication. Theoretical background of the issue is formed by interdisciplinary approach to the questions of sociolinguistics. Interpreting in one of its basic forms (i.e. consecutive) represents spoken communication and makes great cognitive demands on interpreters the essential part of which is made up by memory and concentration and another situational context. An interpreter is perceived as a bilingual individual characterized by proficiency in both language systems. The article also deals with language contact, i.e. bilingualism, code switching, language transfer, interference, etc., of two closely related languages – Polish and Czech.

Keywords: Polish, Czech, language contact, interpretation.

Niniejszy tekst ma na celu przedstawienie wybranych aspektów językowych oraz pozajęzykowych obecnych w procesie tłumaczenia ustnego (konsekwentnego), a więc bezpośredniej komunikacji dwujęzycznej. Teoretyczne podejście do wymienionej problematyki opiera się na interdyscyplinarnym spojrzeniu na zagadnienia teorii kontaktu językowego, socjo- i psycholingwistyki oraz przełożeniu typowych zjawisk wymienionych dyscyplin na proces przekładu ustnego. Z jednej strony w związku z tym operujemy stwierdzeniem, iż przez przekład ustny w obu podstawowych formach realizacji (zarówno w przekładzie konsekwentnym, jak i symultanicznym) rozumiemy komunikację w mówionej odmianie języka (języków), stawiając jednocześnie wysokie, dla obu technik nieco odmienne, wymogi kognitywne – pamięć operacyjna, koncentracja, kontekst sytuacyjny itp. Z drugiej strony odbieramy tłumacza jako osobę dwujęzyczną (wielojęzyczną), charakteryzującą się wysokim stopniem opanowania obu (dwu i więcej) systemów językowych.

W niniejszym tekście wychodzimy z założeń dotyczących klasyfikacji kompetencji tłumaczy ustnych, jakie zostały sformułowane przez niektórych badaczy (m.in. Małgorzatę Tryuk, Jacka Florczaka i in.). Ogólnie rozumianą kompetencję tłumacza ustnego można rozumieć jako:

- a) kompetencję dwujęzyczną,
- b) kompetencję tłumaczeniową,
- c) kompetencję specjalistyczną.

Każda z tych kompetencji może być omówiona w sposób bardziej szczegółowy i może stanowić przedmiot odrębnych dyscyplin badawczych. Kompetencja dwujęzyczna, która interesuje nas najbardziej, jest pojmowana zarówno jako elitarna znajomość J1 i J2 (czyli dwie kompetencje jednojęzyczne), jak i doskonała znajomość występujących między nimi relacji (na tym właśnie polega kompetencja dwujęzyczna). W jej zakres wchodzi zdolność myślenia w kategoriach porównywania struktur formalno-semantycznych obu języków – umiejętność ta jest wręcz warunkiem koniecznym ze względu na potrzeby kompetencji tłumacza ustnego. Oczywiście mamy świadomość tego, że bilingwizm jest tylko warunkiem wstępnym do opanowania umiejętności tłumaczenia. Warunkiem koniecznym jest oprócz tego właściwe wyczucie relacji między J1 i J2, ale także nawyk przełączania się z J1 na J2 w celu przekodowania komunikatu. W badaniu oraz rozwoju tej kompetencji pomaga m.in. językoznawstwo porównawcze, które kładzie nacisk na opis relacji zachodzących między J1 i J2 z punktu widzenia wszystkich podsystemów języka – fonetycznego, morfosyntaktycznego, semantycznego, pragmatycznego (Florczak, 2013, 45-47).

Jesteśmy świadomi tego, że podejście do poniższych zagadnień nie jest stricte translatorskie a wywodzi się przede wszystkim z teorii lingwistycznych i pogranicza językoznawstwa i innych dyscyplin. Uwagę skoncentrujemy przede wszystkim na translacji, czyli konkretnym transferze bilingwalnym z języka wyjściowego do docelowego, a więc na przykładzie ustnym jako na procesie oraz fazie produkcji (interpretacji) w języku docelowym (Müglová, 2006, 441; Jones, 2007, 11–38). Oprócz kompetencji komunikacyjnej i kolejnych podstawowych ogniw interlingwalnej i pozajęzykowej komunikacji w technice tłumaczenia konsekwentnego¹¹, dysponuje tłumacz dwu- lub wielojęzyczny szeregiem innych umiejętności – na przykład kompetencją kulturową i językową, czyli znajomością języka (języków) oraz zdolnością przełączania opanowanych kodów językowych. Jeżeli zaakceptujemy określenie tłumaczenia konsekwentnego jako procesu komunikacji dwujęzycznej, implikującego możliwość przekładu tekstu mówionego z jednego kodu na (kod) drugi, to spróbujmy najpierw zdefiniować, czym właściwie jest dwu-/wielojęzyczność. W naszych rozważaniach znajdziemy oparcie m.in. w definicji Lipińskiej (Lipińska, 2003, 115), która zjawisko dwujęzyczności opisuje jako *opanowanie dwu języków w takim stopniu, jak społecznie ekwiwalentni ich jednojęzyczni nosiciele, czyli ambilingwizm. Polega na umiejętności posługiwania się wszystkimi sprawnościami w języku ojczystym i drugim oraz na częstym używaniu obydwu języków w różnych sytuacjach i z różnymi uczestnikami aktu komunikacji*. W tym miejscu trzeba raz jeszcze przypomnieć, że znajomość dwu (lub więcej) języków (kompetencja językowa) automatycznie nie warunkuje nabycia

---

¹¹ M.in., bezpośredni kontakt za pomocą środków werbalnych oraz nonwerbalnych, umożliwiający bezpośredni feedback rezultatu tłumaczenia itp. (Vilímek, 2008).

kompetencji przekładowej. W związku z techniką przekładu ustnego należy również uzupełnić rozważania o fakt, iż dwujęzyczność postrzegamy nie jako stan, tylko jako proces, co pomoże nam zidentyfikować kolejne zjawisko, mające bezpośredni związek z przekładem konsekwentnym.

Warunkiem międzyjęzykowej sytuacji postrzeganej jako akt komunikacji, w którego ramach poszczególni uczestnicy używają dwu języków, jest zdolność do używania kilku języków i operowania nimi i wynikająca z tego możliwość (i konieczność) zmiany, przełączania kodów (Nekvapil, 2001, 17). Zjawisko to zostało w literaturze naukowej zdefiniowane jako naprzemienne stosowanie dwu języków lub dwu odmian języka w ramach aktu mowy jednej dwujęzycznej osoby, przy czym oba języki (odmiany języka) zachowują w pewnej mierze swoje właściwości fonetyczne, morfologiczne i składniowe, ale z punktu widzenia semantycznego i prozodycznego tworzą mniej więcej jedną całość. Dochodzi więc do wtrąceń wypowiedzeń, zdań, wyrazów jednego języka do drugiego w oryginalnej formie (Lipińska, 2003, 87–88; Muryc, 2010, 47–48; Lanstyák, 2000, 1; Lehistevá, 2004, 94). Przełączanie kodów jest jednak często procesem świadomym, co odróżnia to zjawisko od interferencji międzyjęzykowej. Tak jest również w praktyce przekładu ustnego, polegającego na wysłuchaniu przez tłumacza wypowiedzianego przez mówcę oryginału tekstu o różnej długości, przy jednoczesnym notowaniu¹², a następnie odtwarzaniu tekstu języka wyjściowego w języku docelowym.

W kontekście socjolingwistyki do zmiany kodów dochodzi z różnych powodów. Ogólnie można powiedzieć, że zjawisko to jest motywowane społecznie i kulturowo. Lipińska w swojej pracy (Lipińska, 2003, 88–89) przytacza między innymi powody sformułowane przez F. Grosjeana: 1) *chęć wyjaśnienia, rozwiania wątpliwości poprzez użycie właściwego (odpowiedniego) i znanego, zdaniem użytkownika języka, słowa lub zwrotu w języku bardziej znanym lub lepiej czy dokładniej wyrażającym daną myśl (...)*; 2) *potrzebę podkreślenia wagi jakiejś informacji lub instrukcji poprzez wypowiedzenie jej w J2 a potem powtórzenie (wzmocnienie) w J1¹³*; 3) *próbę przyciągnięcia uwagi rozmówcy poprzez dodanie jakiegoś słowa lub zwrotu w innym języku, niż używanym w konwersacji (...)*; 4) *chęć zaznaczenia swojego pochodzenia, przynależności do danej grupy etnicznej. (...)* 5) *chęć wykluczenia kogoś z konwersacji.*

W dostępnej literaturze można napotkać kilka typów przełączania kodów. Język źródłowy może zmieniać się podczas aktu komunikacji raz lub więcej razy. Lipińska rozróżnia przełączanie fragmentaryczne i całościowe. Pierwsze polega na przemienianym stosowaniu dwu języków, ale w krótkich fragmentach. Dotyczy więc pojedynczych wyrazów, wyrażań, zdań. Może ono być stosowane zarówno świadomie, jak i

---

¹² Notowanie nie jest elementem koniecznym, jednak polecanym – odciąża bowiem pamięć tłumacza.

¹³ W pierwszych dwóch wypadkach chodzi o zastosowanie wyrazu lub zwrotu w obu językach. Często dochodzi do tłumaczenia spontanicznego. Możemy się z tym zjawiskiem spotkać np. u osób, które jeszcze niedokładnie opanowały język drugi (docelowy), ale zależy im na poprawnej komunikacji lub precyzji wypowiedzi (Lipińska, 2003, 89).

nieświadomie. Drugi typ polega na używaniu na przemian dwu języków w dłuższych odcinkach, fragmentach. Typ ten występuje rzadziej niż przełączanie fragmentaryczne, gdyż jest on w zasadzie tłumaczeniem obszernych fragmentów aktu komunikacji. Ma on miejsce na przykład wśród osób mających opanowane więcej języków obcych i stosujących podczas jednego aktu komunikacji, np. język angielski, polski i czeski. Fragmentaryczne przełączanie kodów może być stosowane zarówno przez osoby mające bardzo dobrze opanowane obydwa języki, jak również przez osoby o słabej kompetencji w obu językach. Przełączanie całościowe zaś jest stosowane wyłącznie przez osoby o bardzo wysokiej kompetencji w obydwu językach (Lipińska, 2003, 90).

Jak już wspomnieliśmy wyżej, zdolność przełączania kodów należy do kompetencji językowej osób dwu- i wielojęzycznych. Zmianę kodu mogą poprzedzać różnego rodzaju sygnały – znane również z praktyki tłumaczeniowej – na podstawie których możemy wyszczególnić kilka kolejnych typów przełączeń kodów. Jeśli przełączaniu towarzyszy np. wahanie się, przerywanie, zmiana intonacji lub barwy głosu, różne gesty, powtórzenia, uwagi metajęzykowe itp., które zaburzają ciągłość wypowiedzi, mówimy o tzw. sygnalizowanym przełączaniu kodów. Jeśli jednak przełączeniu kodów nie towarzyszą żadne sygnały, mówimy o niesygnalizowanym przełączaniu kodów.

U osób komunikujących w dwu lub więcej językach (niezależnie od tego, czy dana osoba dopiero uczy się drugiego języka, czy ma go już w jakimś stopniu opanowany, np. w roli tłumacza) możemy spotkać się z przenoszeniem struktur gramatycznych, poszczególnych wyrazów lub całych wyrażen z jednego języka na drugi. Wtedy właśnie mamy do czynienia ze zjawiskiem transferu językowego oraz interferencji (między)językowej. Transfer językowy to ogólnie jakikolwiek wypadek transferencji, czyli przenoszenia elementów, zasad i zjawisk systemowych z jednego języka osoby dwujęzycznej do języka drugiego (Štefánik – Palcútová – Lanstyák, 2004, 288, 293). W związku z tym zjawiskiem mówimy o transferze pozytywnym oraz negatywnym. Transfer pozytywny prowadzi do poprawnego wykonania zadania, umożliwia stwarzanie wypowiedzi, które można akceptować w języku obcym. Natomiast transfer negatywny przejawia się w postaci błędu językowego, ponieważ jest on skutkiem różnic pomiędzy starymi i nowymi zachowaniami językowymi (Arabski, 2007, 342; Lipińska, 2003, 81).

Termin „interferencja” wprowadził w 1953 roku U. Weinreich, którego zdaniem *interferencja oznacza przekształcenie wzorców językowych, wynikające z wprowadzania obcych elementów do bardziej ustabilizowanych strukturalnie płaszczyzn języka, takich jak pewne partie systemu fonemicznego, znaczna część morfologii i składni oraz niektóre obszary słownictwa* (Weinreich, 2007, 43). Ogólnie można więc posłużyć się sformułowaniem, iż przez interferencję rozumiemy wzajemne oddziaływanie dwu (więcej) odmian języka narodowego lub dwu (więcej) języków narodowych (Bogoczová, 2001, 18). Wiemy także, że interferencja przejawia się zarówno we wszystkich podsystemach języka (w fonologii, morfologii, składni, słownictwie, frazeologii, pisowni), jak również we wszystkich jego postaciach, a więc w postaci mówionej i

pisanej (nawet w języku migowym). Interferencji mogą ulec nie tylko środki językowe, ale także ich znaczenie, zasady stosowania i organizacji w tekście.

Interferencję, zwłaszcza jej przejawy w ramach dwóch typologicznie bliskich języków w procesie przekładu ustnego, można badać według różnych aspektów – kierunku oddziaływania, momentu powstania, źródła, sposobu, jakim się przejawia, różnic w stosunku do normy czy zasięgu. Właśnie zasięg zjawisk interferencyjnych dotyczy realizacji przekładu ustnego w językach typologicznie bliskich wszystkich płaszczyzn językowych. Obok interferencji w planie dźwiękowym, fonetycznym są leksykalne błędy językowe uważane za najbardziej widoczne. Poszczególne transfery leksykalne przenikają z jednego do drugiego kodu językowego w zasadzie bez ograniczeń i mają różne źródła. Wprowadzenie nowego słowa do tłumaczonego tekstu (często formalnie przystosowanego) w celu określenia nowego wyrazu poszerza słownictwo osoby dwujęzycznej i często ma także wpływ na „pozycje” zajęte już przez istniejące wyrazy w szerszym polu semantycznym. Nowy wyraz więc stanowi pewne (z reguły niepożądane, ryzykowne) wzbogacenie. Jak pisze Csiriková (Csiriková, 1995, 195): *W praktyce przekładu ustnego jest znajomość leksyki ważnym elementem zakładającym poprawne tłumaczenie na język docelowy. Poprzez poprawny wybór i użycie właściwego ekwiwalentu tłumacz okazuje zorientowanie nie tylko w kwestii języka (języków), ale także w ocenie pragmatycznego podejścia do tekstu.*

Transfery leksykalne w kontaktach językowych typologicznie bliskich języków, konkretnie w wyniku interferencji międzyjęzycznej na przykład z języka polskiego do czeskiego, można m.in. sklasyfikować do trzech podstawowych kategorii następująco:

a) zastosowany wyraz (lub jego forma) nie jest częścią czeskiej leksyki, ale wchodzi w skład innego kodu językowego, czyli języka polskiego, dotyczy to w dużej mierze zarówno „codziennego” słownictwa, jak i terminologii specjalistycznej, słownictwa o nacechowaniu ekspresywnym, frazeologii, kolokacji itp.;

b) użyty wyraz (lub jego forma) jest obecny w słownictwie języka docelowego (czeskiego), jednak w danym kontekście zostało przez tłumacza zastosowane w niewłaściwy sposób ze względu na odmienne znaczenie lub inne nacechowanie stylistyczne;

c) dany wyraz (lub jego forma) stanowi słowotwórczo-semantyczny neologizm powstający najczęściej przez kontaminację czeskich i polskich (ewentualnie literackich i gwarowych) morfemów, lub w drodze innych procesów słowotwórczych (w ten sposób powstałe słownictwo na pozór wydaje się być typowym elementem czeskiej leksyki).

Prezentowany tekst przedstawia tylko niektóre wybrane aspekty omawianej problematyki z punktu widzenia teoretycznego, metodologicznego. Mamy świadomość, że nie ujmuje całości i niektóre zagadnienia trzeba będzie weryfikować na konkretnym materiale językowym. Mimo wszystko mamy nadzieję, że udało się pokazać niektóre zagadnienia teorii kontaktu językowego mające wpływ na proces przekładu ustnego. Wiemy, że proces przekładu ustnego jest obok lingwistyki zorientowany także na aspekty komunikacyjne, pragmatyczne, kognitywne – i to dotyczy poszczególnych faz (odbioru tekstu źródłowego nadanego w języku wyjściowym, analizy, poszukiwania i podejmowania właściwych decyzji translatorskich oraz procesu ponownego

sformułowania w języku docelowym). Potwierdza to m.in. klasyfikacja kompetencji tłumaczy ustnych M. Tryuk czy J. Florczaka przywołana we wstępie niniejszego tekstu. Teoria przekładu ustnego (konsekwentnego) powinna więc ze względu na wielowymiarowość zachodzących procesów ujmować kwestie interdyscyplinarne. Kompetencje tłumacza, jak wynika z powyższych rozważań, powinny obejmować – oprócz niezbędnych znajomości językowych, zdolności pracy w kontekście sytuacyjnym, kulturowym, zdolności kognitywnych potrzebnych do wysłuchania, zapamiętania, produkcji komunikatu oraz koordynacji wymienionych działań – także kompetencje wynikające z gramatyki porównawczej opanowanych języków. Podejście porównawcze bowiem umożliwia wskazanie pewnych zgodności i rozbieżności, na przykład wśród struktur semantyczno-leksykalnych, oraz stanowienie, jakich ekwiwalentów w języku docelowym można użyć i poprzez ich opanowanie zapobiec interferencji międzyjęzykowej i niepoprawnemu utrwalaniu treści poszczególnych jednostek.

LITERATURA

1. Arabski, J. (2007). Transfer międzyjęzykowy. In Kurcz I. (ed) *Psychologiczne aspekty dwujęzyczności*, pp. 341-351. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
2. Bogoczová, I. (2001). *Typologicky relevantní rozdíly mezi polštinou a češtinou jako zdroj jazykové interference*. Ostrava: Ostravská univerzita.
3. Csiriková, M. (1995). Kognitivní osvojování funkčních dominant textu při tlumočnickém nácviku. In K. Lepilová (Ed.) *Rossica Ostraviensia (Lingua rossica in sphaera mercaturae)*, pp. 193-198. Ostrava: Ostravská univerzita.
4. Florczak, J. (2013). *Tłumaczenie simultaniczne i konsekwentne. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
5. Jones, R. (2007). *Conference Interpreting Explained*. St. Jerome Publishing.
6. Lanstyák, I. (2000). K otázke striedania kódov (maďarského a slovenského jazyka) v komunite Maďarov na Slovensku. *Slovo a slovesnosť*, 61, 1, 1-17.
7. Lehisteová, I. (2004). Pojem interference. In J. Štefánik (Ed.) *Antológia bilíngvizmu*, pp. 82-97. Bratislava: AEP.
8. Lipińska, E. (2003). *Język ojczysty, język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
9. Muryc, J. (2010). *Obecné a specifické rysy polsko-české jazykové interference na českém Těšínsku*. Ostrava: Ostravská univerzita.
10. Müglóvá, D. (2006). Socio-kultúrne relácie medzi komunikantami ako dôležitá súčasť prospektívnej fázy konzekutívneho tlmočenia. In *Preklad a tlmočenie* 7, 439-449. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Béla.
11. Nekvapil, J. (2001). Sociolingvistika v systéme encyklopedických hesel. *Češtinář*, 11, 15-24.
12. Štefánik, J., Palcútová, M., Lanstyák, I. (2004). Terminologický slovník. In J. Štefánik (Ed.) *Antológia bilíngvizmu*, pp. 283-294. Bratislava: AEP.
13. Vilímek, V. (2008). Tlumočení jako translační činnost. In E. M. Hrdinová, V. Vilímek (Eds.) *Úvod do teorie, praxe a didaktiky tlumočení*, pp. 7-16. Ostrava:

Ostravská univerzita.

14. Weinreich, U. (2007). Języki w kontakcie. In I. Kurcz (Ed.) *Psychologiczne aspekty dwujęzyczności*, pp. 43-56. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

SANTRAUKA

TIPOLOGIŠKAI ARTIMŲ KALBŲ KONTAKTAI IR ŽODINIO VERTIMO PROBLEMATIKA

Jiří Muryc

Straipsnio tikslas – pateikti atskirus lingvistinius ir ekstralingvistinius žodinio vertimo, t.y. dvikalbės komunikacijos proceso, aspektus. Teorinė bazė remiasi tarpdisciplininio požiūriu į sociolingvistikos klausimus. Nuoseklusis vertimas kaip viena iš pagrindinių vertimo formų – tai žodinė komunikacija, kuri kelia vertėjui aukštus pažintinius reikalavimus, didelė dalis kurių priklauso nuo vertėjo atminties, susikaupimo ir kitų situacinių kontekstų. Vertėjas suvokiamas kaip dvikalbis individas, pasižymintis labai geru dviejų kalbinių sistemų mokėjimu. Straipsnyje taip pat aptariami kalbiniai kontaktai, t.y. dvikalbystė, kalbinių kodų keitimas, kalbos perkėlimas, interferencija ir kiti kalbiniai aspektai dvejose artimai susijusiose lenkų ir čekų kalbose.

WYRAŻANIE EMOCJI ZA POMOCĄ STAŁYCH POŁĄCZEŃ WYRAZOWYCH NA PRZYKŁADZIE JĘZYKA POLSKIEGO I CZESKIEGO

Jana Raclavská

Ostravská univerzita, katedra slavistiky Filozofické fakulty Ostravské univerzity,
ul. Reální 5, 701 03 Ostrava, the Czech Republic, jana.raclavska@osu.cz

ABSTRACT

The presented article analyses the phraseological units expressing emotional states of language users in Polish and Czech. During the research were examined mainly those units, which were directly related to the human response to external stimuli. The author argues that many of the set expressions in Czech and Polish languages were created when the body response to the stimulus. Depending on the assessment each situation arise phraseology connected to the positive or negative experiences.

Keywords: *phraseology, emotions, Polish language, Czech language.*

ZAŁOŻENIA OGÓLNE

Emocje i związane z nimi reakcje ciała od dawna stanowią bogate źródło stałych połączeń wyrazowych w każdym bodajże języku. Frazeologizmy wyrażające ludzkie stany ducha są werbalizowanym przekazem informacji dotyczącym procesów zachodzących w organizmie człowieka reagującym na bodźce zewnętrzne. Emocje, jak twierdzi Paul Ekman, służą nam do tego, by właściwie reagować na różne sytuacje życiowe. Niektóre z nich wywołują identyczną emocję u każdego człowieka, ale są też sytuacje, na które reagują poszczególne jednostki odmiennie. Mogą być one typowe wyłącznie dla jednego człowieka lub uwarunkowane kulturowo, to znaczy, że reakcje będą podobne u wszystkich członków danego społeczeństwa (Ekman, 2015, 37-8). Emocje generują w partiach mózgu zmiany mobilizujące człowieka do tego, by opanował to, co emocję wywołało. Włączają w ruch zmiany w autonomicznym układzie nerwowym regulującym tętno, oddech, wydzielanie potu i wiele innych procesów zachodzących w sytuacjach stresowych (Ekman, 2015, 40-41). Emocje często powstają tak szybko, że jednostka wcale nie ma szans uświadomić sobie procesów, które wywołały daną reakcję organizmu. Stąd przykładowo przyspieszenie czynności serca czy rozszerzenie naczyń krwionośnych może być wywołane lękiem lub zachwytem. I ten właśnie moment, acz może to się wydawać nieprawdopodobne, jest do zaobserwowania w frazeologii somatycznej.

1. OBIEKT BADAŃ

Różnorodności przeżyć odpowiada wiele sposobów informowania o nich. W ciągu wieków powstała w poszczególnych językach bogata warstwa leksykalna dotycząca emocji włącznie z najróżniejszymi, tak pod względem struktury jak i treści, stałymi połączeniami wyrazowymi. Sam problem definiowania emocji wzbudza wśród naukowców wiele dyskusji. Psychologowie koncentrują się przede wszystkim na sytuacjach wywołujących intensywnie przeżywane uczucia – interesuje ich czas trwania i zmiany w organizmie, jak również wpływ na zachowanie jednostki, stopień ich uzewnętrzniania, obserwują ich czytelność dla otoczenia i wpływ na zachowanie innych ludzi (Slaměník, 2011, 9). W literaturze psychologicznej podkreśla się, że granice kategorii emocji są nieostre i przenikają się, stąd wśród różnych metod badających stany emocjonalne człowieka, często wykorzystuje się metody prototypowe, określające emocje za pomocą elementów jednoznacznie należących do danej kategorii pojęciowej (Slaměník, 2011, 10). Językoznawcy zaś starają się o definiowanie i wyznaczenie zakresów znaczeniowych nazw uczuć. Nie ulega wątpliwości, że istnieje więź pomiędzy reakcją organizmu na sytuację stresową a jej wyrażeniem słownym. Stąd metafory nazywające stany emocjonalne nie powinny być rozumiane jako umowne, bo, jak pisze Agnieszka Mikołajczuk, *wypływają z doświadczenia zmysłowo-motorycznego. A skoro wszyscy ludzie, niezależnie od języka i kultury, mają podobne ciała, można przypuszczać, że również sposoby konceptualizacji uczuć są u nich podobne* (Mikołajczuk, 2001, 122). Podobne, nie znaczy tożsame, nawet jeśli przyjmiemy za Annę Wierzbicką, że *emocje SĄ definiowalne, i to definiowalne w kategoriach prototypowej sytuacji i prototypowej reakcji na nie* (Wierzbicka, 1999, 40), to i tak należy brać pod uwagę kulturowe uwarunkowania użytkowników danego języka. W jednej ze swych publikacji czeski psycholog Ivan Slaměník pisze: *... badania potwierdzają, że nawet bliskie kultury różnią się tym, jaką ważność przypisują poszczególnym emocjom. Mają też swe specyficzne emocje nieznanne innym kulturom. Różnią się tym, jaka sytuacja lub wydarzenie wywoła podobne emocje i jakie są ich konsekwencje w zachowaniu* (Slaměník, 2011, 7). Zgadza się to również z tym, co twierdzą językoznawcy. Przywoływana wyżej Anna Wierzbicka mówi, że: *każda kultura wytwarza inne postawy wobec uczuć, inne strategie uzewnętrzniania uczuć i inne metody radzenia sobie z uczuciami (własnymi oraz innych ludzi)* (Wierzbicka, 1999, 189).

Dziś wiadomo, że emocje posiadają typowe wzorce neurofizjologiczne, które je wywołują i sterują nimi, z drugiej strony typowo ludzkim zjawiskiem jest uczenie się sposobów przeżywania i osvajania emocji w procesie socjalizacji na podstawie norm, ideałów, wartości, zwyczajów społeczeństwa, w którym jednostka żyje. Emocje są przez psychologów definiowane jako uświadamiane uczucia wyrażające stosunek człowieka do istotnych wydarzeń świata zewnętrznego i do siebie samego, powią-

zane z różnym stopniem aktywizacji fizjologicznej (Slaměník, 2011, 12)¹⁴. Należy jeszcze dodać, że każdą emocję można uważać za specyficzną kategorię wywołującą szczególne przeżycie, mające charakterystyczne cechy fizjologiczne, behawioralne i socjalne, na które wpływają specyficzne bodźce i wydarzenia. Drugim faktem jest to, że niektóre z owych przeżyć dopiero po ocenie sytuacji doświadczane są jako miłe lub niemiłe (Slaměník, 2011, 11). W związku z tym postaramy się udowodnić, że wiele polskich i czeskich frazeologizmów (niezależnie od różnic kulturowych obu narodów) powstaje w momencie reakcji organizmu na sam bodziec, a nie dopiero w trakcie oceny sytuacji lub bezpośrednio po niej¹⁵.

2. POLSKIE I CZESKIE SOMATYZMY – PRÓBA PORÓWNIANIA

Naszą bazę wyjściową somatyzmów tworzyły stałe połączenia frazeologiczne z komponentem nazywającym organ anatomiczny, jego wydzielinę lub funkcję, wyrażające ponadto tzw. emocje podstawowe, jak: gniew, obrzydzenie (wstręt), strach, szczęście, smutek, zaskoczenie (Plutchik 2001, 117-119)¹⁶. Ze względu na inny układ czeskiego słownika frazeologicznego badano również odpowiednie połączenia z czasownikami: być (být), czuć się (cítít se), chcieć (chtít), mieć (mít). Materiał badawczy zawierał stałe związki frazeologiczne, jak również wyrażenia i zwroty o charakterze porównawczym. Na tym etapie badań nie brano pod uwagę budowy frazeologizmów ale wyłącznie ich element treściowy.

Materiał empiryczny eksцерpowano z następujących źródeł: *Słownik frazeologiczny języka polskiego* (2007), P. Müldner-Nieckowski: *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego. Wyrażenia, zwroty, frazy* (2004), *Słownik frazeologiczny PWN z Bralczykiem* (2008), *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami* (2005) oraz czeskich F. Čermák, J. Hronek, J. Machač: *Slovník české frazeologie a idiomatiky* (1983, 1984, cz. I-II), E. Mrhačová, R. Ponczová: *Lidské tělo v české a polské frazeologii a idiomatice* (2004). Korzystano również ze słowników umieszczonych w Internecie, np. edupe-dia.pl, wsjp.pl czy z Czeskiego Korpusu Narodowego i Narodowego Korpusu Języka Polskiego¹⁷. Odnotowano również jednostki z prasy, portali społecznościowych i bezpośredniego odsłuchu. Ogółem zanalizowano 374 połączeń polskich i czeskich.

W badanym materiale językowym znalazły się zjawiska należące do układu krążenia, a także oddechowego, dokrewnego, pokarmowego, ruchu, moczowo-płciowego oraz nerwowego wraz ze zmysłami i ich narządami. Naszym zadaniem było stwierdzić występowanie w obu językach – polskim i czeskim – takich połączeń wyrazowych, których bez znajomości kontekstu nie można zaszeregować jednoznacznie do odczuć pozytywnych lub negatywnych. Interesujący nas zbiór frazeologizmów zawęził

¹⁴ Więcej na ten temat (Slaměník, 2011).

¹⁵ Podobną problematykę porusza też praca (Raclavská 2014a, 47-63).

¹⁶ Przy wydzieleniu emocji podstawowych kierowaliśmy się przede wszystkim podziałem proponowanym przez Roberta Plutchika (Plutchik, 2001).

¹⁷ Pełny zestaw źródeł leksykograficznych znajduje się w bibliografii na końcu tekstu.

się do układu krążenia, oddechowego, ruchu oraz nerwowego. Najwięcej jednostek dotyczyło układu krążenia, czyli tych, gdzie komponentami były *serce* i *krew*.

Polska i czeska frazeologia obfituje w jednostki z komponentem *serce*. Anna Pajdzińska pisze, że w polskiej kulturze emocje łączą się przede wszystkim z nim (Pajdzińska, 1999, 91). Spostrzeżenie to można odnieść również do innych narodów, w tym również dawnych, dla których serce było nie tylko siedzibą uczuć, lecz również rozumu, woli i pamięci. W samej Biblii występuje *serce* w znaczeniu przenośnym około tysiąca razy (Forstner, 1990, 358). Najczęściej metaforyka ta dotyczy usposobienia człowieka lub jego reakcji na sytuację. Znajdujemy tutaj na przykład takie fragmenty: *Ja zaś uczynię nieustępliwym serce faraona i pomnożę moje cuda w kraju egipskim* (biblia.deon.pl); *uczynilem to w prostocie serca* (biblia.deon.pl); *Niech serce wam nie drży!* (biblia.deon.pl). Obecnie używane frazeologizmy z komponentem *serce* mają często pochodzenie biblijne i dlatego większość jest w obu badanych językach identyczna. Zakres ich użycia również jest tożsamy. W czeskich tekstach biblijnych mamy, podobnie jak w polskich, np.: *před svým bratrem nezatrvej srdce* (bible21.cz); *vůbec si to nevzal k srdci* (bible21.cz); *hrůzou se mu zastavilo srdce* (bible21.cz). Nie inaczej jest w przypadku późniejszej frazeologii z leksemem SERCE w obu badanych językach. Przyjrzyjmy się następującym używanym przez Polaków frazeologizmom: **serce** komuś stanęło w gardle/podchodzi/skoczyło/podskoczyło komuś do gardła; ktoś czuje **serce** w gardle; **serce** komuś (o) mało nie wyskoczy (z piersi); **serce** (puls) bije/wali jak oszalałe/(jak) młotem/jak młot; **serce** zamiera. Język czeski dysponuje przykładowo następującym zestawem: **srdce** bije/tluče někomu jako zvon/kladivo; **srdce** se rozbušilo vzrušením; **srdce** se svírá; mít **srdce** v krku. Pod względem treści przytoczone frazeologizmy są bardzo podobne. Polszczyzna jednak preferuje aspekt przemieszczania się organu wyrażony za pomocą wielu czasowników ruchu: *podchodzi, podskakuje, wyskakuje*. Język czeski tworzy swoje frazeologizmy w oparciu o czasownik wyrażający czynność serca: *bije, tluče, svírá se, chvěje se*. Wszystkie podane powyżej połączenia wyrazowe wyrażające momentalne odczucia związane z przeżywaniem silnego wzruszenia potwierdzają fakt, że powstały jako bezpośrednia reakcja na bodziec, jeszcze przed oceną wydarzenia – serce może walić jak oszalałe z radości, ale też ze strachu.

Serce jako centralny narząd układu krwionośnego sprawia, że w ciele człowieka krąży krew, substancja od dawna kojarzona z życiem, która w ciągu wieków obrosła w bogatą symbolikę. *Krew* podobnie jak *serce* jest komponentem wielu frazeologizmów powstałych na podstawie długoletnich obserwacji i wiedzy potocznej człowieka. W Biblii *krew* jest nie tylko symbolem życia, ale też oczyszczenia i odkupienia za grzechy, czyli zwycięstwa nad śmiercią. Niektóre połączenia wyrazowe z leksemem KREW mające swe źródło w Biblii od lat zadomowiły się zarówno w polszczyźnie jak i czeszczyźnie i dziś występują w różnych kontekstach, dodatkowo zyskując różnorodne nacechowanie stylistyczne. Podajmy przykładowo: *krew czyjaś woła o pomstę do nieba; mieć ręce splamione krwią; krew z krwi i kość z kości; krew czyjaś spadnie*

na kogoś¹⁸. Somatyzmy z komponentem *krew* w obu językach są podobnie liczne jak z *sercem*, i co ważne, podobnie ich znaczenie w wielu przypadkach uzależnione jest od kontekstu: *krew nabiega/napływa komuś do twarzy*; *krew uderzyła komuś do głowy/do mózgu*; *krew w kimś kipi/wrze/gra*; *krew komuś szybciej krąży w żyłach*; *krew komuś tętni w żyłach*. W języku czeskim występują przykładowo: *krev někomu stoupla/nahrnula se/vehnala se mu do tváře/hlavy/obličje*. Identyczne połączenia występują w języku polskim i czeskim: *krew pulsuje w skroniach/krev buší ve spáncích*; *coś rozpala krew w żyłach/něco rozpaluje krev v žilách*. *Krew* w frazeologizmach obu języków zachowuje się jak woda i stąd przypisuje się jej właściwości stanów skupienia: *kipi, wrze, zagotowuje się, zamarza*, w języku czeskim: *tuhne, vře, mrzne*. Oba narody natomiast obserwują ruch cieczy i korzystają z czasowników: *pływie, napływa, nabiega*, w języku czeskim: *nahrnula se, stoupla, vehnala se, víří se, proudí*. Nowsze połączenia wypływają z ogólnego stanu wiedzy o ciele człowieka i dotyczą krążenia krwi w organizmie ludzkim: *krew krąży w czyichś żyłach* i *něčí krev koluje v žilách*.

Następna grupa stałych połączeń wyrażających emocje wiąże się z aparatem oddechowym. Przy analizie tych jednostek brano pod uwagę zarówno te dotyczące bezpośrednio narządów oddechowych, jak i procesów neurofizjologicznych towarzyszących emocjom a związanych z oddychaniem i drogami oddechowymi. W języku polskim używamy następujących: *dech/oddech zamarł komuś w piersi/w piersiach, coś chwytą/ściska za gardło; chwytac powietrze/oddech; dech komuś zapiera; wstrzymać oddech; nie moc słowa wykrztusić*. W języku czeskim mamy identyczne: *dech se někomu zatajil; lapat/zapalat po dechu; něco bere člověku dech; vyrazit někomu dech, hrdlo se někomu sevřelo; nebýt mocen/schopen slova; polykat naprázdno/nasucho; mít sucho v ústech*. Podobnie jak w języku polskim, tak i w czeskich przykładach nie odczytamy bez kontekstu charakteru emocji. Śmiem twierdzić na podstawie badań porównawczych frazeologii somatycznej polskiej, czeskiej i słowackiej, że powyższe zjawiska są tak powszechne we słowiańszczyźnie, że nie dziwi występowanie niemalże tożsamyh połączeń w języku polskim i czeskim¹⁹.

Z aktywizacją układu nerwowego związane są też frazeologizmy z komponentem *głowa*: *kręci się w głowie z czegoś/kogoś; szumi/wiruje/ćmi się komuś w głowie; przyprawia się kogoś o zawrót głowy*, które są w zasadzie też związane z ciśnieniem tętniczym gwałtownie wzrastającym pod wpływem emocji. Podobnie jest ze zmianą koloru twarzy wyrażaną za pomocą frazeologizmów: *oblewać się rumieńcem; mieć wypieki na twarzy; czerwienić się po uszy; czerwienić się jak burak/rak*. Zjawiska te przypisywane są zawstydzeniu, ale ów wstyd może wynikać zarówno z przyłapania na niegodnych czynach, jak i nieśmiałości lub niepewności. To samo dzieje się u Czechów i tak samo wyrażają uczucia w swoich stałych połączeniach frazeologicznych: *točí se někomu hlava; někdo ztrácí hlavu. Ješli ktoś czuje się zawstydzony, to*

¹⁸ Więcej na temat krwi w frazeologii w (Raclavská 2014b, 227-231).

¹⁹ Studium porównawcze polsko-czesko-słowackie dotyczące nazw emocji w (Raclavská 2014a, 47-63).

zazwyczaj: *zčervenal/zrudnul až po uši; zrudnul až po kořínky vlasů; vehnala se mu krev do tváře; je červený jako cihla; rudý jako krev/plamen*. Powyższe frazeologizmy są w obu językach niemalże identyczne tak pod względem struktury, jak i treści, co dobitnie świadczy o ich wspólnym pochodzeniu.

WNIOSKI

Podsumowując, trzeba stwierdzić, że badany materiał pochodzący z języków o wspólnej genezie i tworzony przez użytkowników żyjących w podobnym środowisku kulturowym, których od dawna łączyły bliskie kontakty, zawiera bardzo podobne treści. Już sam fakt wzajemnych polsko-czeskich oddziaływań językowych od wczesnego średniowiecza niemalże do dziś musi przejawiać się znacząco również we frazeologii.

Odpowiedź na pytanie: czy w obu pokrewnych językach powstała warstwa frazeologizmów odnosząca się bezpośrednio do bodźca, a nie do jego późniejszej oceny, jest jednoznacznie pozytywna. Ciekawy jest sam moment werbalizacji odczuć jednostki, która następuje już w trakcie zarejestrowania bodźca przez organizm. Przykładowo, ktoś pod wpływem bodźca uczuł dyskomfort w miejscu serca i w ten sposób powstało stałe połączenie wyrazowe *komuś się zrobiło ciężko na sercu*, ale takie samo odczucie towarzyszyło przyjemnej sytuacji: *komuś zrobiło się lekko/lżej na sercu*. Jest dosyć prawdopodobne, że wiele frazeologizmów somatycznych miało taką właśnie genezę. Dopiero w trakcie rozwoju społecznego znaczenie stałych połączeń wyrazowych wyspecjalizowało się i użytkownicy zaczęli z nich korzystać, by wyrazić jednoznacznie swoje emocje jako pozytywne lub negatywne.

LITERATURA PRZEDMIOTU I ŹRÓDŁA

1. Čermák, F., Hronek, J. & Machač, J. (1983). *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Přírovnání*. Praha: Academia.
2. Čermák, F., Hronek, J. & Machač, J. (1994). *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy slovesné A-P*. Praha: Academia.
3. Čermák, F., Hronek, J. & Machač, J. (1994). *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy slovesné R-Ž*. Praha: Academia.
4. Ekman, P. (2015). *Odhalené emoce. Naučte se rozpoznávat výrazy tváře a pocity druhých*. Brno: Jan Melvil Publishing.
5. Forstner, D. (1990). *Świat symboliki chrześcijańskiej*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
6. Lakoff, G., Johnson, M. (2002). *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host - Vydavatelství.
7. Mikołajczuk, A. (2001). Badania porównawcze nazw uczuć (na przykładzie 'gniewu'). In I. Vaňková (Ed.) *Obraz světa v jazyce*, pp. 122-136. Praha: Carolinum.
8. Mrhačová, E., Balowski, M. (2009). *Česko-polský frazeologický slovník*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity.
9. Mrhačová, E., Ponczová R. (2004). *Lidské tělo v české a polské frazeologii a idiomatice*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity.

10. Müldner-Nieckowski, P. (2004). *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego. Wyrażenia, zwroty, frazy*. Warszawa: Świat Książki.
11. Pajdzińska, A. (1999). Jak mówimy o uczuciach? Poprzez analizę frazeologizmów do językowego obrazu świata. In J. Bartmiński (Ed.) *Językowy obraz świata*, pp. 83-101. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
12. Plutchik, R. (2001). Integration, Differentiation, and Derivatives of Emotion. *Evolution nad Cognition*, 2001, vol. 7, No. 2, 114-125.
13. Raclavská, J. (2014a). Emocje we frazeologii zachodniosłowiańskiej – studium porównawcze. In Wł. Śliwiński, G. Olchowa & A. Račáková (Eds.) *Słowiański dialog kulturowy. Studia Leksykalne i Gramatyczne*, pp. 47-63. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici - Belianum.
14. Raclavská, J. (2014b). Frazeologia jako odbicie stanów emocjonalnych (na przykładzie jednostek z leksemem KREW). *Studia Slavica XVIII/2*, pp. 227-231. Opole – Ostrava: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
15. *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*. (2005). A. Kłosińska, E. Sobol & A. Stankiewicz (Eds.). Warszawa: PWN.
16. *Słownik frazeologiczny w układzie tematycznym i alfabetycznym*. (2003). Nowakowska, A., Dobrowolska, J. & Kawa, K. (Eds.) Wrocław: Wydawnictwo EUROPA.
17. *Słownik frazeologiczny PWN z Bralczykiem*. (2008). E. Sobol (Ed.). Warszawa: PWN.
18. Slaměník, I. (2011). *Emoce a interpersonální vztahy*. Praha: Grada Publishing.
19. Wierzbicka, A. (1999). *Język – umysł – kultura*. Warszawa: PWN.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

1. <http://www.edupedia.pl/>
2. <http://sjp.pwn.pl/slowniki/S%C5%82ownik-frazeologiczny-j%C4%99zyka-polskiego.html>
3. <https://kontext.korpus.cz>
4. <http://nkjp.pl>

SANTRAUKA

EMOCIJŲ RAIŠKA FRAZEOLIGIZMŲ PAGALBA, REMIANTIS LENKŲ IR ČEKŲ KALBŲ PAVYZDŽIAIS

Jana Raclavská

Straipsnyje analizuojami frazeologizmai, išreiškiantys emociją lenkų ir čekų kalbų vartotojų būseną. Tyrimo metu daugiausia buvo kreipiamas dėmesys į tuos vienetus, kurie tiesiogiai buvo susiję su individo atsaku į išorinį stimulą. Autorė teigia, kad dauguma frazeologizmų, kurių pavyzdžiai paimti iš lenkų ir čekų kalbų, buvo suskurti kaip kūno atsakas į stimulą. Priklausomai nuo situacijos vertinimo frazeologizmai atsiranda kaip atsakas į teigiamą arba neigiamą patirtį.

ES TEISĖS AKTŲ TERMINAI LIETUVIŲ IR PRANCŪZŲ KALBOMIS

Oksana Smirnova, Sigita Rackevičienė

Mykolo Romerio universitetas, Ateities gt. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva,
osmirnova@mruni.eu, sigita.rackeviciene@mruni.eu

ABSTRACT

The article provides a contrastive analysis of 54 multiword terms of the EU legal acts in the Lithuanian and French languages and discusses the principles of multiword term formation in the investigated languages. Firstly, the theoretical principles of the analysis (conception of a term and the phenomenon of valency) are defined. Secondly, the main syntactic structures of the analysed multiword terms are presented indicating the head of the phrase, the types of its dependants and their government structure. Afterwards, the semantic and grammatical peculiarities of the noun-dependants and the adjective-dependants are discussed. The analysis reveals structural similarities and differences of the multiword terms of the EU legal acts in Lithuanian and French and provides insights on multiword term formation in the investigated languages. The results of the analysis are believed to be valuable both for term developers and translators, as well as users and learners of legal Lithuanian and French.

Keywords: legal terminology, terms of the EU legal acts, noun phrases, valency of nouns, contrastive analysis.

ĮVADAS

Vienas iš pagrindinių ES principų yra daugiakalbystė, kuria siekiama apsaugoti didžiulę Europos kalbų įvairovę. Visi ES teisės aktai verčiami į 24 oficialiąsias kalbas, tekstas visomis kalbomis turi vienodą teisinę galią. Taigi ES dokumentų vertimas – tai originalaus teksto rekonstrukcija, lygiateisio autentiško teksto sukūrimas kita oficialia ES kalba. Tai yra tikras iššūkis vertėjams, tad tik puikus kelių kalbų mokėjimas, kalbinė nuojauta, teisės išmanymas gali padėti teisingai suprasti ir tiksliai perteikti dokumento nuostatas ir sąvokas bei užtikrinti kokybišką vertimą.

Teisės aktų kalba išsiskiria terminų gausa. ES vertėjai nuolat ieško būdų, kaip standartizuoti ES teisės terminus, nes tai yra vienintelis būdas sumažinti klaidų skaičių bei pateikti lygiavertį vertimą (Sosoni, 2011, 94). Nuolat atsiranda naujų terminų, o jau vartojamų terminų apibrėžtys peržiūrimos, patikslinamos, papildomos. Taigi standartizuoti ES teisės tekstų terminiją ir pasiekti, kad ji būtų vartojama nuosekliai, yra svarbus, bet nelengvai pasiekiamas uždavinys. Tam reikalingas kruopštus tiriamasis darbas ir intensyvi praktika, vadovaujantis ES institucijų teikiamomis gairėmis.

Viena iš svarbių tyrimo sričių, standartizuojant terminus, yra terminų darybos principų įvairiose kalbose analizė. Ji atskleidžia terminų darybos ypatumus įvairiose kalbose ir suteikia daug svarbios informacijos tiek terminų kūrėjams, tiek vertėjams, kurie neretai, neradę verčiamo termino atitikmens, patys kuria terminą.

Teisės terminų daryba yra tirta ir lyginta lietuvių, anglų, rusų ir norvegų kalbose (Mockienė, 2016, Janulevičienė, Rackevičienė, 2010, 2014). Tačiau iki šiol nėra atlikta gretinamųjų lietuvių ir prancūzų kalbų teisės terminų tyrimų. Šiuo straipsniu siekiami prisidėti prie Lietuvoje vykdomų gretinamųjų teisės terminų tyrimų, kurie galėtų suteikti idėjų ES teisės terminų kūrėjams ir vertėjams.

Tyrimo objektas – 54 lietuviški sudėtiniai terminai ir jų atitikmenys prancūzų kalba. Terminai išrinkti iš šešių ES teisės aktų, skirtų finansų, viešųjų pirkimų, kultūros, informacijos teikimui ir kitiems klausimams spręsti.

Tyrimo tikslas – atlikti gretinamąją ES teisės aktų lietuvių ir prancūzų kalbų sudėtinių terminų analizę. Siekiant šio tikslo, apibrėžiami teoriniai analizės principai bei atliekama surinktos medžiagos analizė, sprendžiant tokius iškeltus uždavinius:

- 1) sudaryti pagrindinius sudėtinių terminų sintaksinius modelius;
- 2) ištirti ir sugretinti lietuvių ir prancūzų kalbų sudėtinių terminų priklausomųjų daiktavardžių semantines ir gramatines ypatybes;
- 3) ištirti ir sugretinti lietuvių ir prancūzų kalbų sudėtinių terminų priklausomųjų būdvardžių semantines ir gramatines ypatybes;
- 4) aptarti struktūrinius dviejų kalbų sudėtinių terminų neatitikimus.

Darbe naudojami *aprašomasis ir gretinamasis* tyrimo metodai, kurie įgalina nustatyti lietuvių ir prancūzų kalbų daiktavardžių junglumo ypatumus, panašumus ir skirtumus.

1. TERMINŲ ANALIZĖS PRINCIPAI

1.1. Teisės kalbos specifika ir termino samprata

Teisės kalba yra specifinė bendrinės kalbos atmaina, ją vadiname administracine arba kanceliarine kalba. Kadangi administracinė kalba yra bendrinės kalbos atmaina, ji turi atitikti ir funkcinio stiliaus, ir bendrinės kalbos normas. Administracinei kalbai būdingas šabloniškumas ir terminų gausa.

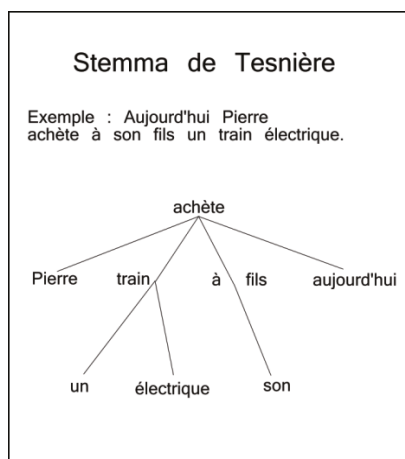
ES Teisingumo teismo vertėja Daiva Jasinskienė teigia, kad labai svarbios administracinės kalbos ypatybės yra tikslumas, pagrįstumas, tikslingumas, formuluočių aiškumas (Jasinskienė, 2016). Administracinei kalbai būdinga daiktavardinė raiška: 1) vietoj veiksmažodžio ar dalyvio vartojami daiktavardžiai: *pinigai namui remontuoti* → *pinigai namo remontui*, *atleistas paštam prašant* → *atleistas paties prašymu*; 2) vietoj veiksmažodžių vartojami veiksmažodžių ir daiktavardžių junginiai: *pertvarkyti* → *daryti pertvarką*, *įsakyti* → *duoti įsakymą*. Tokios konstrukcijos plinta todėl, kad dokumentuose labiau reikia aprašyti ne veiksmus, o jų rezultatus, įvardyti terminais nusakomas sąvokas (Jasinskienė, 2016). Taigi teisės akto turinį visų pirma formuoja terminai. Dauguma terminų yra daiktavardžiai arba daiktavardiniai junginiai.

Lietuvių terminologas S. Keinys terminą apibrėžia kaip žodį arba pastovų atributinį žodžių junginį, turintį labai apibrėžtą reikšmę tam tikros žmonių veiklos srities kalboje. Jo paskirtis pavadinti bet kurios srities sąvokas kaip tam tikros sistemos narius (Keinys, 2005, 229). Terminas yra neatsiejamas nuo tikslaus juo reiškiamos sąvokos apibrėžimo, kuris atskleidžia jo turinį. Sąvokos kuriamos, sisteminant žmonijos žinias apie tam tikros dalykinės srities objektus ir abstraguojant panašių objektų bendras savybes bei sudarant jų bendrųjų ir skiriamųjų požymių derinį. Vienos dalykinės srities sąvokos ir jas pavadinantys terminai turi sudaryti nuoseklią sistemą, pagrįstą hierarchiniais ir nehierarchiniais santykiais. Dalykinės srities terminų visuma vadinama tos srities terminija (Jakaitienė, 2005, 188-191).

Terminai gali būti vientisiniai (vienazodžiai) ir sudėtiniai (daugiazodžiai). Teisės dokumentuose vyrauja sudėtiniai terminai (Mockienė, 2016). Jie sudaromi pagal tam tikras junglumo taisykles susiejant į vieną junginį du, tris ar net daugiau žodžių. Būtent terminų dėmenų jungimosi išgalės ir yra mūsų tyrimo centras. Analizei atlikti visų pirma turime apsibrėžti daiktavardžių junglumo, arba valentingumo, sampratą.

1.2. Valentingumo samprata

Valentingumo pradininkas Lusien Tesnière išskyrė veiksmazodį kaip autonomišką sakinio vienetą, pasirenkantį kitus žodžius (savo apsuptį) (Tesnière, cituojama pagal Schwichay, 2002, 2). Jis nustatė, kad skirtingos reikšmės veiksmazodžiai prisijungia skirtingus žodžius ir skirtingą jų skaičių. Sakinio *Aujourd'hui Pierre achète à son fils un train électrique* (Šiandien Pierre perka savo sūnui elektroninį traukinuką) schemoje matome, kad sakinio branduolys yra veiksmazodis *achète* (perka), nuo kurio priklauso visas kitas sakinio elementų rinkinys (žr. 1 paveikslą).

1 pav. Pavyzdys iš *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage* (Oswald Ducrot et Tzvetan Todorov, Seuil, 1972)

Pastaraisiais dešimtmečiais pradėtas tyrinėti ir kitų kalbos dalių – daiktavardžio, būdvardžio, prievieksmio – valentingumas (Blauzdytė, Rimkutė, 2009). Šios kalbos dalys taip pat gali prisijungti kitus žodžius ir sudaryti žodžių junginius, pvz., daiktavardžiai *iniciavimas, narys, dalis* reikalauja kilmininko linksnio daiktavardžio (*iniciavimas ko?, narys kieno?, dalis kieno?*), *atsakomybė* – naudinininko linksnio daiktavardžio (*atsakomybė kam?*), *nusistebėjimas* – įnagininko linksnio daiktavardžio (*nusistebėjimas kuo?*).

Šiuo metu daiktavardžių valentingumą intensyviai nagrinėja Prahos mokslininkų mokykla (P. Pit'ha, V. Kolářová, J. Panevová, I. Mel'chuk, O. Spevak ir kt.). Anot J. Panevová, šiandien kalbos aprašymas neįsivaizduojamas be valentingumo sąvokos, valentingumo tyrimo rezultatai labai vertingi, mokantis kalbų (Spevak, 2014, 1). Čekų mokslininkai taiko funkcinio generatyvinio aprašymo metodą (Functional Generative Description) daiktavardžių junglumui tirti. Daiktavardžių valentingumas tiriamas per veiksmažodžių valentingumą – iš veiksmažodžio padaromas veiksmažodinis daiktavardis ir tiriami jo ryšiai su kitais daiktavardžiais. Sakinys su veiksmažodžiu transformuojamas į daiktavardinius junginius ir analizuojama, kokie junglumo variantai yra įmanomi.

Taigi valentingumas šiuo metu suprantamas kaip ne tik veiksmažodžio, o bet kokio žodžio ar jo formos gebėjimas jungtis su tam tikrais riboto sąrašo žodžiais, vadinamais valentiniais dėmenimis, ar jų formomis (Drotvinas, 1986, 45). Valentingumas susijęs su trimis – loginės semantikos, sintaksės, leksinės semantikos lygmenimis. Žodžiai siejami vienas su kitu pagal kalbos sintaksines normas, o šių normų veikimo ribose žodžių junglumą sąlygoja žodžių semantikos ypatybės. Vieno žodžio junglumas su kitu priklauso nuo tų žodžių leksinių reikšmių, leksinis junglumas grindžiamas daiktiniais-loginiais ryšiais (Drotvinas, 1986, 45). Dėl loginio-daiktinio nesuderinamumo negalimi tokie žodžių junginiai kaip *apvalus trikampis, saldus maitas, kamuolio politika* ir kt. Dėl tos pačios priežasties sakinys *Dviaukštis teisėjas vairavo kompensacinį maitą* yra nelogiškas, nors sintaksiškai taisyklingas.

Straipsnyje nagrinėjamos sudėtinių terminų dėmenų junglumo ypatybės – sintaksiniai ir semantiniai santykiai, vyraujantys sudėtinio termino viduje. Siekiama išsiaiškinti, kokius sintaksinius modelius sudaro sudėtiniai terminai, kokius pagrindinio dėmens semantinius požymius nusako priklausomieji dėmenys ir kaip jie prijungiami prie pagrindinio dėmens.

2. ES TEISĖS AKTŲ TERMINŲ ANALIZĖ

2.1. Sintaksinės sudėtinių terminų konstrukcijos

Atliekant tyrimą, nustatyta, kad dažniausiai ES teisės aktų daiktavardinius terminus sudaro daiktavardžių junginiai su kitais daiktavardžiais ir/arba būdvardžiais. Galima išskirti tokius formalius sudėtinių terminų tipus:

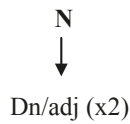
1) terminai, kurių priklausomieji dėmenys yra daiktavardžiai, pvz., *rinkos susiskaldymas - la fragmentation du marché; garantijų priemonė - un mécanisme de garantie, draudimo ir perdraudimo įmonės - les entreprise d'assurance et de réassurance* ir t.t.

2) terminai, kurių priklausomieji dėmenys yra būdvardžiai, pvz., *mažosios ir vidutinės įmonės - les petites et moyennes entreprises*; *kritinė masė - une masse critique*; *potenciali nauda - les avantages potentiels* ir t.t.

3) terminai, kurių priklausomieji dėmenys yra daiktavardžiai ir būdvardžiai, pvz., *bendras žemės ūkio produktų rinkų organizavimas - l'organisation commune des marchés des produits agricoles*; *kintamųjų anuitetų garantijų rizikos draudimas - la couverture des garanties des rentes variables*, *būsimų bruto pinigų srautų prognozė - la projection des flux de trésorerie bruts futurs* ir kt.

Tiriamoje medžiagoje galima išskirti tokius pagrindinius sintaksinių konstrukcijų modelius:

1) pagrindinis daiktavardis (N) valdo priklausomąjį dėmenį (D) – daiktavardį (n) arba būdvardį (adj):

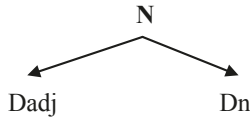

rinkos susiskaldymas - la fragmentation du marché

kritinė masė - une masse critique

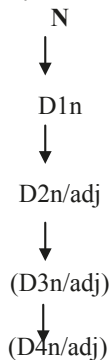
mažosios ir vidutinės įmonės - les petites et moyennes entreprises

2) pagrindinis daiktavardis (N) valdo priklausomąjį daiktavardį (Dn) ir priklausomąjį būdvardį (Dadj):

laikinis antidempingo muitas - un droit antidumping provisoire

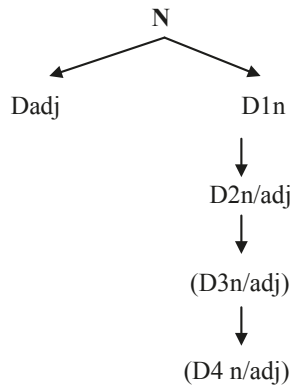
3) pagrindinis daiktavardis (N) valdo ir priklausomąjį daiktavardį (D1n), kuris prisijungia priklausomąjį būdvardį arba daiktavardį (D2n/adj), kuris savo ruožtu gali prisijungti kitą priklausomąjį būdvardį arba daiktavardį (D3n/adj), ir t.t.:

intelektinės nuosavybės teisės - des droits de propriété intellectuelle

būsimų bruto pinigų srautų prognozė - la projection des flux de trésorerie bruts futurs

4) pagrindinis daiktavardis (N) valdo priklausomąjį būdvardį (Dadj) ir priklausomąjį daiktavardį (D1n), kuris savo ruožtu prisijungia kitą priklausomąjį daiktavardį arba būdvardį (D2n/adj) ir t.t.:

bendras žemės ūkio produktų rinkų organizavimas - l'organisation commune des marchés des produits agricoles

Dažniausiai ES teisės aktuose lietuvių kalbos sintaksinės konstrukcijos atitinka prancūzų kalbos sintaksines konstrukcijas, bet būna ir nesutapimų. Nesutapimai aptariami straipsnio paskutiniame skyrelyje.

2.2. Terminų priklausomojo daiktavardinio dėmens semantinės ir gramatinės ypatybės

Daikto ir reiškinių ypatybę galima nusakyti ne tik derinamaisiais žodžiais (būdvardžiais, dalyviais, įvardžiais), bet ir kitais daiktavardžiais, tiksliau – jų formomis. Lietuvių kalbos daiktavardžiai visuomet vartojami tam tikra linksnio forma. Tuo tarpu prancūzų kalba linksnio kategorijos neturi, joje linksnio funkciją atitinka prielinksninės konstrukcijos ir sakinio žodžių tvarka.

Linksnis išreiškia daiktavardžio santykį su kitais žodžių junginio ar sakinio žodžiais. Beveik kiekviena linksnio forma, priklausomai nuo to, su kokiais žodžiais ji yra pavartota, gali turėti ne vieną, bet keletą arba net keliolika reikšmių. Dėl to daiktavardžio linksnių reikšmės tiksliai galima nusakyti tik ištyrus tuos žodžių junginius, į kurių sudėtį įeina daiktavardžio linksnio formos (Ambrazas, 2005, 68). Tas pat pasakytina ir apie linksnius atitinkančias prielinksnines konstrukcijas.

Dažniausiai ES teisės aktuose lietuviškų sudėtinių terminų pagrindinis daiktavardis prisijungia priklausomąjį daiktavardį kilmininko linksnyje, o prancūziškų sudėtinių terminų pagrindinis daiktavardis prisijungia prielinksnines konstrukcijas. Tyrimas parodė, kad teisės aktuose priklausomasis daiktavardis vartojamas reikšti:

a) priklausymą (parodo, kam priklauso pagrindiniu daiktavardžiu nusakomas konkretus arba abstraktus daiktas):

autorių teisės – des droits d'auteur

Vyriausybės obligacijos – Obligations d'État

Europos kultūros paveldas – le patrimoine culturel européen (terminų struktūra nesutampa, prancūzų termino pagrindinis dėmuo *le patrimoine* prijungia du būdvardžius)
perdraudikų dalis – part des réassureurs

b) paskirtį (parodo, koku tikslu yra sukurtas pagrindiniu daiktavardžiu nusakomas konkretus arba abstraktus daiktas):

įgyvendinimo reglamentas – le règlement d'exécution

pašalinimo ir atrankos kriterijai – aux critères d'exclusion et de sélection

ES kaimynystės politika – la politique européenne de voisinage (terminų struktūra nesutampa, prancūzų termino pagrindinis dėmuo *la politique* prijungia ir daiktavardį ir būdvardį)

draudimo ir perdraudimo įmonės ir grupės – les entreprises et les groupes d'assurance et de réassurance

c) objektą (parodo objektą, į kurį nukreiptas pagrindiniu daiktavardžiu nusakomas veiksmas):

prekių bei paslaugų pasiūla – l'offre de produits et services;

Europos kultūros paveldas – le patrimoine culturel européen (terminų struktūra nesutampa, prancūzų termino pagrindinis dėmuo *le patrimoine* prijungiami du būdvardžius)

Europos kultūros paveldo skaitmeninimas – numériser le patrimoine culturel de l'Europe (terminų struktūra nesutampa, lietuvišką daiktavardinį junginį atitinka prancūziškas veiksmažodinis junginys su bendratimi *numériser*)

valiutos padirbinėjimas – le faux monnayage (terminų struktūra nesutampa, prancūzų termino pagrindinis dėmuo prijungia būdvardį *faux*)

Analizė rodo, kad dėmenų semantinės funkcijos abeiose kalbose yra tokios pačios, bet gramatinė raiška skiriasi. Panauginėkime vieną lietuvišką pavyzdį ir jo prancūzišką atitikmenį: *ES kaimynystės politika – la politique européenne de voisinage*. Lietuviškame termine yra trys dėmenys (*ES, kaimynystės, politika*), o prancūziškame – net šeši: *de* (prielinksnis), *la* (vns. mot. g. artikelis), *politique* 'politika', *européenne* 'europietiška', *de* (prielinksnis), *voisinage* 'kaimynystė'. Vietoj lietuviško trumpinio *ES* prancūziškame termine vartojamas būdvardis *européenne*, lietuvių kilmininko linksnį *kaimynystės* prancūzų kalboje atitinka prielinksninė konstrukcija su prielinksniu *de* (*de voisinage*). Lietuvių kalboje priklausomieji dėmenys eina prieš pagrindinį dėmenį, tuo tarpu prancūzų kalboje jų vieta yra postpozicinė.

Apibendrinant pateiktą medžiagą, galime teigti, jog lietuvių ir prancūzų sudėtinių terminų priklausomųjų daiktavardinių dėmenų semantinės funkcijos sutampa, tačiau jų gramatinis junglumas skiriasi, tai lemia skirtinga kalbų struktūra. Lietuvių kalba turi linksnių kategoriją, tuo tarpu prancūzų kalba pasitelkia įvairius prielinksnius, kad galėtų perteikti tą patį turinį. Skiriasi ir priklausomųjų dėmenų vieta: lietuvių kalboje priklausomasis dėmuo eina prieš pagrindinį daiktavardį, o prancūzų kalboje jo vieta yra postpozicinė.

2.3. Terminų priklausomojo būdvardinio dėmens semantinės ir gramatinės ypatybės

Daiktavardžių junginiai su būdvardžiais yra labiausiai paplitę, nes būdvardžiai apibūdina daiktavardžius, nusako jų ypatybes. Pagal savo reikšmę būdvardžiai skirstomi į kokybinius ir santykinius. Kokybiniai būdvardžiai parodo kokybines daikto ypatybes, kurios gali keistis, būti nevienodo intensyvumo (Ramonienė, Pribušauskaitė, 2008, 119-120). Tuo tarpu santykiniai būdvardžiai reiškia ypatybę, susijusią su kitais daiktais ar reiškiniiais, ji kisti negali. Teisės dokumentuose vyrauja santykiniai būdvardžiai, o paaiškinimas slypi teisės aktų paskirtyje, visi terminai turi būti konkretūs, tikslūs, vienareikšmiški, tad ir požymio intensyvumas neturi varijuoti.

Tyrimas rodo, kad ES teisės aktų sudėtinių terminų būdvardžiai bei būdvardiškai vartojami dalyviai vartojami reikšti:

a) dydį:

vidutinė kaina - le prix moyen

mažosios ir vidutinės įmonės - les petites et moyennes entreprises

labai mažos, mažos ir vidutinės organizacijos - des micro, petites et moyennes organisations

b) svarbumą/vertę:

pagrindinis reglamentas - le règlement de base (terminų struktūros nesutampa, prancūzų termino pagrindinis dėmuo 'le règlement' prijungia daiktavardį su prielinksniu 'de')

kotiruojama kaina - les cotations (terminų struktūros nesutampa, prancūzų kalboje sąvoka yra išreikšta vienažodžiu terminu)

kritinę masę - une masse critique

c) bendrumą, visuotinumą:

bendras žemės ūkio produktų rinkų organizavimas - l'organisation commune des marchés des produits agricoles

viešieji pirkimai - de marchés publics

viešosios institucijos - des autorités publiques

d) priklausymą:

nacionalinės pastangos - les efforts nationaux

monetų nacionalinė pusė - des dessins des faces nationales

e) trukmę:

laikinasis antidempingo muitas - un droit antidumping provisoire

preliminarijos sutartys - marchés fondés sur des accords-cadres (terminų struktūros nesutampa, prancūzų terminas prijungia du daiktavardžius 'des accords-cadres' vietoj būdvardžio 'preliminarusis')

f) paskirtį:

proginės monetos - apyvartinės monetos - les pièces commémoratives sont des pièces destinées à la circulation (terminų struktūros nesutampa, prancūziškame variante atsiranda išplėtinė termino konstrukcija 'destinées à la circulation' vietoj būdvardžio 'apyvartinės')

kompensacinis muitas- un droit compensateur
konsoliduota finansinė ataskaita- les états financiers consolidés
g) veikėjus:

tarptvalstybinį bendradarbiavimą- la coopération transfrontalière
tarpsektorinė programa- un volet intersectoriel;

Išnagrinėti pavyzdžiai rodo, kad abiejų kalbų sudėtinuose terminuose semantinių dėmenų skaičius yra vienodas ir jie atlieka tokias pat funkcijas, tačiau dėmenų gramatinė raiška skiriasi. Tiek lietuvių, tiek prancūzų kalboje būdvardžiai derinami su daiktavardžiais, tačiau derinimas vyksta kiek skirtingai: lietuvių kalboje derinamos giminės, skaičiaus ir linksnio galūnės, o prancūzų kalboje – giminės ir skaičiaus galūnės ir artikeliai. Taip pat skiriasi būdvardžių vieta junginyje. Lietuvių kalboje būdvardžiai visuomet eina prieš pagrindinį dėmenį, o prancūzų kalboje jų vieta gali skirtis, priklausomai nuo jų semantikos ir ilgumo: būdvardžiai, nusakantys spalvą, kilmę, bei būdvardžiai ilgesni nei du skiemenys eina po daiktavardžio, o būdvardžiai, reiškiantys bendrus daikto požymius (*commun* ‘bendras’, *nouveau* ‘naujas’, *grand* ‘didelis’, *petit* ‘mažas’, *long* ‘ilgas’) eina prieš daiktavardį, pvz.: *de nouveaux produits et services innovants en ligne* ‘nauji produktai ir paslaugos novatoriškos internetu’).

Apibendrinant galima teigti, kad sudėtinių terminų priklausomieji būdvardžiai apibūdina pagrindiniu daiktavardžiu nusakomą konkretų ar abstraktų daiktą įvairiais požūriais: nusako jo dydį, svarbumą, vertę, bendrumą, visuotinumą, trukmę ir kt. Visiškai nevertojami būdvardžiai, turintys emocinį atspalvį bei reiškiantys subjektyvią autoriaus nuomonę. Svarbiausias lietuviškų ir prancūziškų terminų su būdvardžiais skirtumas – būdvardžio pozicija junginyje. Lietuvių kalboje būdvardis eina prieš daiktavardį, o prancūzų kalboje jo pozicija gali būti propozicinė arba postpropozicinė, priklausomai nuo jo semantikos ir ilgumo.

2.4. Struktūriniai terminų neatitikimai lietuvių ir prancūzų kalbose

Kaip matyti iš aukščiau pateiktų pavyzdžių, neretai lietuvių ir prancūzų kalbų sudėtinių terminų sintaksinės konstrukcijos nesutampa, pvz.:

- lietuvių kalboje turime dviejų pakopų konstrukciją, kurioje pagrindinis daiktavardis prisijungia daiktavardį, kuris savo ruožtu prisijungia būdvardį / dalyvį, o prancūzų kalboje – vienos pakopos konstrukciją, kurioje pagrindinis daiktavardis prisijungia du priklausomuosius daiktavardžius: *eksportuojančių gamintojų grupė - un groupe de producteurs-exporteurs*.
- abiejose kalbose turime vienos pakopos konstrukcijas, tačiau jų dėmenų tipai skiriasi:
  - lietuvių kalboje priklausomasis dėmuo yra būdvardis, o prancūzų kalboje – daiktavardis su prielinksniu: *galiojančios priemonės - les mesures en vigueur*.
  - lietuvių kalboje priklausomieji dėmenys yra būdvardis ir daiktavardis, o prancūzų kalboje – du daiktavardžiai: *pagrindiniu antisubsidijų reglamentu - au règlement antisubventions de base*.

Sintaksinių konstrukcijų nesutapimus lietuvių ir prancūzų kalbose lemia kalbų struktūra ir kalbinės galimybės. Kuriant ir verčiant terminus svarbu atsižvelgti į kalbos ypatybes, kad naujas terminas atitiktų bendrinės kalbos normas ir tuo pačiu kuo tiksliau perteiktų apibrėžiamą sąvoką.

IŠVADOS

Atliekant tyrimą, išnagrinėti ES teisės aktų 54 sudėtiniai terminai lietuvių ir prancūzų kalbomis. Tyrimo rezultatai leidžia daryti tokias išvadas:

- 1) Dažniausiai sudėtinius terminus sudaro daiktavardžių junginiai su kitais daiktavardžiais ir / arba būdvardžiais. Sudėtinių terminų sintaksiniai modeliai gali būti vienos, dviejų arba daugiau valdymo pakopų. Dažniausiai pagrindinis daiktavardis prisijungia priklausomąjį daiktavardį ir / arba būdvardį, tačiau neretai terminai būna sudėtingesnės sintaksinės struktūros su kelių pakopų valdymu – priklausomasis daiktavardis prisijungia priklausomąjį dėmenį, kuris savo ruožtu prisijungia dar vieną priklausomąjį dėmenį ir t.t., pvz.: *bendras žemės ūkio produktų rinkų organizavimas - l'organisation commune des marchés des produits agricoles*.
- 2) Sudėtinių terminų priklausomasis daiktavardis apibrėžia pagrindiniu dėmeniu nusakomo konkretaus arba abstraktaus daikto priklausymą tam tikrai grupei, paskirtį, pagrindiniu dėmeniu nusakomo veiksmo objektą ir kt. Lietuvių kalboje priklausomieji daiktavardžiai prijungiami tiesiogiai, pagrindiniam dėmeniui reikalaujant tam tikto jų linksnio (paprastai kilmininko), o prancūzų kalboje, kurioje nėra linksnio kategorijos, priklausomieji daiktavardžiai prisijungiami su prielinksniais. Lietuvių kalbos sudėtinių terminų priklausomieji daiktavardžiai eina prieš pagrindinį dėmenį, o prancūzų kalboje jų vieta yra postpozicinė.
- 3) Sudėtinių terminų priklausomasis būdvardis apibrėžia pagrindiniu dėmeniu nusakomo konkretaus arba abstraktaus daikto dydį, svarbumą, vertę, bendrumą, visuotinumą, paskirtį, pagrindiniu dėmeniu nusakomo veiksmo trukmę, veikėjus ir kt. Visiškai nevertojami būdvardžiai turintys emocinį atspalvį bei reiškiantys subjektyvią autoriaus nuomonę. Tiek lietuvių, tiek prancūzų kalboje būdvardžiai derinami su daiktavardžiu, tik skiriasi jų vieta junginyje. Lietuvių kalbos priklausomieji būdvardžiai visuomet eina prieš pagrindinį dėmenį, o prancūzų kalboje būdvardžio vieta priklauso nuo jo semantikos ir ilgumo.
- 4) Neretai lietuvių ir prancūzų kalbų sudėtinių terminų sintaksinės konstrukcijos nesutampa, pvz., lietuvių dviejų pakopų konstrukciją atitinka prancūzų kalbos vienos pakopos konstrukcija (*eksportuojančių gamintojų grupė - un groupe de producteurs-exporteurs*); abiejose kalbose konstrukcijos yra vienos pakopos, tačiau skiriasi prijungiamųjų dėmenų tipai (*galiojančios priemonės - les mesures en vigueur*).

Apibendrinant praktinę medžiagą, galima teigti, kad ES teisės dokumentų sudėtiniai terminai yra sudaromi pagal tam tikrus sintaksinius modelius, kurie lietuvių ir prancūzų kalbose neretai nesutampa. Terminų priklausomieji dėmenys išreiškia tas pačias sąvokas, tačiau jų gramatinė raiška ir pozicija junginyje skiriasi. Šiuos terminų sudarymo principus svarbu žinoti, tiek kuriant naujus terminus, tiek juos verčiant.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Ambrazas, V. (2006). *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
2. Blauzdytė, R. ir Rimkutė, E. (2009). Dažniausių lietuvių kalbos veiksmazodžio junglumo modeliai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4 (25), 13-19. Prieiga per internetą http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/jmd/09_04_25/blauzdyte.pdf
3. Drotvinas, V. (1986). *Pagrindinės leksikologijos sąvokos*. Vilnius.
4. Ducrot, O. & Todorov, T. (1972). *Dictionnaire encyclopedique des sciences du langage*.
5. Jakaitienė, E. (2005). *Leksikografija*. Vilnius.
6. Janulevičienė, V. ir Rackevičienė, S. (2010). Lietuvių, anglų ir norvegų kalbų baudžiamosios teisės terminai. *Kalbų studijos*, 17, 19-28.
7. Janulevičienė, V. ir Rackevičienė, S. (2014). Formation of criminal law terms in English, Lithuanian and Norwegian. *LSP journal – Language for special purposes, professional communication, knowledge management and cognition*, 15 (1), 4-20. Prieiga per internetą <http://rauli.cbs.dk/index.php/lspcog/article/view/4174>
8. Jasinskienė, D. (2016, balandžio mėn. 8 d.). *Ką reikia žinoti verčiant teisinius tekstus*. Pranešimas seminare Teisinis vertimas, MRU, Vilnius.
9. Keinys, S. (2005). *Dabartinė lietuvių terminologija*. Vilnius.
10. Mockienė, L. (2016). *Formation of terminology of constitutional law in English, Lithuanian and Russian* (daktaro disertacija). Prieiga per internetą <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:15561061/datastreams/MAIN/content>
11. Ramonienė, M. ir Pribušauskaitė, J. (2008). *Praktinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius.
12. Schwischay, B. (2002). *Introduction à la syntaxe structurale de L.Tesnière*. Université Catholique de l'Ouest, Angers. Prieiga per internetą <http://www.home.uni-osnabrueck.de/bschwisc/archives/tesniere.pdf>
13. Sosoni, V. (2011). Training translators to work for the EU institutions: Luxury or necessity? *The Journal of Specialised Translation*. Prieiga per internetą http://www.jostrans.org/issue16/art_sosoni.pdf
14. Spevak, O. (2014). *Noun valency*. Université de Toulouse. John Benjamins Toulouse.

ŠALTINIAI

1. Programa Kūrybiška Europa (2014-2020 m.). Prieiga per internetą http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT-FR/TXT/?qid=1452872925538&uri=URISERV:1002_1&from=LT

2. Apyvartai skirtos euro monetos: taisyklių išaiškinimas. Prieiga per internetą http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT-FR/TXT/?qid=1452873390994&uri=URISERV:14010102_1&from=LT
3. 32015R2452: 2015 m. gruodžio 2 d. Komisijos įgyvendinimo reglamentas (ES) 2015/2452, kuriuo nustatomi mokumo ir finansinės padėties ataskaitos teikimo pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2009/138/EB procedūrų, formatų ir formų techniniai įgyvendinimo standartai. Prieiga per internetą <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT-FR/TXT/?uri=CELEX:32015R2452&from=LT>
4. 32016R0007: 2016 m. sausio 5 d. Komisijos įgyvendinimo reglamentas (ES) 2016/7, kuriuo nustatoma Europos bendrojo viešųjų pirkimų dokumento standartinė forma. Prieiga per internetą <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT-FR/TXT/?qid=1452874041039&uri=CELEX:32016R0007&from=LT>
5. 32016R0009: 2016 m. sausio 5 d. Komisijos įgyvendinimo reglamentas KOMISIJOS ĮGYVENDINIMO REGLAMENTAS (ES) 2016/9 dėl bendro informacijos teikimo ir dalijimosi ja pagal Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1907/2006 dėl cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų. Prieiga per internetą <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT-FR/TXT/?qid=1452500216505&uri=CELEX:32016R0009&from=LT>
6. 32016R0012: 2016 m. sausio 6 d. Komisijos įgyvendinimo reglamentas (ES) 2016/12, kuriuo nutraukiama antidempingo ir kompensacinių priemonių, taikomų importuojamiems Kinijos Liaudies Respublikos kilmės arba iš Kinijos Liaudies Respublikos siunčiamiems fotovoltiniams moduliams iš kristalinio silicio ir jų pagrindinėms sudėtinėms dalims (t. y. elementams), dalinė tarpinė peržiūra. Prieiga per internetą <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/AUTO/?uri=CELEX:32016R0007&qid=1452500216505&rid=16>

SANTRAUKA

ES TEISĖS AKTŲ TERMINAI LIETUVIŲ IR PRANCŪZŲ KALBOMIS

Oksana Smirnova, Sigita Rackevičienė

Straipsnio tikslas – atlikti gretinamąją ES teisės aktų sudėtinių terminų lietuvių ir prancūzų kalbomis analizę. Tyrimui išrinkti 54 sudėtiniai terminai lietuvių ir prancūzų kalbomis iš 6-ių ES teisės aktų, skirtų finansų, viešųjų pirkimų, kultūros, informacijos teikimui ir kitiems klausimams spręsti. Tyrimu siekta išsiaiškinti sudėtinių terminų sudarymo sintaksinius modelius bei priklausomųjų dėmenų semantines ir gramatines ypatybes tiriamose kalbose.

Tyrimo rezultatai rodo, kad dažniausiai sudėtinius terminus sudaro daiktavardžių junginiai su kitais daiktavardžiais ir / arba būdvardžiais. Sudėtinių terminų sintaksiniai modeliai gali būti vienos, dviejų arba daugiau valdymo pakopų. Dažniausiai pagrindinis daiktavardis prisijungia vieną priklausomąjį daiktavardį ir / arba būdvardį, tačiau neretai sudėtiniai terminai būna sudėtingesnės sintaksinės struktūros su kelių pakopų valdymu. Sudėtinių terminų priklausomasis daiktavardis apibrėžia pagrindi-

niu dėmeniu nusakomo konkretaus arba abstraktaus daikto priklausymą tam tikrai grupei, paskirtį, pagrindiniu dėmeniu nusakomo veiksmo objektą ir kt. Sudėtinių terminų priklausomasis būdvardis apibrėžia pagrindiniu dėmeniu nusakomo konkreta-
taus arba abstraktaus daikto dydį, svarbumą, vertę, bendrumą, visuotinumą, paskirtį,
pagrindiniu dėmeniu nusakomo veiksmo trukmę, veikėjus ir kt. Visiškai nevartojami
būdvardžiai turintys emocinį atspalvį bei reiškiantys subjektyvią autoriaus nuomonę.
Lietuvių kalboje priklausomieji daiktavardžiai prijungiami tiesiogiai, pagrindiniam
dėmeniui reikalaujant tam tikto jų linksnio (paprastai kilmininko), o prancūzų kal-
boje, kurioje nėra linksnio kategorijos, priklausomieji daiktavardžiai prisijungiami su
prielinksniais. Lietuvių kalbos priklausomieji būdvardžiai ir daiktavardžiai visuomet
eina prieš pagrindinį dėmenį, o prancūzų kalboje priklausomieji daiktavardžiai eina
po jo, o būdvardžių vieta gali skirtis, priklausomai nuo jų semantikos ir ilgumo.
Tyrimo metu rasta nemažai lietuvių ir prancūzų kalbų sudėtinių terminų struktūri-
nių nesutapimų, pavyzdžiui, lietuvių dviejų pakopų konstrukciją atitinka prancūzų
kalbos vienos pakopos konstrukcija arba abiejose kalbose esančią vienos pakopos
konstrukciją sudaro skirtingų tipų dėmenys ir pan. Šiuos skirtumus lemia skirtinga
tiriamų kalbų struktūra ir leksikos išgalės.

Tyrimas išryškina lietuvių ir prancūzų kalbų sudėtinių terminų formaliosios
sandaros skirtumus bei dėmenų semantines ypatybes, į kurias svarbu atsižvelgti tiek
verčiant terminus, tiek kuriant naujus terminus ar mokantis taisyklingai juos vartoti.

CROSS-LINGUISTIC VARIATION OF THE DISCOURSE MARKER *HOWEVER* IN PARALLEL CORPORA AND TRANSLATION OF *HOWEVER* FROM ENGLISH INTO LITHUANIAN

Vilhelmina Vaičiūnienė, Viktorija Mažeikienė

Mykolas Romeris University, 20 Ateities St., Vilnius, Lithuania,
vvaiciun@mruni.eu, vmazeikiene@mruni.eu

ABSTRACT

Cross-linguistic corpus-based research on discourse markers (DMs) is a significant field in contemporary linguistics. Parallel language corpora provide valuable data of language in use and, as regards DMs, corpus-based data can shed light on DMs in use and serve as rich and empirically-grounded evidence for those translators who see translation as necessarily pragmatic.

*Research on the DMs of the Lithuanian language is scarce. This paper describes a cross-linguistic contrastive research on the DM *however* as it is found in the parallel English and Lithuanian language corpora developed by the Centre of Computational Linguistics at Vytautas Magnus University. Firstly, the problem of defining DMs is discussed in detail as, within the studies of DMs, any definition is strongly related to appropriate research methodology due to the diversity of existing approaches and perspectives. In our research, we adopt B. Fraser's (2001) theoretical approach to DMs as a type of pragmatic markers which mark a relation between two discourse segments: the hosting segment with the previous segment. The DM *however* is analysed following the translation spotting technique (Cartoni et al., 2013) and the translation method suggested by Aijmer et al. (2006).*

*Our research on the cross-linguistic variation of the DM *however* in the parallel corpora of the English and Lithuanian languages shows that (i) it is not always reliable to delimit oneself only to the core meaning of *however* in translating it as *tačiau* in Lithuanian: the semantic fields of the DMs in both languages overlap only to certain extent and (ii) translation of DMs should primarily be seen as pragmatic (not semantic).*

Keywords: *discourse markers, cross-linguistic variation, contrastive corpus-based research, parallel corpora, pragmatic vs semantic translation.*

INTRODUCTION

Cross-linguistic corpus-based research on discourse markers (DMs) is a significant field in contemporary linguistics. Parallel language corpora provide valuable data of language in use and, as regards DMs, corpus-based data can shed light on the nature, characteristics, functions, uses and behaviour of DMs. More specifically, corpus-driven data can serve as rich and empirically-grounded evidence for translators, especially those who see translation as basically pragmatic.

Research on the DMs of the Lithuanian language is scarce and the terminology used in the studies of the DMs of the Lithuanian language is varying and not yet well established. Some research has been done by Akelaitis (1992), Smetona and Usonienė (2012), Bielinškienė (2010), Masaitienė (2003), Šliogerienė, Valūnaitė Oleškevičienė, and Asijavičiūtė (2015) and others.

The aim of our research is to contribute to the scarce contrastive research of the DMs in the Lithuanian language by analysing the DM *however* and its translation into Lithuanian as it is found in the corpus. Thus the research object is the discourse marker *however* and its counterparts in Lithuanian. This paper describes a cross-linguistic contrastive research on the DM *however* as it is found in the parallel English and Lithuanian language corpus developed by the Centre of Computational Linguistics at Vytautas Magnus University and www.glosbe.com/ website. The DM *however* is analysed following the translation spotting technique (Cartoni et al., 2013) and the translation method suggested by Aijmer et al. (2006).

1. THEORETICAL BACKGROUND

In the research literature in English, we come across a spectrum of terms such as *discourse markers*, (*discourse*) *connectives*, *discourse particles*, *pragmatic particles* and *pragmatic markers*.

There is “little consensus on whether they [DMs] are a syntactic or a pragmatic category, on which types of expressions the category includes, on the relationship of discourse markers to other posited categories such as connectives, interjections, modal particles, speaker-oriented sentence adverbials, and on the term “discourse marker” as opposed to alternatives such as “discourse connective” or “pragmatic marker” or “pragmatic particle” (Lewis 2011, 419–20, as cited in Degand, 2015). But the most widespread and accepted terms are discourse marker and connective (Pons Borderia, 2006). The important aspect in the realm of the abundant terminology is the realisation that different labels overlap in some regards and, at the same time, focus on different aspects, different angles, of more or less the same, intricate multi-faceted phenomenon.

Theoretically, there are several approaches focusing on the analysis DMs. Blakemore (2006) overviews DMs from the following perspectives: (i) DMs as conventional implicatures; (ii) Argumentation Theory (AT) approach; (iii) Relevance Theory (RT) approach; (iv) coherence and discourse representation approach; and

(v) coherence in functional approaches. Blakemore (ibid.) concludes that the expressions that are referred to as DMs and that are covered in all of the above mentioned approaches have essential implications for many fundamental issues in the general studies of discourse relations. However, Blakemore also admits that there are two basic properties that are commonly associated with DMs: “their non-truth-conditionality and their role in discourse organisation” (p. 239).

What is more, as Blakemore (2006, 234) also posits, “It is now generally recognised that cohesion, as defined by H[alliday] and H[asan], is neither necessary nor sufficient for textual unity, and hence that cohesive devices are superficial symptoms of a deeper relation”. Therefore, Blakemore (ibid.) refers to the coherence relations (as defined by Knott and Sanders, 1998) as conceptual relations that the hearer of a text builds to make sense of the whole (Blakemore, 2006, 234). The concept of “relations” is key here as it implies that there are certain elements of a text that make it a text, whether spoken or written. However, at this point, the questions that immediately arise are the following: what are the elements? How do we define them? How do we classify them? What do they do to make us comprehend a text as a sense-making whole?

As regards most recent developments in the studies of DMs, some researchers have adopted the term *discourse relational devices (DRDs)* to denote “linguistic expressions available in all the world’s languages, including – but not restricted to discourse markers and connectives, such as *because, but, however, I mean* or *well*, that help a speaker structure and organise their discourse” (Degand, 2016). Within this approach, the term DRD serves as an overarching concept. Degand (ibid.) specifies that *connectives* are “lexical items encoding a coherence relation between two abstract objects such as events, states or propositions (Asher, 1993, PDTB Research Group, 2007)” and *a discourse marker* is a “linguistic expression whose primary function lies at the discourse level, i.e. relating their host utterance to the discourse situation (...) contributing to the discourse organization (textual coherence), to the speaker/hearer interaction (interpersonal meanings), and / or to speaker attitudes (epistemic meaning) (Degand 2014, 151)” (Degand, 2016).

In the Lithuanian discourse research, attempts are being made to establish terminology within the Lithuanian context more firmly and to define and specify this category of specific lexical expressions in the Lithuanian language. Bielinskienė (2010, 113), for instance, adopts the term “discourse connectives” (in Lithuanian, *diskurso jungtukai ir jungiamieji žodžiai // jungtys*) and notes that the pragmatic functions of discourse connectives are characteristic of three levels of language: discourse, sentence and phrase. Masaitienė (2003, 65-66) regards DMs as “a wide range of words and phrases” whose “(...) main function is to indicate an interactive relationship between the participants of conversation” (e.g., words like *well, right, oh, okay* and phrases *I mean, you see, you know*). Smetona and Usonienė (2012) note that in the Lithuanian language, we can and we should distinguish a semantic-functional class of adverbials (in a broad sense). These items are not to be identified with adverbs (as a traditional words class in grammar) or adverbials in a narrow sense (as a traditional syntactic

function). The authors refrain from questioning the status of the items in regard of word classes or functions in a sentence. Rather they point to the existence of this particular class of items that supercede the boundaries of what has been traditionally regarded as adverbs, adverbials or modifying particles (124).

For the purpose of our study of *however* and its Lithuanian counterparts, we have decided to adopt Fraser's (2006) approach.

Fraser (2006, 190) distinguishes four types of pragmatic markers: (1) basic pragmatic markers that signal the illocutionary force; (2) commentary pragmatic markers that signal a message as a comment on the basic message; (3) parallel pragmatic markers that signal a message separate from the basic message; and (4) discourse markers (e.g., *and*, *but*, *anyway*, *although*, *however*) that "signal a relation between the discourse segment which hosts them and the prior discourse segment".

Fraser (2006, 191) offers the following definition of a DM: "For a sequence of discourse segments S1 – S2, each of which encodes a complete message, a lexical expression LE functions as a discourse marker if, when it occurs in S2-initial position (S1 – LE + S2), LE signals that a semantic relationship holds between S2 and S1 which is one of: (a) elaboration; (b) contrast, (c) inference; or (d) temporality".

The boundary between semantics and pragmatics in the studies of discourse relations and their lexical expressions is rather problematic. Blakemore (2006, 222) states that "DMs lie on the pragmatics side of the semantics-pragmatics border". According to Bielinskienė (2010, 113), pragmatic functions come to the fore as implicit functions and they often bear alongside the characteristics of semantic functions. Lewis (2006, 44) believes that there is no reason to treat the expressions signalling discourse relations extraordinary because they have conventional meanings, these meanings are part of our knowledge, they have their semantic content and they can undergo some syntactic analysis.

2. RESEARCH DATA AND METHODS

For this paper, we have used the parallel corpus developed by Vytautas Magnus University (VMU) available at <http://tekstynas.vdu.lt/page.xhtml?id=parallelCorpus> and data from www.glosbe.com database. The main source of our data, the parallel corpus of VMU, has provided data for the comparative analysis of *however* and its translations into Lithuanian that we have analysed to see how *however* is translated into Lithuanian and what are the most common counterparts of *however* in all texts contained in the corpus and in legal documentation in particular. This corpus contains data from mixed sources (Regulations of the EU Commission and Council of Europe, official communications and directives, documents of the European Parliament as well as some fiction works). There are 517 cases of *however* in translation in the corpus and 100 instances of *however* used in official institutional discourse.

Contrastive research into DMs across different languages is a useful and informative way to gain insights into the commonalities and differences in the lexical

expressions that serve to signal discourse relations. However, it is always necessary to establish the grounds for comparability, a *tertium comparationis* (TC).

According to Aijmer et al. (2006, 102), “one of the difficulties in deciding whether a given form should be considered a pragmatic marker is that a single form often fulfils in certain of its uses a function on a propositional level and in other uses a function on the non-propositional level”.

Aijmer et al. (2006, 102) adopt the concepts of “the core meaning” (or “basic meaning”) and of the “polyfunctionality” of pragmatic markers as vantage points in contrastive research. The concept of basic meaning is very important as it serves as the underlying grounds allowing for comparison of pragmatic markers in contrastive studies, a *tertium comparationis* in contrastive research (Aijmer et al., 2006). According to Fraser (2006, 198), the meaning of *however* is that the message of S2 is contrary to expectations raised by the message of S1. In comparison, The Dictionary of Modern Lithuanian Language also indicates that *tačiau*, which is the most widespread equivalent in the Lithuanian translations, is used to connect contrasting words or sentences.

Cartoni et al. (2013, 66) suggest a way to study discourse connectives and their annotation by analysing the information that parallel language corpora provide and by using a technique that they call translation spotting: “This method is based on the collection of a large amount of translations of connectives in a target language in order to capture the different meanings of a given connective in the source language”.

3. RESEARCH FINDINGS

The research consisted of three stages: (i) comparing *however* and its Lithuanian counterparts following the definitional aspects set by Fraser (2006) to establish the grounds for their comparability; (ii) comparing the DMs by applying the translation spotting technique; and (iii) analysing the translations of *however* into Lithuanian that can be found in the parallel corpus of VMU.

Stage 1: Establishing common grounds for comparison: tertium comparationis

Through elaborating on Fraser’s (2006) definition given above we have established the following common grounds that allow treating *however* and *tačiau* as comparable (source: <https://glosbe.com/>):

S1 and S2 as single contiguous segments, where however and tačiau relate their host segments to the previous ones:

(1) The clinical relevance of these preclinical data is unknown, *however*, the potential cardiac effects of this product in humans cannot be ruled out [...]

Klinikinė šių ikiklinikinių duomenų reikšmė nežinoma, *tačiau* negalima atmesti šio preparato galimo poveikio žmogaus širdžiai [...]

S1 and S2 as encoding a complete message:

(2) I am convinced, *however*, that Slovakia has all it needs to meet these criteria on a long-term basis, provided that at least a standard fiscal policy is in place and further structural reforms are carried out.

Tačiau aš esu įsitikinęs, Slovakija turi viską, ko reikia, kad pajėgtų ilgą laiką vykdyti šiuos kriterijus, su sąlyga, kad bent jau bus vykdoma normali fiskalinė politika ir toliau įgyvendinamos struktūrinės reformos.

Though the definition shows LE as occurring before S2, the DMs may be placed in the S1-initial position:

(3) However, whereas the overall financial situation of some Community producers in the IP has in fact been favourable, the relevant analysis must be based on the financial performance of the Community industry with regard to the production and sales in the Community market of the like product.

Tačiau, nors bendra kai kurių Bendrijos gamintojų finansinė padėtis per TL iš tiesų buvo palanki, analizė turi būti paremta finansiniais Bendrijos pramonės veiklos rezultatais, susijusiais su panašaus produkto gamyba ir pardavimu Bendrijos rinkoje.

Fraser specifies that a DM signals *one of four basic semantic relationships* of which *however* is an ordinary contrastive marker (the primary marker being *but*). In the Lithuanian language, *tačiau* is regarded as an adversative conjunction in the traditional grammatic approach which, according to our data, serves as a contrastive marker on the discourse level.

Stage 2: Translation spotting

Secondly, we applied the technique of **translation spotting** done manually (Car-toni et al. 2013). Some examples of translation spotting for *however* are provided in the table below (source: the parallel corpus of VMU):

Table 1. Translation spotting: *however* – *tačiau*.

English sentence	Lithuanian sentence	Translation spotting
(1) Both types of region may, however, be confronted by pockets of deep - seated urban decline and poverty, by congestion, environmental pressure and ill - health, having to respond to the challenges of globalisation and the need to adapt to accelerating economic change.	Tačiau abiejų rūšių regionuose gali būti ilgą laiką nuosmukį patiriančių miesto ir skurstančių rajonų, perkrautų, neigiamą poveikį aplinkai darančių ir kenksmingų sveikatai židinių, kuriems tenka reaguoti į globalizacijos uždavinius ir būtinybę prisitaikyti prie spartėjančių ekonominių pokyčių.	<i>tačiau</i>
(2) The contract for the formation of a grouping may, however, give more than one vote to certain members, provided that no one member holds a majority of the votes.	Grupės steigimo sutartyje tam tikriems nariams gali būti suteiktas daugiau nei vienas balsas su sąlyga, kad nė vienas narys neturėtų balsų daugumos.	<i>omission</i>
(3) [...] representativeness Priority shall, however, be given to any area of activity or region in which there is a major risk of irregularities.	Vis dėlto pirmenybė teikiama tai veiklos sričiai ar regionui, kuriame yra didelė netolygumų rizika.	<i>vis dėlto</i>

English sentence	Lithuanian sentence	Translation spotting
(4) However, while the mix may vary according to context, concentration will be ensured at the level of programmes and projects by including only those elements that can contribute to the growth and jobs agenda.	Nors šis derinys ir gali keistis atsižvelgiant į kontekstą, santalka bus užtikrinama programų ir projektų lygmeniu, įtraukiant tik tuos elementus, kurie gali prisidėti prie ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo.	<i>nors</i>
(5) The initial plans were to start publishing of the information from the KGB files in Latvian official newspaper Latvijas Vestnesis on November 1 this year. However, as there is no enough time for promulgating the law and Indulis Zalitis, the head of the Center for Documenting Totalitarian Consequences (TSDC), has asked four months for preparation of the documents, the parliament legal committee supported the request and decided to postpone the release of the information to March 1, 2007.	Anksčiau įstatymo projekte buvo numatoma skelbti KGB agentų sąrašus nuo 2006 metų sausio 1 dienos, bet kadangi įstatymas dar nebuvo paskelbtas, be to, Totalitarizmo pasekmių dokumentavimo centro vadovas paprašė daugiau laiko pasiruošti sąrašų pavišimui, Seimo juridinė komisija pasiūlė juos skelbti nuo kitų metų kovo 1 dienos.	<i>bet</i>

This stage of our research was necessary to cross-check that *however* is rendered similarly to the way it is rendered in the source used in our initial stage of research. By analysing the concordances in this source we have not detected any significant differences in translations of *however*.

Stage 3: 'however' and its translation into Lithuanian

Thirdly, we have looked at all 517 cases of *however* in the parallel corpus in various genres and 100 cases of *however* in official institutional documentation in particular.

As regards all cases found in the parallel corpus, *tačiau* has been used 226 times, omission occurred in 77 cases, *vis dėlto* occurred 51 times, *bet* 41 times, and the less common translations by *kad ir* 17 times, *nors (ir)* 12 times, *o* 8 times, and *beje* 7 times. The group labelled as 'other' (78 cases) contains various translations that basically occur because *however* can function not only as a DM, but also as a non-discourse-marking lexical expression in certain phrases:

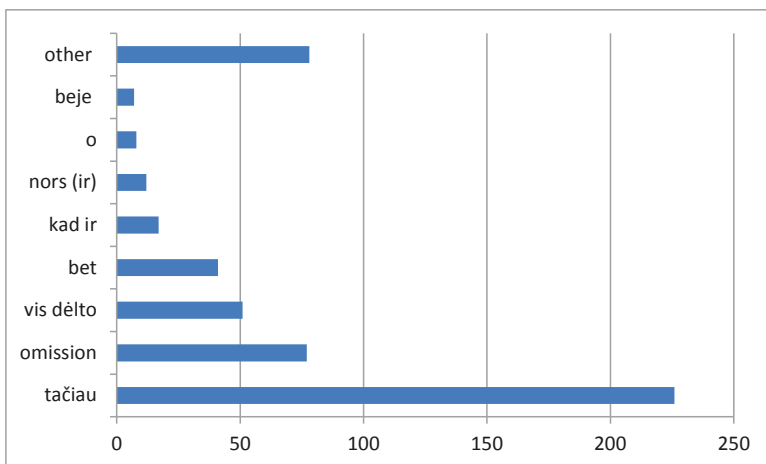

Figure 1. Translation of *tačiau*: all cases.

100 instances were found in institutional documents collected in Parallel Corpus (VMU). Comparison of EN and LT versions shows that the most common equivalent used in the Lithuanian documents is *tačiau* (64 occurrences). It is rather common to omit this connective in Lithuanian translations (16 occurrences). It is also notable that the translation of *however* in sentences with *whereas* is *vis dėlto* (4). In two cases *however* was translated as *bet*, *tai*, and *be to*. Other Lithuanian connectives in combination with particles such as (*bet*) *šiaip ar taip* are rather rare:

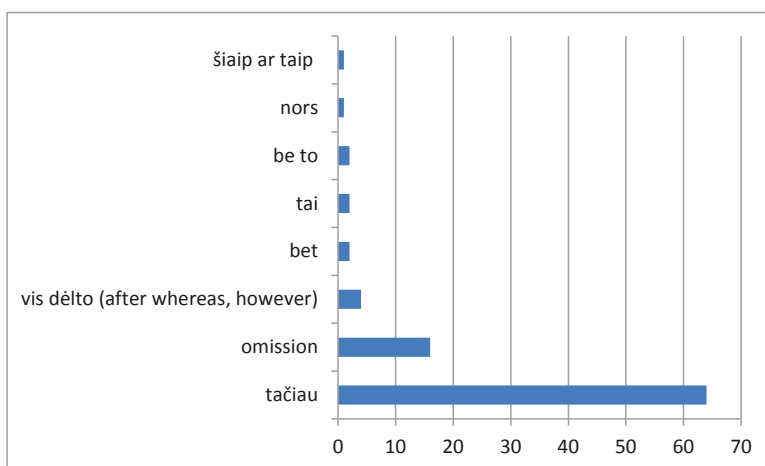

Figure 2. Translation of *tačiau*: institutional discourse.

The fact that *however* (in all 517 cases and in official institutional documentation, 100 cases) is mostly translated as *tačiau* and *vis dėlto* is not surprising. However, further research is needed into the other cases of translation. But it is clear now that this connective is multifunctional in Lithuanian as well as in English. The cases of omitting *however* in Lithuanian translations cannot be ignored either as omission implies that DMs do not contribute to truth-conditional meaning.

4. DISCUSSION

The findings of our research – pertaining to how *however* is translated into Lithuanian – indicate the multifunctionality of the DM. Multifunctionality of discourse structuring items is an important issue in research literature (Aijmer et al., 2006; Lewis, 2006) and it seems to impact translation strategies considerably. Our analysis seems to indicate that the pragmatic approach best explains the reasons for how *however* is translated into Lithuanian. The reason why we believe it holds true is the premise within the pragmatic approach that “the forms have a single core semantics and the different interpretations reflect pragmatic ambiguity that is resolved by the context” (Lewis, 2006, 49). Fraser (2006, 197) claims that each DM has “a core meaning of a general nature (for example, for *but*, the meaning is ‘simple contrast’), with various meaning nuances triggered as a function of (i) the core meaning of the specific DM, (ii) the interpretations of S2 and S1, and (iii) the context, linguistic or otherwise”. The variety of translations that we have grouped under the heading ‘other’ substantiates the view held by Aijmer et al. (2006, 102) that “a single form often fulfils in certain of its uses a function on the propositional level and in other uses a function on the non-propositional level”. The Lithuanian connectives *tačiau* and *vis dėlto* can be seen as sharing the core meaning of contrast. Our research also indicates that we have to distinguish a class of the lexical expressions in Lithuanian that function on the discourse level as discourse-marking devices signalling a relationship between messages. But it is pretty much too early to answer the question regarding if and which syntactic and semantic properties should be taken into consideration in discourse studies.

CONCLUSIONS

1. The research literature on discourse-marking expressions offers multiple approaches and viewpoints regarding the concept of a discourse marker (DM), its definitions, some common ground for defining the phenomenon, classification of the items, annotation of discourse signals in language corpora and many other issues. Concepts overlap on some issues and diverge on other issues. However, it seems that, regarding DMs, we cannot disentangle them completely from certain semantic and syntactic properties. DMs are best seen as pragmatic entities while connectives can be seen as items expressing logico-semantic relation between propositions, i.e. semantic entities.

2. The English DM *however* and its Lithuanian counterparts *tačiau, vis dėlto, bet* are perfectly comparable due to their core semantic content, i.e. contrast, in both languages. In addition, their similar syntactic positioning also serves as a *tertium comparationis* in contrastive research.

3. As regards the reasons why there is such a wide-ranging variation in translation of *however* in Lithuanian texts, they are primarily pragmatic. Therefore, translation has always to be seen as firstly pragmatic, not semantic. Our research on the cross-linguistic variation of the DM *however* in the parallel corpora of the English and Lithuanian languages shows that it is not always safe to delimit oneself only to the core meaning of *however* in translating it as *tačiau* in Lithuanian: though the semantic fields of the DMs in both languages largely overlap, the translation of DMs cannot be done well without taking into account pragmatic factors.

REFERENCES

1. Akelaitis, G. (1992). *Dabartinės lietuvių kalbos įterptiniai vienetai (semantika, struktūra, paskirtis) diskurse*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
2. Bielinskienė, A. (2010). *Sujungiamojo ryšio semantika, pragmatika ir vartosenos ypatumai*. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU.
3. Blakemore, D., (2006). Discourse markers. In L. R. Horn & G. Ward (Eds.), *Handbook of Pragmatics*. Blackwell Publishing.
4. Cartoni, B., Zuffery, S., Meyer, T. (2013). Annotating the meaning of discourse connectives by looking at their translation: The translation spotting technique. *Dialogue and Discourse* 4 (2): 65-86. Retrieved from <http://journals.linguisticsociety.org/ elanguage/dad/article/view/2823.html>
5. Degand, L. (2016). Discourse relational devices in TextLink: from (categorical) description to corpus annotation, and back again. [Presentation] *The 3rd International Conference on Linguistic & Psycholinguistic Approaches to Text Structuring (LPTS 2016)* 24-26 January 2016, Universitat de València (Spain)
6. Fraser, B. (2006). Towards a theory of discourse markers. In K. Fischer (Ed.), *Approaches to discourse particles*. Elsevier Ltd.
7. Halliday, M. A. K., Hasan R. (1976). *Cohesion in English*. London and New York: Longman.
8. Kniūkšta, L. (2003). *Lietuvių kalbos žinynas*. Kaunas: Šviesa.
9. Lewis, D. M. (2006). Discourse markers in English: a discourse-pragmatic view. In K. Fischer (Ed.), *Approaches to discourse particles*. Elsevier Ltd.
10. Lewis, D. M. (2011). A discourse-constructional approach to the emergence of discourse markers in English. *Linguistics* 49 (2): 415-43.
11. Masaitienė, D. (2003). Discourse markers in English and Lithuanian. *Kalbotyra*, 2003, 53(3), 64-70.
12. Pons Bordería, S. (2006). A functional approach to the study of discourse markers. In K. Fischer (Ed.), *Approaches to discourse particles*. Elsevier Ltd.
13. Smetona, A., Usonienė, A. (2012). Autoriaus pozicijos adverbialai ir adverbializacija lietuvių mokslo kalboje. *Kalbotyra*, 2012, 64 (3), 124-139.

14. Šliogerienė, J., Valūnaitė Oleškevičienė, G., Asijavičiūtė, V. (2015). Discourse relational devices of contrast in Lithuanian and English. *Santalka: Filologija, Edukologija / CoActivity: Philology, Educology*, 2015, 23(2), 92–100.
15. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Retrieved from <http://dz.lki.lt/>

SOURCES

1. www.glosbe.com
2. <http://tekstynas.vdu.lt/page.xhtml?id=parallelCorpus>

SANTRAUKA

TARPKALBINĖ ANGLŲ KALBOS DISKURSO ŽYMIKLIO *HOWEVER* VARIACIJA LYGIAGREČIUOSIUOSE TEKSTYNUOSE IR JO VERTIMAS IŠ ANGLŲ KALBOS Į LIETUVIŲ KALBĄ

Vilhelmina Vaičiūnienė, Viktorija Mažeikienė

Kontrastyviniais tekstynais paremti diskurso žymiklių tyrimai yra svarbi šiuolaikinės lingvistikos sritis. Lygiagretieji tekstynai teikia vertingų duomenų apie kalbos vartoseną, o, kalbant apie diskurso žymiklius, tekstynų teikiama duomenys parodo, kaip iš tiesų vartojami ir kaip verčiami diskurso žymikliai. Tad tekstynai teikia labai vertingos medžiagos apie praktinę kalbos vartoseną vertėjams ir vertimų tyrimams.

Lietuvių kalbos diskurso žymiklių tyrimų labai stinga. Šiame straipsnyje aprašomas kontrastyvinis anglų kalbos diskurso žymiklio *however* ir jo vertimo į lietuvių kalbą atitikmenų lygiagrečiuosiuose tekstynuose tyrimas. Tyrimui buvo pasitelktas Vytauto Didžiojo universiteto Kompiuterinės lingvistikos centro kuriamas lygiagretusis tekstynas ir internetinis www.glosbe.com tinklalapio tekstynas. Pirmiausia gilinamasi į diskurso žymiklio apibrėžimų įvairovę, kadangi, tiriant diskurso žymiklius, pasirinktas apibrėžimas lemia tyrimo metodologijos pasirinkimą. Mūsų tyrime remiamės B. Fraser (2001) teorinėmis priegomis. B. Fraser (2001) diskurso žymiklius priskiria pragmatinių kalbos žymiklių kategorijai: diskurso žymikliai žymi santykį tarp dviejų segmentų - tarp segmento, kuriame struktūriškai randamas žymiklis ir greta esančio kito segmento. Taip pat mūsų tyrime diskurso žymiklis *however* ir jo lietuviškieji atitikmenys yra analizuojami pasitelkiant diskurso žymiklių atitikmenų lygiagrečiuose tekstuose analizės metodą (angl. the translation spotting technique) (Cartoni et al., 2013) ir vertimo analizės diskurso tyrimuose metodą (Aijmer et al., 2006).

Šis tyrimas atskleidė, kad (i) ne visada galime angliškąjį diskurso žymiklį *however* versti į lietuvių kalbą lietuviškuoju *tačiau*: semantiniai abiejų žymiklių laukai anglų ir lietuvių kalbose sutampa tik iš dalies ir (ii) kalbant apie diskurso lygmenį, diskurso žymiklių vertimas turi būti pirmiausia paremtas pragmatikos priegomis (nepakanka atsižvelgti tiktai į šių kalbos vienetų semantiką).

ADVERSATIVE CONJUNCTIONS IN SPOKEN LITHUANIAN AND ENGLISH

Giedrė Valūnaitė Oleškevičienė, Vilma Asijavičiūtė

Mykolas Romeris University, 20 Ateities St., LT-08303, Vilnius, Lithuania,
gentrygiedre@gmail.com, vilma.asijavičiute@gmail.com

ABSTRACT

Conjunctions are one type of discourse relational devices and their translation may depend not only on their semantic meaning but also on the pragmatic functions they perform. Conjunctions carry semantic meaning which may overlap or intertwine with the pragmatic function or conjunctions may simply demonstrate their pragmatic behaviour. Various scholars group conjunctions and discourse relational devices in different ways, while the authors analyse adversative conjunctions (according to Halliday and Hasan's (1976) classification) in spoken Lithuanian and English. The paper researches how the most frequent English adversative conjunctions but and yet (Rudolph, 1996) are translated into Lithuanian and what might determine one or another translator's preference. Corpus-based comparative discourse analysis is carried out, using the English-Lithuanian part of the parallel corpus compiled by Vytautas Magnus University. In different languages different variations of conjunctions are used to ensure discourse relations and the differences become even more visible if the translations of the connectives (conjunctions) are compared (Degand, Zufferey, 2013). It was established by the research that translations of the conjunctions vary, they may be translated by the conjunctions provided by dictionaries, or, taking into consideration their pragmatic function, might be transferred into a different linguistic category like particles or adverbs or are simply omitted. However, such strategies as omission or paraphrasing are not an easy choice for a translator, as they may imply a slight change of the meaning. The most frequent translations coincide with the meanings provided by dictionaries.

Keywords: conjunctions, corpus-based method, semantic meaning, pragmatic functions, spoken discourse.

INTRODUCTION

Conjunctions are formal means of cohesion which may connect words, phrases or sentences into a unified discourse. The paper focuses on adversative conjunctions (according to Halliday and Hasan's classification (1976)) acting at the sentence level or above sentence level in spoken English and Lithuanian. In a way, conjunctions are one part of a broader linguistic category of discourse relational devices (DRDs) which are defined as joining one sentence with another sentence or one paragraph

to another paragraph or even one idea to another. Wrong use of discourse relational devices may result in hindered communication. Adversative relation means contrary to the expectation of what is being said in the communication process and the speaker-hearer situation. The aim of the research is to investigate by what conjunctions the most frequent English adversative conjunctions *but*, *however*, *yet* (Rudolph, 1996) are translated into Lithuanian and what might determine one or another translator's preference.

1. FUNCTIONS OF CONJUNCTIONS IN SPOKEN LANGUAGE AND RESEARCH METHODOLOGY

Various aspects of conjunctions and other discourse relational devices (DRDs) have been studied through different approaches and theories, under different labels (such as *connectives*, *linking words*, *pragmatic markers*, *pragmatic expressions*, *pragmatic particles*, *cohesion ties*) and by a variety of scholars or linguistic schools. Along with a great number of labels for DRDs, there is a range of definitions and under each of them a different group of discourse markers comes. For the present, there is no complete consensus on all their functions, properties and classification. The most common way to classify DRDs is according to the functions they perform in the text, however, every scholar groups these words into certain categories according to the research goal they decide to pursue. For example, Halliday and Hasan (1976, 238) classify conjunctions into four types: additive, adversative, causal, and temporal.

Spoken discourse is less organized, more open to the recipient's intervention; consequently, it differs from written discourse in sentence structure and vocabulary used. One of the most important features of spoken language is that the listener is not removed from the speaker in time and space. As a result, s/he sees the context which makes it easier to interpret the utterances even if they consist of single words separated by pauses. Another characteristic peculiar to spoken language is that the speakers may be close with each other which results in having common knowledge and common experience. The closer the interlocutors are the less is needed to be said. That is why the speaker assumes what the listener already knows and chooses what to say and what to omit as the listener will understand the subject without any additional explanation. The main function of DRDs in spoken language is to show the listener how to interpret what the speaker is saying, to guide the collocutor towards the intended interpretation of an utterance. Many scholars agree that the essential function of DRDs is to express the relation of an utterance to the preceding utterance or to the context. DRDs delicately tell about the inner state of the interactors, contribute to the description of emotional nuances associated with a particular situation. Due to this reason DRDs, including conjunctions, cannot be translated merely according to their lexical meaning, i.e. their translation should be based on pragmatic rather than semantic analysis.

The material that serves as the basis for the present study was drawn from the Corpus of the Contemporary Lithuanian Language compiled by Vytautas Magnus University, specifically the English-Lithuanian part of the parallel corpus. The research was carried out working with the full concordance of the researched words focusing on the cases when they act as discourse connectives. Although an approach relying on parallel corpora cannot cover specific features of the researched languages it may give a starting point for comparison of conjunctions and making certain generalizations (Degand, Zufferey, 2013). The statistics on the frequency of English conjunctions was counted based on the data from *The British National Corpus* (BNC) by Brigham Young University which is also not discourse-annotated.

The most frequent English adversative conjunctions *but*, *however* and *yet* and their tentative Lithuanian counterparts are studied within the framework of corpus linguistics and conversational analysis which is a part of discourse analysis. A corpus-based approach contributes to making generalizations of the usage of English conjunctions and their Lithuanian counterparts, whereas discourse analysis provides a theoretical framework to analyse the conjunctions in spoken language and distinguish their peculiarities typical of this social context. Conversational analysis approach places special emphasis on a detailed examination of individual examples of spoken language with the aim to make generalizations on how the language is organized and to explain its recurring patterns.

2. WAYS OF TRANSLATING ADVERSATIVE CONJUNCTIONS

As Rudolph (1996) states, the three most frequently used English adversative conjunctions *but*, *however* and *yet* were chosen for the analysis. Her claims coincide with the data extracted from British National Corpus: the frequency of *but* is 4,580 times per one million words, *however* – 613 and *yet* – 348. As far as Lithuanian adversative conjunctions are concerned, Bielinskienė (2010, 64) mentions the following adversative conjunctions as the most frequently used in Lithuanian: *o* (4,500), *bet* (3,700), *tačiau* (1,400) basing her considerations on the data extracted from the Corpus of the Contemporary Lithuanian Language. As the frequency results in Table 1 indicate, Lithuanians tend to use conjunctions more often.

Table 1. The most frequent adversative conjunctions in English and Lithuanian.

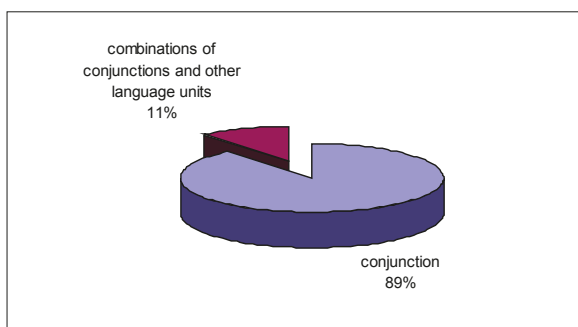
English conjunctions	Times per one million words	Lithuanian conjunctions (their tentative counterparts in English)	Times per one million words
But	4,580	O (no single counterpart)	4,500
However	613	Bet (but)	3,700
Yet	348	Tačiau (however)	1,400

The English–Lithuanian parallel corpus does not provide any examples of *however* used in spoken language, thus it is possible to conclude that the longer word

however is changed into shorter words in spoken discourse in English. Therefore, the present analysis of adversative conjunctions is limited to the considerations only about *but* and *yet*.

2.1 Variations in translation of *but*

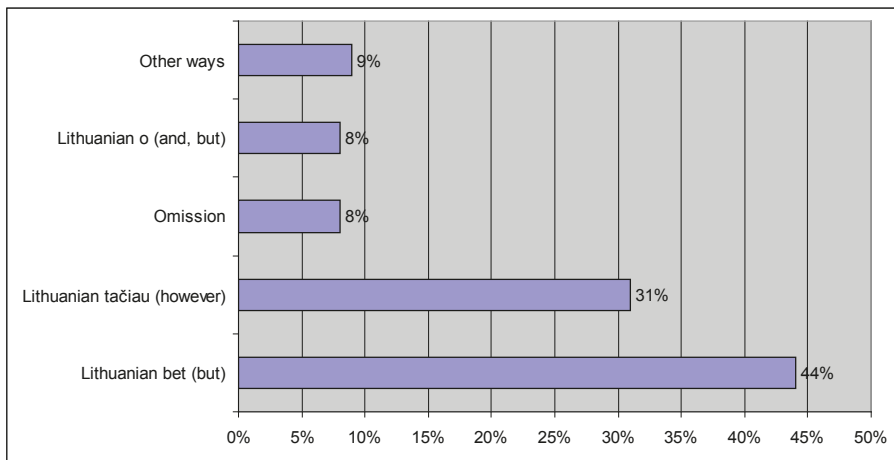
200 concordances of *but* functioning as a conjunction in spoken language were randomly chosen from English-Lithuanian parallel corpus which provides the total of 4,764 *but* cases. The conjunction *but* is one of those Lithuanian conjunctions with which other language units such as particles and adverbs might be combined, for example *ne tik...bet ir* (*not only...but also*). Bielinskiene (2010, 64) has counted that in a morphologically-annotated corpus this conjunction enters into certain constructions with other parts of language in 11% of the cases.

Figure 1. Functional use of the word *but* in morphologically-annotated corpus (Bielinskiene, 2010, 64).

The conjunction *but*, as Figure 2 below indicates, is most frequently translated to the Lithuanian language by *bet* (44%) and *tačiau* (31%), while both conjunction *o* and omission account for 8%. While translating *but* two main variants *bet* and *tačiau* dominate depending on the type of talk, for instance *bet* is more common in less formal talk (21 times) while *tačiau* was used just 4 times. The parliament members' talk has a higher frequency of *tačiau* because this longer word helps them to sound more credible and convincing. In informal settings the speakers prefer shorter means of expressing their thoughts, moreover, 10 of the examples of *bet* in less formal conversations had a particle *gi* affixed to *bet* (*betgi*) in contrast to the other conversations in which it was rare. This particle is used in spoken language to reinforce the utterance, to make it more impressive, as exemplified in (1):

- (1) **But** why did you come?
Bet ko **gi** jūs atėjote?

Figure 2: Translation variants of English adversative conjunction *but*.

The relatively high frequency of a longer conjunction *tačiau* (31%) in spoken language might also be influenced by the rule that in Lithuanian, especially in writing, it is not allowed to put *bet* in the initial position of a sentence. Nevertheless, there is no such commission which could regulate spoken language. Moreover, the choice of a conjunction not only depends on who is talking but also on every individual translator's preference and professional knowledge. Some translators seem to be fond of only one word *tačiau* while the others use more diverse variants.

One of the translation options was to omit the unnecessary conjunction as exemplified in (2). Though the semantic meaning of contrast is lost, a shorter Lithuanian sentence sounds more imperative and convincing. Another alternative is to translate *but* into Lithuanian by conjunction *o* (8% of the cases) as illustrated in (3) since established expressions sound more usual in certain situations. The word *o* is more natural in Lithuanian in questions, especially at the beginning of a special question.

(2) *You can do this once **but** don't do it again or else.*

Daugiau šito nekartok. [= Don't repeat this anymore.]

(3) *I give him space, **but** what do I get?*

*Aš suteikiu jam laisvę, **o** ką už tai gaunu?*

In some cases in which conjunction *but* is omitted its pragmatic function to deny is compensated by adding other words, for instance, in (4) the meaning of two omitted words *but* and *never* is compensated by *jokiu būdu* (a pronoun and a noun) which literally means *by no way*.

(4) ***But** you'll **never** get through the crowd!*

***Jokiu būdu** neprasibrausi pro tą minią! [= By no way you will get through the crowd!]*

The most creativity is required from a translator when the semantic functions of contrast do not coincide with the pragmatic ones of contradicting or denying the

interlocutor's ideas or simply starting a new segment of discourse (Bielinskiene, 2010, 121). In such cases the conjunction is changed into some other expression which is more natural in Lithuanian. As a translation variant the conjunction *tik* (*just/only*) was encountered 7 times. In (5) Lithuanian conjunction *tik* gives a stronger shade of warning than it would be with direct translation *but*:

(5) No, **but** I thought you would never come.

Ne, **tik** man pasirodė, kad niekad negrišite.

In the following example (6) adversative conjunction *but* is changed into sequencing discourse marker *toliau* (*further*) as the translator wanted to emphasise the pragmatic function of indicating distance or time than the direct semantic meaning.

(6) **But** he knew the rest of the catalogue.

Toliau jis žinojo. [= Further he knew]

To sum up, the economy principle prevails in spoken language because the speakers know each other, know the situation, so they choose the shortest way of expressing their ideas which might be adequately deciphered by the interlocutor. Therefore, the translators need to analyse each utterance very carefully in order to perceive if it is enough to translate the semantic meaning of contrast of conjunction *but*.

2.2 Variations in translation of *yet*

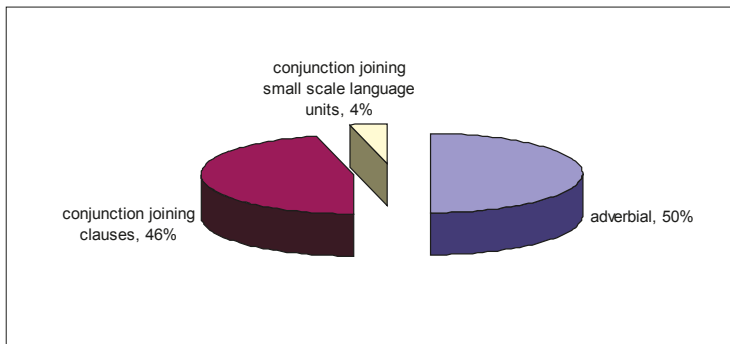
The whole concordance of *yet* was searched for cases when *yet* functions as a connective, in other words, a conjunction which joins two clauses, two abstract objects. *Yet* may function both as a conjunction and as an adverbial which takes just one abstract object, the latter being illustrated in (7). Also, by functioning as a coordinating conjunction, as exemplified in (8) *yet* may be used to relate two clauses, which represent two abstract objects, or it can join small scale units of language such as words or phrases as in (9) (Stern, 2003). According to Asher's (1993) definition of connectives, the case of coordinating conjunction joining two small scale language units such as words or phrases is not considered the case of connectives.

(7) I don't **yet** know if it's possible, but it's an option I want to explore. (*yet* functions as an adverbial)

(8) Suppose it's one of your favourite subjects, **yet** you never studied it in school. (*yet* functions as a coordinating conjunction joining two clauses)

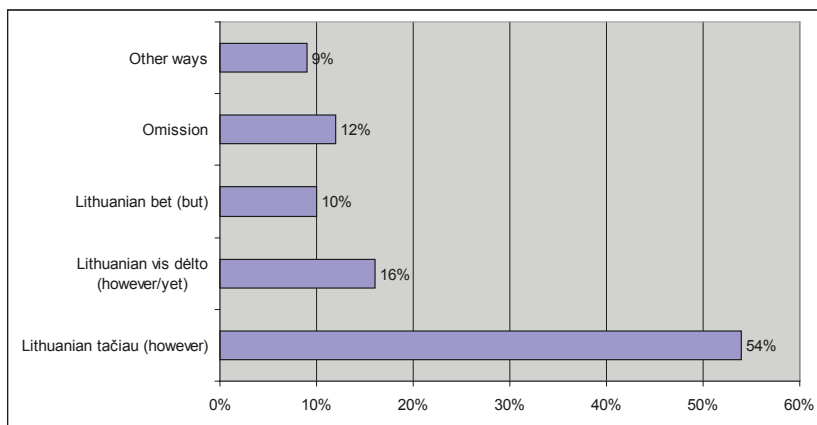
(9) Ancient, and **yet** still perfectly passable. (*yet* joins small scale language units)

While analyzing the data obtained from the parallel corpus it was established that the use of *yet* as an adverbial (50%) is slightly more frequent than a conjunction (46%) (see Figure 3). The research results revealed that the use of the conjunction *yet* for joining words or phrases is rare (4%). However, the focus of the current research was only the cases, when *yet* was used for joining clauses, in other words, two abstract objects (ideas), so only the identified cases of *yet* acting as a conjunction at the sentence level and above the sentence level were analyzed.

Figure 3. Functional use of word *yet* in the researched concordance.

It should be noted that English *yet* does not have an exact Lithuanian equivalent. English - Lithuanian dictionary Anglonas (Piesarskas, 2005) provides three possible ways of translating conjunction *yet* which are Lithuanian *tačiau* (*however*), *bet* (*but*), *vis dėlto* (*however/yet*). However, after analyzing the data obtained from the parallel corpus, it is identified that in 9% of the examples, a translator's choices vary and are not limited only to the options provided in the dictionary (see Figure 4).

Figure 4. Translation variants of English adversative conjunction *yet*.

Yet also may be paraphrased, in other words, translated by other conjunctions, adverbials, interjections or multiword units which are combinations of conjunctions and various particles. For example, while studying the data, cases of *yet* translated by an adversative conjunction *o* (*but/and/whereas*) or a concessive *nors* (*although, though*) or by adverbials *iš tiesų* (*really*), *vis tik* (*yet*) or an interjection *deja* (*unfortunately/sadly*) or a combination of conjunction and interjection *bet deja* (*but unfortunately*)

(see Table 2) were found. Finally, omission when the conjunction is not translated at all is observed in 12% of the examples.

Table 2. Other ways of translating conjunction yet into Lithuanian.

Other ways (paraphrasing)	Percentage
Adversative conj. <i>o</i> (<i>but/and/whereas</i>)	2.9 %
Concessive conj. <i>nors</i> (<i>although, though</i>)	2 %
Adverbial <i>iš tiesų</i> (<i>really</i>)	1.1 %
Adverbial <i>vis tik</i> (<i>yet</i>)	1.2 %
Interjection <i>deja</i> (<i>unfortunately/sadly</i>)	1 %
Combination <i>bet deja</i> (<i>but unfortunately</i>)	0.8 %

It is visible that the main translator option is *tačiau* (*however*) (54%) which in Lithuanian is not as formal as in English and could be perfectly used in spoken discourse. The far less choice of Lithuanian *vis dėlto* (*however/yet*) (16%) could be explained by the economy principle in language analyzed by Chomsky (1995). The concept of economy or the principle of least effort applied as biological principle means a tendency shared by all living organisms, which implies a tendency towards the minimum amount of effort that is necessary to achieve the maximum result, so that nothing is wasted. Economy appears as the strategy to choose precise linguistic-grammatical forms. So translators tend to naturally choose one word conjunction instead of the two-word one. The less choice of Lithuanian *bet* (*but*) (10%) could be explained by the fact that the English conjunction *but* has its Lithuanian counterpart *bet* and translators opt for other choices to avoid repetition which might arise in case both conjunctions *but* and *yet* were translated by the same Lithuanian *bet*.

The strategy of omission is worth to be analyzed in more detail. In some cases there was no translation of the English conjunction in the Lithuanian text, the conjunction was omitted or the meaning was conveyed through a paraphrase. The first interesting case is example (10) because it contains English combination of conjunctions *and yet*, which functions in the same way as *yet*. In the target text it is rendered by *ir* (*and*) which in Lithuanian performs a more reinforcing function rendered through the continuation of the thought or adding a new turn of thought to what has already been said. Thus, in translation the change of pragmatic functions identified according to the theory of relevance could be observed.

(10) *You can be absolutely the perfect person for this job, **and yet** lose the hiring.*
*Galite būti absoliučiai tinkamas šiam darbui asmuo, **ir** susimauti per pokalbį.*

It seems that the translator decides to translate *and* (*ir*) at the same time changing the pragmatic function of the conjunction joining two objects, which in a sense changes the full meaning of the original. It happens because the translator chooses the first component of the combination *and* (*ir*), the situation would be different if the translator chose the second component *yet* (*tačiau*), then the pragmatic function of negation would be preserved. However, translation is such a complex task that we

cannot expect the translator to be aware of the subtleties of pragmatic functions. Nevertheless, there are really successful cases of omission as in (11) because the translator manages to render the exact meaning while using laconic predicative structures:

(11) *They are present, yet they are not present.*

Būdami čia nebūna. [While being here, they aren't here].

Another example of a successful omission is illustrated in (12), in which two English conjunctions *and yet* and *as if* (*tartum*) are used successively in the source language and the meaning is successfully rendered choosing the right conjunction to translate in the target language. The conjunction *as if* is translated into its Lithuanian counterpart *tarytum* and both objects preserve their semantics and pragmatics.

(12) *This must be hell... and yet, as if by magic, the word makes perfect sense.*

Tai turi būti pragaras. Tarytum magijos dėka žodis atitinka akimirkos dvasią.

In a similar example (13), however, two conjunctions *And though* (*nors*) and *yet* are used not successively in the source language.

(13) *And though I am a defective being, yet I never tired of Helen.*

Nors esu labai netobula būtybė, man niekad nebūtų nusibodusi Helena.

The English conjunction *and though* is translated into its Lithuanian counterpart *nors* and the following conjunction *yet* is omitted without obscuring the meaning.

Another case (14) concerns rendering the meaning through a paraphrase, the success of which totally depends on the translator's choice. And also it should be noted that paraphrasing naturally may slightly modify the meaning. An example of such translation might be paraphrasing English *yet* into a Lithuanian multiword unit – a combination of adverbials *ties kiek*. Multiword units or combinations of conjunctions, adverbials and particles are often used as connectives in the Lithuanian language.

(14) *We were able to stay on the road for four weeks, yet stayed within our budget.*

Kelyje sugebėjome praleisti keturias savaites, tiek kiek leido mūsų biudžetas. [= as much as our budget allowed]

However, the slight change of meaning could be observed as the original stresses the thought that we managed to stay within the budget, while the target text already conveys the meaning that we have spent as much as the budget allowed.

Here we can observe the change of syntactic structure: in the target language it is split into two separate sentences and the conjunction *o* (*but/and/whereas*) paired with the negative predicative adjective *nesunku* (*not difficult*) renders even a higher emotional charge than in the original.

The research reveals that conjunction *yet* is frequently translated into its Lithuanian counterparts *tačiau* (*however*), *vis dėlto* (*however/yes*) and *bet* (*but*) and is the safest translator's choice concerning rendering meaning and pragmatics. However, such strategies as omission or paraphrasing are not always an easy choice for a translator, especially concerning rendering pragmatic relations of the objects.

CONCLUSIONS

The research identifies that there are three main strategies employed by translators to render the analyzed conjunctions: 1) translation of the conjunctions into their Lithuanian counterparts provided by a dictionary, 2) paraphrasing it into other words, i.e., other conjunctions, adverbials, interjections or multiword units which are combinations of conjunctions and various particles and 3) omission.

As it is evident from the results, the bilingual dictionary provides the same meanings as the conjunctions under discussion manifested in the research. Nevertheless, in almost 20% of the cases translators did not rely on the semantic meanings but chose either to omit or to paraphrase the conjunction in order to better reflect its pragmatic function. However, the analysis of the cases of paraphrasing and omission reveals that in some cases the use of such techniques modifies the meaning and pragmatic relations in the target text.

REFERENCES

1. Asher, N. (1993). *Reference to abstract objects in discourse*. Dordrecht: Kluwer.
2. Bielinskienė, A. (2010). *Sujungiamojo ryšio semantika, pragmatika ir vartosenos ypatumai*. Daktaro disertacija. Kaunas: VDU.
3. Chomsky, N. (1995). *The minimalist program*. Cambridge (Mass): The MIT Press.
4. Degand, L., Zufferey, S. (2013). Annotating the meaning of discourse connectives in multilingual corpora. *Corpus linguistics and linguistic theory*, pp.1-24.
5. Halliday, M.A.K., Hasan, R. 1992. *Cohesion in English*. Longman: Longman group Limited.
6. Piesarskas, B. (2005). *Anglonas. English-Lithuanian, Lithuanian-English Dictionary*. Vilnius: Alma Littera.
7. Rudolph, E. (1996). *Contrast: adversative and concessive expressions on sentence and text level*. New York: de Gruyter.
8. Stern, Y. (2003). The concept of cognitive reserve: a catalyst for research. *Journal of Clinical and Experimental Neuropsychology*, 589-593.

SOURCES

1. *The online corpus of the contemporary Lithuanian language*. Retrieved from <http://tekstynas.vdu.lt> (accessed 18 August, 2015)
2. *The parallel English-Lithuanian corpus*. Retrieved from <http://tekstynas.vdu.lt/page.xhtml?id=parallelCorpus> (accessed 18 August, 2015)
3. *The corpus of Lithuanian spoken language*. Retrieved from <http://donelaitis.vdu.lt/sakytines-kalbos-tekstynas/> (accessed 18 August, 2015)
4. *British national corpus*. Retrieved from <http://www.natcorp.ox.ac.uk> (accessed 18 August, 2015)
5. *Online McMillan dictionary*. Retrieved from <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/american/concordance> (accessed 18 August, 2015)

6. *Lithuanian language dictionary*. Retrieved from <http://lkzd.lki.lt/Zodynas/Visas.asp> (accessed 18 August, 2015)

SANTRAUKA

PRIEŠPRIEŠINIAI JUNGTKUKAI ŠNEKAMOJOJE LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOSE

Giedrė Valūnaitė-Oleškevičienė, Vilma Asijavičiūtė

Jungtukai yra viena iš diskurso jungimo priemonių, ir jų vertimas priklauso ne tik nuo semantinės reikšmės, bet ir nuo pragmatinių funkcijų. Jungtukų semantinė reikšmė kartais persipina su jų pragmatine funkcija, arba jungtukai tiesiog gali demonstruoti savo pragmatines šnekamosios kalbos savybes. Įvairūs kalbos tyrinėtojai skirtingai grupuoja tiek diskurso jungimo priemones, tiek pačius jungtukus. Šiame straipsnyje pasirinktoje analizei Halliday ir Hasan (1976) klasifikacijoje išskiriami priešpriešiniai jungtukai. Straipsnyje nagrinėjami vertimo variantai dažniausiai pasitaikantiems anglų kalbos jungtukams *but* ir *yet* (Rudolph, 1996) šnekamojoje kalboje ir tai, kas lemia vienokį ar kitokį vertėjų pasirinkimą. Lyginamoji diskurso analizė buvo atlikta remiantis VDU sudarytu Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno paraleline anglų–lietuvių kalbų dalimi. Skirtingose kalbose skirtingi jungtukai yra naudojami diskurso santykių užtikrinimui, o skirtumai aiškiau pastebimi lyginant jungiamųjų žodžių (jungtukų) vertimus (Degan, Zuffrey, 2013). Tyrimu nustatyta, kad jungtukų vertimai įvairuoja – jie gali būti verčiami žodynuose pateikiamais jungtukais arba, atsižvelgiant į jų pragmatinę reikšmę, gali būti pakeičiami į kitas gramatines kategorijas, tokias kaip dalelytės ar prieveiksmiai, arba tiesiog praleidžiami. Tačiau praleidimo ar perfrazavimo strategijos ne visada lengvai pasiduoda vertėjams, ir kartais šių strategijų naudojimas sąlygoja tam tikrus reikšmės pokyčius vertime. Dažniausiai pasitaikantys vertimų variantai sutampa su žodynuose pateikiamomis reikšmėmis.

ФОРМЫ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ И ОПРЕДЕЛЕННОСТЬ УНИКАЛЬНОГО ОБЪЕКТА В ЦЕРКОВНОСЛАВЯНСКОМ ТЕКСТЕ XII–XIII ВВ.

Власова Светлана

Lietuvos edukologijos universitetas, Studentų g. 39, LT-08106, Vilnius, Lietuva,
svetlana.vlasova@leu.lt

ABSTRACT

The relationship between the use of the adjective in long or short form and a definiteness of a unique object in the texts of Uspensky codex of the 12-13th centuries is examined in the article. Uniqueness may be expressed by the lexical meaning of the word itself (e.g. proper names, unique names, personal pronouns), and it may occur in a noun-adjective combination. In the Uspensky codex of the 12-13th centuries, definiteness is constantly expressed using pronominal forms in the cases where it was already expressed by other means (personal pronouns, proper names or lexical word meanings). Pronominal forms of adjectives are also almost constantly used (with several exceptions) in the cases where analogous Lithuanian expressions are instances of slight definiteness, and where in Lithuanian simple forms of adjectives are mostly used.

Keywords: *definiteness, short and long forms of adjectives, the Church Slavonic language, Uspensky codex of the 12-13th, the Lithuanian language.*

ВВОДНАЯ ЧАСТЬ

Актуальность статьи связана с тем, что «исследование роли именных и членных форм прилагательных в функционально-коммуникативном плане позволяет найти контексты, в которых членная или именная форма употреблялись в соответствии с их происхождением» (Историческая, 2006, 88–89), однако как эти контексты, так и сами первичные значения форм прилагательных в ранних письменных памятниках древнерусского книжного языка, где их и можно обнаружить, по-прежнему исследованы недостаточно. А также существуют различные мнения и по поводу самого первичного значения форм прилагательных (см. Уржумова, 2013).

Мы исходим из того, что первоначально оппозиция членных / именных форм прилагательного была связана с выражением категории определенности / неопределенности (далее – О / НО) предмета, но со временем функции форм прилагательных изменились. Нас интересует, насколько сохраняется в текстах

древнерусского книжного языка раннего периода былое распределение членных / именных форм прилагательных, обусловленное выражением О / НО, поэтому целью данной статьи является анализ примеров, в которых предположительно проявляется одно из значений определенности, а именно определенности уникального объекта, обозначенное членной формой прилагательного. Перед древнерусским книжником стояла проблема выбора той или иной формы, нам интересен сам механизм выбора.

Материалом статьи послужили прилагательные, собранные из Успенского сборника XII–XIII вв. (далее – Усп. сб.²⁰). В данном памятнике древнерусского книжного языка, во-первых, еще можно наблюдать следы прежнего распределения форм прилагательных в зависимости от выражения ими категории О / НО существительного, к которому они относятся; во-вторых, в нем имеется большое количество прилагательных разных разрядов (в сравнении, например, с деловыми текстами или берестяными грамотами).

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

По нашим наблюдениям, членные формы прилагательных (речь в данном случае идет о качественных и относительных, но не о притяжательных прилагательных) в текстах Успенского сборника XII–XIII вв. еще могут выражать следующие разновидности значения определенности: а) анафорическую определенность (в случае тождественности антецедента и анафора или их кореферентности); б) ситуативную определенность (основанную на общих знаниях участников коммуникации о физических объектах и социальных и культурных явлениях окружающего мира); в) определенность уникального объекта (в случае единичных предметов, имен собственных, личных местоимений), г) поссесивную определенность (основанную на том, что объект может мыслиться как определенный, если он является составной частью или принадлежностью известного предмета (лица)); д) определенность сорта, вида, целого рода предметов (значение генерализации) (Власова, 2006, 35–57).

Как показывают рассмотренные нами примеры, О / НО еще передается древнерусским книжником (у которого, несомненно, должно было существовать какое-то представление о значении и употреблении форм прилагательного, но не обязательно совпадающее с живой нормой того времени) членной формой прилагательного.

Итак, одним из значений определенности мы считаем **определенность уникального объекта**.

Определенным, вслед за И. И. Ревзиным, существительное будем считать тогда, когда соответствующий слову объект реципиентом однозначно иден-

---

²⁰ При анализе использовано издание: Успенский сборник XII–XIII вв., Котков С. И. (ред.). Москва, 1971. При цитировании примеров указывается лист, столбец и строка, в которой находится прилагательное.

тифицируется как таковой (Ревзин, 1977, 222). Или, по У. Л. Чейфу, определенность следует понимать как сообщение говорящего (в исследуемых нами письменных текстах – пишущего) о своем предположении, что слушающий (читающий) в состоянии найти в своей памяти уникальный концепт, соответствующий определенной именной группе (Чейф, 1982).

Уникальный предмет естественно однозначно идентифицируется реципиентом, так как денотатом уникальных имен существительных является единичный предмет, единственный в своем роде. Поэтому они всегда имеют определенную референцию и употребляются с членным прилагательным. В церковнославянских текстах это такие имена, как “Бог”, “ад”, “дьявол”, “рай”, “Дух” (как одно из лиц Троицы), ”Богородица”, “Евангелие”. Эти понятия являются уникальными уже потому, что не существует одноименных с ними предметов. Их единичность заключена в самом лексическом значении имени, и поэтому адъективы-определения к ним для формирования значения определенности не нужны, но если они сопровождают единичное имя, то выступают, как правило, в членной форме, как в примерах:

МОЛЪШЕ СѦ ВЪ ТАИНѢ СРЪЦА СВОЕГО КЪ МЛСРДОУОУМОУ БѢУ 34в29-30;
КРЪСТИАНЪ СЫ · ЖИВОМОУ ЖЕ БѢУ ЖИВОУ 74в21; **ВЪЗГРАДИ ЦРЬКЪВЪ НА МѢСТѢ**
ТОМЪ ВЪ ИМА СЪИНА И ПРЕСЛАВНЫА БѢА 37б10; **ТАКО ИЗВЕДЕТЬ ГЪ МЕЧЬ СЪИИ ·**
НА ЗМИА ЖЕСТОКАГО ВЕЛИКААГО ДИАВОЛА 210в20.

То есть выражение определенности здесь при помощи членного прилагательного можно считать в какой-то мере излишним, формальным показателем, дублирующим семантическую определенность. В этих случаях лексически выраженная определенность не требовала дополнительного грамматического оформления в виде членной формы, но и не запрещала его.

Однако в текстах Усп.сб. наряду со значительным количеством сочетаний *членная форма + название уникального объекта* встречается незначительное количество сочетаний с именной формой, всего около 20 словоупотреблений (далее – сл.), как в примерах:

И АБИЕ ОУСЪПЕ ПРДАВЪ ДШЮ СВОЮ ВЪ РОУЦѢ БѢ ЖИВА 12в25; **ПОЗНАТИ ТА**
ЕДИНОГО БЛАГА И ЧЛВКОЛЮБЪЦА БѢ 295б12-13; **ВЪСЕ НѢСНОЕ ЦРѢТВО НЕВѢСТЪНИКА**
БЕСЪМЪРТНА ИМОУЩИ 137б30; **БѢ ИСТИНЪНЪ ВЪ ИМА ГѢ БѢ ИСТИННА ... ЦРЬ**
ИСТИНЪНЪ ОТЪ ИСТИННА ЦРЪА 237в13-14,16-17; **ДХЪ ИСТИНЪНЪ ИЖЕ ШП ОЦА**
ИСУХОДИТЬ 102г3.

Обращает на себя внимание тот факт, что в подобных сочетаниях задействовано ограниченное количество прилагательных (в основном это **БЛАГЪ**, **ИСТИНЪНЪ**, **ЖИВЪ**) и существительных (в основном **ДХЪ**, **БѢ**, **ЦРЬ**). К примеру, в сочетании с существительным **БѢ** прилагательное **ЖИВЪ** в функции определения 5 раз употреблено в именной форме и 12 раз в членной. В сочетании с существительными **ДХЪ**, **БѢ**, **ЦРЬ** прилагательное **ИСТИНЪНЪ** – 8 раз в именной форме и 5 раз в членной, но в сочетании с другими существительными ситуация меняется, и фиксируется только членная форма: **ХЪОУ ИСТИННОУОУМОУ**

237г32 (с именем собственным), къ свѣтоу истинноуоумоу 272г10; на поуть истинный прити 167г8 (членная форма при выражении метонимического значения, возникающего в сочетании с прилагательным).

Видимо, объяснить подобные факты можно влиянием церковнославянской книжной традиции (возможно, сохраняющей более раннее состояние), то есть их можно отнести к числу традиционных речевых формул, на основе которых и строился текст в то время (см. Колесов, 2005, 24, 307, 334, 609). Данное объяснение, тем не менее, не снимает вопрос, а почему же в этих формулах должна быть именная форма, ведь в сочетаниях несомненно имеется определенная именная группа (ИГ)? Это явление можно считать нейтрализацией (наиболее ярко это проявилось у притяжательных прилагательных, при всей их лексической определенности имевших изначально только именные формы).

Тем не менее, членная форма в подобной позиции абсолютно преобладает, так, єдинородна сѣа – 1сл. в именной форме, єдинорождении сѣъ – 4 сл. только в членной форме и иночадии сѣъ – 11сл. только в членной форме при обозначении нарицательным существительным сѣъ Иисуса Христа, что свидетельствует о тенденции к последовательному оформлению определенности полной формой.

На наш взгляд, очень близки к понятию уникальности и *имена собственные*. Это связано с их особым семантическим статусом в языке. Главная функция собственных имен – идентификация, выделение (индивидуализация) объектов (Юркенас, 2003, 18). Так как они, называя одно известное лицо (реже предмет), имеют только определенную референцию, они употребляются всегда только с членным прилагательным. Преобладают опять-таки типичные для христианских текстов имена собственные: слово премоудрааго соломона 11а15; добрыи чюдныйи петръ 205г28-29; правдиваго авела приимъши кръвь 209г5-6; драаго и моудрааго иосифа въ тьмныйи егупеть поустыша 190в5-6; призва къ себе оканыи трьклатыйи стоплякъ свѣтъникикы всемоу злоу 10в21-22; блжении же борись 10г10; яви са върхоу стаго голгофы · въ полуудне прѣвеликъ кръсть 87б5; оу цркве стааго василиа въ земли погребоша 12г15; и мн. др. В таких случаях преобладает препозитивное положение прилагательного, но возможна и постпозиция, как в примере: рвьнивь бо твои зать хѣъ · сладькыи и єдинъ драгыи · єдинъ сладькыи 180б13,14. В этом примере мы видим постпозитивное употребление прилагательного в полупредикативной функции, тем не менее, в членной форме (ср. Уржумова, 2013, 105 и др.).

Именная форма в роли определения к имени собственному – большая редкость (мы нашли всего 2 примера), но появляется она тут вполне правомерно, так как (1) налицо переносное значение, а в подобных случаях имена собственные начинают функционировать как нарицательные: принеслъ єси владыцѣ жьртвоу чистоу · непорочно приношение нова исака 273б16 (в тексте речь идет о любом человеке, понесшем потерю собственного ребенка и безропотно ее принявшем, таким образом под новым Исааком имеется в виду

любой безвременно ушедший ребенок). И (2) случай употребления краткой формы сложного прилагательного: **и великогласъ же исанія · снѣ амосоуѣ прорѣка · еже шп прорѣка прорѣкъ проповѣда намъ глѣа** 268г31. Сложные прилагательные имели несколько особый статус в церковнославянском тексте (Власова, 2006, 101–103).

Чтобы не сложилось впечатление, что древнерусский писец просто чисто механически сопровождал имена собственные членной формой прилагательного, приведем примеры, в которых прилагательное является определением к существительному, выступающему *в роли приложения* к имени собственному. Существительное, являющееся приложением, характеризует лицо или предмет как представителя класса, определенного типа, обладающего свойством, выраженным прилагательным. Такое употребление является нереферентным, в таком случае имя существительное сопровождается именной формой прилагательного, как в примерах:

оумслихомъ испытавъше посълати меѳѳодіа ... моужа же съвършена разоумъма и правовѣрна да вы оучити 10662-4; **баше же етеръ шп клирикъ шп риторъ · именъма филонъ моужъ прѣподобьнъ** 161в11-12; **флоръновиа же етера жена чьстьна · егда мъчаша ю кони нагъло** 129в32.

Хотя количество примеров с членной и именной формой почти одинаково в тех ИГ, где сочетание прилагательное + нарицательное существительное является приложением к имени собственному, особенно часто членная форма наблюдается при препозитивном расположении приложения-существительного, ср.:

сицево прѣпабъномуу и прѣблаженому оцю нашемуу ѳеодосію · пасоушю стадо свое 57г16; **приближе же са врѣма покои приати прѣстоуму и прѣблажному оцю нашемуу и оучителю константиноу философу** 113г8-9.

Ср.: **радоуи же са и ты маріе бѣе дѣо прѣхвальнаа ... съсоудъ несквѣрньни** 266в29, где мы видим закономерное употребление полной формы в случае индивидуализирующей характеристики.

Функцией индивидуализации обладают и *личные местоимения*, поэтому определения к ним тоже всегда выступают в членной форме:

помани ма вѣдко грѣшьнааго 303в29; **тебе же ѳканьнааго ѳжидаетъ ѳгнь вѣчный** 97в1; **сего дѣльма и мы оубозии глѣемъ** 263а22; **и мене же немощьнааго застоупи** 297а16-17; **многаа твоа бѣгладать на мнѣ бесловесньемъ** 9668-9.

Во всех вышеназванных группах значение определенности характерно для самого имени, называющего объект, то есть прилагательное не участвует в формировании значения определенности. Интересно, что в современном литовском языке в похожих случаях лексической определенности в употреблении простых и местоименных форм допустимы колебания, связанные с нейтрализацией. Возможно, что в текстах Усп. сб. именные формы могут быть редкими остатками более раннего состояния языка (когда тоже была характерна нейтрализация), сохранившимися в речевых формулах.

Однако значение уникальности предмета может возникнуть именно в *сочетании с прилагательным*, и тогда членная форма прилагательного служит указанием на то, что соответствующее слово мыслится в данном контексте как уникальное. Именная форма в таких контекстах невозможна, иначе значение единичности будет утрачено. Таких примеров в Усп.сб. большое количество. Вполне естественно для тематики сборника, они являются понятиями христианского вероучения: **СТРѢГЫ** **ЯКО** **ДА** **НЕ** **ВЪШЬДЪ** **ЗМИИ** **ЛОУКАВЫИ** **ПЛѢНИТЬ** **КОГО** **ШП** **ОУЧЕНИКЪ** **ЕГО** (о дьяволе) 57630; **НЕ** **ВЪВОЖЮ** **РАТИ** **ВЪ** **ЧЪРТОГЪ** **МИРЬНЫИ** (о рае) 193в31; **БЛГОСЛОВЕНЪ** **ГРАДЫИ** **ВЪ** **ИМА** **ГНѢ** · **ПАСТОУХЪ** **ДОБРЫИ** **И** **БЛГЫИ** (о Христе) 238а17-18; **СѢ** **ИСТИННЫИ** **ЧАСТЬ** (о смерти) 274в31.

Некоторые из прилагательных в членной форме в Усп. сб. не встречены, но отсутствие примеров в определенном памятнике не говорит о том, что именных форм такое прилагательное вообще не имело: **ДОСТОИНО** **СЪТВОРИ** **СЪМЕРТЬ** · **БЕЗЪ** **ОУВѢТА** **НЕ** **СТАНИ** **ПРѢДЪ** **ГРЪДЫИМЪ** **СОУДЪМЪ** (об ответе перед Богом после смерти) 194в14-15; **ИСТЕКЪШЕЮ** **КРЪВИЮ** **И** **ВОДОЮ** **ШП** **ПРѢЧИСТЫИХЪ** **РЕБРЪ** · **ГА** **НАШЕГО** **ІС** **ХА** · **ВЪРЬНЫИМЪ** **ВѢЧНОЮ** **ПИЩЮ** **И** **БЕСКОНЪЧНЫИ** **ЖИВОТЬ** **ВЪ** **СПСЕНИЕ** **ПРѢДАСТА** (причастие и вечную жизнь) 112622-24; **ОБРАТИМЪ** **СА** **И** **МЫ** ... **И** **ВѢЧНАГО** **ОГНА** **ОУВѢЖИМЪ** (об аде) 254г22-23; **ВЕДУТЬ** **СА**... **КЪ** **НѢСЪНОМУ** **ЦРЮ** (о Боге) 286а19.

В данном случае членные формы имеют то же значение, что и местоименные формы литовского языка, используемые для обозначения прилагательным какого-либо специфического, индивидуального признака, позволяющего идентифицировать предмет. В этом значении употребление полных (местоименных) форм в обоих языках является обязательным.

Возможность сопоставления данных церковнославянского и литовского языка связана с тем, что, как известно, местоименные прилагательные — общая особенность, унаследованная балтами и славянами из индоевропейского языка. Однако балтийские языки, в отличие от славянских, до сих пор сохранили местоименные прилагательные как определенную грамматическую категорию. Простые и местоименные формы качественных прилагательных литовского языка (*praprostosios ir įvardžiutinės formos*) образуют бинарную асимметричную оппозицию. Местоименные формы являются отмеченным членом, имеющим признак определенность. Простые формы данным признаком не обладают, они являются неотмеченным членом оппозиции. Относительные прилагательные местоименных форм не имеют и в эту категорию не входят (Dabartinės, 1997, 174–177).

Для древнерусского языка оппозиция форм прилагательных – черта в первую очередь именно книжно-литературных текстов, обусловленная во многом книжными традициями того времени, а в деловых и бытовых памятниках ситуация может быть иной. И в этом проявляется близость между литовским языком и церковнославянским (древнерусским книжным): для литовского языка оппозиция определенных / неопределенных форм в первую

очередь тоже является книжной чертой. В литовском разговорном языке мало используются местоименные прилагательные (за исключением обозначающих вид, сорт предмета), зачастую правильному использованию местоименных форм научаются в школе, через тексты-образцы художественной речи или правила грамматики. По этой причине большой интерес представляет именно сопоставительный анализ данных литовского языка и ранних славянских памятников, поскольку по форме и функционально прилагательные в таком срезе оказываются очень похожими.

Характерной чертой современного литовского языка является то, что противопоставление местоименных и простых прилагательных по признаку О / НО часто подвергается нейтрализации. Проявляется это таким образом: если определенность уже выражена в контексте другими средствами (указательными местоимениями, формами степеней сравнения прилагательных, лексическим значением прилагательного и др.), местоименные прилагательные могут заменяться простыми, т.е. сфера использования неотмеченного члена оппозиции расширяется (Valeckienė, 1986, 169, 171). В академических грамматиках литовского языка определенность считается категорией прилагательного. Эта точка зрения не безосновательно критикуется авторами новейших литовских грамматик. Современные исследователи категории О / НО и оппозиции простых и местоименных форм прилагательных литовского языка считают, что речь должна идти не об определенности прилагательного, а об определенности всей именной группы. Исследователи подчеркивают, что дистрибуция форм в современном литовском языке пока исследована недостаточно и поэтому не до конца ясно, что именно определяет возможности использования определенных форм в некоторых случаях (Sprauņienė, 2008, 136). Также не до конца исследовано, насколько и в каких случаях обозначение определенности vs. неопределенности является обязательным (Mikulskas, 2006, 33).

ВЫВОДЫ

Итак, мы видим, что определенность может быть заключена уже в самом лексическом значении имени (имена собственные, уникальные существительные, личные местоимения), а для имен неединичных определенность может появиться в результате описания, делающего объект единственным для данной ситуации. И тогда существенную роль в формировании определенности играет прилагательное, которое само по себе может обладать значением, достаточным для идентификации. Появление значения определенности в сочетаниях с именами собственными можно считать закономерным, так как главная функция собственных имен – идентификация, выделение (индивидуализация) объектов. В текстах Усп. сб. мы видим преимущественно стремление к унифицированному оформлению определенности членными формами прилагательного во всех случаях, даже тогда, когда она уже была выражена другими средствами.

Однако в сочетаниях с уникальными существительными в текстах Усп. сб. можно встретить и именную форму прилагательных. Можно предположить, что это остатки более древнего состояния. На подобную мысль наталкивает сопоставление с фактами литовского языка. В современном литовском языке случаи нейтрализации ослабляют категорию определенности, и в тех случаях, когда она выражена лексическими средствами, могут наблюдаться колебания в употреблении местоименных форм (с именами собственными, в обращении, отчасти с указательными местоимениями).

ЛИТЕРАТУРА

1. Власова, С. (2006). *Формы прилагательного как средство выражения категории определенности / неопределенности в церковнославянском языке (на материале Успенского сборника XII–XIII вв.)*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
2. *Историческая грамматика древнерусского языка*. (2006). Под ред. В. Б. Крысько. Т. III. А. М. Кузнецов, С. И. Иорданиди, В. Б. Крысько. Прилагательные. Москва: Азбуковник.
3. Колесов, В. В. (2005). *История русского языка*. Москва: Academia; Санкт-Петербург: Филол. фак. СПбГУ.
4. Ревзин, И. И. (1977). Анкета по категории определенности – неопределенности. In *Балканский лингвистический сборник*. Публикация и предисловие О. Е. Ревзиной. С. 220–242. Москва: Издательство «Наука».
5. *Успенский сборник XII–XIII вв.* (1971). Изд. подг. О. А. Князевская, В. Г. Демьянов, М. В. Ляпон. Под ред. С. И. Коткова. Москва: Издательство «Наука».
6. Уржумова, А. А. (2013). Особенности употребления членных и нечленных имен с суффиксом -нв в древнерусском языке (на материале летописных и евангельских текстов). *Известия ВУЗов. Поволжский регион. Гуманитарные науки*, №1 (25), 101–111.
7. Чейф, У. Л. (1982). Данное, контрастивность, определенность, подлежащее, топики и точка зрения. In *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. XI. Современные синтаксические теории в американской лингвистике. С. 277–317. Москва: Прогресс.
8. Юркенас, Ю. (2003). *Основы балтийской и славянской антропонимики*. Вильнюс: Ciklonas.
9. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. (1997). V. Ambrasas (Red.) Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
10. Mikulskas, R. (2006). Apibrėžiamųjų būdvardžių aprašo perspektyva. In A. Holvoet, R. Mikulskas (Red.). *Daiktavardinio junginio tyrimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. P. 33–65.
11. Spraunienė, B. (2008). Paprastųjų ir įvardžiuotinių būdvardžių opozicija lietuvių kalboje kaip apibrėžtumo sistema. *Acta Linguistica Lithuanica*, t. 59, pp. 109–139.
12. Valeckienė, A. (1986). Apibrėžtumo / neapibrėžtumo kategorija ir pirminė

įvardžiuotinių būdvardžių reikšmė. In *Lietuvių kalbotyros klausimai XXV: Lietuvių kalbos sintaksės tyrinėjimai*, pp. 168–189. Vilnius.

SANTRAUKA

BŪDWARDŽIŲ FORMOS IR UNIKALAUŠ OBJEKTO APIBRĖŽTUMAS XII–XIII AMŽIŲ BAŽNYTINĖJE SLAVŲ KALBOJE

Svetlana Vlasova

Straipsnyje nagrinėjama tarpusavio ryšys tarp būdvardžių įvardžiuotinių arba paprastųjų formų vartojimo ir unikalauš objekto apibrėžtumo XII–XIII a. Uspenskij kodekso tekstuose. Unikalumą gali reikšti pati leksinė žodžio reikšmė (tikriniai, unikalūs vardai, asmeniniai įvardžiai), o gali jis atsirasti ir junginyje su būdvardžiu. Uspenskij kodekse apibrėžtumas nuosekliai žymimas įvardžiuotinėmis formomis tais atvejais, kai jis jau išreikštas kitomis priemonėmis (asmeniniais įvardžiais, tikriniais vardais arba leksine žodžio reikšme), bet yra ir keletas išimčių. Pakankamai nuosekliai vartojamos įvardžiuotinės būdvardžių formos ten, kur lietuvių kalboje yra silpno apibrėžtumo atvejai ir dažniau vartojamos paprastosios formos (dėl neutralizacijos).

II. TEKSTAS IR PRAGMATIKA / TEXT AND PRAGMATICS

ПРОБЛЕМАТИКА РЕЧЕВОГО ЭТИКЕТА В КОНТЕКСТЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ ЭМОЦИЙ

Андриевская Эрика

Литовский эдукологический университет, Студенту 39, Вильнюс, Литва,
erikaa@yandex.com

ABSTRACT

The article discusses the universal aspects of speech etiquette with the aim to reveal the essence of this communicative phenomenon. Speech etiquette is presented as an integral part of the axiological concept of politeness, namely, as a set of frozen expressions of respect. The universal nature of respect is viewed through the prism of social psychology and transactional theory. In the article the author defines the emotional basis of the essence of this concept. Showing respect in communication is understood as directing the emotion of interest to the interlocutor, its demonstration. Linguo-cultural peculiarities of speech etiquette as a stereotypical expression of social interest are associated with unique linguistic worldview of a particular nation, with its axiological system.

Keywords: speech etiquette, politeness, phatic communication, respect, emotion of interest.

ВВОДНАЯ ЧАСТЬ

Речевой этикет (РЭ), неразрывно связанный с языком и культурой, представляет особый интерес для лингвокультурологии, интегрирующей различные смежные лингвистические направления. К их числу необходимо отнести и эмотиологию (лингвистику эмоций), исследующую проблемы вербализации эмоций. В проблемное поле данного направления лингвистики входит фатика (англ. phatic – фатический, означает положительно оцениваемый на эмоциональном уровне (Психология общения; 2011, 82).

По определению Н. Формановской, РЭ – это «система социально значимых ситуаций, обеспеченная стереотипами общения и реализующая социально заданные и национально специфичные регулирующие правила речевого поведения в обстановке установления, поддержания и размыкания контакта коммуникантов в соответствии с их социальным статусом и ролями, ролевыми и личными отношениями в официальной и неофициальной обстановке общения» (Формановская, 2009, 32).

Именно фатическая (регулирующая или контактоустанавливающая) функция РЭ и относит его к объекту эмотиологии. Рассмотрение РЭ в данном ракурсе обладает несомненным эвристическим потенциалом для решения вопросов, связанных с определением универсальной сущности и лингвокультурной специфичности этого коммуникативного явления, что, собственно, и является целью данной статьи.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Конструктивное общение осуществимо лишь при наличии общепринятого регулятора человеческих отношений, некоего конвенционального ориентира. Подобным ориентиром становятся моральные ценности, являющиеся производными культуры общества и способствующие его устойчивости. Ценность, по С. Виноградову, – «идеальное образование, представляющее собой важность (значимость, значительность) предметов или явлений реальной действительности для общества и индивида и выраженное в различных проявлениях деятельности людей» (цит. по: Алефиренко, 2010, 99). В межличностном общении *особую* ценность представляет вежливость – «моральное *качество*, характеризующее поведение человека, для которого уважение к людям стало повседневной *нормой* поведения и привычным способом обращения с окружающими» (Словарь по этике).

П. Браун в своей статье “Politeness and Language” (Brown, 2015) дает обзор основных сложившихся на сегодняшний день концепций теории вежливости. Все они рассматривают различные аспекты данного многогранного феномена. Однако, как отмечает ученый, результаты теоретических изысканий в значительной степени уступают эмпирическим находкам в данной области. И только единичные исследования подтверждают необходимость проверки универсальности какой-либо из теорий вежливости (Там же, 330). Мы разделяем точку зрения автора, по мнению которой более широкое понимание (универсальный смысл вежливости) нужно усматривать в повседневных интеракционных, коммуникативных основах общественной жизни и регуляции социальных отношений (Там же).

П. Браун в заключении вышеуказанной работы отмечает, что исследования вежливости должны основываться на теории социального взаимодействия, которая учитывает как нашу общую человеческую природу и нашу способность к межкультурной коммуникации, так и культурные различия, иногда приводящие к непониманию друг друга (Там же).

РЭ, на наш взгляд, неотделим от вежливости. Сущность этих лингвокультурных феноменов, а также их соотношение до конца не изучены. В нашем понимании, вежливость – это феномен морального сознания, представляющий собой *уважительное отношение* к человеку, которое выражается в общении в виде коммуникативных поступков, совершаемых посредством конвенциональ-

ных вербальных, паравербальных и невербальных знаков. К данным знакам относится и вся система формул РЭ.

Уважение должно составлять смысловое ядро аксиологического концепта «Вежливость». Оба понятия являются, с одной стороны, универсальными, свойственными всем лингвокультурам, с другой – культурно-специфическими. Первичный интерес представляет рассмотрение универсального аспекта.

Найти универсальное определение самого понятия «уважение» едва ли представляется возможным даже в рамках отдельной лингвокультуры. Словарные дефиниции эквивалентов лексемы «уважение» в разных языках содержат те или иные смысловые оттенки. Однако нахождение некоего универсального ядра данного понятия представляется нам возможным при обращении к универсальным аспектам прагматики общения, к фатической (регулирующей) функции вежливости и РЭ. Фатическое общение, по словам Н. Формановской, имеет основную установку на речевой контакт, на контактоустановление и поддержание с собеседником оптимальных речевых и социальных отношений, на их регулирование в сторону согласия (Формановская, 2009, 27).

Уважение-неуважение, по В. Столину, – это одна из осей *эмоционально-ценностного отношения* человека к человеку (Психология общения, 2011, 149). Следовательно, уважительное обращение адресанта с адресатом как выражение положительного эмоционально-ценностного к нему отношения является основой фатического общения, *положительно оцениваемого* адресатом на *эмоциональном уровне*.

Порядок фатического общения, выработанный обычаями той или иной лингвокультурной общности, понимается как *ритуальное общение*. Американский психоаналитик Э. Берн видит в коммуникативных ритуалах безопасные, придающие уверенность и дарящие *положительные эмоции* способы общения. Ученый использует термин «поглаживание», обозначающий физический контакт, для обозначения любого акта (в том числе и речевого), который направлен на выражение признания. В более широком смысле «поглаживанием» Э. Берн обозначает любой акт признания присутствия другого человека и определяет его как единицу социального действия. Обмен поглаживаниями, по его словам, составляет транзакцию, являющуюся единицей социального общения. Ритуальное общение, таким образом, рассматривается как серия «поглаживаний», которыми обмениваются партнеры по общению (Берн, 2013, 11-12).

Социальная психология, в область интересов которой входят проблемы общения, пытается проследить процесс психологической и социальной адаптации растущего ребенка к процессу естественного отдаления от матери. После короткого периода близости с матерью индивидууму приходится «учиться иметь дело с едва уловимыми, иногда только символическими формами физической близости: рукопожатием, иногда просто вежливым поклоном» (Там же, 10). В процессе достижения компромисса младенческий сенсорный голод, по словам Э. Берна, трансформируется в *потребность в признании* (Там же, 11).

Младенческая потребность в близости, непосредственно связанная с первичной (биогенной) потребностью самосохранения, в процессе развития личности эволюционирует во вторичную (социогенную) потребность в общении, в уважении (признании, принятии). Удовлетворение данной потребности вызывает эмоции и чувства из спектра положительных и является условием положительного самочувствия и самоощущения личности.

Как упоминалось выше, установление и поддержание контакта, достижение согласия происходит при наличии со стороны коммуниканта положительной оценки коммуникации на эмоциональном уровне. Следовательно, уважительное обращение с собеседником должно основываться на внимании к нему, к его эмоциям и ожиданиям. Именно внимание к человеку, на наш взгляд, и лежит в основе берновского „*Recognition*”.

Внимание как когнитивный процесс вызывается эмоцией интереса. Согласно теории дифференциальных эмоций, интерес относится к базовым эмоциям (наряду с гневом, радостью и др.) и является главной мотивационной составляющей процессов восприятия, внимания и познания и в значительной степени *мотивирует взаимодействие человека с окружающим миром* (Изард, 1999, 127, 134). Взаимодействие в контексте коммуникации и есть контакт. Таким образом, эмоция интереса мотивирует установление и поддержание контакта коммуникантов.

Очевидно, что эмоция интереса выполняет социальную функцию. А. Адлер считал социальный интерес одной из главных движущих сил человеческого поведения (Там же, 128). Как отмечает К. Э. Изард, формирование и развитие социальных отношений в значительной мере связано с тем интересом, который испытывает человек к представителям своего вида (Там же, 105).

Исследователи эмоций (Renniger, Wozniak, 1985) считают, что «интересы человека являются отражением тех знаний и ценностей, которые используются им для организации опыта, памяти и действия» (цит по: Изард, 1999, 127). Следовательно, социальный интерес проявляется в коммуникации через внимание к человеку как объекту действительности, представляющему определенную ценность.

Вышесказанное подтверждается представлением о диалоге с точки зрения коммуникативно-психологического подхода: «сущность диалога заключается <...> в онтологических особенностях подлинной обращенности человека к другому человеку и в *принятии* (курсив наш – Э. А.) человека человеком» (Психология общения, 2011, 34).

Таким образом, уважение – это *чувство*, которое в самом общем смысле можно определить как признание существования или присутствия другого человека, его принятие. Данное чувство (или его имитация) выражается в общении как обращение внимания на собеседника, т.е. как демонстрация интереса к нему, и признания тем самым его ценности, значимости.

Проблемы общения возникают на почве несоответствия между основополагающими коммуникативно-психологическими потребностями и чувствами обеих сторон межличностной коммуникации. Неудовлетворение в процессе общения потребности в уважении приводит к фрустрации. Фрустрация (от лат. *frustratio* – тщетное ожидание, обман) – психическое состояние, наполненное тревогой, досадой, расстройством, внутренним дискомфортом, общей напряженностью, которое возникает в случае, если не наступают события, которых человек ожидал (Там же, 404).

Смысл вежливых ритуалов раскрывает лауреат Нобелевской премии, биолог и философ К. Лоренц. Исследователь утверждает, что общественное поведение людей пронизано культурной ритуализацией, манерами, назначение которых состоит в *торможении агрессии* и в *создании социального союза*, т. е. в создании «группового сцепления» (Лоренц, 1998, 115-116).

По замечанию К. Лоренца, функция манер как средства постоянного взаимного успокоения членов группы становится ясной при наблюдении последствий выпадения этой функции. Ученый приводит пример отсутствия общепринятых, но едва заметных вежливых взглядов и жестов, которыми человек, входя в помещение, дает знать, что *принял к сведению присутствие своего ближнего*. Отсутствие подобной церемонии умиротворения трактуется как открытое проявление агрессии. «Поскольку любое отклонение от форм общения, характерных для определенной группы, вызывает агрессию, члены такой группы оказываются вынуждены точно выполнять все нормы социального поведения» (Там же).

Жесткость традиционных ритуалов и устойчивость важны для выполнения функции взаимного успокоения партнеров в общении, т. к. уменьшают вероятность неоднозначного толкования, способного «включить» механизм фрустрации-агрессии. В этом аспекте устойчивость и стереотипность формул РЭ предстает как необходимое качество, обеспечивающее быстроту и легкость их толкования в стереотипных ситуациях общения.

Таким образом, вежливость и РЭ в частности представляют собой результат исторически сложившегося коллективного конвенционального компромисса как признания необходимости и обоюдного обязательства собеседников поддерживать уверенность и спокойствие друг друга в процессе общения. Это продукт коллективного эмоционального интеллекта, коллективной эмпатии и, конечно, коллективного языкового сознания.

Среди функций эмпатии в межличностном общении психологи выделяют регуляцию взаимодействия, обеспечение выбора способов поведения, соответствующих актуальному эмоциональному состоянию субъектов, сдерживание собственных агрессивных проявлений (Психология общения, 2011, 151). Примечательно, что этими же функциями наделена и вежливость. Если эмпатия реализуется через *сопричастность* и *внимание* к партнеру, то вежливость – это

комплекс средств выражения сопричастности и внимания, само их выражение в процессе общения.

Все вышесказанное имеет отношение к эмоциональной природе РЭ, раскрывающей его сущность и универсальность как средства проявления социального интереса. Лингвокультурная специфика вербализации данной эмоции пересекается с предметом эмотиологии, которая уже по определению является междисциплинарной отраслью науки. Она основывается на данных ряда концепций и теорий эмоций: *философской, биологической, психологической, социальной, мотивационной* и др. Это наука о вербализации, выражении и коммуникации эмоций (Шаховский, 2008, 21-22).

Эмоции, представленные в словах и высказываниях, понятны всем говорящим на данном языке. Автор «Лингвистической теории эмоций» объясняет это тем, что эмоции данной языковой общности социологизированы и психологизированы, т.е. обобщены видовым национальным опытом данного народа. Потому они не только являются формой оценивания среды обитания того или иного языка, но и составляют значительный фрагмент этой среды обитания и картины мира. В этом плане эмотивность как лингвистическая категория, по словам исследователя, является имманентным свойством языка выражать психологические (эмоциональные) состояния и переживания человека через особые единицы языка и речи – эмотивы (Там же, 5).

В эмоциях отражаются ценности человека, а ценности отдельного человека в известной степени детерминированы ценностями его культуры. Вербальное выражение эмоции указывает на ценностные координаты в языковом образе мира того объекта мира, по отношению к которому она выражается. Следовательно, языковые средства вербализации эмоций по отношению к человеку в сущности служат непосредственным указателем на его место в аксиологической системе лингвокультурного сознания.

В речевой коммуникации вежливость выражается проявлением интереса друг к другу посредством конвенциональных речевых актов с учетом социального статуса собеседников, ролевых и личностных отношений между ними. Следовательно, РЭ можно определить как систему стереотипных дискурсивных вербализаторов эмоции интереса человека к человеку, т. е. как систему эмотивов.

РЭ входит в структуру лингвокультурного сознания как составляющая аксиологического концепта «Вежливость», как комплекс стереотипных формул выражения эмоции социального интереса. Вежливость – коммуникативный концепт, содержащий механизмы и средства, скрепляющие коммуникацию человека с человеком. В межличностном дискурсе данный концепт находит выражение непосредственно в его структуре как оформление, как скрепление.

В процессе коммуникации вежливость проявляется в виде речевых поступков (актов, действий), утоляющих сенсорный голод (голод по признанию, вниманию) собеседников. Универсальный смысл «поглаживания», имплициро-

ванный в клишированную, стереотипизированную формулу, призван внушать человеку в процессе общения ощущение его ценности, значимости.

Особый интерес, на наш взгляд, представляют исследования «этимологического» смысла этикетных формул, их первичного языкового значения, «стертого» в процессе стереотипизации. Важнейшая задача состоит в том, чтобы понять, *что* собственно говорили люди друг другу в стандартных ситуациях общения с целью *улучшить самочувствие* друг друга, и почему *это* так прочно закрепилось в языковой картине мира в виде «застывших» стереотипных формул.

Несомненно, изначально это были слова и фразы, вызывающие у собеседника положительные эмоции через положительные ассоциации с предметами и явлениями мира, представлявшими для него некую *ценность*. Таким образом, первичное значение этикетной формулы конкретного языка напрямую должно быть связано с аксиологической системой лингвокультурной общности.

Выражение эмоции интереса к собеседнику выполняет важнейшую функцию в циклическом процессе коммуникации как средство установления и поддержания контакта. Адресантом демонстрируется готовность к бесконфликтному общению, т. е. к контакту, и эта готовность демонстрируется такими способами и такими средствами, которые способны вызвать целый спектр положительных эмоций у адресата и тем самым вызвать у него ответный интерес, т. е. положительно настроить его на контакт.

С точки зрения прагматики первое представляет собой *иллокутивный акт* (выражение интенции), второе же относится к реакции адресата и представляет собой *перлокутивный акт*. Удачный перлокутивный акт сопровождается перлокутивным эффектом, который выражается в готовности адресата к установлению и продолжению контакта. Именно на этом уровне происходит скрепление межличностной коммуникации, соединение намерений адресанта с коммуникативными ожиданиями адресата.

Локутивный акт этикетного речевого действия представляет собой выбор и организацию языковых средств, сам акт произнесения этикетной формулы. Этот коммуникативно-прагматический аспект РЭ теснейшим образом связан с лингвокультурным аспектом его рассмотрения.

Как отмечает В. Шаховский, проявление универсальных эмоций сопровождается проявлением этнокультурных различий, т. к. сама эмоция является частью культуры народа. «Тезис о психологическом, духовном и биологическом единстве человечества не может быть оспорен или подтвержден без опоры на лингвистику, поскольку концептуализация даже универсальных, базовых эмоций предполагает ее материализацию в лексических или грамматических формах» (Шаховский, 2008, 318).

Перед эмотиологами и лингвокультурологами В. Шаховский ставит задачу развивать *сопоставительные исследования* культуры эмоций разных этнических сообществ. В данном аспекте лингвокультурология эмоций пересекается с

одним из самых приоритетных на рубеже веков направлений коммуникативной лингвистики – межкультурной коммуникацией.

ВЫВОДЫ

Анализ формул РЭ при помощи лингвистических методов, описание и интерпретация результатов данного анализа в сочетании с ситуативными параметрами их употребления могут обнаружить ценностные компоненты языкового образа мира, связывающие концепт «Вежливость» с различными концептами аксиологической концептосферы и с центральным ее компонентом – концептом «Человек».

В процессе сопоставления с другими языками становится явным, проявляется утраченное в процессе стереотипизации первичное актуальное значение этикетной формулы. Выявляются общие закономерности и специфические для каждой лингвокультуры способы и средства утверждения человека как ценности в стереотипных, скрепляющих межличностный дискурс ситуациях.

Результатом сопоставительного анализа этикетных формул как стереотипных вербализаторов эмоции социального интереса в различных языках становится знание, входящее в состав межкультурной эмотивной компетенции, обеспечивающей понимание ценностных установок, свойственных той или иной лингвокультурной общности, ее идентичности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алефиренко, Н. Ф. (2010). *Лингвокультурология: ценностно-смысловое пространство языка*. Москва: Флинта: Наука.
2. Берн, Э. (2013). *Игры, в которые играют люди*. Москва: Эксмо.
3. Изард, К. (1999). *Психология эмоций*. Санкт-Петербург: Питер.
4. Маслова, В. А. (2004). *Лингвокультурология*. Москва: Академия.
5. Лоренц, К. (1998). *Оборотная сторона зеркала*. Москва: Республика.
6. *Психология общения*. Энциклопедический словарь. (2011). Москва: Когито-Центр.
7. *Словарь по этике*. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.moralphilosophy.ru/pg/vezhlivost.htm> (дата обращения: 16.06.2016).
8. Формановская, Н. И. (2009). *Речевой этикет в русском общении. Теория и практика*. Москва: ВК.
9. Шаховский, В. И. (2008). *Лингвистическая теория эмоций*. Москва: Гнозис.
10. Brown, P. (2015). Politeness and Language. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition, vol. 18, 326-330.

SANTRAUKA

KALBOS ETIKETO PROBLEMATIKA LINGVISTINĖS EMOCIJŲ TEORIJOJE KONTEKSTE

Erika Andrijevskaja

Straipsnyje nagrinėjami universalieji kalbos etiketo problematikos aspektai siekiant atskleisti šio komunikacinio reiškimo esmę. Kalbos etiketas pristatomas kaip neatsiejama aksiologinio mandagumo koncepto dalis, kaip sustabarėjusių pagarbos išraiškos priemonių visuma. Žvelgiant į pagarbos universaliją prigimtį per socialinės psichologijos ir transakcinės teorijos prizmę išskiriamas šios sąvokos esmės emocinis pagrindas. Pagarbos išraiška bendravime suprantama kaip intereso emocijos nukreipimas į pašnekovą, jos demonstravimas. Kalbos etiketo kaip stereotipinio socialinio intereso išraiškos lingvokultūriniai ypatumai siejami su tam tikros tautos savitu pasaulio vaizdu kalboje, su jos aksiologine sistema.

ZUM VERGLEICH DER SEMANTISCHEN SATZMODELLE DER DEUTSCHEN ALLGEMEIN- UND WISSENSCHAFTSSPRACHE

Vita Banionytė

Universität Vilnius, Institut für Fremdsprachen, Universiteto Str. 5, Vilnius, Litauen,
vita.banionyte@yahoo.com

ABSTRACT

The semantic models of sentences with the moving verbs in German literary and in scientific language used in biology and astronomy are analyzed and compared in the article. In its theoretical part it is affirmed that the article is based on the semantic theory of the sentence. This theory, in its turn, is grounded on the correlation of semantic predicative classes and semantic roles. The combination of semantic predicative classes and semantic roles is expressed by the main semantic formula, i.e. proposition.

In its practical part the differences between the semantic models of literary and scientific language used in biology are explained. While modelling sentences with moving verbs, two groups of semantic models of sentences are singled out: that of action (Handlung) and process (Vorgang). The analysis shows that the semantic models of sentences with semantic action predicatives dominate in the text of literary language while the semantic models of sentences with semantic process predicatives dominate in the texts of scientific language used in biology and astronomy. The differences how the doer and direction are expressed in literary and in scientific language are clearly seen and the semantic cases (Agens, Patiens, Direktiv) help to determine that. It is observed that in scientific texts of high level of specialization (biology and astronomy science) in contrast to popular scientific literature models of sentences with moving verbs are usually seldom found. They are substituted by denominative constructions. In conclusions it is shown that this analysis can be important in teaching methods, especially planning material for teaching professional-scientific language.

Keywords: *semantic models of sentences, moving verbs, Agens and Patiens, Direktiv, semantic predicative, action, process, literary language, scientific language.*

EINLEITUNG

Die vorliegende Arbeit befasst sich mit der Modellierung der Sätze in der deutschen Allgemein- und Wissenschaftssprache. Man setzt sich zum Ziel, die Satzmodelle mit den Ortswechselverben auf der semantischen Ebene sowohl in der deutschen

Allgemein- als auch in der deutschen Wissenschaftssprache (Biologie und Astronomie) aufzustellen, semantische Satzmodelle der unterschiedlichen funktionalen Stile zu vergleichen und den Nutzen solcher Forschungen für Kursplaner in dem Fachsprachenbereich zu betonen.

Man wählt in der vorliegenden Arbeit den semantischen Ausgangspunkt. Nach Vorbild der Prädikatenlogik besteht der Kern des Satzinhalts (Proposition/Prädikation) aus einem semantischen Prädikat und mindestens einem Argument. Als Prädikatsklassen sind hier Handlungs- und Vorgangsprädikate vertreten, von denen bestimmte semantische Rollen abhängen: Agens (Handelnder), Patiens (Betroffener) u.a. Zur Bezeichnung der Ortswechselreferenz dienen:

Direktiv1 – Endpunkt, Direktiv2 – Ursprung, Direktiv3 – Ausgangspunkt, Lokativ – Ort der Bewegung

Die empirische Grundlage der Arbeit bilden 200 Belege aus der schöngeistigen deutschen Literatur, aus den Wörterbüchern der deutschen Allgemeinsprache und aus den wissenschaftlichen Büchern zur Biologie und Astronomie. Es sind Verbsätze, die die einfachen Verben und Zusammensetzungen bzw. Präfixbildungen der Ortswechselsemantik enthalten.

Warum analysieren wir allgemeinsprachliche und fachsprachliche Texte parallel? Historisch gesehen ist die Allgemeinsprache die Voraussetzung für das Entstehen und die Vervollkommnung der Fachsprachen. Jeder Text ist in seiner Grundsubstanz allgemeinsprachlich (Bürger, 2007, 487). Die Definitionen der Fachsprachen (Biologie und Astronomie) helfen uns ihr Forschungsobjekt kennenzulernen und somit uns ihren sprachlichen Ausdruck vorzustellen.

Die naturwissenschaftliche Forschung beschäftigt sich vor allem mit Fragestellungen, die durch Untersuchung von gesetzmäßigen Zusammenhängen in der Natur beantwortet werden können. Dabei liegt der Schwerpunkt auf der Beschreibung des Vorgangs selbst und nicht etwa bei einer Sinnfindung. Teilgebiete der Naturwissenschaften sind unter anderem Astronomie, Physik, Chemie, Biologie, sowie einige Umweltwissenschaften wie Geologie u. a.

Die *Astronomie* untersucht durch systematische Beobachtung (beobachtende Astronomie) von Himmelskörpern wie Planeten, Sterne oder Galaxien den Aufbau und die Entwicklung des Universums, Abläufe des Himmels.

Die *Biologie* und im weiteren Sinne die *Biowissenschaften* befassen sich mit lebenden Organismen sowie abiotischen Faktoren, die vorhandenes Leben bedingen und beeinflussen. Im Fachbereich der Ökologie werden Vorgänge im Tier- und Pflanzenreich und ihre Beziehung zur Umwelt untersucht. Aufbau und Funktion des lebenden Organismus werden in der Physiologie auf verschiedenen Ebenen erforscht. Die Zell- und Molekularbiologie verwendet chemische und physikalische Gesetzmäßigkeiten, um die grundlegenden Prozesse des Stoffwechsels zu beschreiben (siehe Wikipedia: Fachsprachen).

ZUR SEMANTISCHEN ERFORSCHUNG DER SPRACHE

Bevor die semantischen Satzmodelle vorgestellt werden, möchten wir zuerst die Geschichte der Erforschung der Bedeutung von Sätzen vorstellen. Die semantische Analyse ist mit allen Ebenen der Sprache verbunden. Früher befasste sich die Semantik mit dem Wortschatz, danach auch mit der sich aus der Kombination der Wortbedeutungen ergebenden Satzbedeutung: "Ein Satz wird semantisch verstanden, indem der Rezipient die Bedeutungen der im Satz vorkommenden Wörter aus seinem Lexikon abrufen und diese gemäß der syntaktischen Struktur des Satzes kombiniert. Somit wird die semantische Repräsentation unabhängig vom Kontext und Weltwissen erstellt" (Schwarz, 1992, 151). Heute ist das Forschungsobjekt der Satzsemantik mehr und mehr die Analyse der Satzbedeutung oder zumindest der Aspekte der Satzbedeutung, die sich nicht aus der Summe der einzelnen Lexeme herleiten lassen (vgl. Crystal, 1995, 107). Wir brauchen "eine Satzsemantik, mit der wir die durch die Ausdruckskomprimierung verdeckten Beziehungen zwischen den zugrundeliegenden elementaren Prädikationen unabhängig von der Satzgliedstruktur des komprimierten Ausdrucks feststellen und darstellen können" (von Polenz, 1985, 63).

Die moderne Semantik untersucht die Satzbedeutung nach philosophischen und logischen Prinzipien. Dafür eignen sich die Prinzipien der logikfundierten Satzsemantik, bei der der Kern des Satzinhalts (Proposition/Prädikation) nach Vorbild der Prädikatenlogik aus einem Prädikator und mindestens einem Argument besteht. In der modernen von der Syntax unabhängigen Satzsemantik verwendet man keine syntaktischen Kategorien, um einer Vermischung von Satzstruktur und Satzinhaltsstruktur auszuweichen. Man kann beweisen, dass es bei der Gegenüberstellung von Oberflächen- und Tiefenstruktur keine völlige Übereinstimmung der Einheiten der semantischen Strukturen mit den bestimmten formalen Eigenschaften der Gegenstandsabbilder besteht, vgl.:

Ich komme aus Berlin (Origativ): Ich stamme von Berlin her, bin in Berlin geboren.
vs.: *Ich komme aus Berlin* (Direktiv): Ich trete irgendwoher von Berlin ein.

Eine Diskrepanz zwischen der semantischen Struktur und der Abbildstruktur insgesamt entsteht deshalb, weil "Wortbedeutungen als solche keine primären Einheiten der semantischen Komponente sind. Den Wortbedeutungen entsprechen in den semantischen Strukturen die semantischen Prädikate jeweils zusammenhängender Propositionen" (Heidolph u.a., 1981, 72). Nach G. Helbig kann die Bedeutung nicht formalistisch an die Syntax angehängt werden, deshalb ist die Semantik der Satzmodelle "nicht von der Form her, sondern von den Besetzungen der Argumente des Prädikators her beschreibbar" (Helbig, 1977, 71).

Es wird uns also klar, dass wir den semantischen Ausgangspunkt bei der Satzmodellierung wählen und die Bedeutung der Satzmodelle nicht in direkter Weise aus ihrer morphosyntaktischen Struktur (und damit unabhängig von der Lexik) erschließen können, dass wir vielmehr den Weg von der semantischen Seite her (d. h. vom Abbildcharakter her) neu gehen müssen.

Als Bestätigung unserer Gedanken über die Richtigkeit des semantischen Ausgangspunktes, d. h. des Neuansatzes vom Inhalt zum Ausdruck, stellen wir die semantischen Satzmodelle mit den Eigenfortbewegungsverben (EFb-Verben) und den Richtungsargumenten zusammen.

Semantische Satzmodelle mit dem Direktiv₁:

HANDLUNG_(v) - AGENS_(n) - DIREKTIV₁(pr, a)/(pr, d)/(d);

VORGANG_(v) - PATIENS_(a) - DIREKTIV₁(pr, a)/(pr, d);

Unter Direktiv₁ versteht man eine semantische Rolle, die ihrer Semantik nach aufgefasst wird als Ort oder Raum, wohin eine Handlung oder ein Vorgang geschieht, d. h. als Endpunkt des Ortswechsels, in/an den ein Bewegungsausführender oder ein bewegter Gegenstand rückt (vgl. Banionyté, 2000, 58).

1. Es sind folgende semantischen Satzmodelle mit DIREKTIV₁ (in + Nomen(a)) belegt, wobei als Direktiv aufgefasst wird:

a) ein konkreter Raum wie Geschäft, Wagen, Zimmer, Café u. ä., vgl.:

(1) Amanda rannte *ins Kinderzimmer* und schloss zu. (Allg., WL 84)

(2) Ein Asteroid dringt *in die Erdatmosphäre* ein. (Wiss., GL 56)

b) ein Territorium, das als Raum aufgefasst wird, wie Wald, Garten u. ä., vgl.:

(3) Sie flüchten *in die Wälder*. (Allg., WK 4243)

(4) Diese Pflanzen können tief *in den Waldboden* eindringen. (Wiss., BB 426)

c) ein Medium, wie Wasser, Luft, Menschen u. ä., vgl.:

(5) Er warf seine Kleider ab und stieg *ins Wasser*. (Allg., SI 510)

(6) Ein Asteroid dringt *in die Atmosphäre* ein. (Wiss., GL 56.)

(7) Die Dinosaurier sprangen immer höher *in die Luft*. (Wiss., GL 33)

d) eine Öffnung, Nische oder das Innere einer Pflanze in die die Fortbewegung mündet, vgl.:

(8) Horn klemmt sich *in die letzte Bank*. (Allg., WL 151)

(9) Er setzte sich *in die Terrassennische und ...*. (Allg., Wsch. 218)

(10)... gelangen Wasser und Ionen *ins Blatt*. (Wiss., BB 124)

(11) *Im Frühjahr steigt das Wasser in die Äste*. (Wiss., BB 119)

(12) Kaliumionen werden durch spezielle Transportproteine der Membran *ins Zellinnere* transportiert. (Wiss., BB 122)

e) Es sind folgende semantischen Satzmodelle mit DIREKTIV₁(auf + Nomen(a)) belegt, wobei als Direktiv aufgefasst wird:

eine Fläche, auf der der Ortswechsel von oben nach unten oder umgekehrt auf einer Fläche mündet, vgl.,

(13) Er ging *auf den Balkon*. (Allg., WL 22)

(14) Thiele stellt sich jetzt *auf einen großen Medizinball*. (Allg., WL 146).

f) Es sind folgende semantische Satzmodelle mit DIREKTIV1 (an + Nomen(a)) belegt, wobei als Direktiv aufgefasst wird:

eine Grenze, bis zu der der Ortswechsel stattfindet, vgl.:

(15) Fridolin trat *ans Waschbecken*. (Allg., SchT 84)

(16) Draußen gingen Schneiders *ans Wasser herab*. (Allg., Wsch 63)

(17) Der eine Chromosomensatz wandert *ans eine Ende*, der andere *ans andere Ende der Zelle*. (Wiss., BB- 123.)

(18) Die Amphibien kamen als Fische *an Land*. (Wiss., GL 131)

g) Es sind folgende semantische Satzmodelle mit DIREKTIV1(vor + Nomen(a)) belegt, wobei als Direktiv aufgefasst wird:

die vordere Seite eines Gegenstandes/einer Person, vor der der Ortswechsel endet, vgl.:

(19) Er trat *vor den König*. (Allg., GM 33)

h) Mit DIREKTIV1(hinter + Nomen(a)), der als Rückseite von jemandem/etwas während eines Ortswechsels verstanden wird, sind folgende Satzmodelle zu bilden, vgl.:

(20) Er setzte sich im Theater *hinter einen jungen Mann*. (Allg., WK 1854)

(21) Er kroch *hinter einen Felsen*. (Allg., WK 1854)

i) Mit DIREKTIV1(nach + Nomen(d)), der als ein geographischer Ort, ein Gebirge, eine Himmelsrichtung, d. h. etwas, in dessen Richtung die Fortbewegung erfolgt, aufgefasst wird, liegen folgende Beispiele vor, vgl.:

(22) Er fliegt für vier Wochen *nach Mallorca*. (Allg., WSch 125)

(23) Die Stare sind *nach Süden* geflogen. (Allg., WK 1312)

j) DIREKTIV1 (zu+Nomen(d)), drückt bei der Gegenstandsbezeichnung eine Grenze aus, bis zu der die Fortbewegung/der Ortswechsel stattfindet (A); bei der Personenbezeichnung drückt sie einen Raum aus, in dem sich die Personen befinden, die das Ziel der Bewegung/des Ortswechsels sind, d. h. ein Medium, das die Bewegung absorbiert (B), vgl.:

(A) (24) Helmut rannte *zur Tür*. (WP 145)

(25) Er lachte und tanzte *zum Mast*. (WP 119)

(B) (26) Er ging *zum Doktor Heuteufel*. (MU 149)

(27) Er ging *zum Friseur ...*. (WSch 180)

Es gibt Belege mit Verbalabstrakta, die in solchen Fällen eine konkrete Bedeutung haben und entweder eine Richtung, in die die Bewegung geht, oder ein Menschenkollektiv bzw. einen Raum/Ort bezeichnen, wo sich ein Kollektiv befindet und etwas betreibt, sich mit irgendwas beschäftigt, wobei die Bedeutung einer Raumgrenze verblasst und in den Hintergrund rückt, vgl.:

(28) Die Delegation ist *zu einer Tagung* geflogen. (Allg., WK 1314)

- (29) Sie fährt *zur Arbeit*. (Allg., OJ- 18)
 (30) Aber sie geht im Herbst *zum Studium der Physik*. (Allg., OJ 12)
 (31) Der Mauersegler landet noch nicht einmal *zum Sex oder zum Schlafen*.
 (Wiss., HA 133)

Semantische Satzmodelle mit dem Direktiv₂:

HANDLUNG_(v) - AGENS_(n) - DIREKTIV₂(pr, d)/(d):

VORGANG_(v) - PATIENS_(a) - DIREKTIV₂(pr, d):

Der DIREKTIV₂ bezeichnet den Ausgangspunkt der Bewegung und wird gebraucht mit fast allen unspezifizierten Bewegungsverben wie *fahren, laufen* 2) mit den ausgangspunktorientierten Verben wie den Ableitungen mit Präfixen *hin-, hinweg-, davon-, heraus-, hervor-, hinaus-, aus-* und Präfixen *ent-, ab-, ver-* usw.

Der Direktiv₂, ausgedrückt durch die präpositionale Konstruktion „aus + Nomen_(d)“ bezeichnet einen Raum, ein Gebäude, einen Staat oder eine Stadt, auch ein Medium, d. h. einen dreidimensionalen Begriff, aus dessen Innerem die Fortbewegung/der Ortswechsel erfolgt. Eine Personenbezeichnung als Ausgangspunkt der Bewegung ist dabei unmöglich (siehe Beispiele 32-34).

Der Direktiv₂, ausgedrückt durch die präpositionale Konstruktion „von + Nomen_(d)“ drückt aus entweder eine horizontale Oberfläche eines Gegenstandes, von der die Fortbewegung/der Ortswechsel in Richtung meist „nach unten“ (siehe Beispiele 35-37) oder seltener „nach oben“ (siehe Beispiel 38-39) geht, vgl.:

Es sind folgende semantischen Satzmodelle mit DIREKTIV₂ (aus/von + Nomen (d) belegt, wobei als Direktiv aufgefasst wird:

Ausgangspunkt des Ortswechsels, in dem Handlung/Vorgang beginnt, vgl.:

- (32) Er sprang *aus der fahrenden Straßenbahn*. ((Allg., WK 3514)
 (33) Der Star ist *aus dem Käfig* fortgeflogen. (Allg., WK 219)
 (34) Blut war *aus der Wunde* geronnen. (Allg., WK 3056)
 (35) Die Decke war *von ihren Füßen* geglitten. (Allg., WD 617)
 (36) Das Kind *ist vom Stuhl* gefallen. (Allg., WW 219)
 (37) Schlafende Tiere fallen nicht *vom Ast*. (Wiss., GL 134)
 (38) Heutzutage kommen die schlechten Flieger kaum *vom Boden* weg. (Wiss., GL 69)
 (39) Fröstlein quoll auf *von der unebenen Diele*. (Allg., ZSch 9)

In der Sprache der Biologie trifft man oft das Verb *schlüpfen* in der Bedeutung „sich schnell aus etwas gleiten, sich aus dem Ei, der Puppe, der Larve herauslösen“. Das Innere einer biologischen Substanz, eines Organismus als Ausgangspunkt der Bewegung ist dabei möglich, vgl.:

- (40) Der Schmetterling schlüpft *aus der Larve*. (Allg., WK 3246)
 (41) *Aus dem Insektenei* schlüpft eine Larve. (Wiss., GL 129)
 (42) Die Schlupfwespenlarve ist geschlüpft. (Wiss., GL 116)

Semantische Satzmodelle mit dem Direktiv₃:

HANDLUNG_(v) - AGENS_(n) - DIREKTIV₃(pr, a)/(pr, d);

VORGANG_(v) - PATIENS_(a) - DIREKTIV₃(pr, a)/(pr, d);

Der Direktiv₃, der auch Path/Via/Weg genannt wird, bezeichnet eine Strecke, die zurückgelegt wird, um bewusst oder ohne eigene Initiative an ein bestimmtes Ziel zu gelangen oder sich ziellos in irgendwelcher Richtung zu bewegen. Bei Direktiv₃ tritt der Weg des sich bewegenden Subjekts in den Vordergrund der Sprechermeinung. Meistens tritt es mit den semantischen Handlungsprädikaten und wird meistens durch die präpositionalen Konstruktionen "durch + Nomen_(a)", "über + Nomen_(a)", "um + Nomen_(a)" ausgedrückt. Der Direktiv₃ wird meistens gebraucht nach den iterativen Fortbewegungsverben, d. h. den Verben mit Bezugnahme auf die Wegorientierung, die den Direktiv₃ in meisten Fällen als einzige sinnnotwendige Richtungsergänzung zulassen. Diese Verben haben dabei keinerlei Bezug zum Ausgang oder Ziel der Bewegung, sondern beziehen sich auf den Weg, durch den die entsprechende Fortbewegung verläuft. Das sind Verben *irren, lungern, bummeln, tollern, strolchen, streifen, stolpern, schweifen, streunen, stromern, schwirren, schwärmen, schleudern, vagabundieren, wandern, sich drängen, sich schieben*. Der Direktiv₃ kann auch mit den semantischen Prozessprädikaten auftreten. Das geschieht meist in den wissenschaftlichen Quellen. Es liegen folgende Satzmodelle mit dem Direktiv₃ vor, vgl.:

Es sind folgende semantische Satzmodelle mit DIREKTIV 3 (durch + Nomen (a)) belegt, wobei als Direktiv aufgefasst wird:

eine Räumlichkeit (A), ein dreidimensionaler Raum (B), eine Menge von Menschen/Gegenständen, durch die man einen Weg macht (C), eine Öffnung, ein Spalt, ein Loch (D), wo die Bewegung eines Agens bzw. eines Patiens in ihrer ganzen räumlichen Ausdehnung stattfindet, vgl.:

(A) (43) Er schlendert *d u r c h d e n S a a l*. (Allg., WD 874)

(44) Das Blut fließt *d u r c h d i e A d e r n*. (Allg., WK 1317)

(B) (45) Er stolperte *d u r c h d i e D u n k e l h e i t*. (Allg., WK 3602)

(46) Papierschnipsel fliegen *d u r c h d i e L u f t*. (Allg., WK 1314)

(C) (47) Er schritt, umwölkt, *d u r c h d i e u n s i c h t b a r e n B a n k r e i h e n d e s S c h u l z i m m e r s*. (Allg., WA 34)

(48) *U n d d u r c h i h r e l i e b e n, d i c k e n F i n g e r r a n n e n T r ä n e n*. (Allg., MR 232)

(D) (49) Die anderen schoben sich *d u r c h d i e D r e h t ü r*. (Allg., WA 44)

(50) Der Zug fuhr *d u r c h d e n T u n n e l*. (Allg., WK 874)

DIREKTIV₃ (über + Nomen(a) bezeichnet eine Stelle, die von jemandem/etwas ohne bestimmtes Ziel überquert wird (A), ein Hindernis, über das eine Fortbewegung hingeht(B), vgl.:

(A) (51) Wir gingen *ü b e r d e n M a r k t p l a t z*. (Allg., WW 659)

(52) Flugfische stoßen sich mit Hilfe ihrer Schwanzmuskulatur *ü b e r d i e M e h r e s o b e r f l ä c h e h i n a u s*. (Wiss., GA 205)

(B) (53) *Über die hohe Schwelle* trat ein vielleicht zehnjähriges Mädchen. (Allg., MJ 12)

(54) Sie sprang *über das Sofa*. (Allg., MU 281)

(55) Sie sind *über die Grenze* abgehauen. (Allg., WD 59)

DIREKTIV3 (um + Nomen(a)) (A) / (Nomen (a)) (B) bezeichnet einen in der Mitte liegenden Bezugspunkt, um den eine kreisförmige Bewegung des Agens bzw. Patiens stattfindet, vgl.:

(A) (56) Ich gehe *um das Haus*. (Allg., WD 1587)

(57) Der Falter schwirrt *um die Lampe*. (Allg., WK 3357)

(58) Alles dreht sich *um die Erde*. (Wiss., GL-280)

(59) Die Erde dreht sich *um die Sonne und nicht umgekehrt*. (Wiss., GL-280)

(60) Die Milchstraße kreist wiederum *um das Zentrum des Virgohaufens*. (Wiss., GL-280)

(61) Das extreme Magnetfeld dreht sich nicht nur mit dem Stern. (Wiss., HA 33)

(62) Die extrem dick gepackten, etwa 20 Kilometer großen Überbleisels von Supernovae drehen sich um ihre Achse. (Wiss., HA 26)

(63) Magnetfeld ist an den Magnetar gebunden und rotiert mit ihm. (Wiss., HA 33)

(64) Magnetare rotieren im Gegensatz zu anderen Neutronensternen in der Regel sehr langsam. (Wiss., HA 33)

(B) (65) Der größte bekannte Asteroid mit Durchmesser von fast 1000 Kilometern umkreist *die Sonne*. (Wiss., GL 283)

(66) Monde (Kleinplaneten) umkreisen *die größeren Planeten*. (Wiss., GL 282)

In den wissenschaftlichen Texten der Astronomie kommt dieses semantische Satzmodell am häufigsten vor. Dabei dominieren Verben *sich drehen, kreisen, umkreisen*. Aus den Satzmodellen können wir auch über den Wortschatz der wissenschaftlichen Texte schließen.

Semantische Satzmodelle mit dem Lokativ

HANDLUNG_(v) - AGENS_(n) - LOKATIV_{1/2(pr, d)}:

VORGANG_(v) - AGENS_(n) - PATIENS_(a) - LOKATIV_{1/2(pr, d)}:

Man kann sogar einige Arten von Lokativ (Ort der Fortbewegung) unterscheiden. Eine Reihe von intransitiven EFB-Verben bezeichnen die Situierung eines richtungslosen Ortswechsels (Lokativ₁). Dazu gehören auch die zusammengesetzten Verben wie *herumgehen, herumfahren, umherlaufen* sowie Wortgruppen wie *auf und ab/hin* und *her/auf und nieder gehen* u. a. (A). Eine andere Gruppe bilden die Ortswechselverben, bei denen die Situierung eines endpunktbezogenen Ortswechsels bezeichnet wird. Dabei wird das Ziel der Bewegung/des Ortswechsels in der Form einer statischen Bestimmung, d. h. als Situativergänzung angegeben (Lokativ₂). Dazu gehören

die Verben wie *absteigen, abstellen, ankommen, eingehen, einlagern, einlogieren, einstellen, einquartieren, eintreffen, untergehen, unterkommen, unterbringen, unterstellen, unterkriechen* u. a. (B). Die Bezugnahme auf die Lokalisierung, die als Ziel einer eigenständigen Fortbewegung oder eines gesteuerten Ortswechsels gilt, wird semantisch durch den Lokativ, syntaktisch durch ein Lokaladverb, d. h. adverbiale lokale präpositionale Konstruktionen “in/an/auf/bei + Nomen_(d)” nach Verben mit den trennbaren Präfixen ausgedrückt. Der Lokativ tritt als nächstes Argument nach Agens bei den Efb-Verben und nach Agens bzw. Patiens bei den Gfb-Verben auf, vgl.:

Der Lokativ₃ drückt die relative Bewegung eines Agens zu einem sich bewegenden Objekt bzw. keine Änderung des Agens in der Zuordnung zum Raum aus, in dem die Bewegung stattfindet. Der Lokativ₃ wird perspektiviert, wenn die Richtung der Bewegung des Agens aus dem Kontext klar ist. Bei der Anwesenheit eines Richtungs-Arguments gehört Lokativ₃ zu den die semantische Grundform erweiternden Zusätzen/Modifikatoren. (C).

Eine konstante Position des Agens zu einem sich bewegenden Objekt (Ortungsobjekt), das seine Position zusammen mit dem Agens ändert, wird durch die präpositionale Konstruktion “an/hinter/neben/vor/zwischen + Nomen_(d)” ausgedrückt.

Mit LOKATIV (auf/in/ an/ über/unter/zwischen +Nomen(d)) liegen folgende Satzmodelle vor:

(A)

(67) Er rannte *im Grten* hin und her (Allg., WA 65)

(68) *In der Milch* schwimmt eine Fliege. (Allg., WD 173)

(69) Los, kriech jetzt *im Garten* herum. (Allg., Wsch 220)

(70) Ich habe ihn *in der Stadt* herumgefahren. (Allg., WD 697)

(71) Er fährt *in der Gegend* herum. (Allg., WK 1808)

(72) Sie sind *in einem Neubau* untergekommen. (Allg., WK 3970)

(B)

(73) Sie war das erste Mal *in diesem Hotel* abgestiegen. (Allg., SchT 79)

(74) Der Brief ist nicht *bei uns* eingegangen. (Allg., WD 400)

(75) Wir sind glücklich *in Berlin* angekommen. (Allg., WW 65)

(C)

(76) Der Hund rennt *vor dem Fahrrad* her. (Allg.,WK, 4180)

(77) *Dicht hinter dem Sarg* schritt der alte Burckhard. (Allg., RS 40)

LOKATIV (Präposition+Nomen (d)) in den wissenschaftlichen Texten (Biologie/ Astronomie) kommt sehr oft vor, vgl.:

(78) Manche Vögel schwimmen *auf der Oberfläche* und benutzen die Beine als Paddelruder. (Wiss.,GL 281)

(79) Der Mars kreist nicht *auf einer kreisrunden, sondern auf einer elliptischen Bahn* um die Sonne. (Wiss.,GL 194)

(80) Die Planeten bewegen sich *auf Ellipsen*. (Wiss.,GL 194)

(81) Schildkröten und Pinguine rudern mit den Vorderextremitäten *unter Wasser*. (Wiss.,GL 195)

Ersten Spinnen, Insekten und Skorpione bewegen sich *zwischen verschiedenen Landpflanzen, darunter den Farnen*. (Wiss.,GL 281)

(83) Wasserinsekten und ihre Larven laufen entweder *auf der sich elastisch eindellenden Oberfläche des Wassers*, rudern mit der Ventralseite in das Wasser eingetaucht oder tauchen und schwimmen *unter der Wasseroberfläche*. (Wiss.,GL 281)

SCHLUSSFOLGERUNGEN

In dem vorliegenden Beitrag wählt man den semantischen Ausgangspunkt bei der Satzmodellierung und hält man sich an die Meinungen von Crystal (vgl. 1995, 107) bzw. von Polenz (vgl. 1985, 63), dass das heutige Forschungsobjekt eine Satzsemantik ist, mit der wir die verdeckten Beziehungen zwischen den zugrundeliegenden elementaren Prädikationen des komprimierten Ausdrucks feststellen können.

Aufstellen und Vergleich der Satzmodelle mit den Ortswechselverben auf der semantischen Ebene sowohl in der Allgemein- als auch in der Wissenschaftssprache der Biologie und Astronomie hat gezeigt, dass es fast keine Unterschiede in der Form bestehen. Die semantische Struktur der Satzmodelle stellt aber bestimmte Unterschiede dar.

Auf der semantischen Ebene sind zwei Arten der Satzmodelle zu unterscheiden, in denen Subjekte durch die unterschiedlichen semantischen Kasus (Agens, Patiens) ausgedrückt sind. Die semantischen Formeln solcher Satzmodelle weisen auf die unterschiedlichen Arten von semantischen Prädikaten (Handlungs- und Vorgangsprädikate) hin.

In der Alltagssprache herrschen die semantischen Satzmodelle mit den Handlungsprädikaten, Agens als Subjekt und Direktiv¹ vor, das einen konkreten Raum, ein Territorium, eine Grenze, einen geographischen Ort, ein Menschenkollektiv u. a. bezeichnet. Aber andere Direktivarten sind reichlich vertreten,

In der Wissenschaftssprache der Biologie und Astronomie herrschen die semantischen Satzmodelle mit den Vorgangsprädikaten und Patiens als Subjekt vor, das meistens eine Naturkraft (Luft, Asteroid, Feuerball) oder eine biologische Substanz (Wasser, Ionen, Chromosomensatz) ist. Der Vorgang entspringt hier nicht auf der Initiative eines Handelnden, sondern vollzieht sich an einem Gegenstand ohne Einwirkung des sich am Vorgang Beteiligten.

Was Direktive in solchen Satzmodellen anbetrifft, ist es hier kein üblicher Ort wie bei den Handlungsprädikaten, sondern kann z. B. in biologischen Texten das Innere eines Tieres, eines Tierorganes, einer Zelle, einer Pflanze, ein Medium wie Wasser und in astronomischen Texten Erde, Sonne Planeten u. a. sein.

Die Definitionen der Fachsprachen helfen bei der Erforschung einer bestimmten Fachsprache. Man kann schon im voraus wissen, dass wir in der Astronomie hauptsächlich mit den Abläufen des Himmels und in der Biologie mit Vorgängen im

Tier- und Pflanzenreich zu tun haben werden. Ihrerseits zeugen die Belege davon, dass je weniger Arten der Satzmodelle gebildet werden, desto spezifischer die Fachsprache ist. In astronomischen Texten finden wir hauptsächlich nur die Satzmodelle mit Direktiv³, ausgedrückt durch „um+Akkusativ“. Biologische Texte stehen der Zahl der Satzmodellarten nach der Allgemeinsprache nahe.

Anhand der Analyse der Biologie- und Astronomietexte kann man sagen, dass sie sich in ihrem Spezialisierungsgrad unterscheiden. Die Auswirkung des Spezialisierungsgrades auf die Fachsprachlichkeit von Texten verdient eine spezielle und ausführlichere Analyse. Beim Sammeln der Belege kann man schon feststellen, dass Spezialisierungsgrad „in Bezug auf die Terminologie zu einem Mehr oder Weniger führt, in Bezug auf die Morphologie, Syntax und Textstrukturen dagegen zu einem Anderssein“ (Buhlmann/Fearns, 2000, 15). Deshalb müssen die Lehrkräfte die den Kurs „Wissenschaftssprache für Studenten der Naturwissenschaften“ planen, sehr gut wissen, welche morphologischen, lexikalischen, syntaktischen Erscheinungen in den Texten des Fachbereichs auftreten, die sie zu vermitteln haben, und wie weit sie sich von den allgemeinsprachlichen Texten unterscheiden. Anschließend kann man sagen, dass jeder Kursplaner ähnliche Forschungen bei dem Sammeln des Materials in dem Fachsprachenbereich durchführen müsste.

LITERATURVERZEICHNIS

1. Banionytė, V. (2000). *Semantische, syntaktische und pragmatische Aspekte bei der Satzmodellierung deutscher Sätze mit Verben des Ortswechsels*. Dissertation. Vilnius.
2. Buhlmann, R., Fearns, A. (2000). *Handbuch des Fachsprachenunterrichts*. Tübingen: Narr Studienbücher.
3. Bürger, H. (2007). *Fachphraseologie. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
4. Crystal, D. (1995). *Die Cambridge-Enzyklopädie der Sprache*. Frankfurt a. M. / New York: Cambridge University Press.
5. Fluck, H., R. (1996). *Fachsprachen*. Tübingen: A. Francke Verlag.
6. Helbig, G. (1977). Zur semantischen Charakteristik der Argumente des Prädikats. In: G. Helbig (Hrsg.), *Probleme der Bedeutung und Kombinierbarkeit im Deutschen*, pp. 40-92. Leipzig,
7. Polenz, P. von. (1985). *Deutsche Satzsemantik. Grundbegriffe des Zwischen-den-Zeilen-Lesens*. 2. Auflage. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
8. Roelke, Th. (1999). *Fachsprachen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
9. Wotjak, B. (1982). *Untersuchungen zur Inhalts- und Ausdrucksstruktur ausgewählter deutscher Verben des Beförderns*. Als: LS A 103. Berlin.
10. Wikipedia: *Fachsprachen*
11. Schwarz, M. (1992). *Einführung in die kognitive Linguistik*. Tübingen/Basel: Francke

QUELLENVERZEICHNIS

- BB - Binsing, U. u.a.(2004). *Basiswissen Schule.Biologie*.Abitur. Mannheim: Dudenverlag
- BA - Bürke, Th. (2004). *Kräfte, die in Galaxen walten*. In:Max Plank Forschung 2014(4). Das Wissenschaftsmagazin der Max- Plank-Gesellschaft. Astronomie. Kosmische Magnetfelder. S. 35-41. Höchberg. Vogeldruck/Medienservice GmbH.
- GA - Geiler, H. (1962). *Allgemeine Zoologie*. Leipzig.VEB Georg Thieme.
- GL - Ganten, D. (2003). *Leben, Natur, Wissenschaft*. Frankfurt am Main: Eichbornverlag
- GM - Grimm (Brüder). (1978). *Märchen*. Berlin: Kinderbuchverlag
- HA - Helmut, H. (2004). *Sterne mit großer Anziehung*. In: Max Plank Forschung 2014 (4). Das Wissenschaftsmagazin der Max - Plank-Gesellschaft. Astronomie. Kosmische Magnetfelder.S. 26-33. Höchberg. Vogeldruck/Medienservice GmbH..
- JK - Jelinek, E. (1986). *Die Klavierspielerin*. Hamburg: Rowohlt.
- KT - Kellermann, B .(1981). *Totentanz*. Berlin: Neues Leben.
- MU - Mann, H. (1976). *Untertan*. Leipzig: Reclam.
- SchT - Schnitzler, A. (1992).*Traumnovelle*. Frankfurt a.M.: Fischer.
- WA - Werfel, Fr. (1982) *Der Abituriententag*. Berlin/Weimar: Aufbau-Verlag.
- WD - Duden. (1989). *Deutsches Universalwörterbuch*. Hrsg. von G.Drosowski Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich.
- WK - *Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache*. (1978). Hrsg. von R.Klappenbach und W.Steinitz. Berlin.
- WL - Walser, M. (1979). *Jenseits der Liebe*. Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- WSch - Walser, M. (1982)*Das Schwanenhaus*. Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- WW - Wörter und Wendungen. (1979). *Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch*. Hrsg. von E.Agricola. Leipzig.

ABKÜRZUNGSVERZEICHNIS

- a - Akkusativ
- Allg. - Allgemeinsprache
- d - Dativ
- Fb-Verben - Verben der eigenständigen Fortbewegung
- EFb-Verben - Verben der eigenständigen Fortbewegung
- n - Nominativ
- pr - Präposition
- v - Verb
- Wiss. - Wissenschaftssprache

SANTRAUKA

BENDRINĖS IR MOKSLO KALBOS SEMANTINIŲ SAKINIŲ MODELIIŲ LYGINIMAS

Vita Banionytė

Straipsnyje nagrinėjami vokiečių bendrinės ir mokslinės kalbos (biologijos ir astronomijos) semantiniai sakinių modeliai su slinkties veiksmažodžiais. Teorinėje dalyje teigiama, kad darbe remiamasi sakinio semantikos teorija. Ši teorija savo ruožtu pagrįsta semantinių predikatų klasių ir semantinių vaidmenų sąsaja. Predikatų klasių ir semantinių vaidmenų kombinacijos sudaro pagrindinę semantinę formulę – propoziciją.

Praktinėje dalyje sudaromi semantiniai sakinių modeliai. Čia atsiskleidžia skirtumai tarp bendrosios kalbos ir mokslinės kalbos (biologijos ir astronomijos) semantinių sakinių modelių. Modeliuojant sakinius su slinkties veiksmažodžiais skiriamos dvi sakinių semantinių modelių grupės: veiksmo (Handlung) ir proceso (Vorgang). Analizė leidžia teigti, kad bendrinės kalbos tekstuose dominuoja semantiniai sakinių modeliai su semantiniiais veiksmo predikatais, o mokslinės (biologijos ir astronomijos) kalbos tekstuose – su semantiniiais proceso predikatais. Matomi skirtumai tarp bendrinės ir mokslinės kalbos išreiškiant veikėją ir kryptį, o tai padeda nustatyti semantinius linksnius (Agens, Patiens, Direktiv). Išvadose pateikiama šios analizės svarba ir metodiniame lygmenyje, t. y. planuojant mokymo medžiagą dalykinės-mokslinės kalbos dėstymui.

EVALUATIVE ADJECTIVES IN LITHUANIAN AND NATIVE STUDENTS' ENGLISH WRITING

Lina Bikeliene

Institute of Foreign Languages, Vilnius University, 5 Universiteto St. , LT-01513
Vilnius, Lithuania, l.bikeliene@gmail.com

ABSTRACT

Using variationist and comparative approaches, this paper aims to analyse evaluative adjectives in two typical grammatical constructions it + a linking verb + an evaluative adjective + the infinitive and it + a linking verb + an evaluative adjective + that in non-native (Lithuanian) and native students' English writing. The results highlight different roles played by the genre, language proficiency, institutional and L1 variables.

Keywords: *evaluative adjectives, learner language, learner corpora.*

INTRODUCTION

The concept of evaluation has received considerable attention in linguistics, since it would be hardly possible to find a text without any trace of it (Alba-Juez & Thompson, 2014). Its importance stems from its multifunctional applicability: it can help to express the writer's opinions, construct the relations between the author and the reader, as well as to organise the text (Bednarek, 2006). Being a part of one of the essential competences, evaluation plays a significant role in the study process. It proves, however, to be an elusive concept. While the readers easily acknowledge its presence in texts, the recognition of the means involved in its realisation is a more obscure matter (Mauranen & Bondi, 2003), since a number of expressions could be evaluative in certain contexts being purely factual in others (Pounds, 2010). The list of lexico-grammatical means that could be used to express evaluation is endless (Bednarek, 2006). For this study, adjectives were chosen as one of the most prototypically evaluative word classes (Felices-Lago & Cortés-de-los-Ríos, 2014).

A considerable amount of research has been published on evaluation under different headings: metadiscourse (Hyland & Tse, 2004), evaluation (Hunston, 2011), sentiment (Taboada et al., 2011), stance (Conrad & Biber, 2000), appraisal (Martin & White, 2005), connotation (Lyons, 1977), subjectivity (Wiebe et al., 2001), etc. In the present study, evaluative language is understood as "the broad cover term for the expression of the speaker or writer's attitude or stance towards, view point on, or feelings about the entities or propositions" (Thompson & Hunston, 2000, 5). The paper addresses it from the point of view of pattern grammar (Hunston & Francis, 2000). The aim is set to analyse evaluative adjectives in two typical grammatical patterns (Hunston & Francis, 2000; Hunston, 2011) in non-native (Lithuanian) and native

students' English writing. Using comparative and variationist approaches, the paper attempts at answering whether the use of evaluative adjectives in the two patterns in non-native (Lithuanian) learners' writing depends on the text genre, learners' language proficiency, institutional, and native language variables.

1. UNIVERSITY WRITING, EVALUATION, AND EVALUATIVE ADJECTIVES

Written assignments form an important part of studies at university. They, however, are not homogeneous in their function, focus, structure, and orientation. Nesi and Gardner (2012) distinguish thirteen genre families grounded in the BAWE corpus and provide various ways of grouping them. Proposals, for example, have a future orientation, while research reports are oriented towards the retelling of what has already been achieved. The latter, on the other hand, could be grouped together with essays, being the genres which focus on "the development of a thesis or on original piece of research" (Nesi & Gardner, 2012, 35) as opposed to the genres which "involve explaining or summarising important ideas" (ibid.).

Not all the genres students are asked to write in the educational environment are academic to the same extent. While essays are more argumentative, where students are required to "argue for a particular position in relation to a given question or proposition" (Moore & Morton, 2005, 50), proposals and research papers / research reports qualify as the examples of academic texts requiring the description and analysis of a study.

Despite the differences in university assignments, the unifying factor is the requirement to show a critical thinking competence, i.e. "to evaluate and adopt a stance" (Llinares & Dalton-Puffer, 2015, 4). In order to achieve the goal, it is important for students to be able to recognise, as well as use the most common patterns of language of a particular genre.

While evaluation in students' writing has received considerable attention in linguistic studies (Geng & Wharton, 2016; Bruce, 2016; Burneikaitė, 2008; Wu & Allison, 2005; Ağçam, 2015; Cotton, 2010), it remains a rather slippery and not easily defined notion. Linguists conducted analysis of evaluative language on the basis of different approaches: appraisal (Martin & White, 2005), parameter-based (Bednarek, 2006), corpus (Hunston, 2011), pattern grammar (Hunston & Francis, 2000), etc. Though the lexico-grammatical means to express evaluation include "evaluative modals, evaluative adjectives, evaluative adverbs, evaluative verbs, conditionals, comparative structures and 'other evaluative language'" (Cotton, 2010, 75-76), the present study is limited to the class of evaluative adjectives.

A degree of uncertainty around the terminology of evaluative language encompasses the term of evaluative adjectives as well. In the description of the extraposed *that*- and *to*-clauses, Biber et al. (1999), distinguish several major semantic domains of adjectives controlling them: 'certainty', 'affective or evaluative', and 'importance' for

the former and ‘necessity or importance’, ‘ease or difficulty’, and ‘evaluation’ for the latter. All these domains fall under the heading of ‘evaluative’ in a pattern grammar approach (Hunston & Francis, 2000), according to which patterns and meaning are interconnected. Hunston and Francis (2000, 188) define evaluative adjectives as “a sub-set of graded adjectives which have a number of patterns of their own and are candidates for class-hood”. The distinction of patterns, however, is subject to some variation (Table 1).

Table 1. *Patterns of evaluative adjectives.*

Patterns distinguished by Hunston and Francis (2000)	Patterns distinguished by Hunston and Sinclair (2000)
A. there + be + something / anything / nothing + a graded adjective + about (prepositional phrase)	(1) it + a link verb + an adjective group + a clause
	(2) there + a link verb + something / anything / nothing + an adjective group + about / in + a noun group / -ing clause
B. it + be (or another link verb) + an adjective / adjective group + <i>that</i> -clause	(3) a link verb + an adjective group + to-infinitive clause
C. it + be (or another link verb) + an adjective / adjective group + <i>to</i> -clause	(4) a link verb + an adjective group + <i>that</i> -infinitive clause
	(5) Pseudo-clefts
	(6) Patterns

As can be seen in Table 1, Hunston and Sinclair (2000), in a local grammar for evaluation, provide a finer-grained classification of the patterns than Hunston and Francis (2000). Pattern A, however, is more restricted than its equivalent (2). Patterns B and C are the combinations of (1) and (3), and (2) and (3) respectively, since (1) does not define a clause type, while (2) and (3) do not indicate the subject, which is typically used as the basis for adjective classification (Mindt, 2011).

This paper adopts the approaches of pattern grammar and local grammar for evaluation and considers the appearance of an adjective in the analysed contexts a sufficient criterion to identify them as evaluative (EvAdj).

2. DATA AND METHODOLOGY

The research questions raised for the study required two sets of corpora, representing Lithuanian learners’ (NNS) (Table 2) and native students’ (NS) written English (Table 3). The first set of NNS corpora, LICLE, is the Lithuanian subcorpus of the International Corpus of Learner English (ICLE). The sample of LICLE consists of essays written by 3rd / 4th year students with L1 Lithuanian at Vilnius University (LICLE-VU) and Vytautas Magnus University (LICLE-VDU). The AFK corpus comprises essays written by 1st year students at Vilnius University.

Though linguists have used the ICLE corpus for the analysis of NNS academic English (e.g. Gilquin & Paquot, 2007), it falls under the heading of a general learner corpus. The Corpus of Academic Learner English (CALE) includes various types of academic genres. The Lithuanian component is currently being compiled at Vilnius University. For the present study, proposals (CALE-PRO-LIT) and research papers (CALE-RPA-LIT) written by native speakers of Lithuanian were chosen.

Table 2. *NNS English corpora used for the study.*

	Number of texts	Number of words
LICLE-VU	223	128,730
LICLE-VDU	113	64,409
AFK	98	38,409
CALE-PRO-LIT	90	51,131
CALE-RPA-LIT	24	159,002

In order to compare NNS and NS use of evaluative adjectives, it was essential to select comparable corpora. Despite all its shortcomings, LOCNESS (the Louvain Corpus of Native English) “remains the best available comparable corpus to match ICLE” (Hasselgård & Johansson, 2011, 38). The British Academic Written English Corpus (BAWE) served as a control corpus for CALE. Proposals (BAWE-PRO) and research reports (BAWE-RR) (the closest genre to research papers) written by NS students were chosen for the present study as the counterparts of the CALE-PRO-LIT and CALE-RPA-LIT subcorpora.

Table 3. *NS English corpora used for the study.*

	Number of texts	Number of words
LOCNESS	298	265,567
BAWE-PRO	37	77,930
BAWE-RR	40	182,391

All the corpora were part-of-speech tagged with the help of TagAnt 1.2.0 (Anthony, 2015). AntConc 3.4.4w (Anthony, 2014) software was used to extract all the adjectives in two grammatical patterns: *it + a link verb + an evaluative adjective + the infinitive* (referred to as *TO*) and *it + a link verb + an evaluative adjective + that* (referred to as *THAT*). Since adjectives are prone to be modified, the patterns were expanded to allow one slot to be filled between a linking verb and an evaluative adjective (referred to as *mod to* and *mod that*, respectively).

Using comparative and variationist approaches the role of the four variables: text genre (essays vs. proposals vs. research papers), language proficiency (1st year vs. 3rd – 4th year students), institutional (Vilnius University vs. Vytautas Magnus University) and L1 (Lithuanian vs. English), was analysed. The significance of the results was

measured by *Log-likelihood* (Rayson, 2015) at significance level of $p < 0.05$, with the critical value 3.84.

3. RESULTS

As can be seen in Table 4, where ‘+’ indicates statistically significant overuse and ‘-’ underuse, Lithuanian students, contrary to previous research on evaluative markers (Burneikaitė, 2008, 2009), significantly overuse all the studied patterns, with the only exception of *mod that*. The biggest differences are observable in the essay genre. In proposals, NNS are likely to rely too heavily on the *TO* pattern, which results in the general overuse of *EvAdjs*. In research papers, the underuse of the *THAT* pattern, however, balances the overuse of *TO*.

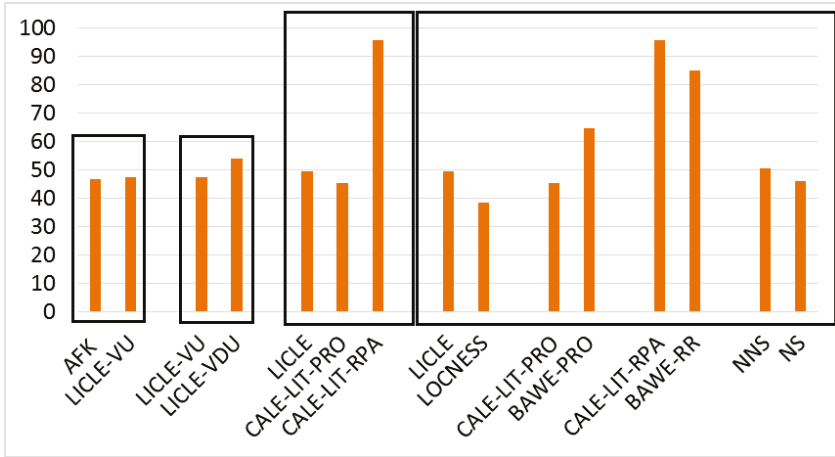
None of the studied variables proves to play a significant role in the overall results. Institutional differences are limited to *mod to*, which results in the differences of the cumulative *TO*. Language proficiency influences only the use of the modified patterns. Considering the genre variable, the largest differences are observed in the *THAT* group between essays and research papers. The pattern shows notable differences in NNS proposals and research papers as well.

Table 4. Statistical significance of the variables in NNS and NS corpora.

	<i>TO</i>	<i>mod to</i>	<i>TO + mod to</i>	<i>THAT</i>	<i>mod that</i>	<i>THAT + mod that</i>	ALL
NNS/NS	+	+	+	+		+	+
Genre: essay LICLE vs. LOCNESS	+	+	+	+	+	+	+
Genre: proposal CALE-LIT-PRO vs. BAWE-PRO	+	+	+				+
Genre: research paper CALE-LIT-RPA vs. BAWE-RR	+		+	-		-	
Institutional: LICLE-VU vs. LICLE-VDU		-	-				
Language proficiency: AFK vs. LICLE-VU		+			-		
Genre: LICLE vs. CALE-LIT-PRO		+					
CALE-PRO vs. CALE-LIT-RPA				+		+	
LICLE vs. CALE-LIT-RPA				+	+	+	

As can be seen in Figure 1, the patterns under analysis were used by around 50 per cent of NNS students. Research papers, however, stand out from the other genres – almost all the learners used the extraposed clauses in their texts. A similar, though weaker tendency can be observed in the NS corpora. Overall, learners not

only overuse the structures, but also more students rely on them in their texts, with the exception of proposals.

Figure 1. The percentage of texts containing the patterns in NNS and NS corpora.

Table 5 presents individual most common EvAdjs controlling extraposed *to*-clauses in the analysed corpora. Contrary to the quantitative results, L1 does not seem to play an essential role in the choice of adjectives. Both NNS and NS most often rely on the ones indicating possibility (*possible, impossible*), importance (*important*), difficulty (*difficult, hard, easy*), necessity (*necessary*), and interest (*interesting*).

Table 5. Most common adjectives in the *TO* pattern.

AFK	LICLE-VU	LICLE-VDU	CALE-PRO-LIT	CALE-RPA-LIT	LOCNESS	BAWE-PRO	BAWE-RR
possible	possible	important	important	possible	important	important	possible
difficult	impossible	possible	possible	important	difficult	necessary	important
easy	important	impossible	necessary	essential	hard	possible	necessary
essential	necessary	necessary	interesting	necessary	necessary	impossible	difficult
important	hard	easy	crucial	impossible	easy		appropriate
necessary	difficult	hard	easy	difficult	impossible		interesting
	essential	worth	hard	hard	interesting		easy
	able		logical	easy	okay		
	worth		relevant	interesting	possible		
			vital	common	hard		
			worth	desirable	important		
				enough	possible		
				good	true		
				like			

Pre-modification of an adjective in the *TO* pattern is usually achieved by negation. It is the most common means in all the NS corpora, AFK, and CALE-PRO-LIT. In LICLE and CALE-RPA-LIT, the frequency of *not* is exceeded only by *very* and *also*, respectively. The reverse positions of the top two modifiers filling the slot in AFK and LICLE-VU, tentatively hint at a correlation between language proficiency and the up-scaling of EvAdjs.

Table 6. Most common adjectives in the *THAT* pattern.

AFK	LICLE-VU	LICLE-VDU	CALE-PRO-LIT	CALE-RPA-LIT	LOCNESS	BAWE-PRO	BAWE-RR
obvious	clear	obvious	possible	evidential	clear	clear	possible
clear	obvious	clear	clear	clear	obvious	likely	likely
evident	evident	evident	obvious	apparent	true	apparent	important
possible	true	normal	probable	possible	important	important	clear
usual	natural			evident	possible	unlikely	evident
	possible			interesting	evident		unlikely
					inevitable		
					proven		
					vital		
					likely		
					clear		

As can be seen in Table 6, in the *THAT* pattern, L1 and L2 writers usually rely on certainty adjectives (*obvious, clear, evident, true, etc.*). NS texts, however, could be characterised by the use of importance adjectives (*important, vital*), which were not common in NNS writing. This pattern is less susceptible to pre-adjective modification than the *TO* pattern. It, however, shows some genre peculiarities. In essays, notwithstanding to L1, the modification is usually achieved by negation, while in academic genres, NNS students prefer a down-towner *quite*.

CONCLUSIONS

The aim of the present study was to determine the role of the genre, language proficiency, and institutional variables in the use of two grammatical patterns for evaluation in Lithuanian learners' English texts and to compare it with the use in NS English writing. The analysis indicated a general tendency to overuse the patterns in the NNS corpora. The L1 variable proved to be the only variable significantly influencing the overall results. Due to the size of the corpora, the reported tendencies in the use of individual patterns or individual adjectives should be seen as tentative. A wider-scope study would be needed to draw some definite conclusions. Being descriptive, this paper, however, pinpoints some areas language learners could reconsider while targeting at a native-like competence of English.

REFERENCES

1. Ağçam, R. (2015). A corpus-based study on attitudinal stance in native and non-native academic writing. *International Journal of Humanities, Social Sciences and Education (IJHSSE)*, 2(8), 123-129. Retrieved from <https://www.arcjournals.org/pdfs/ijhsse/v2-i8/16.pdf>.
2. Alba-Juez, L, & Thompson, G. (2014). The many faces and phases of evaluation. In G. Thompson & L. Alba-Juez (Eds.), *Evaluation in context*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, 3-23.
3. Anthony, L. (2014). *Antconc 3.4.4w (Windows)*. Tokyo: Waseda University.
4. Anthony, L. (2015). *TagAnt 1.2.0*. Tokyo: Waseda University.
5. Bednarek, M. (2006). *Evaluation in media discourse: Analysis of a newspaper corpus*. New York, London: Continuum.
6. Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., & Finegan, E. (1999). *Longman grammar of spoken and written English*. New York: Pearson Education.
7. Bruce, I. (2016). Constructing critical stance in university essays in English literature and sociology. *English for Specific Purposes* 42, 13-25.
8. Burneikaitė, N. (2008). Metadiscourse in linguistics master's theses in English L1 and L2. *Kalbotyra* 59(3), 38-47.
9. Burneikaitė, N. (2009). Evaluative metadiscourse in linguistics master's theses. *Kalba ir kontekstai* 3 (1), 87-95.
10. Conrad, S., & Biber, D. (2000). Adverbial marking of stance in speech and writing. In Hunston, S., & Thompson, G. *Evaluation in text*. Oxford: Oxford University Press, 56-73.
11. Cotton, F. 2010. Critical thinking and evaluative language use in academic writing: A comparative cross-cultural study. In G. Blue (Ed.), *Developing academic literacy*. Vern: Peter Lang, 73-85.
12. Felices-Lago, Á., & Cortés-de-los-Ríos, M. E. (2014) The implementation of the axiological parameter in a verbal subontology for natural language processing. In G. Thompson & L. Alba-Juez (Eds.), *Evaluation in Context*, p.p. 117-136. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
13. Geng, Y., & Wharton, S. (2016). Evaluative language in discussion sections of doctoral theses: Similarities and differences between L1 Chinese and L1 English writers. *Journal of English for Academic Purposes* 22, 80-91.
14. Gilquin, G., & Paquot, M. *Spoken features in learner academic writing: identification, explanation and solution*. Corpus linguistics conference CL2007. In *Proceedings of the Fourth Corpus Linguistics Conference CL2007*, University of Birmingham: UK, 2007, 1-12. Retrieved from <http://hdl.handle.net/2078.1/75861>.
15. Hasselgård, H., & Johansson, S. (2011). Learner Corpora And Contrastive Interlanguage Analysis. In F. Meunier, S. de Cock, G. Gilquin & M. Paquot (Eds.), *A taste for corpora. In honour of Sylviane Granger*, pp. 33-62. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
16. Hunston, S. (2011). *Corpus approaches to evaluation. Phraseology and evaluative language*. New York: Routledge.

17. Hunston, S., & Francis, G. (2000). *Pattern grammar: A corpus-driven approach to the lexical grammar of English*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
18. Hunston, S., & Sinclair, J. (2000). A local grammar of evaluation. In S. Hunston & G. Thompson (Eds.), *Evaluation in Text*, pp. 74-101. Oxford: Oxford University Press
19. Hyland, K. & Tse, P. (2004). Metadiscourse in academic writing: a reappraisal. *Applied Linguistics* 25(2), 156-177.
20. Llinares, A., & Dalton-Puffer, Ch. (2015). The role of different tasks in CLIL students' use of evaluative language. *System* 54, 1-11.
21. Lyons, J. (1977). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
22. Martin, J. R., & White, P. R. R. (2005). *The language of evaluation. Appraisal in English*. New York: Palgrave Macmillan.
23. Maurantan, A., & Bondi, M. (2003). Evaluative language use in academic discourse. *Journal of English for Academic Purposes* 2, 269-271.
24. Mindt, I. (2011). *Adjective complementation: An empirical analysis of adjectives followed by that-clauses*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
25. Moore, T. & Morton, J. (2005). Dimensions of difference: a comparison of university writing and IELTS writing. *Journal of English for Academic Purposes* 4 (1), 43-66.
26. Nesi, H., & Gardner, S. (2012). *Genres across the disciplines – student writing in higher education*. Cambridge: Cambridge University Press.
27. Pounds, G. (2010). Genre- and culture-specific aspects of evaluation: Insights from the contrastive analysis of English and Italian online property advertising. *Linguistics and the human sciences* 6 (1-3), 253-274.
28. Rayson, P. (2015). *Log-likelihood and effect size calculator*. Retrieved from <http://ucrel.lancs.ac.uk/llwizard.html>.
29. Taboada, M., Brooke, J., Tofiloski, M., Voll, K., & Stede, M. (2011). Lexicon-based methods for sentiment analysis. *Computational Linguistics* 37(2), 267-307.
30. Thompson, G., & Hunston, S. (2000). Evaluation: An introduction. In Hunston, S., & Thompson, G. *Evaluation in text*. Oxford: Oxford University Press, pp. 1-27.
31. Wiebe, J., Bruce, R., Bell, M., Martin, M., & Wilson, Th. (2001). A corpus study of evaluative and speculative language. *Proceedings of the 2nd ACL SIGDIAL workshop on discourse and dialogue (Sigdial-2001)*. Aalborg. Retrieved from <http://www.aclweb.org/anthology/W01-1626>.
32. Wu, S.M., & Allison, D.M. (2005). Evaluative expressions in analytical arguments: Aspects of appraisal in assigned English language essays. *Journal of Applied Linguistics* 2 (1), 105-127.

SANTRAUKA

VERTINAMIEJI BŪDVARDŽIAI LIETUVIŲ IR GIMTAKALBIŲ STUDENTŲ RAŠTO DARBUOSE ANGLŲ KALBA

Lina Bikeliene

Straipsnyje analizuojami vertinamieji būdvardžiai, vartojami dviejose jiems būdingose gramatinėse konstrukcijose: '*it* + jungiamasis veiksmažodis + būdvardis + veiksmažodžio bendratis' ir '*it* + jungiamasis veiksmažodis + būdvardis + *that*' negimtakalbių (lietuvių) ir gimtakalbių studentų rašto darbuose anglų kalba. Rezultatai atskleidžia skirtingą keturių kintamųjų (teksto tipo, kalbos lygio, institucijos, kurioje parašyti darbai, ir gimtosios kalbos) vaidmenį vertinimo raiškai.

ZUR LITAUISCHEN ÜBERSETZUNG VOM *HILDEBRANDSLIED*

Aleksej Burov, Skaistė Volungevičienė

Universität Vilnius, Universiteto Str. 5, LT-01513 Vilnius, Litauen,
aleksej.burov@flf.vu.lt, skaiste.zabarauskaite@flf.vu.lt

ABSTRACT

The present study deals with translation of Medieval German literature into Lithuanian. So far there have been three translations of Medieval German texts, namely Nibelungų giesmė (1988, Vladas Nausėda), Vargšas Heinrichas (1980, Sigitas Račiūnas) and Kundruna (2002, Vladas Nausėda). However, there has been no translation of texts from the period of the early Middle Ages. Thus, the current study explores strategies of translation employed in old texts and provides an unpublished translation of Hildebrandslied (the Song of Hildebrand) into Lithuanian.

Keywords: Medieval German literature, translation into Lithuanian, explores strategies of translation, Song of Hildebrand

EINLEITUNG

Mit dem vorliegenden Beitrag wird das Ziel verfolgt, das um 830 in einer bairisch-altsächsischen Mischsprache in stabreimenden Langzeilen entstandene *Hildebrandslied* in der litauischen Sprache zu präsentieren. Die Besonderheit dieses Vorhabens besteht darin, dass bis heute kein einziges schöngeistiges Werk des Frühmittelalters (850-1050) ins Litauische übersetzt worden ist. Die schöngeistige deutschsprachige Literatur des Mittelalters ist dem litauischen Leser lediglich durch drei Übersetzungen bekannt – *Das Nibelungenlied* (1980), *Der arme Heinrich* von Hartmann von Aue und *Kudrun* –, die zeitlich der Epoche des Hochmittelalters (1050-1250) zuzuordnen sind.

Der Artikel bietet außerdem einen kurzen Überblick über die bedeutendsten europäischen Übersetzungen der schöngeistigen Literatur des Mittelalters ins Litauische.

Darüber hinaus wird im Beitrag der Frage nachgegangen, welche Strategien und Verfahren dem Übersetzer bei der Übertragung der Werke ins Litauische zur Verfügung stehen.

An Stelle der Schlussfolgerungen erfolgt das *Hildebrandslied* in der litauischen Fassung.

1. ZUM STAND DER ÜBERSETZUNG DER MITTELALTERLICHEN LITERATUR INS LITAUISCHE

Betrachtet man die Übersetzungen der schöngeistigen Texte des Mittelalters ins Litauische, lässt sich auf den ersten Blick feststellen, dass der Leser einen vielfältigen Überblick über die Literatur im Mittelalter bekommen kann. Insbesondere ist die alte skandinavische, hauptsächlich altisländische, Literatur dank der zahlreichen Übersetzungen zugänglich geworden. Bereits 1975 erschien von Svetlana Steponavičienė die aus dem Altisländischen übersetzte *Saga von Egil*. Das zwischen 1220 und 1240 wahrscheinlich von Snorri Sturluson (1179–1241) gedichtete Werk wurde im „Vaga“-Verlag unter dem Titel *Egilio saga* herausgegeben. 2012 wurde die Übersetzung unter demselben Titel im „Aidai“-Verlag zum zweiten Mal aufgelegt. 2001 übertrugen Ugnius Mikučionis und Rasa Ruseckienė einige Werke der isländischen und norwegischen Skaldendichter ins Litauische. Das 43 Seiten umfassende Büchlein erschien unter dem Titel *Skaldų poezija*. 2002 brachte der „Vaga“-Verlag die von Ugnius Mikučionis übersetzte *Kniutlingų saga* („Knytlinga Saga“) auf den Markt. Ein Jahr später (2003) gab Rasa Ruseckienė im Verlag der Universität Vilnius unter dem Titel *Mimiro šaltinis: Senųjų islandų tekstų antologija* ausgewählte altisländische Texte heraus. Darüber hinaus steht seit 2009 dem litauischen Leser die über Mythen und Sagen des vorchristlichen Skandinavien berichtende *Poetische Edda* zur Verfügung. Übersetzt von Aurelijus Vijūnas erschien das Werk im „Aidai“-Verlag. Auch die so genannte *Prosa-Edda* soll laut dem Kulturportal *bernardinai.lt*²¹ in Kürze in der Übersetzung von Rasa Ruseckienė in den Buchhandel kommen. Bis dahin bleibt der 2015 im „Tyto alba“-Verlag erschienene Band *Islandų pasakos ir sakmės* das neueste Werk der skandinavischen Literatur des Mittelalters in der litauischen Fassung. Dieser, von Aurelijus Vijūnas übersetzte Band, umfasst 120 Märchen aus Island, die bisher nicht ins Litauische übertragen wurden.

Auch den an der französischen Literatur des Mittelalters Interessierenden stehen mehrere Werke zur Verfügung. Bereits 1927 wurde das um 1100 in Nordfrankreich entstandene *Rolandslied* („Chanson de Roland“) ins Litauische übersetzt. Das über den gefallenen Mitstreiter Karls des Großen berichtende Heldenepos erschien in der Übersetzung von Povilas Gaučys unter dem Titel *Rolando giesmė: vidurinių amžių prancūzų epas*. Das Meisterwerk der altfranzösischen Literatur gab es in zwei Übersetzungen: 1969 wurde das Lied von Laima Rapšytė und 1988 von Valdas Petrauskas ins Litauische übertragen. Um 1170 verfasste der Regensburger Pfaffe Konrad in mittelhochdeutschen Reimpaaren die Version des *Rolandsliedes*. Leider blieb diese bisher von litauischen Übersetzern unbeachtet.

2004 wurde die Liste der Übersetzung aus dem Altfranzösischen um zwei weitere Werke erweitert. Die litauische Romanistin Genovaitė Dručikutė übersetzte zwölf von

---

²¹ <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2015-11-06-pazistama-ir-nepazistama-islandu-literatura/136980>. Stand: 09.04.2016

Marie de France (um 1135-1200) verfasste Versnovellen, die unter dem Titel *Marija Prancūzė. Lė* im Verlag des Instituts für litauische Sprache und Folklore herausgebracht wurden. In demselben Verlag erschienen auch zwei Dramen des französischen Dichters des 13. Jahrhunderts Adams de la Halle (um 1237-1286/1287 oder 1306) – *Pavėsinės vaidinimas* („Je de la feuillée“) und *Vaidinimas apie Robeną ir Marijoną* („Jeu de Robin et de Marion“). Übersetzt wurden die Stücke von Rita Černiauskiė.

Dem litauischen Leser stehen außerdem Übersetzungen aus dem Altitalienischen zur Verfügung. Vor ungefähr 80 Jahren (1938) wurde zum ersten Mal die *Göttliche Komödie* von Dante Alighieri (1265-1321) ins Litauische übertragen. Übersetzt wurde das Meisterwerk des 14. Jahrhunderts von Jurgis Narjauskas. In den 70er Jahren (1968-1971) wurde das Werk in der Übersetzung von Aleksys Churginas herausgegeben und wurde 1988 neu aufgelegt. 2009-2011 erschienen alle drei Teile der *Göttlichen Komödie* in der Übersetzung von Sigitas Geda. Nennenswert ist außerdem das 2004 von Dainius Būrė übersetzte *Novellino*. Die aus der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts stammende älteste Novellensammlung erschien im Verlag des Instituts der litauischen Literatur und Folklore unter dem Titel *Novellino, arba Šimtas senųjų novelių*.

Bezüglich der deutschsprachigen Literatur des Mittelalters lässt sich sagen, dass bis heute kein althochdeutscher Text ins Litauische übertragen worden war. Die deutschsprachige Literatur wird durch Übersetzungen aus dem Mittelhochdeutschen repräsentiert. Nennenswert ist in erster Linie das *Nibelungenlied*. Das bekannteste Werk des Mittelalters im deutschsprachigen Raum wurde 1980 von Vladas Nausėdas ins Litauische übertragen. In demselben Jahr (1980) erschien im Band *Viduramžių riterių romanai* die von Sigitas Račiūnas ausgeführte Übersetzung des *Armen Heinrich Hartmanns von Aue* (1160/70 -1210/20). Der in den 1190er Jahren verfasste religiös-höfische Roman umfasst 1520 Verse, die auch in der litauischen Fassung gereimt vorliegen. Bemerkenswert ist jedoch die Tatsache, dass für den besprochenen Band mit dem Titel *Ritterromane des Mittelalters* kein echter Ritterroman gewählt wurde. Die von Hartmann von Aue geschaffenen *Erec* und *Iwein* – Meisterwerke des höfischen Romans im deutschsprachigen Raum – bleiben bis heute dem litauischen Leser unbekannt.

Auch das zweite „Großwerk der deutschen Heldendichtung“ (Wehrli, 1997, 406), *Kundrun*, liegt seit 2002 dem litauischen Leser in der Übersetzung von Vladas Nausėdas gereimt vor. Das um 1240 entstandene 1705 Strophen umfassende Werk²² erschien unter dem Titel *Gudruna*. Der über die Kudruns Gefangenschaft am Normannenhof berichtende Inhalt war in Litauen bereits bekannt. 1944 wurde *Gudruna* von Bronius Gavėnas übersetzt und im Verlag *Valstybinė leidykla* in Kaunas herausgegeben. Jedoch nutzte Gavėnas für seine Übersetzung nicht den mittelhochdeutschen Text, sondern eine aus dem Jahr 1874 stammende Nacherzählung von Karl Henninger.

---

²² Die Datierung des Werkes ist sehr umstritten. Mehr dazu Gamziukaitė, R. (2002, 250-258).

Insgesamt stellen die mittelalterlichen literarischen Nacherzählungen einen bedeutenden Teil der vorhandenen Übersetzungen dar. Das in den Band *Viduramžiy riterių romanai* aufgenommene Werk *Romanas apie Tristaną ir Izoldą*, in der Übersetzung von Juozas Naujokaitis, wurde weder aus dem Mittelhochdeutschen noch aus dem Altfranzösischen übertragen. Das Werk ist eine Übersetzung des 1900 vom französischen Romanisten Joseph Bédier (1864-1938) veröffentlichten Romans *Le roman de Tristan et Iseut*, und erzählt beide Urquellen – die altfranzösische als auch die mittelhochdeutsche – nach. Im 1993 veröffentlichten Sammelband *Germanų ir keltų sakmės bei legendos* findet man ebenfalls keinen originalen Text des Mittelalters: Vitas Agurkis übersetzte aus dem Ungarischen das 1965 veröffentlichte Werk von Tekla Dömötör *Germán, kelta regék és mondák*, in dem mehrere germanische und keltische Heldensagen nacherzählt wurden. Der von Tekla Dömötör wiedergegebene Inhalt, in der Übersetzung von Vitas Agurkis, enthält viele Abweichungen und wurde später in den 1999 herausgegebenen Band *Viduramžiy skaitiniai* aufgenommen. Er wurde als Literatur des Mittelalters der Öffentlichkeit präsentiert. Für die oben genannte Übersetzung des *Nibelungenliedes* diente²³ die 1870/80 von Karl Bartsch herausgegebene Ausgabe als Grundlage und nicht eine der bekannten Handschriften des mittelhochdeutschen Epos. Der berühmte Mediävist des 19. Jahrhunderts erweiterte die sog. Handschrift *B* durch einige Passagen aus der Handschrift *C*. Auf solche Weise entstand eine in keiner überlieferten Handschrift aufgezeichnete Variante des *Nibelungenliedes*, der Karl Bartsch den Titel *Der Nibelunge nôt*²⁴ verlieh. Dadurch wurde das Werk um einige Strophen erweitert²⁵. Eben diese Ausgabe benutzte Helmut de Boor 1959 für seine Edition des *Nibelungenliedes*, auf die sich Vladas Nausėdas bei seiner Übersetzung des Liedes ins Litauische stützte.

Der von Agnė Iešmantaitė herausgegebene Band *Viduramžiy skaitiniai* illustriert außerdem ein anderes weit verbreitetes Problem – das Problem der Periodisierung des Mittelalters. Neben dem *Nibelungenlied* (S. 137-147) sowie dem *Roman über Tristan und Isolde* (S. 329-388) – beide nicht in der Originalfassung, sondern nacherzählt von Tekla Dömötör bzw. Joseph Bédier – werden das um 400 v. Chr. verfasste *Buch Genesis* (S. 5-10) und das um 80 n. Chr. geschriebene *Matthäus-Evangelium* (S. 45-66) als Texte des Mittelalters charakterisiert. Auch in der vom Institut der litauischen Literatur und Folklore zusammengestellten Bibliothek des Mittelalters findet man das 2006 von Liucija Citavičiūtė veröffentlichte *Daktaro Johano Fausto, garsiojo burtininko ir juodojo mago, istorija*. Die litauische Übersetzung bezieht sich auf das 1587 in

²³ Derzeit sind 36 Handschriften bzw. Handschriftfragmente, die in drei Varianten gruppiert werden, bekannt: Hohenems-Münchener Handschrift *A* (um 1280), St. Galler Handschrift *B* (um 1250) und Hohenems-Lafßbergische Handschrift (um 1230). Mehr dazu Müller, J. D. 2009 (48-56).

²⁴ Bartsch, Karl (Hg.). 1870/1880: *Der Nibelunge nôt* mit Abweichungen von der Nibelunge liet, den Lesarten sämtlicher Handschriften und einem Wörterbuche. 2 Bände. Leipzig: F.A. Brockhaus.

²⁵ Das Nibelungenlied in der Ausgabe von Karl Bartsch umfasst 2379 Strophen, wobei die überlieferte *H. A* aus 2316 Strophen, die *H. B* aus 2376 Strophen und die *H. C* aus 2439 Strophen besteht.

Frankfurt erschienene Volksbuch vom *Doctor Faustus*. Es liegt die Frage nahe, ob das am Ende des 16. Jahrhunderts erschienene und dem Inhalt nach der Epoche der Renaissance zuzurechnende Werk als mittelalterliche Literatur bezeichnet werden kann.

Die Autoren des vorliegenden Beitrags sind sich dessen bewusst, dass jede Epoche sehr fließende Grenzen hat, aber in Bezug auf das Mittelalter herrscht in der Forschung eine gewisse Einstimmigkeit darüber, dass sich die äußeren Zeitgrenzen der Epoche zwischen 500 und 1500 lokalisieren lassen (vgl. Heimann, 1997, 27).

2. ZU STRATEGIEN DER ÜBERSETZUNG DER SCHÖNGEISTIGEN TEXTE DES MITTELALTERS

Die Zahl der Übersetzungen der schöngeistigen Texte aus den früheren Stufen des Deutschen ist sehr gering und die Übersetzungen aus dem Althochdeutschen sind noch nicht vorhanden. Es lassen sich noch keine aussagekräftigen Schlussfolgerungen in Bezug auf die Übersetzungsstrategien der untersuchten schöngeistigen Texte wie *Kudrun*, das *Nibelungenlied* und der *Arme Heinrich* ziehen. Allerdings ist bisher eine deutliche Tendenz erkennbar: Die Übersetzer sind bestrebt, den litauischen Text altertümlich wirken zu lassen. Für diese Zwecke greift man zur Verschiebung der Sprachnormen sowohl auf der lexikalischen (3.1) als auch auf der grammatischen (3.2) Ebene der litauischen Standardsprache (vgl. Pimenova, 2009, 115-118).

2.1. Verschiebung der Sprachnormen auf der lexikalischen Ebene der Standardsprache

In Hinsicht auf die lexikale Ebene der Sprache wurden insgesamt fünf Verfahren, mithilfe deren man den Text altertümlich wirken lässt, festgestellt:

2.1.1. Gebrauch von stilistisch gehobener, oft veralteter Lexik

Aufgrund der durchgeführten Analyse der Übersetzungen von Vladas Nausėda (*Kudrun*, *Nibelungų giesmė*) und Sigitas Račiūnas (*Vargšas Heinrichas*) lässt sich sagen, dass eines der beliebtesten Verfahren der Gebrauch der veralteten, nicht mehr gebräuchlichen Lexik ist:

(1) *Senasis Vatė tarė: „Nebuvo taip, tačiau
Lyg šiol aš tokio vyro dar niekad nemačiau.
Galingas tai karalius, išdidūs ir jo žmonės,
turtingoje viešpatijoje – be priekaištų jų ponas“.* (Gudruna 475, a-d)

Das in der oben zitierten Strophe gebrauchte Substantiv *viešpatija* wird in der Standardsprache nicht mehr verwendet. An seiner Stelle wird durch das *Wörterbuch der Litauischen Sprache (Lietuvių kalbos žodynas)* empfohlen, *valstybė* oder *karalystė* zu gebrauchen²⁶. Laut den Angaben des erwähnten Wörterbuchs wurde das Substantiv *viešpatija* in der Bedeutung von *valstybė* aber noch von Simonas Daukantas (1793-1864) verwendet.

²⁶ <http://www.lkz.lt/startas.htm>. Stand: 28.04.2016

2.1.2. Gebrauch der für die Standardsprache ungewöhnlichen Kollokate

(2) *O kai jėgų įgijo, ginklus vartot mokėjo*

Ir visko, ko tik troško, pasiėkti jau galėjo. (Nibelungų giesmė, 26. a-b)

Das im Nibelungenlied festgestellte Substantiv *ginklai* (Waffen) gebraucht man mit dem Verb *naudoti*, aber nicht *vartoti*. Der Gebrauch des Kollokats *vartoti* anstatt *naudoti* lässt sich aus metrischen Gründen nicht erklären: Beide Verben bestehen aus drei Silben und verfügen über das Suffix *-oti*. Es liegt die Vermutung nahe, dass der Übersetzer durch den Gebrauch eines ungewöhnlichen Kollokats den Eindruck verleihen möchte, es handle sich um einen aus den älteren Sprachstufen des Litauischen stammenden Ausdruck.

2.1.3. Gebrauch des dialektal gefärbten Wortschatzes

Die untersuchten Texte weisen den Gebrauch des regional-dialektalen Wortschatzes auf:

(3) *Trejus metus jis čia praleido,*

Visai išsimušė iš veido. (Vargšas Heinrichas, S. 170)²⁷

Der Ausdruck *išsimušė iš veido* ist für die litauische Standardsprache ungewöhnlich. Im Unterschied aber zum oben angeführten Beispiel (2), in dem der Gebrauch des ungewöhnlichen Kollokats nur im untersuchten Text festgestellt wurde, wird der Ausdruck *išsimušė iš veido* in den nordlitauischen Dialekten, insbesondere um Panevėžys und Ramygala, verwendet.

2.1.4. Gebrauch leicht einprägsamer Wortpaare

Laut Pimenova (2009, 114) zeichnet sich die altgermanische Poesie durch die Verwendung von alliterierenden, einprägsamen Wortpaaren wie *Licht* und *Leuchte* oder *Blätter* und *Blüten* aus. Für die Versifikation in der litauischen Sprache spielt die Alliteration aber keine Rolle. Im Gegensatz zu den Originaltexten werden leicht einprägsame Wortpaare, die nach dem Prinzip des Endreimes gruppiert werden, verwendet:

(4) *Garbės kėdėj sėdėjo dabar ji, dievaži,*

Kaip sakė padavimas, ta nuotaka graži. (Gudruna, 549. a-b)

Allein im *Kudrun* wurde das Wortpaar *dievaži / graži* mehrmals festgestellt: in den Strophen 576, 590 und 661.

2.1.5. Gebrauch von Realien

Fremd und altertümlich wirken außerdem Realien des Hochmittelalters im litauischen Text:

(5) *Ir Vatė dar pridūrė: „Privalom paskubėt, -*

Nes priešai juk įžulūs, - mums reik apsižiūrėt,

Kad kartais neužklyptų čionai, dar šitoj markoj,

Rūstusi Hagenas su jais, tad būtų mums daug vargo“. (Gudruna, 478, a-d)

²⁷ Der mittelhochdeutsche Text Hartmanns von Aue besteht aus 1520 Versen. In der litauischen Fassung werden jedoch nicht die Verse, sondern die Seiten – und zwar des ganzen Bandes *Viduramžių riterių romanai* – angegeben.

Das im Vers 478 c festgestellte Substantiv *marka* ist für den litauischen Leser unbekannt. Das *Wörterbuch der Litauischen Sprache* kennt insgesamt 11 Bedeutungen dieses Wortes, darunter *vieta linams merkti*, *merkimas*, *kiaurai merkantis lietus*, *minia*, *daugybė žmonių*, *pinigai*, die aber in Hinsicht auf den Erzählkontext nicht hilfreich sein können. Es handelt sich um die unter Karl dem Großen (747-814) eingeführte Bezeichnung für die besonders wichtigen Verwaltungsbezirke in den Grenzgebieten des Fränkischen Reichs. Der Übersetzer hätte an dieser Stelle das litauische Substantiv *žemė* in der Bedeutung *valstybė* gebrauchen können, was auch in Hinsicht auf die Metrik gepasst hätte. Es liegt die Vermutung nahe, dass durch die Wahl der kaum bekannten Lexik das Ziel verfolgt wird, den Text möglichst fremd und altertümlich wirken zu lassen.

2.2. Verschiebung der Sprachnormen auf der grammatischen Ebene der Standardsprache

Auf der grammatischen Ebene der Sprache kann man in den untersuchten Texten insgesamt über vier Verfahren, mithilfe deren man die Übersetzung altertümlich klingen lässt, sprechen.

2.2.1 Gebrauch der veralteten Akkusativ-Endung -on bei Substantiven

Laut Ambrazas (1997, 44) lässt sich der Gebrauch der Akkusativ-Endung *-on* bei Substantiven in der Gegenwartssprache als Relikt der älteren Stufen des Litauischen verstehen. An ihrer Stelle wird in der Gegenwartssprache die Konstruktion *į (Präposition) + Substantiv im Akkusativ* gebraucht. Jedoch wurden in den untersuchten Texten mehrere Fälle des Gebrauchs der veralteten Form nachgewiesen:

(6) *Kaip Giunteris keliavo Islandijon pas Brunhildą* (Nibelungų giesmė, S. 57).

Dabei lässt sich darauf hinweisen, dass der Gebrauch der veralteten Form mit der Akkusativ-Endung *-on* nicht aus der metrischen Notwendigkeit hervorgeht. Im oben angeführten Beispiel (6) handelt sich um die vom Herausgeber erfundene Bezeichnung der 6. Aventüre, die vom übrigen Text metrisch separat existiert. Die auf der Seite 295 zu findende Bezeichnung der 31. Aventüre gebraucht man dagegen in der präpositionalen Form: *Kaip jie ėjo į katedrą* (S. 295).

2.2.2 Gebrauch der bestimmten Form vom Possessiv

Auch der Gebrauch der bestimmten bzw. der so genannten langen Form des Possessivpronomens wird von den Autoren der Grammatik der litauischen Gegenwartssprache als veraltet definiert (Ambrazas, 1997, 281). In den untersuchten Texten wurden mehrere Belege von deren Gebrauch festgestellt:

(7) *Kol gyvas jis, mus lenkia bėdos,*
neriekia raudonuot iš gėdos,
o kai užmerks akis jisai,
nebus gyvenimo visai. (Vargšas Heinrichas, S. 176)

Der Gebrauch der bestimmten Form dient in der oben zitierten Strophe außerdem den metrischen Zwecken: Die erste und die zweite Zeile bestehen aus neun Silben, wobei die dritte und die vierte aus je acht Silben bestehen. Hätte der Autor der litau-

ischen Fassung in der dritten Zeile die kurze Form des Possessivs *jis* gebraucht, bestünde die Zeile lediglich aus sieben Silben, was zur Dissonanz im Reim geführt hätte.

2.2.3 Gebrauch des Präpositionalgefüges zum Ausdruck des lokalen Verhältnisses

Als abweichend von der Standardsprache lässt sich darüber hinaus der Gebrauch des Präpositionalgefüges zum Ausdruck des lokalen Verhältnisses bezeichnen, anstatt des Gebrauchs vom Lokativ:

(8) *Kas patarė taip elgtis, žinių aš neturiu,
Bet Hervigas surinko tris tūkstančius karių,
Ir tąsyk hegelingams jis daug žalos pridarė,
Nors pats galėjo jiems tarnauti, lankytis į jų dvarą.* (Gudruna, 633, a-d)

Es bleibt unklar, aus welchen Gründen sich der Übersetzer für das Präpositionalgefüge *į* + *Nomen* (*im Akk.*) entschieden hat, anstatt des litauischen Lokativs. Betrachtet man das Versmaß des litauischen *Kudrun*, stellt man fest, dass das Vers in Hinsicht auf die Zahl der Silben folgende Struktur aufweist: a(13)-b(13)-c(14)-d(15). Die Zeile *d* aus dem Beispiel (8) hat dagegen 16 Silben. Durch den Gebrauch des Lokativs *dvare* könnte man sowohl die Zahl der Silben auf 15 reduzieren als auch mit der vorausgehenden Zeile – obwohl ungeschickt, aber trotzdem – reimen: *pridarė/dvare*.

2.2.4 Gebrauch des nachgestellten Attributs

Laut Ambrasas (1997, 478-483) wird das Attribut in der litauischen Gegenwartssprache dem Substantiv vorgestellt. Im Falle der Nachstellung des Attributs wirkt die Reihenfolge der Wörter im Satz untypisch und fremd, wodurch der Eindruck verliehen wird, der Satz stamme aus den älteren Entwicklungsetappen des Litauischen:

(9) *Ar šiaip, ar taip, darbų našta
Man bus sunkiausia užkrauta.* (Vargšas Heinrichas, S. 180)

Zusammenfassend lässt sich bemerken, dass in den untersuchten Übersetzungen insgesamt neun Verfahren festgestellt wurden: Gebrauch der veralteten Lexik (2.1.1), der für die Sprache ungewöhnlichen Kollokate (2.1.2), des dialektal gefärbten Wortschatzes (2.1.3), der leicht einprägsamen Wortpaare (2.1.4), der Realien des Mittelalters (2.1.5), der veralteten Akkusativ-Endung *-on* bei Substantiven (2.2.1), der bestimmten Form des Possessivs (2.2.2), des Präpositionalgefüges zum Ausdruck des lokalen Verhältnisses (2.2.3) sowie des nachgestellten Attributs (2.2.4). Durch das Einsetzen der oben besprochenen Verfahren wird das Ziel verfolgt, den übersetzten Text altertümlich wirken zu lassen und damit den Eindruck zu verleihen, als stamme er aus den älteren Sprachstufen.

3. OBJEKT DER ÜBERSETZUNG: DAS AHD. HILDEBRANDSLIED

Das in einen theologischen Kodex (Kassel, Murhardtsche Bibliothek, 2°, cod. theol. 54) eingetragene *Hildebrandslied* entstand laut Millet (2008, 24) in den frühen

dreißiger Jahren des 9. Jahrhunderts im Kloster Fulda²⁸. Der Text besteht aus 68 stabreimenden Langzeilen²⁹ und wurde in einer althochdeutschen und altsächsischen Mischsprache verfasst. Er ist nicht vollständig überliefert: Am 68. Vers bricht das Lied mitten im Satz ab.

Das Sujet des Liedes geht auf die historischen Ereignisse der Völkerwanderungszeit zurück, als der ostgotische Heerführer Theoderich (455-526) im Zuge des Kampfes um die Machtstellung in Italien in die militärische Auseinandersetzung mit dem König von Italien Odoaker (433-493) geriet (vgl. Bergmann, 2013, 174). Die Historizität beider Protagonisten – Hildebrands und Hadubrands – ist trotz der Versuche³⁰ bislang jedoch nicht nachgewiesen worden.

Das Lied wird durch die Darstellung der Begegnung zweier feindlicher Ritter inmitten der Schlacht bzw. der Vorbereitung auf die Schlacht eröffnet (V. 1-6). Infolge eines kurzen Gesprächs erfährt der lebenserfahrende Hildebrand, dass der ihm gegenüberstehende Gegner sein eigener Sohn, den er vor vielen Jahren aufgrund der Flucht vor *Otachres nid*³¹ (V. 18) verlassen musste, ist. Trotz der Versuche Hildebrands, seine Verwandtschaft mit Hadubrand nachzuweisen (V. 30-32) und auf solche Weise das Blutvergießen zu vermeiden, fordert der Sohn den Vater zum Zweikampf auf (V. 37-38). Mitten in der Darstellung des Zweikampfes zwischen Hildebrand und Hadubrand – ohne vom Ausgang des Kampfstreites zu berichten – bricht der überlieferte Text ab (V. 68).

Außer der in der Murhardtschen Bibliothek aufbewahrten Handschrift (cod. theol. 54) sind der Forschung bislang keine weiteren Überlieferungen des Hildebrandsliedes bekannt. Allerdings findet man Texte, die laut Bergmann (2013, 179) als Nachwirkung der mündlichen Erzähltradition über den Vater-Sohn-Zwischenkampf betrachtet werden können. Nennenswert sind sie in erster Linie aus dem Grund, dass sie vom Ausgang des Zwischenkampfes berichten.

So spricht das in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts entstandene und in mehreren Fassungen bekannte *Jüngere Hildebrandslied*³² über die Versöhnung Hildebrands und Hadubrands nach einem kurzen Zweikampf. Das Lied endet mit dem Empfang

---

²⁸ Nach Baesecke (1944, 9) wurde der Text im Zeitraum 810-820 verfasst. Seine Position wird aber von Walter/ Vollmann (1991, 1025) angezweifelt, der die 30er Jahre des 9. Jh. als Entstehungszeit des Liedes betrachtet, als das Kloster Fulda vom Abt Hrabanus Maurus geleitet wurde. Auch Bischoff (1971, 112) plädiert eher für das 4. Jahrzehnt des 9. Jh.

²⁹ Nicht alle Verse des *Hildebrandsliedes* sind nach dem alliterierenden Prinzip aufgebaut worden: Im 15. Vers lässt sich kein stabreimender Laut feststellen und die Verse 65-67 sind durch den Endreim gekennzeichnet. Mehr zur Metrik des Hildebrandsliedes Baesecke (1944, 17-25).

³⁰ Mitis (1953/54, 34-36) ist von der Historizität der Protagonisten überzeugt. Nach ihm stammt die Familie aus Nibelgau oder Argengau und wird in den Annalen des Klosters St. Gallen und des Klosters Reichenau erwähnt.

³¹ ahd: *Odoakers Hass*. Übersetzt von Stefan Müller (2007, 29).

³² Der aus dem 15. Jh. stammende Text ist unter folgender Internetadresse zugänglich: <https://homepages.uni-tuebingen.de//henrike.laehnemann/hildebrandslieder.htm#jüngerer> Stand: 25.04.2016.

anlässlich der Wiedervereinigung der Familie auf der Burg der Herzogin Utte, der Ehefrau von Hildebrand (V. 20.1-4). Ein anderer Ausgang des Streites wird in einer Passage der isländischen *Saga von Kappabani* (*Ásmundar saga kappabana*) aus dem Ende des 13. oder Anfang des 14. Jahrhunderts geschildert. Das so genannte *Hildebrands Sterbelied*³³ stellt ein fragmentarisch erhaltenes Lied innerhalb des Prosatextes der Saga dar. Im Lied beklagt Hildibrand retrospektiv den Kampf mit seinem Sohn und dessen tragischen Tod. Beachtung verdient diese eher in Skandinavien verbreitete Variante des Kampfausganges allein aus dem Grund, dass sie von Tekla Dömötör als Grundlage für ihre Nacherzählung des heroischen Stoffes gewählt wurde. Die von Tekla Dömötör nacherzählte Geschichte wurde schließlich 1993 von Vitas Agurkis ins Litauische übertragen³⁴. Aus dem oben Gesagten lässt sich schlussfolgern, dass dem litauischen Leser nicht der frühmittelalterliche Originaltext zur Verfügung steht, sondern lediglich die von Tekla Dömötör nacherzählte Interpretation des *Hildebrandsliedes* aus dem Hochmittelalter.

4. ZU DEN PRINZIPIEN DER ÜBERSETZUNG DES AHD. HILDEBRANDSLIEDS INS LITAUISCHE

Mit der vorliegenden Übersetzung des *Hildebrandsliedes* wird das Ziel verfolgt, den althochdeutschen Text möglichst authentisch zu übertragen. Aus diesem Grund wird auf die oben ausführlich dargestellten Strategien und Verfahren der Übersetzung der älteren Texte bewusst verzichtet. Es wird der Versuch unternommen, den Wortklang des Originals wiederzugeben. Jedoch versteht sich die ausgeführte Übertragung als keine wörtliche Übersetzung im strengeren Sinne: In Fällen, in denen die wörtliche Übersetzung das Verstehen des Inhalts des Liedes erschweren oder sogar beeinträchtigen könnte, wurde der für den litauischen Leser mehr akzeptable Wortklang gewählt. In solchen Fällen wird der authentische Wortklang in Fußnoten angegeben.

In Bezug auf die Metrik lässt sich sagen, dass sich die Wiedergabe des germanischen Stabreims ins Litauische als unmöglich erwies. Die litauische Sprache kennt keine Formen des Reimens nach dem alliterierenden Prinzip. Auch bei der Übertragung des althochdeutschen Liedes ins Gegenwartsdeutsche wurde der Stabreim in keiner der bislang bekannten Übersetzung wiedergegeben (vgl. Müller, 2007; Haug, 1991; Vollgruber, 1939; Wadstein, 1904). Jedoch bemühten sich die Autoren, der germanischen Heldendichtung typische Langzeile auch in der litauischen Fassung zu bewahren, was seinerseits an manchen Stellen (vgl. V. 23-24, 33-34) zur Wahl des für die litauische Sprache ungewöhnlichen Satzbaus geführt hatte.

---

³³ Der Text in der deutschen Übertragung ist unter folgender Internetadresse zugänglich: <http://www.lokis-mythologie.de/HILDIBRANDS%20STERBELIED.html> Stand: 25.04.2016.

³⁴ Die Geschichte erschien im Band *Germanų ir keltų sakmės bei legendos* unter dem Titel *Hiltibrandas ir Hadubrandas* (S. 100-102).

Ein weiteres Problem stellte die Übersetzung der im Originaltext vorkommenden Eigennamen dar. Da die Grundlage der vorliegenden Übersetzung der in der althochdeutsch-altsächsischen Mischsprache verfasste Originaltext war, wurde auf die neuhochdeutsche Adaptierung der Namen verzichtet. So wird der Protagonist des Liedes Hildebrand in seiner originalen Fassung, d.h. *Hiltibranti*, auch im litauischen Text wiedergegeben. Einen besonderen Fall stellt der Name des Königs von Ostgoten Theoderich des Großen (455-526) dar: Im Text wird er sowohl als Theotrihhe (V. 19) als auch Deotrichhe (V. 23) bezeichnet. Da es sich um dieselbe Person handelt, gibt Müller (2007, 29) in seiner gegenwartsdeutschen Fassung des Liedes in beiden Fällen *Dietrich* an. Wir haben uns entschieden beide Namen in ihrer Originalfassung in den litauischen Text aufzunehmen.

Als Grundlage für die vorliegende Übersetzung diente der 2007 von Stefan Müller im Reclam Verlag herausgegebene Text.

AN STELLE DER SCHLUSSFOLGERUNGEN: *HILTIBRANTO GIESMĖ*

1. Girdėjau, [žmonės] pasakoja,
2. kad du³⁵ varžovai [dvikovai] stojo,
3. Hiltibrantas ir Hadubrantas, tarp dviejų kariaunų.
4. Sūnus ir tėvas, suruošė savo ginklus,
5. Paruošė savo šarvus, apsijuosė kalavijus
6. Didvyriai pavirš žiedmarškių. Tada išėjo vienas link kito³⁶.
7. Hiltibrantas, Heribranto sūnus, tarė. Jis buvo vyresnis vyras,
8. Gyvenimo daugiau patyręs. Jis pradėjo klausinėti,
9. Žodžiais nesišvaistė, kas jo tėvas
10. Tarp tautos vyrų, < ... >³⁷
11. < ... > ar kieno giminei tu priklausai³⁸.
12. Jei tu man vieną pasakysi, žinosiu visus kitus,
13. Jaunuoli. Karalystėje pažįstu visus didikus.
14. Hadubrantas tarė, Hiltibranto sūnus:
15. Man sakė mūsų žmonės,
16. Seni ir išmintingi, menantys³⁹ senus laikus,
17. Kad mano tėvas buvo Hiltibrantas, aš vadinuosi Hadubrantas.
18. Kadaise jis į Rytus patraukė, nuo Odoakro neapykantos pabėgo,
19. Kartu su Teodoriku. Su juo daugybė jo didvyrių.
20. Jis paliko savo žemėje vaiką mažą,

³⁵ wörtlich: *pavieniai varžovai*

³⁶ ahd. *hiltja* oder *hilta* heißt *kova*. Wörtlich: *išjojo į kovą*.

³⁷ Verse 10b und 11a fehlen.

³⁸ Es liegt die Vermutung nahe, dass der Vers 11a durch die direkte Rede geöffnet wurde.

³⁹ wörtlich: *kurie gyvena nuo seno*

21. Žmoną namuose su mažu sūnumi,
22. Palikimo netekusio. Į Rytus jis išjojo.
23. Dytrichui buvo reikalingas
24. Mano tėvas. Jis⁴⁰ buvo likęs be draugų.
25. Odoakrui jis buvo priešas,
26. Mylimiausias karžygys Dytrichui.
27. Jis visada buvo kariaunos priešaky. Jam mūšis buvo prie širdies.
28. Žinomas buvo jis drąsiųjų vyrų tarpe.
29. Nemanau, kad jis dar tarp gyvųjų.
30. Hiltibrandas tarė: tebūna Dievas danguje man liudininkas,
31. Kad dar niekada tau su artimesniu žmogumi
32. Neteko kovoti.
33. Tada nusimovė jis nuo rankos apyrankę,
34. Iš aukso⁴¹ padarytą, kurią jam davė karalius,
35. Hunų valdovas: „aš duodu ją tau draugystės vardan.“
36. Hadubrandas tarė, Hiltibranto sūnus:
37. Ištiesta ietimi vyrui dera dovanas priimti,
38. Smaigalys prieš smaigalį!
39. Tu, senas hune, esi pilnas klastos,
40. Savo žodžiais apsvaiginti mane sieki, savo ietį į mane mesti nori.
41. Sulaukei savo amžiaus⁴², nes nuolat klausta vadovavaisi.
42. Man sakė jūrininkai
43. Keliavę į vakarus per didįjį vandenį⁴³, kad žuvo jis.
44. Miręs yra Hiltibrantas, Heribranto sūnus.
45. Hiltibrantas tarė, Heribranto sūnus:
46. „Sprendžiu iš tavo šarvų,
47. namuose turi gerą valdovą,
48. kad jo karalystėje netapai ištremtuoju“.
49. Hiltibrantas tarė: „Dieve galingasis, vargas mums! Nelaimė artinasi!
50. Klajojau šešiasdešimt vasarų beigi žiemų po svetimus kraštus,
51. Kojojau pirmosiose gretose⁴⁴
52. Tačiau ne prie vienos pilies nelaukė manęs mirtis.
53. O dabar teks nuo savo vaiko kalavijo žūti,
54. Nuo jo kardo kristi, arba jo žudiku pavirsti.
55. Tu gi gali, jei užteks tau drąsos,
56. Iš senojo vyro šarvus atimti,

⁴⁰ Laut Haug (1991, 1031) wird hier Dietrich / Theoderich gemeint.

⁴¹ ahd. *cheisuringu* ist ein Kompositum, dass aus *Kaiser* und *Ring* besteht. Darunter wird die bysantinische Münze mit der Darstellung des Kaisers gemeint.

⁴² wörtlich: *pasenai*.

⁴³ wörtlich: *pasaulio jūra*. Laut Müller (Stefan 2007, 289) wird darunter das Mittelmeer gemeint.

⁴⁴ wörtlich: *nuolat priskirdavo /statydavo/ mane gynėjų būriui*.

57. Jį apiplėšti, jei [kovą] laimėsi.
58. Hiltibrantas kalbėjo: bailyb būtų tarp Rytų vyrų tas,
59. Kas atsisakytų dabar su tavimi kautis, kai tu taip trokšti
60. Dvikovos: Tegul likimas sprendžia!
61. Kas šiandien galės girtis šarvais
62. Ir kas šių dviejų žiedmarškių šeimininku bus.“
63. Pirmiausia surėmė jie ietis,
64. Aštrius ginklus, kad net įstrigo skyduose.
65. Po to susigrūmė skydais,
66. Daužė kardais vienas į kitą,
67. Kol skydų visai nebeliko,
68. Kalavijais sukapti į gabalus buvo...

LITERATURVERZEICHNIS

Primärliteratur

1. V. Ambrazas (Hg.). (1997). *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
2. Baesecke, G. (1944). *Das Hildebrandslied*. Halle: Niemeyer Verlag.
3. Bergmann, R. (Hg.). (2013). *Althochdeutsche und altsächsische Literatur*. Berlin: Walter de Gruyter.
4. Bischoff, B. (1971). Paläographische Fragen deutscher Denkmäler der Karolingerzeit. *Frühmittelalterliche Studien*, 5, 101-134.
5. Būrė, D. (2004). *Novellino, arba Šimtas senųjų novelių*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
6. Černiauskienė, R. (2004). *Adomas Alietis. Dramos: Pavėsinės vaidinimas; Vaidinimas apie Robeną ir Marijoną*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
7. Demeter, T. (1993). *Germanų ir keltų sakmės bei legendos*. Vilnius: Mintis.
8. Dömötör, T. (1982). *Germán, kelta regék és mondák*. Budapest: Móra Ferenc Könyvkiadó.
9. Dručkutė, G. (2004). *Marija Prancūzė. Lé*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
10. Gamziukaitė, R. (2002). Giesmė apie Gudruną ir germanų herojinis epas. In Nausėdas, V. *Gudruna*, p. 250-258. Vilnius: Vaga,
11. Gaučys, P. (1927). *Rolando giesmė: vidurinių amžių prancūzų epas*. Kaunas: Lietuvos redakcija.
12. Gavėnas, B. (1944). *Gundrūna*. Kaunas: Valstybinė leidykla.
13. Geda, S. (2007). *Dieviškoji komedija. Pragaras*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
14. Geda, S. (2009). *Dieviškoji komedija. Skaistykla*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

15. Geda, S. (2011). *Dieviškoji komedija. Rojus*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
16. Hartmann von Aue. (2003). *Der arme Heinrich*. Rautenberg, U. (Hg.). Stuttgart: Reclam.
17. Haug, W./ Vollmann B. (1991). *Frühe deutsche Literatur und lateinische Literatur in Deutschland 800-1150*. Band I. Frankfurt/Main: Deutscher Klassiker Verlag.
18. Henning, K. (1921). *Dietrich von Bern und seine Gesellen; Thidrekssaga und mittelalterliche Heldengedichten*. Köln: Schaffstein.
19. Heimann, H. D. (1997). *Einführung in die Geschichte des Mittelalters*. Stuttgart: Verlag Eugen Ulmer.
20. Iešmantaitė, A. (1999). *Viduramžių skaitiniai*. Vilnius: Saulabrolis.
21. Mikučionis, U. (2002). *Kniutlingų saga*. Vilnius: Vaga.
22. Mikučionis, U., Ruseckienė, R. (2001). *Skaldų poezija*. Kaunas: Naujasis lankas.
23. Mitis, O. (1953/54). Die Personen des Hildebrandliedes. In *Schriften des Vereines für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung*, 72. Heft, 31-38.
24. Müller, J. D. (2009). *Das Nibelungenlied*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
25. Müller, S. (2007). *Althochdeutsche Literatur. Eine kommentierte Anthologie*. Stuttgart: Reclam.
26. Narjuskas, J. (1938). *Dieviškoji komedija*. Marijampolė: Šešupės spaustuvė.
27. Nausėdas, V. (1980). *Nibelungų giesmė*. Vilnius: Vaga.
28. Nausėdas, V. (2002). *Gudruna*. Vilnius: Vaga.
29. Petrauskas, V. (1988). *Rolando giesmė*. Vilnius: Vaga.
30. Pimenova, N. (2009). Zur Übersetzung althochdeutscher Dichtung ins Russische – im Kontext der Rezeption altgermanischer Poesie in Russland. In *Das Wort. Germanistisches Jahrbuch Russland 2009*, 113-128.
31. Rapšytė, L. (1968). *Rolando giesmė*. Kaunas: Šviesa.
32. Ruseckienė, R. (Hg.). (2003). *Mimiro šaltinis: Senųjų islandų tekstų antologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
33. Stepanavičienė, S. (1975). *Eligio Saga*. Vilnius: Vaga.
34. Stepanavičienė, S. (2012). *Eligio Saga*. Vilnius: Aidai.
35. Vijūnas, A. (2015). *Islandų pasakos ir sakmės*. Vilnius: Tyto alba.
36. Vollgruber, F. (1939). *Das Hildebrandlied*. Krummhou: Ottilie Wiltschko.
37. Wadstein, E. (1903). *Beiträge zur Erklärungen des Hildebrandsliedes*. Göteborg: Wald. Zachrissons Boktryckeri.
38. Wehrli, M. (1997). *Geschichte der deutschen Literatur im Mittelalter*. Stuttgart: Reclam

SANTRAUKA

APIE HILDEBRANDSLIED VERTIMĄ Į LIETUVIŲ KALBĄ

Aleksej Burov, Skaistė Volungevičienė

Šiame straipsnyje apžvelgiami Viduramžių literatūros vertimai į lietuvių kalbą. Atkreipiamas dėmesys, kad vokiečių Viduramžių literatūra Lietuvos skaitytojui iki šiol žinoma tik iš trijų kūrinių: *Nibelungų giesmė* (1988 m., Vlado Nausėdo vertimas), *Vargšas Heinrichas* (1980 m., Sigito Račiūno vertimas), *Kundruna* (2002 m., Vlado Nausėdo vertimas). Konstatuojama, kad iki šiol nė vienas Ankstyvųjų viduramžių grožinės literatūros tekstas nėra išverstas.

Remiantis vertimų į kitas kalbas moksliniais tyrimais, straipsnyje analizuojamos senųjų tekstų vertimo strategijos.

Straipsnio pabaigoje pateikiamas iki šiol niekur nepublikuotas Hildebrando giesmės vertimas į lietuvių kalbą.

ZUR ABFOLGE DER PRÄNOMINAL GEBRAUCHTEN ATTRIBUTE IM DEUTSCHEN UND LITAUISCHEN

Skaidra Girdenienė

Bildungswissenschaftliche Universität Litauens,
Studentų Str. 39, LT-08106 Vilnius, Litauen, skaidra.girdeniene@leu.lt

ABSTRACT

The article deals with the order of attributes in German and Lithuanian noun phrases. The aim of the study is to identify and to compare the sequence regularities of pronominal flecional attributes, that are expressed by adjectives, numerals or participles. The data comes from journalistic texts online. The study has shown that under research aspect the German and the Lithuanian languages have many similarities.

Keywords: *attribute, adjective, participle, pronominal, word order.*

EINLEITUNG

Adjektive und durch sie ausgedrückte Attribute sind seit alters her ein Forschungsthema für Linguisten. Sie sind sowohl im Deutschen als auch im Litauischen ziemlich gut erforscht. Gewöhnlich handelt es sich um ihre morphologischen, morphosyntaktischen und semantischen Eigenschaften. Den **Untersuchungsgegenstand** des vorliegenden Beitrags bilden Häufungen von flektierten Attributen, die dem Substantiv vorangestellt, d. h. pränominal sind⁴⁵. Das **Hauptziel** der Untersuchung ist es, ihre Wortstellungsregularitäten im Deutschen und im Litauischen herauszuarbeiten und Gemeinsamkeiten und Unterschiede in den untersuchten Sprachen festzustellen. Um das Hauptziel der Untersuchung zu erreichen wird eine kontrastive Analyse von Nominalgruppen, die nicht weniger als zwei Attribute enthalten, durchgeführt. Das **Untersuchungsmaterial** entstammt der deutschen und der litauischen Schriftsprache, u. z. publizistischen Texten. Folgende Belege illustrieren Nominalgruppen, die im Interessenmittelpunkt dieses Beitrags stehen:

- (1) *Start-Episoden potentieller neuer Serien* (spiegel)
- (2) *der neue gastronomische Trend* (faz)
- (3) *jaudinamų naujų formų* (bernardinai)
- (4) *naują mūrinę Žemutinę pilį* (bernardinai)

---

⁴⁵ Der prädikative Gebrauch der Adjektive, die Adjektivadverbien und die nachgestellten bzw. postnominalen Adjektive werden im Beitrag nicht behandelt.

1. THEORETISCHE GRUNDLAGEN

Die Abfolge der vorangestellten Adjektive in der attributiven Funktion war und ist für die germanistische Forschung von Interesse, während in der Lituanistik zum behandelten Thema bisher kaum publiziert wurde. Bis jetzt gab es auch keine kontrastiv angelegte Arbeit, die die Wortstellungsregularitäten von pränominalen Attributen im Sprachvergleich Deutsch-Litauisch behandeln würde.

Die meisten gängigen Grammatiken der deutschen Sprache widmen ein paar Zeilen oder Seiten dem untersuchten Problem. Gewöhnlich befinden sie sich in den Kapiteln zu Attributen. Allgemein für alle Autoren ist die Unterscheidung der attributiv gebrauchten Adjektive in verbundene durch Koordination und durch Subordination. Die koordinativ verbundenen Attribute heißen in der einschlägigen Literatur Reihungen (Weinrich, 2007), gereichte Attribute (Adam/Schecker, 2011), koordinierende Verbindung von Attributen (Helbig/Buscha, 2001) und werden als gleichrangige und bedeutungsähnliche Gliedteile einer Nominalgruppe betrachtet.

Wenn mehrere Adjektive verschiedene Bedeutungen haben, können sie ebenfalls nebeneinander stehen, aber sie sind dann subordinativ verbunden und nicht gleichrangig, sondern treten „[zueinander] in ein abgestuftes Determinationsverhältnis“ (Weinrich, 2007, 524). Die subordinativ verbundenen attributiven Adjektive stellen das eigentliche linguistische Problem dar, weil sie bestimmten Stellungsgesetzmäßigkeiten unterliegen. Für subordinativ verknüpfte Attribute finden sich folgende Termini: Stufungen (Weinrich 2007), gestufte Attribute (Eichinger 1991, 1993; Adam/Schecker 2011), subordinierende Verbindung von Attributen (Helbig/Buscha 2001).

Die von verschiedenen Forschern formulierten Regeln zur Abfolge der subordinativ verbundenen Attribute stimmen grundsätzlich überein, sie unterscheiden sich nur hinsichtlich der Terminologie und der Anzahl der möglichen Stellungspositionen. Zur Illustration kann die Schlussfolgerung von Eichinger angeführt werden, dass es eine Dreiteilung von Attributen in einer Nominalgruppe geben kann: Die erste Gruppe schließe sich an den Artikel an, die zweite Gruppe betreffe die eigentlichen Adjektive als den Paradefall des Adjektivattributs und die dritte Gruppe bestehe aus den Nominalklassifikatoren (Eichinger, 1992, 101). Weinrich schlägt ein mnemotechnisches Merkwort vor, u. z.: QUANTI SIT EVA CHARA KLASS, d. h. die Abfolge der attributiven Adjektive ist folgend: quantifizierende – situierende – evaluierende – charakterisierende – klassifizierende Adjektive (Weinrich, 2007, 528).

Bei der Erklärung der Abfolge von attributiv gebrauchten Adjektiven stützen sich die meisten Autoren auf Behaghelsche Stellungsgesetze, vgl. erstes Behaghelsches Gesetz und das Gesetz der wachsenden Glieder (Behagel, 1932).

In der litauischen Linguistik wurde bis jetzt ziemlich wenig über die Wortstellung der litauischen Sprache geforscht und publiziert. Dies kann damit zusammenhängen, dass die litauische Wortstellung ziemlich frei ist und die Verhältnisse zwischen

den Wörtern mithilfe der Flexion zum Ausdruck gebracht werden, somit wird die Wortstellung als „überflüssiges“ Sprachmittel wenig untersucht (vgl. Vasiliauskienė, 2008, 13). Gewöhnlich begnügt man sich mit der Feststellung, dass die Attribute vor dem Bezugswort stehen und dass mehrere Adjektive vor das Substantiv treten können. Außerdem wird betont, dass nicht nur Adjektive, sondern auch Partizipien in der attributiven Funktion vor das Substantiv treten können (Ambrasas et al., 2005, 645). Im Gegensatz zu der deutschen Forschung erwähnt die litauische Grammatik nur die koordinative Verknüpfung zwischen den attributiven Adjektiven in einer Nominalphrase, auf andere Möglichkeiten wird nicht eingegangen (Ambrasas et al., 2005, 565). Vasiliauskienė (2008) hat eine diachron angelegte Monographie zur Wortstellung in den Attributphrasen publiziert, sie präsentiert aber eine Untersuchung zur Attributphrase im Litauischen des 16.-17. Jh. Bisher wurde nicht untersucht, ob die Häufung von Attributen bestimmte Regularitäten im Litauischen aufweist.

2. EMPIRISCHE UNTERSUCHUNG

Die als Untersuchungsgrundlage herangezogenen publizistischen Texte stammen aus verschiedenen Internetportalen, u. z. aus den Rubriken Kultur (Literatur, Musik, Kino) und Reise. Es war gar nicht einfach, das Belegkorpus für die Untersuchung zu erstellen. Es liegt vor allem daran, dass Häufungen von pränominal gebrauchten Attributen in der Publizistik ziemlich selten anzutreffen sind. Vor allem kommen sie in den Rubriken vor, wo viel erzählt, beschrieben und kommentiert wird. Ich habe mich auf die genannten Rubriken konzentriert und durch Zufall je 50 Belege aus jedem Portal herausgesucht, zuerst ohne zwischen den durch Koordination und durch Subordination verbundenen Attributen zu unterscheiden. Das Untersuchungskorpus bilden insgesamt 221 litauische und 225 deutsche Nominalgruppen mit nicht weniger als zwei pränominal gebrauchten flektierten Attributen.

Zuerst wurden die Belege in zwei große Gruppen eingeteilt, u. z. in die durch Koordination und die durch Subordination verbundenen Attribute. Abgesehen davon, dass in der litauischen Grammatik nur durch Koordination verbundene Attribute unterschieden werden, habe ich sowohl litauische als auch deutsche Beispiele konsequent in die zwei genannten Gruppen eingeteilt, denn es gab im Litauischen Belege, in denen die Attribute eindeutig durch Subordination verbunden waren. Es kamen auch Belege vor, in denen die beiden Verbindungsarten kombiniert wurden. Um zu überprüfen, ob die Attribute durch Koordination oder durch Subordination verbunden sind, habe ich in jedem Fall die von Helbig und Buscha (2001, 507) vorgeschlagenen Transformationen durchgeführt, z. B.:

- (5) *eine intensive jesuitische Schulung* (welt)
- (6) *die lange, schreckliche Terrornacht* (spiegel)
- (7) *pažangi biologinė terapija* (bernardinai)
- (8) *etniniu, istoriniu, estetiniu ar moksliniu požiūriu* (kultūrosbarai)

Wortstellungstransformation:

(5⁴) *eine jesuitische intensive Schulung

(6⁴) die schreckliche, lange Terrornacht

(7⁴) *biologinė pažangi terapija

(8⁴) estetiniu, etniniu, moksliniu ar istoriniu požiūriu

Konjunktionstransformation:

(5⁴) *eine intensive und jesuitische Schulung

(6⁴) die lange und schreckliche Terrornacht

(7⁴) *pažangi ir biologinė terapija

(8⁴) ir etniniu ir istoriniu, ir estetiniu ar moksliniu požiūriu.

Die Transformationen zeigen, dass Attribute in den Belegen (5) und (7) durch Subordination und in den Belegen (6) und (8) durch Koordination verbunden sind.

Es ist überraschend, dass sich die Belege mit koordinativ und subordinativ verbundenen Attributen im Untersuchungskorpus sowohl im Deutschen als auch im Litauischen relativ ähnlich verteilen: Im deutschen Teilkorpus bilden koordinativ verbundene Attribute 45% und im litauischen Teilkorpus 48% der Belege, durch Subordination verbundene Attribute bilden im Deutschen 55% und im Litauischen 52% der Belege.

Durch Koordination verbundene Attribute sind gleichrangig und bedeutungsähnlich, sie können frei ausgetauscht werden. Die meisten Attribute werden durch Adjektive ausgedrückt, ebenfalls kommen Zahlwörter und Partizipien vor. Die Attribute sind asyndetisch oder syndetisch verbunden. Die meisten Konjunktionen und Konjunkionalwörter sind im Deutschen: **und, aber, oder, auch, wie, ebenso wie**, im Litauischen: **ir, o, bet, užtat, ar, net**, z. B.:

(9) ein offenbar fähiger, **aber** selektiv arbeitsscheuer Programmierer (spiegel)

(10) modernaus, **o** kartu seno slidinėjimo kurorto (bernardinai)

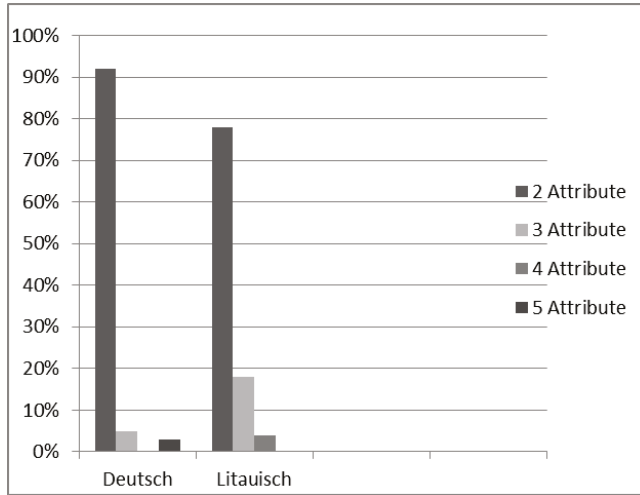
Es gibt gereichte Attribute, die ihrerseits erweitert sind, besonders trifft dies auf attributive Partizipien zu: Erweiterte Partizipien bilden 65% aller Erweiterungen im deutschen und 73% im litauischen Belegkorpus, z. B.:

(11) einen dunklen, von Straßenlaternen **illuminierten** Straßenzug (spiegel)

(12) akribische, mitunter geradezu pingelig **dokumentierende** Zeichnungen der Bauwerke (faz)

(13) lėtinės, invalidizuojančios, **apsunkinančios** gyvenimą, **reikalaujančios** dažnų vizitų pas gydytojus ligos (bernardinai).

Betrachtet man die Anzahl der Attribute in den untersuchten Nominalgruppen, fällt auf, dass die Nominalgruppen mit zwei Attributen die Mehrheit bilden, dies trifft auf beide Sprachen zu, vgl. Diagramm 1.

Diagramm 1. Anzahl der koordinativ verbundenen Attribute in einer Nominalgruppe.

Beispiele (14)-(17) enthalten Nominalgruppen mit den meisten Attributen im Korpus:

(14) *dramatische, traurige, bestürzende, kuriose und auch heitere Geschichten* (spiegel)

(15) *das alte, noch nicht renovierte, gentrifizierte, digitalisierte, unhippe Berlin* (welt)

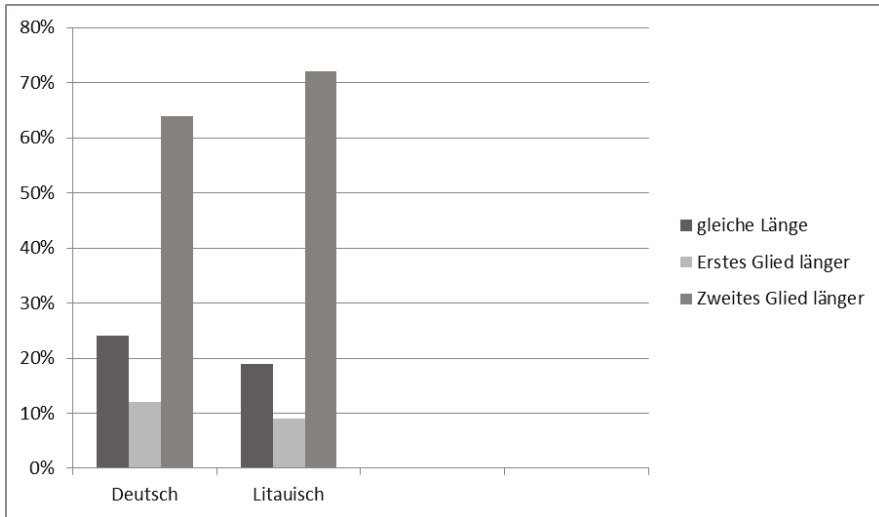
(16) *autentiška, nuoširdi, rami ir svetinga saviems šalis* (bernardinai)

(17) *labai talentinga, organiška, labai tikra, gyva aktorė* (bernardinai)

Obwohl die Stellung der koordinativ verbundenen Attribute in den beiden Sprachen frei ist, lassen sich trotzdem zwei Tendenzen beobachten:

Bei zwei koordinierenden Attributen ist häufig das zweite spezifischer als das erste,

Ihre Anordnung unterliegt dem Gesetz der wachsenden Glieder, d. h. das zweite Glied ist viel häufiger länger als das erste, vgl. Diagramm 2.

Diagramm 2. *Attributive Glieder der Nominalgruppe der Länge nach.*

Aus dem Gesagten folgt, dass Beispiele (18)-(23) eher typisch, Beispiele (24)-(25) dagegen weniger typisch sind:

- (18) *der älteste und bedeutendste Schönheitswettbewerb* (spiegel)
- (19) *das neue, wiedervereinte Berlin* (welt)
- (20) *dumpfe, ausländergefeindliche Parolen* (welt)
- (21) *rimtos, egzistencines prozos autorius* (bernardinai)
- (22) *giluminij, antikrikščionišką sluoksni* (bernardinai)
- (23) *paprasti, kasdieniški dalykai* (kultūrosbarai)
- (24) *ein ruppiger, kalter Westwind* (faz)
- (25) *nestereotipinis ir kitoniškas žmogus* (bernardinai).

Durch Subordination verbundene Attribute

Im Gegensatz zu den durch Koordination verbundenen Attributen sind die subordinativ verknüpften nicht gleichrangig, sie werden durch Kommas nicht getrennt (vor allem im Deutschen, im Litauischen ist dies nicht so streng geregelt). Es ist, wie Beispiele (5) und (7) zeigen, keine „und“- sowie keine Wortstellungstransformation möglich. Es herrschen Adjektive vor, wobei auch Partizipien vorkommen, jedenfalls treten sie im litauischen Teilkorpus etwas häufiger auf. Die absolute Mehrheit bilden Nominalgruppen mit zwei gestuften Attributen in den beiden Sprachen.

Im deutschen Teilkorpus gab es nur drei und im litauischen Teilkorpus insgesamt sechs Belege mit drei gehäuften Attributen, z. B.:

- (26) *mit ihren ersten aufkeimenden sexuellen Gefühlen* (wienerzeitung)
- (27) *die so wichtige beängstigende klaustrophobische Atmosphäre* (wienerzeitung)

(28) *nuo slegiančios priverstinės kūrybinės tinginystės* (veidas)

(29) *naują mūrinę Žemutinę pilį* (bernardinai)

Die Anordnung der subordinativ verknüpften Attribute hängt sehr eng mit ihrer Bedeutung zusammen, wobei das links stehende Attribut das rechts stehende determiniert. Im Deutschen und Litauischen liegen bestimmte Wortstellungsregularitäten vor, die universell zu sein scheinen. Dies überrascht nicht besonders; schon Seiler (1975) hat über die universelle Ordnung innerhalb der Nominalphrase geschrieben. Die Untersuchung hat gezeigt, dass es typische Modelle gibt, die im Deutschen und Litauischen übereinstimmen, sie unterscheiden sich nur nach der Verwendungshäufigkeit. Es handelt sich hier um folgende semantischen Gruppen der attributiven Adjektive: Quantifizierende, situierende, evaluierende, charakterisierende und klassifizierende (zur Terminologie siehe Weinrich⁴⁶, 2007, 528). Betrachtet man die Anordnung der Attribute unter dem semantischen Standpunkt, so ergeben sich in meinem Untersuchungskorpus 9 Modelle im Deutschen und 11 Modelle im Litauischen. Darunter gibt es dominierende Modelle, etwa zwei Drittel der Belege können ihnen zugeordnet werden, siehe Tabelle 1:

Tabelle 1. *Typische Modelle von subordinativ verbundenen Attributen*

	Deutsch	Litauisch
1.	charakterisierend + klassifizierend <i>der neue gastronomische Trend</i> <i>meine weißen männlichen Ex-Kommilitonen</i>	evaluierend+ klassifizierend <i>mėgstamus lietuviškus lietinius</i> <i>stiprios pilietinės pozicijos</i>
2.	evaluierend + klassifizierend <i>die vielbeschworene jüdisch-christliche Kultur</i> <i>mit starken autobiografischen Elementen</i>	charakterisierend + klassifizierend <i>du naujus simfoninius kūrinius</i> <i>lenktinį šveicarišką peiliuką</i>
3.	situierend + klassifizierend <i>der siebte öffentliche Auftritt von Benedikt XVI</i> <i>des letzten deutschen Lauf-Olympiasiegers</i>	situierend + klassifizierend <i>dabartinės paradigminės kaitos</i> <i>nuolatinė rasinė problema</i>

Wie aus Tabelle 1 ersichtlich ist, kommen in allen typischen Modellen klassifizierende Adjektive vor. Sie drücken Zuordnungen und institutionelle Zugehörigkeit aus und gehen mit dem Nomen eine besonders enge Verbindung ein und bilden oft eine lexikalische Einheit: *öffentliche Diskussion, soziales Milieu, socialinis draudimas, geopolitinė padėtis*.

Es kommen auch Modelle mit Adjektiven als Attributen vor, die zu der gleichen semantischen Gruppe gehören. Bei ihrer Anordnung steht dem Nomen dasjenige Attribut näher, das eine nähere inhaltliche Verbindung mit ihm eingeht, z. B. ein Nomen mit zwei klassifizierenden Attributen in den Beispielen (30)-(33):

(30) *der laizistische westliche Kanon* (spiegel)

(31) *der liberale islamische Geistliche* (spiegel)

⁴⁶ Weinrich wendet diese Begriffe zur Bezeichnung der semantischen Gruppen von Adjektiven an.

(32) *sisteminė raudonoji vilkligė* (bernardinai)

(33) *valstybinis socialinis draudimas* (veidas)

Folgende Beispiele des Deutschen (34)-(35), wo ein evaluierendes Attribut vor dem situierenden steht, scheinen gegen die festgelegte Anordnung zu sein, sind aber stilistisch und logisch nachvollziehbar:

(34) *den unrühmlichen vorletzten Platz* (wienerzeitung)

(35) *über einen wackeligen ersten Akkord* (wienerzeitung)

Eine kleine Gruppe bilden Nominalgruppen mit subordinativ und koordinativ verbundenen Attributen, z. B.:

(36) *dank des kompetenten, fleißigen, aber antiauratischen neuen Regierenden Bürgermeisters* (welt)

(37) *die völlig zerstrittene und kompromiss-unfähige palästinensische Führung* (welt)

(38) *chaotiškas ir kunkuliuojantis pereinamasis laikotarpis* (bernardinai)

SCHLUSSFOLGERUNGEN

Deutsch und Litauisch weisen auf dem untersuchten Gebiet sehr viele Gemeinsamkeiten auf:

1. Bei den durch Koordination verbundenen Attributen ist die Wortstellung sowohl im Deutschen als auch im Litauischen frei, allerdings stehen die kürzeren Attribute häufiger vor den längeren und können von denen spezifiziert werden.
2. Bei den durch Subordination verbundenen Attributen determiniert das links stehende Attribut das rechts stehende, die Abfolge der Attribute hängt von ihrer Bedeutung ab. Entscheidend ist die enge Verbindung zwischen dem Attribut und dem Nomen: Je enger die Verbindung zwischen dem Attribut und dem Nomen ist, desto näher steht es dem Bezugsnomen.

QUELLENVERZEICHNIS

1. www.bernardinai.lt
2. www.delfi.lt
3. www.faz.net
4. www.kulturosbarai.lt
5. www.spiegel.de
6. www.veidas.lt
7. www.welt.de
8. www.wienerzeitung.at

LITERATURVERZEICHNIS

1. Adam, S., Schecker, M. (2011). Position und Funktion: Kognitive Aspekte der Abfolge attributiver Adjektive. In Schmale, G. *Das Adjektiv im heutigen Deutsch: Syntax, Semantik, Pragmatik*. Stauffenburg, 157-172.

2. Ambrazas, V. et. al. (2005). *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
3. Behaghel, O. (1932). *Deutsche Syntax. Bd. 4. Wortsstellung. Periodenbau*. Heidelberg: Winter.
4. Eichinger, L. M. (1991). Ganz natürlich, aber im Rahmen bleiben: zur Reihenfolge gestufter Adjektivattribute. In *Deutsche Sprache*, Heft 4. Abrufbar unter file:///C:/Documents%20and%20Settings/Naudotojas/My%20Documents/Atsiuntimai/Eichinger_Ganz_nat%C3%BCrlich_aber_im_Rahmen_bleiben_Zur%20Reihenfolge_gestufter_Adjektivattribute_1991.pdf [abgerufen am 14.2.2016]
5. Eichinger, L. M. (1993). Vom Nutzen der Nominalklammer: eine funktionale Erklärung für die Reihenfolge gestufter Adjektivattribute im Deutschen. In M. Vuillaume, J. Marillier, I. Behr (Hrsg.) *Studien zur Syntax und Semantik der Nominalgruppe*. Tübingen: Narr, 1992. Abrufbar unter: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Naudotojas/My%20Documents/Atsiuntimai/Eichinger_%20Vom_Nutzen_der_Nominalklammer_1993%20(1).pdf
6. Helbig, G., Buscha, J. (2001). *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. Berlin, München, Wien, Zürich, New York: Langenscheidt.
7. Seiler, H. (1975). *Das linguistische Universalienproblem in neuer Sicht*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
8. Vasiliauskienė, V. (2008). *Lietuvių kalbos žodžių tvarka XVI – XVII a. Atributinės frazės*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
9. Weinrich, H. (2007). *Textgrammatik der deutschen Sprache*. Vierte, revidierte Auflage. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag.

SANTRAUKA

DERINAMŪJŲ PAŽYMINIŲ SEKA VOKIEČIŲ IR LIETUVIŲ KALBŲ DAIKTAVARDINIUOSE JUNGINIUOSE

Skaidra Girdenienė

Straipsnyje nagrinėjama derinamųjų pažyminių sekos tvarka vokiečių ir lietuvių kalbų daiktavardiniuose junginiuose. Tyrimo tikslas – nustatyti ir palyginti pažyminių, einančių prieš pažymimąjį žodį ir išreikštų būdvardžiais, skaitvardžiais ar dalyviais, sekos dėsningumus. Tyrimui naudoti pavyzdžiai, surinkti iš publicistikos straipsnių internete. Tyrimas parodė, kad vokiečių ir lietuvių kalbos tiriamuoju aspektu turi daugiau bendrybių nei skirtumų.

WAHRNEHMUNGSDIALEKTOLOGIE UND DIE FILMATISIERUNG VON WERNER-COMICS

Klaus Geyer

Süddänische Universität in Odense, Institut für Sprache und Kommunikation,
Campusvej 55, 5230 Odense M, Dänemark, klge@sdu.dk

ABSTRACT

In this article, it will be examined how selected dialectal sequences in the German animation movie Werner – gekotzt wird später (~ Werner – later we will puke) are, as for the dvd-version of 2004, rendered in the subtitles for the deaf and hearing impaired. Interestingly, the dialectal sequences are not translated to Standard German, which would be the default option for intra-lingual subtitling, but come in a non-standard shape that aims to preserve or display at least some of the dialectal traits in the writing. The reason for this exceptional audio-visual subtitling strategy is that the dialects themselves and the stereotypical images connected to them play a major role for the plot of the movie as well as for the intended humoristic effects, however simple they might be.

Using the ideas of perceptual dialectology as a base, the analysis will shed light on (i) how the stereotypical dialect images are connected with the (dialectal) language on the one hand and the characters using the (dialectal) language on the other hand, and (ii) how, even in very short sequences, the dialects in question are made identifiable by means of writing – and here we see of course writing, that deviates from the German standard orthography. In the end, the findings will be subjected a critical discussion.

Keywords: *subtitling, intra-lingual translation, German dialects, perceptual dialectology, dialect writing*

EINLEITUNG

Die Comic-Figur *Werner* (siehe auch www.werner.de) repräsentiert den äußersten Norden des deutschen Sprachgebiets und ist eines der wenigen Humorprodukte dieser Region. 1978 von dem Schleswig-Holsteiner Rötger Feldmann entworfen, hat sich *Werner* danach trotz der eher dürftigen künstlerischen Qualität als erfolgreich erwiesen. Zwar konnten die *Werner*-Comics und mehr noch die *Werner*-Filme wegen ihrer wenig anspruchsvollen, wiederkehrenden Plots und allzu simplen Thematiken – Motorradfahren und -basteln einschließlich der daraus resultierenden Konflikte mit der Polizei, übermäßiger Bierkonsum mit den entsprechenden somatischen Folgen, (post)pubertär-flegelhaftes Jungmännerverhalten und Fäkalhumor – und auch wegen der schlichten Machart die Kritik kaum überzeugen. Dennoch fanden die frühen Comics und insbesondere der erste Film mit dem Titel *Werner – Beinhart!* mit über

5 Mio. Zuschauern in Deutschland durchaus ihre Fans und Genossen bzw. genießen bei manchen sogar bis heute so genannten Kult-Status. Dieser wurde und wird über Comic-Alben und Filme hinaus für ein Angebot an Merchandising-Artikeln genutzt, von den üblichen Sammelfiguren, T-Shirts und Computerspielen bis hin zu speziellen Produkten wie dem „Bölkstoff“, das *Werner*-Bier der Flensburger Brauerei, oder Briefmarken mit *Werner*-Motiven von Nordbrief, einem in den beiden nördlichen Bundesländern Schleswig-Holstein und Mecklenburg-Vorpommern tätigen Briefzusteller und Konkurrenten der (staatlichen) Deutschen Post.

Zu einem nicht unwesentlichen Teil zum Erfolg beigetragen haben dürfte die sprachliche Gestaltung der Comics wie auch der Filme, die gezielt Norddeutsch-Umgangssprachliches, teils mit niederdeutschem Substrat und insbesondere mit für die Stadtvarietät von Kiel Typischem einsetzt und, je nach Medium, im Filmdialog in der Lautung und in den Comic-Alben sowie in den Film-Untertiteln in der Schreibung wiedergibt. Als besonders auffällige regionale Züge sind zu nennen (vgl. bereits König, 1989) die vorverlagerte Qualität von a-Schwa wie in *Toää!* 'Tor', graphematisch wiedergegeben durch <ä>; die Spriantisierung von auslautendem /g/ wie in *wech* 'weg', *sach* 'sag', graphematisch wiedergegeben durch <ch>; die geschlossenere Qualität, nahe Kardinalvokal 6, wie in /a:/ *mål* 'mal', graphematisch wiedergegeben durch <â>; hinzu kommen regionale syntaktische Besonderheiten wie die Aufspaltung von Pronominaladverbien wie bei *da kann ich nix für* 'dafür kann ich nichts', sowie regionale Lexik oder die tageszeitenunabhängige Grußformel *Moin, moin*. Umgekehrt haben einzelne Ausdrucksweisen der *Werner*-Comics sogar in das Umgangsdeutsche Eingang gefunden, und das nicht nur im Norden. Als Beispiele seien die apokopierte Form *Tass Kaff* 'Tasse Kaffee' (beachte die regional-norddeutsche Betonung von *Kaffee* auf der ersten Silbe, die die Apokope zu *Kaffer* erst möglich macht), *Hau wech die Scheiße* 'Prost' oder *Bölkstoff* 'Bier' (zu *bölken* 'blöken (mit Metathese), rülpsen') genannt.

In diesem Beitrag wird die Dialekt-Untertitelung im Film *Werner – Gekotzt wird später* analysiert. Die vorkommenden Dialekte in diesem Road Movie sowie die Darstellung der dialektsprechenden Figuren und die entsprechenden Dialektstereotypen legen einen wahrnehmungsdialektologischen Zugang (vgl. Hundt, 2010) zu diesem Film nahe.

Zusätzliche Evidenz bietet ein zu Anfang des Films in einer Rückblende auf einen früheren Korsika-Urlaub der Figur *Werner* präsentiertes Fußballspiel auf einem Campingplatz am Strand, das gänzlich aus dem Ruder läuft und *Werner*-typisch in totalem Chaos endet. In dieses Fußballspiel wird eine Reihe von Campinggästen unfreiwillig involviert, und da diese Figuren ebenfalls verschiedenen deutschsprachigen Dialektregionen entstammen, werden auch hier stereotype Dialektbewertungen und -zuschreibungen vorgenommen. Das Sächsische erfährt dabei erwartungsgemäß – weisen doch laienlinguistische Umfragen (z. B. Allensbach, 2008) diesen Dialekt regelmäßig als den mit Abstand unbeliebtesten aus – die negativste und obendrein eine unappetitliche Bewertung.

1. DER FILM *WERNER – GEKOTZT WIRD SPÄTER*

Der Film *Werner – Gekotzt wird später* ist der vierte von bislang fünf Werner-Filmen. In dem 2003 erschienenen Animationsfilm mit 80 Minuten Spielzeit aus deutscher Produktion (Produzent u. a. Bernd Eichinger) führten Michael Schaack und Mayo Freitag Regie, das Buch stammt vom Erfinder der Figur *Werner Rötger Feldmann*. Der Film wurde von über einer Million Besuchern im Kino gesehen. Für diese Untersuchung wird die DVD-Version von 2004 verwendet, die Untertitel für Hörgeschädigte enthält.

Inhaltlich handelt es sich um ein Road Movie, der die Reise von Werner zusammen mit seinem jüngeren, findigen Bruder Andi und dem trägen, aber gutmütigen Arbeitskollegen Eckat (beachte die regionale, lautgerechte Schreibung des Namens *Eckart < Ekkehard*) von Norddeutschland durch verschiedene Dialektgebiete des Deutschen bis schließlich nach Korsika, wobei unterwegs allerlei Abenteuer erlebt werden.

Bevor im Folgenden ausgewählte Beispiele aus den Untertiteln zu den dialektalen Sequenzen analysiert werden, sollen zunächst einige grundlegende Überlegungen zu audiovisueller Translation und Untertitelung, zu fiktionalem Dialektgebrauch und Dialektschreibung sowie zur Wahrnehmungsdialektologie und zu Dialektbewertungen skizziert werden.

2. AUDIOVISUELLE TRANSLATION, V. A. UNTERTITELUNG

In der Übersetzungswissenschaft werden vier Haupttypen der audiovisuellen Translation unterschieden (vgl. z. B. Palumbo, 2009). Dies sind neben der Untertitelung, die für diesen Beitrag von besonderem Interesse ist, die Synchronisierung (Standardoption bei fremdsprachigen Filmen in z. B. Deutschland und Italien), die Voice-over-Technik (Standardoption bei fremdsprachigen Filmen im Fernsehen z. B. in Litauen und Russland) sowie die Audio-Beschreibung (so genannter Hörfilm) für Sehbehinderte.

Bei der Untertitelung handelt es sich um eine „gekürzte Übersetzung eines Filmdialogs, die synchron mit dem entsprechenden Teil des Originals auf dem Bildschirm bzw. auf der Leinwand zu sehen ist“ (Hurt / Widler 1998, 261). Dabei gilt es, die relevanten Äußerungen in zwei, höchstens drei Zeilen mit jeweils ca. 35 Zeichen am unteren Bildrand, die für zwei bis maximal sechs Sekunden sichtbar sind, zu verpacken. Je nachdem, wie dialogintensiv der zu untertitelnde Film ist, kommt es dabei zwangsläufig zu einer mehr oder weniger ausgeprägten Reduktion von Inhalten, die jedoch insgesamt weniger umfangreich ist als vielfach befürchtet (vgl. z. B. Kristmansson, 1996).

Während die interlinguale Untertitelung (vgl. oben: fremdsprachige Filme) den Normalfall darstellt, sind nach Gottlieb (1998) drei Arten der intralingualen Untertitelung zu unterscheiden: Untertitel für Gehörlose und Schwerhörige, Untertitel für

Sprachlehr- und -lernzwecke und Untertitel dialektaler Sequenzen, die man auch als intervariatätliche Untertitelung (Geyer, 2015) bezeichnen könnte.

Im vorliegenden Film handelt es sich um Untertitel für Gehörlose und Schwerhörige, das besondere Augenmerk wird dabei auf die Untertitelung dialektaler Sequenzen, hier verstanden als Sequenzen in anderen Dialekten als denen der Protagonisten, gelegt. Da der Dialekt in diesen Sequenzen eine wesentliche Funktion erfüllt, erscheinen Dialektmerkmale auch in den Untertiteln. Dialekt wird hier also nicht, wie es zumeist geschieht, intralingual mittels der Standardvarietät untertitelt; es geht allerdings auch nicht primär darum, ein Verständlichkeitsproblem zu beheben.

3. FIKTIONALER DIALEKTGEBRAUCH

Den Gebrauch von Dialekten in fiktionalen Texten in einem weiten Sinne, also auch in Filmen oder auf der Bühne kann man, aufbauend auf den Überlegungen von Schenker (1977) zur Verwendung von Dialekt in der Literatur, zunächst formal nach vier Dimensionen erfassen (vgl. hierzu auch Geyer, 2013a). Der Dialektgebrauch kann demnach, jeweils mit Abstufungen, okkasionell oder durchgehend, naturalistisch oder artifiziell, soziokulturell verankert oder eben nicht verankert und schließlich dialogisch oder monologisch sein. Im zu analysierenden *Werner*-Film handelt es sich um nahezu durchgehend verwendeten (die meisten Figuren lassen zumindest eine dialektale Färbung erkennen), naturalistischen, soziokulturell gut verankerten Dialekt in – dem Medium Film entsprechend – dialogischen Situationen. Die Dialekt sprechenden Figuren sind, kurz gesagt, einigermaßen glaubwürdig in ihrer Verwendung dialektaler Sprache in den jeweiligen situationellen Kontexten.

Funktional betrachtet soll durch die Verwendung von Dialekt im Film ein komisch-parodistischer Effekt erzielt werden, kombiniert mit der Charakterisierung derjenigen Figuren, die andere Dialekte als die Protagonisten sprechen, als minderbemittelt, unterlegen oder zumindest nicht ernst zu nehmen. Der komische Effekt ist schon Hein 1983 zufolge die Hauptfunktion von Dialektgebrauch in der Literatur (vgl. auch Schröder & Stellmacher, 1989). Andere mögliche, ggf. tiefergehende Potenziale des Dialektgebrauchs im fiktionalen Text wie die Verwendung als Mittel der Sozialkritik (vgl. Theaterstücke von Gerhart Hauptmann oder Franz Xaver Kroetz), zur Akzentuierung von Heimat (vgl. Sissi-Filme), zu einem pädagogischen Zweck (vgl. Theaterstücke von Fitzgerald Kusz) oder aus einer poetischen Motivation heraus (vgl. Liedertexte von Hubert von Goisern oder Georg Ringsgwandl; Geyer, 2016) werden nicht genutzt.

4. DIALEKTGRAPHIE

Dialekte (des Deutschen) verfügen in der Regel über keine normierte Graphie, weshalb sich Autor/innen mehr oder weniger an den graphematischen Prinzipien der Standardgraphie – hier: des Standarddeutschen – und ihren Regularitäten orien-

tieren. Je nach Autorintention kann die Dialektgraphie dennoch mehr oder weniger verfremdend sein. Wesentliche Aspekte bei der Untersuchung von Dialektgraphien des Deutschen sind Übereinstimmungen mit oder Abweichungen von der Standardgraphie hinsichtlich des verwendeten Zeicheninventars (Werden Sonderzeichen verwendet?), der Majuskelschreibung (v. a. durchgehende Kleinschreibung), der Setzung des Apostrophs (zur Anzeige von Elisionen als Hinweis auf ein „ideales“ Wortbild), der Anzeige von abweichenden Vokalqualitäten (z. B. Vokallänge durch Doppelschreibung von Vokalbuchstaben <ää>) sowie von Schärfungs- und Schwächungsschreibungen (Silbengelenk) (vgl. hierzu v. a. Maas, 1989 sowie Geyer, 2013b). Gerade bei der Produktion von dialektalen Untertiteln spielt die Kürze der Zeit, in der die Untertitel sichtbar und damit rezipierbar sind, sowie die Multimodalität der gesamten Rezeptionssituation eine zentrale Rolle, weshalb zu erwarten ist, dass auf allzu verfremdende, idiosynkratische Graphieelemente verzichtet wird.

Eine mindestens ebenso wirksame Strategie zur Anzeige von Dialektalität ist die Verwendung dialektaler Wörter und Ausdrücke; dies soll in diesem Beitrag allerdings nur sporadisch einbezogen werden.

5. WAHRNEHMUNGSDIALEKTOLOGIE

Die Wahrnehmungsdialektologie (*Perceptual Dialectology*), die sich, etwas verkürzt gesagt, mit Laienansichten über Dialekt und Dialekte befasst, ist in mehrerlei Hinsicht für diese Analyse relevant. Zum einen spielt das Inventar an Dialekten und die Vorstellung ihrer räumlichen Gliederung (vgl. Hundt 2010) hinsichtlich der Reiseroute von *Werner* und seinen Freunden eine gewisse Rolle. Des Weiteren ist die Frage nach den typischen Merkmalen von Dialekten zentral, wenn Dialekt leicht erkennbar in den Untertiteln geschrieben werden soll. Und schließlich sind die stereotypen Vorstellungen über und Bewertungen von Dialekten – und damit ihren Sprecher/innen – in den Blick zu nehmen (vgl. etwa Allensbach, 2008 oder Gärtig et al., 2010)

6. DIALEKTUNTERTITEL IM FILM *WERNER – GEKOTZT WIRD SPÄTER*

Unter einem funktionalen Blickwinkel stellen die verschiedenen dialektalen bzw. regionalen – in jedem Fall aber: räumlich verankerten – Sprechweisen ein wesentliches Element sowohl für den Plot insgesamt als auch für die Charakterisierung der Figuren im Film dar. So konstituiert die regionale, an die Kieler Stadtsprache erinnernde Varietät der Protagonisten, d. h. der Figur *Werner* und seiner beiden Begleiter, den sprachlichen Ausgangs- und Bezugspunkt. Die Sprache der Identifikationsfiguren und insbesondere der Hauptfigur *Werner* bildet die Folie, auf der die Sprechweisen der Nebenfiguren, denen die norddeutschen Protagonisten auf ihrer Reise durch verschiedene dialektale Regionen begegnen, nicht nur als andere, weitere,

sondern eben als abweichende, ja merkwürdige dialektale bzw. regionale Varietäten dargestellt werden. Da das dialektale Sprechen ein wesentliches Element für den Plot und für die Figurencharakteristik ist, muss es auch in irgendeiner Weise in den Untertiteln transportiert werden. Dass dabei keine speziellen Dialektgraphien (z. B. Sonderzeichen) verwendet werden, verwundert ob der Rezeptionsbedingungen von Untertiteln nicht. Bereits Hundt (1992) hat gezeigt, dass schon wenige lautliche bzw. Hinweise ausreichen, um einen bestimmten Dialekt erkennbar zu machen.

Im Folgenden werden ausgewählte Beispiele in ihrem Situationskontext vorgestellt und im Hinblick auf die wichtigsten der graphematisch realisierten Dialektmerkmale kurz erläutert. Neben den Dialektmerkmalen kommen in den Untertiteln allerdings auch generell sprechsprachliche, dialektübergreifende Erscheinungen des Deutschen vor. Zu nennen sind beispielsweise die Vokalschwächung im Pronomen *des* 'das' (Schwäbisch), die Klitisierung der Partikel *denn* in *ichn(do)* 'ich denn (da)' (Hessisch) und *isch'n* 'ist denn' (Schwäbisch), die *tun*-Konstruktion zur Topikalisierung des Vollverbs *Riechn duts* 'Riechen tut's' (Sächsisch). Die geschriebene Schwa-Elision in *Riechn* 'Riechen' gibt sogar Standardlautung wieder. Solche Phänomene werden nicht weiter aufgegriffen.

6.1. Ruhrdeutsch (Westfälisch)

Die erste Dialektregion der Reise ist das Ruhrgebiet, wo *Werner* und Begleiter auf einen Jäger mit Dackel im dichten Fichtenwald treffen. Die Figur des Jägers ist charakterisiert durch langsames, zögerndes Sprechen und generelles Unverständnis.

Auszüge aus den Untertiteln: *Ja also, weiß auch nich ... da war auf einmal so 'n schwarzen Dingens. // Dann hat dat kurz laut röhr getan // ja und denn also, weiß auch nicht, äh ... // wie dat dann gewesen war*

In den Untertiteln deutlich gemacht werden u. a. die nicht komplett durchgeführte 2. Lautverschiebung (*dat* 'das') sowie auf syntaktischer Ebene die dialektale Besonderheit, dass im Kopulasatz das Prädikativum im Objektkasus (Akkusativ) erscheint ('*n schwarzen Dingens* 'ein schwarzes Ding').

6.2. Hessisch (Rheinfränkisch)

Die Dialektfigur im Hessischen ist differenzierter: eine stereotype Oma, die eine heruntergekommene Tankstelle betreibt, die aber durch hochspezialisierte Kenntnisse in Sachen Autoreparatur überrascht. Insgesamt also eine skurrile Figur, die *Werner* und Begleitern helfen kann, ein Quietschen am Auto zu lokalisieren und Abhilfe zu schaffen.

Auszüge aus den Untertiteln: (*Werner: Unser Auto quietscht*) *Na unn, was soll ichndo mache, hm? // Von der Quietscherei muss ich aber erstomoll eine Hörprob hadde, gell? // Nadierlich, mach Sie mal! // Blattfeder würd ich sache // Mir hadde Glick. Da hab ich noch ein ganz klein Dösche davon*

In den Untertiteln werden als typische Merkmale die Abwesenheit gerundeter geschlossener Vordervokale (*nadierlich* 'natürlich', *Glick* 'Glück') sowie verschiedene

Apokopierungen (*Hörprob* ‘Hörprobe’, *Dösche* ‘Döschen’, *sache* ‘sagen’) durch die Graphie angezeigt.

6.3. Bairisch

Der wohl am meisten stereotypisierte Dialekt des Deutschen, das Bairische, wird durch einen Mönch in einer Klosterbrauerei verkörpert, der sich v. a. durch ständiges derbes Fluchen (sowie durch Jähzorn, Trinkfestigkeit und Plumpheit) auszeichnet.

Auszüge aus den Untertiteln: *Herrgott, Sakrament nach a mal, Saupreußen // Is schoa Recht. Ich wird für ihn beten // Herrschaftsz ... // halten sie eana zurück // ja mei*

Neben den religiös gefärbten Flüchen und der Interjektion *ja mei* ‚tja‘ sind vor allem die Pronomina im Hinblick auf den Vokalismus bzw. auf die typisch bairischen Diphthonge interessant: *eana* ‘Ihnen’ mit diphthongiertem Langvokal (und geschwächter Nebensilbe). *ihn* wird allerdings in Standardgraphie angeführt (nicht diphthongiertes *ean*). Auch die unmotivierte Diphthongierung in *schoa* ‘schon’ überrascht.

6.4. Schwäbisch (niederalemannisch)

Es ist nur eine kurze Episode mit den schwäbisch Sprechenden *Modern Talking*⁴⁷-Fans, die als ziemlich schlichte Gemüter im VW Golf Cabrio fahrend dargestellt werden.

Auszüge aus den Untertiteln: *Harald! Was isch’n des? // Harald, mach ebes, brems halt! // Ausschäre! Ausschäre! – Kann i net! Kann i net!*

Das hervorstechendste Merkmal des schwäbischen Dialekts, die durchgehende Palatalisierung von /s/ vor /t/, wird im Beispiel *isch* ‘ist’ realisiert. Hinzu kommt die typische Apokope des Infinitiv-*n* (*Ausschäre!* ‘Ausscheren!’) sowie die deutlich offenere Vokalqualität von /e:/ (erneut das Bsp. *Ausschäre!* ‘Ausscheren!’).

6.5. SÄCHSISCH

Der allen Untersuchungen zufolge am wenigsten beliebte deutsche Dialekt, das Sächsische, darf natürlich nicht fehlen. Er wird durch eine Sequenz außerhalb des Haupt-Narrativs beigesteuert. Durch die Wirrungen des aus dem Ruder laufenden Fußballspiels (vgl. Abschnitt 1) kommt es dazu, dass die Sächsisch-Sprecher, ein karikiertes „Ossi“-Ehepaar, den Fäkalientank ihres Wohnmobils mit dem Kochtopf für die Soljanka verwechselt – und dies nicht bemerken. Die bei Weitem negativste Episode wird also mit dem bei weitem unbeliebtesten Dialekt assoziiert.

Auszüge aus den Untertiteln: *Ewald, was is middo Soljangoo // Oogngblig, ich muss gurz obschmeggn // Riechn duts wie daheeme // Das war meine Subbe, ihr Idioten*

Die drei hervorstechenden Lauteigenschaften des sächsischen Dialekts werden in den Untertiteln angezeigt: die Lenisierung von Fortis-Plosiven (*Subbe* ‘Suppe’, *middo* ‚mit der‘, *Oogngblig* ‘Augenblick’), die geschlossenere Vokalqualität von /a/ (*Soljan-*

---

⁴⁷ Vollform: *Herrschaftszeiten*.

goo 'Soljanka', *obschmeogn* 'abschmecken') sowie die Abwesenheit von Diphthongen (*Oognblig* 'Augenblick', *daheeme* 'daheim').

FAZIT

Die Analyse hat gezeigt, dass im Film *Werner – Gekotzt wird später* als einem wenig anspruchsvollen Humorprodukt norddeutscher Provenienz das dialektale Sprechen der Figuren und insbesondere der Figuren, denen das Kieler Protagonistentrio auf ihrer Reise durch verschiedene Dialektregionen des Deutschen begegnen, ein zentrales Humor-Element darstellt: Von einer nicht ernst zu nehmenden Sprachform wird auf die gesamten Personen als nicht ernst zu nehmend geschlossen. Die Untertitel (für Hörgeschädigte) auf der DVD-Version von 2004 bieten deshalb nicht die Standardlösung intralingualer bzw. intervarietätlicher Übersetzung, d. h. die Übersetzung von schwer- oder unverständlichem Dialekt in die Standardvarietät, an, sondern sie bemühen sich, die Dialektalität wiederzugeben. In der Analyse wurden v. a. die wesentlichen lautlichen Merkmale der Dialekte und ihre graphematische Repräsentation in den Blick genommen, während die ebenfalls lohnenden Bereiche Lexik, Grammatik und Pragmatik nur sporadisch einbezogen werden konnten. Wesentlichstes Ergebnis ist, dass die dargestellten Dialekte und ihre Sprecher/innen aufs Engste verbunden sind mit der Evaluation als mindestens merkwürdige oder skurrile, in der Regel jedoch dem Protagonistentrio aus *Werner* und seinen beiden Begleitern unterlegene Personen.

LITERATUR

1. Allensbach (2008). *Auch außerhalb von Bayern wird Bayerisch gern gehört*. Allensbach: Institut für Demoskopie.
2. Gärtig, A.-K., Plewnia, A. & Rothe, A. (2010). *Wie Menschen in Deutschland über Sprache denken: Ergebnisse einer bundesweiten Repräsentativerhebung zu aktuellen Spracheinstellungen*. Mannheim: Institut für Deutsche Sprache.
3. Geyer, K. (2016). Zur schriftlichen Repräsentation mundartlicher Liedertexte: Ausgewählte Beispiele aus Dialekten des Deutschen. In M. Jesenšek (Hrsg.) *Rojena v narečje: akademikinji prof. dr. Zinki Zorko ob 80-letnici*, pp. 363-377. Maribor: University of Maribor.
4. Geyer, K. (2015). *bochan* 'gebacken und paniert' – (Paradoxe?) intralinguale Untertitelung im Spielfilm *Indien*. In A., Lenz, T. Ahlers & M. Glauninger (Hrsg.) *Dimensionen des Deutschen in Österreich: Variation und Varietäten im sozialen Kontext*, pp. 307-320. Frankfurt a. M.: Lang.
5. Geyer, K. (2013a). Dialektales Sprechen und Strategien zur Untertitelung in neueren Spielfilmen bayerisch-österreichischer Provenienz. In R. Harnisch (Hrsg.) *Strömungen in der Entwicklung der Dialekte und ihrer Erforschung*, p. 450-469. Regensburg: Edition Vulpes.
6. Geyer, K. (2013b). *Asterix snackt platt – Asterix redd boarisch: Dialektgraphien zwischen Vertrautheit und Alterität in Mundartaussagen der Asterix-Comics*.

- In M. Lachout (Hrsg.) *Aktuelle Tendenzen der Sprachwissenschaft*, pp. 45-58. Hamburg: Kovač.
7. Gottlieb, H. (1998). Subtitling. In M. Baker (Hrsg.) *Routledge encyclopedia of translation studies*, pp. 244-248. London u. a.: Routledge
  8. Hein, J. (1983). Darstellung des Dialektsprechers in der neueren deutschen Dichtung. In W. Besch et al (Hrsg.) *Dialektologie: ein Handbuch zur deutschen und allgemeinen Dialektforschung*. 2. Halbband, 1624-1636. Berlin, New York: de Gruyter.
  9. Hundt, M. (2010). Bericht über eine Pilotstudie „Laienlinguistische Konzeption deutscher Dialekte“. In: C. A. Anders, M. Hundt & A. Lasch (Hrsg.) „*Perceptual Dialectology*“: *neue Wege der Dialektologie*, 179-219. Berlin, New York: de Gruyter.
  10. Hundt, M. (1992). *Einstellungen gegenüber dialektal gefärbter Standardsprache: Eine empirische Untersuchung zum Bairischen, Hamburgischen, Pfälzischen und Schwäbischen*. Stuttgart: Steiner.
  11. Hurt, C. & Widler, B. (1998). Untertitelung / Übertitelung. In M. Snell-Hornby et al. (Hrsg.) *Handbuch Translation*, pp. 261-263. Tübingen: Stauffenburg.
  12. König, W. (1989). *Atlas zur Aussprache des Schriftdeutschen in der Bundesrepublik Deutschland*. 2 Bände. Ismaning: Hueber.
  13. Kristmannsson, G. (1996). Untertitelung: Eine stillose Störung? In A. Kelletat (Hrsg.) *Übersetzerische Kompetenz*, 231-246. Frankfurt a. M. u. a.: Lang.
  14. Maas, U. (1989). Orthographische Alterität: über literarische Mundartgraphien. In S. Heimann et al. (Hrsg.) *Soziokulturelle Kontexte der Sprach und Literaturentwicklung. Festschrift für Rudolf Große zum 65. Geburtstag*, pp. 339-359. Stuttgart: Heinz.
  15. Palumbo, G. (2009). *Key items in translation studies*. London u. a.: Continuum.
  16. Schenker, W. (1977). Dialekt und Literatur. In *Zeitschrift für Deutsche Philologie* 96, 34-48.
  17. Schröder, M. & Stellmacher, D. (1989). Das Verhältnis von Humor und Dialekt: Ein Problem der Sprachbewertung. *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik* 56, 171-81.

SANTRAUKA

SUVOKIMO DIALEKTOLOGIJA IR WERNER KOMIKSŲ PRITAIKYMAS KINUI

Klaus Geyer

Šiame straipsnyje analizuojama kaip pagal Vernerio komiksų knygą sukurtame vokiškame animaciniame filme Vernerio komiksų knygoje dialektu parašyti epizodai perteikti subtitruose kurtiesiems ir turintiems klausos negalią. Įdomu tai, kad dialektiniai epizodai nėra išversti į bendrinę vokiečių kalbą, bet pateikiami nestandartine forma, kuria siekiama išlaikyti arba pateikti bent kai kuriuos dialekto bruožus rašytiniame tekste. Išskirtinė šio audiovizualinio subtitravimo strategija yra ta, kad

dialektai ir su jais susiję stereotipiniai įvaizdžiai vaidina pagrindinį vaidmenį filmo siužete, o taip pat svarbūs siekiant humoristinio efekto.

Naudojant suvokimo dialektologijos idėjas, analizėje pateikiamos tam tikras išvalgos apie tai 1) kaip stereotipiniai dialektiniai įvaizdžiai yra susiję su kalba (dialektu) ir personažais, vartojančiais kalbą (dialektą); 2) kaip net pačiuose trumpiausiuose epizoduose aktualūs dialogai tampa atpažįstami rašytinėmis priemonėmis – visų pirma to pasiekama per rašybą, kuri nukrypsta nuo taisyklingos vokiečių ortografijos.

К ВОПРОСУ О НАЦИОНАЛЬНО-ЯЗЫКОВОЙ СПЕЦИФИКЕ КУЛЬТУРНЫХ СМЫСЛОВ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ

Исазаде Валида Джавид

Бакинский славянский университет, ул. Сулеймана Рустама 25, Баку,
Азербайджан, isazadehvalida@gmail.com

ABSTRACT

International relations which are actively developing in different spheres of modern life cause more intensive international and interlingual communication. In modern linguistics nowadays cognitive direction revived interest in phraseological units. In the current study the analysis of phraseological units as carriers of social and cultural information is focused on identification of the source of the feature which forms the meaning of the phraseological unit and determines its national-cultural identity. Linguocultural analysis of the differences between nations and their cultures provides possibilities to distinguish not only general but specific peculiarities, which are expressed in a language.

Keywords: *cross-cultural communication, cultural space, phraseological unit, concept, cognitive sign.*

ВВОДНАЯ ЧАСТЬ

Международные связи, интенсивно развивающиеся в различных областях современной жизни, приводят к активизации межкультурного и, в частности, межъязыкового общения.

Межкультурная коммуникация предполагает взаимодействие языковых личностей, принадлежащих различным лингвокультурным сообществам, создающим культуру и живущим в ней. В лингвокультурологических работах на данном этапе главное внимание уделяется специфике национального менталитета. При этом подчеркивается активная роль человека в формировании и функционировании языка как явления национальной культуры.

В реальной деятельности речевой личности, существующей в пространстве культуры, и проявляется система ценностей, необходимых для проявления национального характера, поведенческих стереотипов и норм.

Современная антропоцентрическая лингвистика ставит в центр исследований человека в тесной связи с его сознанием, духовно-практической деятельностью, этническим мышлением и психологией. «У языка есть своё окружение, – писал Э. Сэпир, – народ, на нем говорящий, принадлежит к какой-то расе (или некоторым расам), то есть такой группе человечества, которая

своими физическими свойствами отличается от унаследованной совокупности практических навыков и идей, характеризующих наш образ жизни» (Сэпир, 1993, 185).

Своеобразие национально-культурных стандартов особенно остро ощущается в межкультурной коммуникации, когда человек сталкивается с непривычной для себя речевой ситуацией. Выделяются смысловые пространства, имеющие универсальный характер, и смысловые пространства, отличающиеся своеобразием. Лингвокультурный анализ различий между отдельными народами и их культурами дает возможность выделить наряду с общими и специфические особенности, получающие выражение в языке.

Лингвокультурное своеобразие этноса находит отражение в значениях слов, во фразеологических оборотах, паремиологических единицах и прецедентных текстах, с помощью которых создается представление об особенностях менталитета нации, его языкового сознания.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Наиболее актуальное на сегодняшний день когнитивное направление в языкознании, в рамках которого языковые факты изучаются как факты национального менталитета, оживило интерес к фразеологическим единицам, которые, как справедливо отмечает В. А. Маслова, «отражая в своей семантике длительный процесс развития культуры народа, фиксируют и передают от поколения к поколению культурные установки и стереотипы, эталоны и архитипы» (Маслова, 2010, 82). Национальная фразеология в любом языке адекватно накладывается на существующий опыт народа, его воззрения о мире, и находит отражение в универсальных логико-ассоциативных моделях, аккумулирующих культурный потенциал народа и участвующих в конструировании национально-языковой картины мира. Эти универсальные модели передают национальный характер и находят свое конкретное выражение в группах фразеологических единиц, объединяемых общностью смысла.

В системе многочисленных и разнообразных языковых средств, раскрывающих концептуальное содержание наших представлений о действительности, именно фразеологизмам и принадлежит особая роль.

Интерпретация фразеологических единиц как знаков, носящих коллективные знания об окружающей действительности, раскрывает их культурно-национальную и когнитивную значимость. Анализ языкового значения с позиций когнитивной лингвистики ориентирован на обнаружение исходного признака, формирующего значение фразеологической единицы и мотивирующего его первичный образ в сознании носителей конкретного культурно-национального сообщества. Мотивированность значения фразеологизма определяется «ассоциативно-образной информацией, возникающей в сознании носителей языка» (Телия, 1996, 111).

Когнитивный анализ позволяет понять, каким образом наши знания об окружающей действительности представляются в структуре языковых значений фразеологизмов. Культурологическую семантику фразеологических оборотов можно рассматривать не только на уровне целостного значения единиц, образующих конкретные фразеосемантические группы, но и на компонентном уровне, основанном на анализе словарных дефиниций фразеологических оборотов. При таком подходе культурологическая ценность фразеологизмов определяется наличием признаков, формирующих первичный образ фразеологической номинации и мотивирующих её значение. Исходные мотивирующие признаки, выявляемые при анализе культурной семантики фразеологических единиц, образуют её внутреннюю форму, сохраняющую «следы языкового творчества народа, специфику его мировидения и мировосприятия» (Маркова, 2011, 69).

В современной когнитивной лингвистике при описании лингвокультурной специфики народа используется термин *концепт*. При существующем многообразии подходов к пониманию концепта не вызывает споров его определение как ментальной единицы, содержащей помимо собственно элементарного понятия еще и те культурно обусловленные представления о нации, которые носят не только понятийный, но и образный, оценочно-эмоциональный характер. Именно культурная обусловленность концепта и определяет его национальную специфику. «В структуру концепта, - пишет Ю. С. Степанов, - входит всё то, что и делает его фактом культуры – исходная форма (этимология); сжатая до основных признаков содержания история; современные ассоциации; оценки и т.д.». (Степанов, 1997, 41).

В. Н. Телия определяет концепт как «продукт человеческой мысли и явление идеальное, а, следовательно, присущее человеческому сознанию вообще, а не только языковому» (Телия, 1996, 35).

С этой точки зрения на понятийном уровне эквивалентные лексические и фразеологические единицы разных языков могут совпадать, на концептуальном уровне обнаруживаются их различия. Концепт как ментальная сущность может только частично найти своё выражение в отдельной языковой единице, например, фразеологизме.

Таким образом, в совокупности ментальных образований, имеющих словарно-закреплённые значения, выделяются дополнительные элементы, не имеющие знаковой формы. Подобного рода «остаточные» элементы так или иначе могут проявляться в поступках людей, их поведении, стереотипах отношений, очень трудно улавливаемых, но составляющих суть концептуализации.

С позиций культурологически ориентированной лингвистики этноспецифика фразеологических единиц связана с образными компонентами, помогающими реализовать ту или иную логико-ассоциативную модель, возникающую у носителей разных языков. Компоненты, соотнесённые с теми реалиями,

которые обладают культурными смыслами, «служат исходным материалом для культурного же осмысления образа фразеологизма» (Телия, 2006, 13).

Лингвокультурологический подход к анализу национально-культурного своеобразия фразеологических единиц предполагает наряду с выделением культурно-значимых компонентов значения этих единиц в конкретном языке и контрастивный анализ фразеологизмов, выражающих национально-специфическое видение мира в разных языках.

Сравнительное исследование фразеологизмов сопоставляемых языков способствует выявлению когнитивно-релевантных признаков эквивалентных фразеологических единиц. Именно семантическая тождественность и позволяет определить национально-специфическое отличие путём когнитивного анализа, поскольку на уровне сигнификата фразеологического значения эквивалентные фразеологизмы могут обнаруживать аналогичные семантические признаки. При этом идентичные концепты обнаруживаются во многих лингвокультурах, «различия касаются лишь способа «технического» представления этого концепта, то есть его внутренней формы» (Степанов, 1997, 480).

Фразеологические единицы языка, особенно обладающие образно-мотивированной внутренней формой, должны интерпретироваться не просто в контексте истории культуры. Важно выявление формы и способа языковой кодировки национально-релевантного знания о мире в структуре такой специфической языковой единицы, какой является фразеологизм. Лингвокультурологический анализ фразеологических единиц ориентируется прежде всего на обнаружение исходного признака, так как один и тот же базовый концепт может быть представленным в национальном фразеобразовании дифференциальными номинативными признаками. Экспликация культурных смыслов и определение конкретных механизмов организации концептуальной структуры приводят к определению специфики национального мышления и психологии, этноса.

Так, когнитивный анализ фразеологических единиц с общим значением «ум, интеллект человека» способствует выявлению тех ориентиров национального мышления, которые устойчиво ассоциируются с интеллектом, его наличием или отсутствием, степенью интенсивности его выражения. Такого рода ориентиры, или культурные коды, отражают знакомый этносу мир – растительный и животный, стандартные жизненные ситуации и пр., имеющие историко-культурный характер. Содержательный объём концепта «ум» включает прежде всего компонент «способность думать и понимать». Умный человек способен быстро соображать, делать верные выводы, проявлять находчивость и т.д.

Группа фразеологических единиц с общим значением «ум», «интеллект» в русском языке представлена такими оборотами, как *иметь голову на плечах, светлая голова, с головой, голова варит, семи пядей во лбу, быть на голову выше, ума палата, схватывать на лету* и т.п. Концепт «интеллект» выражается с помощью сем «голова», «ум», «быстрота мысли». Компонент «голова», связан-

ный в древнейших мифологических представлениях с верхом, с главенством, осмысливается как орган, отвечающий за ум, «вместилище ума». Осуществление головой интеллектуальной деятельности свидетельствует о сообразительности человека. Значимыми являются и компоненты, передающие «скорость движения мысли», например, *схватывать на лету* – «быстро, легко понимать» (Молотков, 1978, 464).

В азербайджанском языке наряду с семами «голова, ум» в образовании фразеологических единиц со значением «интеллект» участвует компонент «рот», то есть умением представлять мысль, убеждать, выделять главное и т.д. метонимически отождествляемый с речепроизводящей деятельностью. Ср.: *Agil vermek* (досл. «давать ум»), *agila gelmek* (досл. «прийти к уму»), *bas islemek* («голова работает»), *aglini basına uymak* (досл. «собрать ум в голову»), *agzi ile qus tutmaq* (досл. «ловить ртом птицу»), *agzından dürr tokülmek* (досл. «льется изо рта жемчуг, что-то драгоценное»), *agzının sözünü bilmek* (досл. «знать слово своего рта») и др.

В английском языке во фразеологизмах со значением «интеллект» компонент *head* (голова) также символически замещает самого человека в осуществлении умственной деятельности, метонимически заменяя компонент «ум»: *Good head on one's shoulders, have head screwed on right, a still tongue makes a wise head* и др.

В целом, фразеосемантические группы единиц со значением «наличие умственных способностей» имеют идентичное концептуальное строение. Вместе с тем фразеологические единицы, обозначающие «отсутствие умственных способностей», различаются особенностями ассоциативно-образного выражения. Посредственные интеллектуальные способности субъекта в рассматриваемых языках передаются фразеологическими единицами с прозрачной внутренней формой и образной мотивированностью. Сравним фразеологизмы, построенные на модели «неумение различать крайне противоположные вещи». В английском фразеологизме *can't make head nor tail of this* противопоставлены *голова* и *хвост*, что является выражением крайней степени непонимания. В другом фразеологизме *lost ball in high weeds* когнитивным признаком является «потеряться» (не только в высокой траве, сорняках, но и других относительно сложных обстоятельствах). В азербайджанском языке аналогичное значение передается фразеологизмом, также имеющим маркированную внутреннюю форму – *iki esseyin arpasını böle bilmemek*, что означает «неспособность разделить овёс между двумя ослами». Относительная сложность ситуации в данном фразеологизме заключается в том, что «одного осла накормить можно, но двух сложно, поскольку надо делить овёс». В азербайджанском языке могут противопоставляться и абстрактные понятия: *heyirini serinden ayıra bilmir* (досл. «кто-то не может отличить добро от зла»).

В русском языке концептуальное значение «не суметь разобраться в чем-нибудь простом, несложном, не суметь найти выход из самого простого за-

труднения» передается фразеологизмом *в трёх соснах заблудиться* (Молотков, 1978, 159). Русские фразеологизмы со значением «посредственный, лишенный способностей» могут содержать и более строгие требования к субъекту: «по-роха не выдумает», «звёзд с неба не хватает».

К любопытным выводам приводит сравнительный анализ фразеологических единиц, построенных по универсально-логической схеме «делать что-то после того, как ситуация, в которой это что-то необходимо, уже завершилась». В русском языке эта ситуация связана с конкретными физическими действиями и оценивается следующим образом: «хороша ложка к обеду», «после драки кулаками не машут» и т.д. В азербайджанском языке аналогичная ситуация ассоциируется со свадьбой и передается фразеологизмом *toydan sonra nagara*, что означает в буквальном смысле *барабан*, то есть музыка, после свадьбы. Английское выражение *wise after the event* имеет более абстрактный характер и строится на когнитивном признаке «мудрость», то есть «обнаруживать мудрость после события».

ВЫВОДЫ

Таким образом, исходный признак, лежащий в основании фразеологической единицы и представляющий ее образную мотивацию, может быть выявлен лишь на фоне материальной и духовной культуры конкретного языка, в котором возникает фразеологизм. Когнитивный анализ фразеологических единиц как носителей социокультурной информации даёт возможность выявить национально-культурное своеобразие языков и расширить научную базу сведений о национально-языковой картине мира и этнокультурном своеобразии ментальных представлений носителей языка. Лингвистическое изучение культурных концептов имеет важное значение и для оптимизации межкультурной коммуникации, предполагающей общение языковых личностей, принадлежащих различным этнокультурным коллективам.

ЛИТЕРАТУРА

1. Маркова, Е. М. (2011). Внутренняя форма слова и фразеологизма: Когнитивный лингвокультурный и лингводидактический аспекты. *Русский язык зарубежом*, № 5, 68-74.
2. Маслова, В. А. (2010). *Лингвокультурология*. Москва: Издательский центр Академия.
3. Молотков, А. И. (1978). *Фразеологический словарь русского языка*. Москва: Издательство «Русский язык».
4. Степанов, Ю. С. (1997). *Словарь русской культуры Опыт исследования*. Москва: Школа: Языки русской культуры.
5. Сэпир, Э. (1993). *Язык. Введение в изучение речи. Избранные работы по языкознанию и культурологии*. Москва: Прогресс.

6. Тагиев, М. Т. (2006). *Русско-азербайджанский фразеологический словарь*. Баку: Мутарджим.
7. Телия, В. Н. (1996). *Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты*. Москва: Школа «Языки русской культуры».
8. Телия, В. Н. (2006). *Большой фразеологический словарь русского языка. Значение. Употребление. Культурологический комментарий*. Москва: АСТ – ПРЕСС КНИГА.

SANTRAUKA

APIE FRAZEOLOGIZMŲ KULTŪRINIŲ PRASMIŲ NACIONALINĘ KALBINĘ SPECIFIKĄ

Valida Džavid Isazade

Intensyviai besivystantys įvairiose šiuolaikinio pasaulio srityse tarptautiniai santykiai suintensyvina tarpkultūrinį ir tarpkalbinį bendravimą, o dabartinė modernios kognityvinės lingvistikos kryptis atgaivino domėjimąsi frazeologizmais. Šiame straipsnyje frazeologizmų kaip socialinės ir kultūrinės informacijos nešėjų analizė susitelkia ties šaltinio požymiu, kuris formuoja frazeologizmo reikšmę ir apibrėžia jo nacionalinį kultūrinį identitetą. Atskirų tautų ir jų kultūrų skirtumų lingvokultūrinė analizė suteikia galimybes išskirti ne tik bendras, bet ir skirtingas ypatybes, kurios išreiškiamos kalboje.

VERBAL MODELLING OF ALTERNATIVE WORLDS FROM THE STANDPOINT OF THE MYTH- ORIENTED SEMIOSIS THEORY

Oleksandr Kolesnyk

Chernivtsi National Yuri Fedkovych University, 2 Kotsyubynskij St.,
Chernivtsi 58012, Ukraine, axli@i.ua

ABSTRACT

The article discusses basic assumptions of the myth-oriented semiosis theory. Primary attention is paid to the semantic transformations resulting into the rise of noemic senses of the concept names responsible for shaping alternative realities. The article highlights the mechanisms of irrational mythic operators' functioning in the process of interpreting information. The patterns of the said transformations are treated off from the standpoint of integrative inter-disciplinary studies. The analysis involves etymological reconstructions, conceptual modelling and linguo-cultural interpretations.

Keywords: *mythic space, operator, semantic feature, profiling, semiosis, world.*

INTRODUCTION

Transformations and challenges (including axiological shifts in worldviews, unresolved ecological issues and escalating military conflicts) that the humanity faces these days are connected with traditional and secondary myths as well as deliberately designed verbal construals which impact social interactions, cross-cultural communication, directions of research and their results' interpretation etc. Thus we speak of universal myth-based patterns of categorizing and verbalizing the reality (Kolesnyk, 2014), verbal modelling of alternative worlds (Hintikka, 1989), myth-mediated formation of subcultures and impacting individual and collective mind.

Present-day linguistics claims to be employing inter-disciplinary approach towards the analysis and interpretation of lingual, cultural and cognitive phenomena occurring in various types of discourse and responsible for shaping ethnic world-views (Klymeniuk, 2010). However, the explanatory potential of research carried out strictly within the boundaries of a single paradigm seems to be diminished for the said approach usually disregards fundamental yet irrational assumptions (mainly known as 'mythic') correlating with inchoative information quanta and responsible for further generating „interpretational filters“. Therefore we speak of a broader inter-disciplinary integration targeting at fundamental issues which concern the origin of language, the nature of irrational mode of cognition, the myth's crossing over into various domains of the 'rational' post-modern world. We address the said issues from the standpoint of

the myth-oriented semiosis theory (Kolesnyk, 2011), semiotics, linguo-cultural and linguo-cognitive studies accentuating their correlation with phenomena pertaining to the worlds of different degrees of 'reality' and created via codes other than lingual. In this article we outline basic assumptions that lead to the further search for universal patterns of energy-information exchange between the systems of diverse nature. The suggested theory encompasses the neo-anthropocentric approach towards the object of studying that focuses on man's relative and dynamic rather than focal and dominating status within the network of life as well as in research procedures; causative-systemic worldview and combination of rational and irrational (sensory, intuitive, 'pre-learned') cognitive procedures. We also consider the principle of 'gnoseological relativity' that allows multiple interpretations of the obtained data as well as integrating seemingly contradictory theories and approaches towards analysis thus aiming at creating a multidimensional model of open systems' interactions.

1. THEORETICAL BACKGROUND

The suggested myth-oriented semiosis theory treats off 'mythic space' (MS) as a verbalized informational continuum comprising mythic concepts that enter various mythic scenarios. The term 'mythic' is applied to verbally designated yet empirically inaccessible phenomena and notions traditionally identified as 'unreal' though subconsciously accepted as primal, basic and true. We treat off the constituents of MS as 'fuzzy entities' (Zadeh, 1972) thus implying both their vague nature and potentially variable trajectories of conceptualization patterns' unfolding. Therefore MS is regarded as a container of interpretational axioms which function as basic operators defining the vector and range of further interpretations and information processing. Here is a formal 'algebraic' matrix of the mythic operator:

$$\begin{aligned} \forall(WVx) \sum_{Cn... \infty} An... \infty; Bn... \infty; Dn... \infty \\ \exists(MSx | m |) \sum_{Cx00} Ax00; Bx00; Dx00 \end{aligned} \quad (1)$$

which reads: for any world (worldview, *WV*) containing the phenomenon *x* characterized by ontological (A), functional (B), temporal-locative (D) parameters and ascribed axiological features (C), that are present to the *n* degree, there are such correlates $x | m |$ in the mythic space that possess prototype features *x00* marked by corresponding ontological, functional, temporal-locative and axiological features.

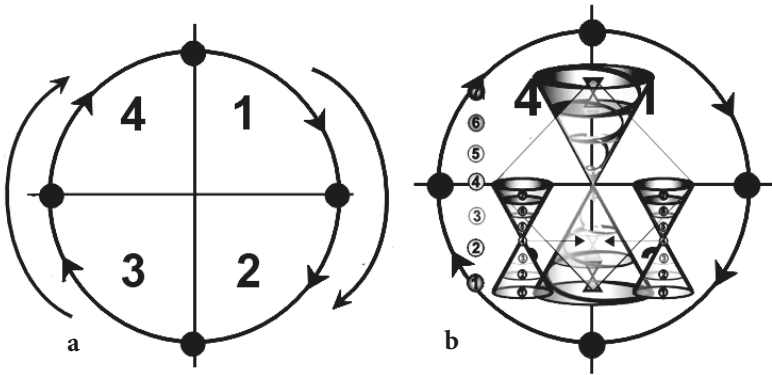
Hence, diachronically occurring scenarios triggered and motivated by irrational operators are responsible for altering states of affairs in corresponding (and overlapping when verbalized) realities. These changes are consequently reflected in individual, ethnic and global informational fields and arguably result into transformations at cultural, mental and in the long run genetic levels as the following frame model suggests:

(myth [stimulus / regulator] → practical activities [recurrent automated patterns] → genetically fixed specific features of cultures' subjects [operational „drivers“ managing the activities]) (2)

We speak of this fundamental sequence as a manifestation of universal laws defining the interaction of systems of diverse etiology obeying the basic relative parameters of space, time and energy.

The methodology of multi-aspectual interpretation of myth-based verbal constructs involves the following principles. Primarily we combine strictly analytical and synthetic research procedures, the latter accounting for the irrational nature of the above mentioned basic categorizational axioms. The consequent interpretations are therefore interdisciplinary while the analogies between different systemic phenomena and transitions are rather metaphoric thus allowing meta-linguistic formalizations. The other principles are those of neo-anthropocentric approach and gnoseological relativity. The former encompasses systemic-causative inter-paradigmatic interpretations of lingual material (employing specific cognitive procedures and axiological 'orientation markers') as well as eco-centric (rather than traditional consumer-oriented anthropocentric) approach that allows treating off lingual, cultural, and cognitive phenomena in terms of contextually equidimensional open systems' interactions. The latter principle allows the use of non-rigid criteria in multiple interpretations of the said interactions and integrated inferences regarding dynamic states of affairs in the worlds of various degrees of 'reality'. It also allows integrating seemingly contradictory views on certain issues. Moreover, it agrees with fundamental assumptions concerning 'free will' of the observer (and, hypothetically, of any material entity / open system that functions according to the laws of nature), quantum nonlocality, describing language signs' polysemantic nature and typological correlations, and maximum speed of information's traveling that explains relatively instantaneous re-activation of archaic senses in present-day contexts (Conway, Kochen, 2006).

Myth-oriented semiosis involves recurrent modification of initial meanings associated with the names of the basic concepts as well as generation of new noemic senses (Husserl, 1983). We address these semantic transformations resulting into the emergence of secondary myths and alternative worlds, accompanied by diachronic migration of MS from the world views' nuclear segments and back in terms of the following model (Figure 1a) [10]. It demonstrates stages of open systems' development implying sequences of 'analytical' information processing (stages 1-2) and 'synthetic' world modelling (stages 3-4). Figure 1b demonstrates transformations that an ethnic cultural informational field / worldview undergoes in terms of conceptual hierarchies' restructuring and re-profiling.

Figure 1a. Stages of an open systems' development
Figure 1b. Transformations of a cultural informational field

The following processes occur at the said stages. At the 'form-building' stage (1) a basic operator is chosen as are the verbal signs that encode it (i.e. contextually relevant designations of a profiled mythic concept, precedent phenomenon, iconic morpho-phonemic cluster etc.) while focal concepts (spatial, temporal, eventive, athropo- / theo- /crypto-morphous etc.) that define the framework of a world's variant and its field of reference are designated. At the 'interaction' stage (2) fuzzy hierarchies of scenario clusters that obey the quest logic and reflect the dynamics of the primary / secondary world's development as an open or closed system are verbalized. Meanings of the verbal code's elements transform into contextual semantic quanta (noemic senses) that fit the unfolding scenario. At the 'managing' stage (3) the construed alternative world enters the number of priory modeled realities reflected in the semio-sphere. It turns into a liguocultural phenomenon capable of impacting groups of addressees. At the same time, texts containing noemic language signs become secondary myths and function as subordinate conceptualization operators. The latter are used in political, religious, advertising, game types of discourse. They modify states of affairs in synchronically accessible variants of ethnic worldviews while the said noemic language units keep transforming and develop additional connotations. Finally, at the stage of 'synthesis' (4) the alternative text-world functions as a precedential phenomenon, an 'assembly focus' for lingual and extralingual information containing a certain energy-informational quantum which comprises diachronically and culturally distant fragments of noosphere in a coherent multidimensional flow.

Codes of various etiology interact at the said stages of verbal world modelling. Accordingly, sets of different spaces (MS, mental, discourse, designation space etc.) establish synergetic resonance-triggered connections between the hierarchies of their constituents (Figure 1b). These synergetic interactions, in fact, are responsible for continual generation of noemic senses.

2. DISCUSSION AND RESULTS

The above mentioned semantic, cognitive and cultural transformations follow the patterns traditionally described by Hegel's logic and specific laws of science. We project these laws onto the processes of conceptualization and semiosis.

1. The law of polarity (unity of opposites) reflecting dialectics of open systems' structure determines their instability. Systems work for stability and balance yet it is their asymmetry that triggers their development, adaptations and inversions. Dialectics of things is reflected in conceptual oxymorons (CO) as relatively static patterns combining opposite features of mythic concepts thus representing the whole range of their potential orientations in opposing systemic hierarchies' conflicts, contributing to ambiguity of mythic axioms, allowing systems to accept input signals of diverse nature, adapt, evolve or go down due to excessive entropy. WE speak of COs like LIVING DEAD, KNOWN MYSTERY, DEFENDER-DESTROYER, ORDERED CHAOS, GOOD EVIL, cf. the designation of spatially counter-oriented objects: *„Sí an ghealach, mall san oíche. „Sí an ghrian* „It's the Moon in the night, it's the Sun“ or temporal-existential phenomena: *„Sí na Samhna, // tús na Bliain Úr. // „Sí an crann marbh. // Deireadh an tua.* „It's Samhain, the beginning of the year - the dead tree, the end of the year“ (Enya, 1986);

COs unfold undergoing transgression (system's re-orientation involving the break in basic functional patterns) or inversion (evolutionary re-profiling of its focal components). For instance, re-profiling COs HUMAN NON-HUMAN and NON-HUMAN ANTHROPOMORPHOUS that contribute to the content of the concept ANTHROPOMORPHOUS BEING results into the following designation: *Geralt znikąd. Jestem wiedźminem. ... Mój dom, to Kaer Morhen, Wiedźmińskie Siedliszczce. ... Tam produkowało się takich jak ja. Przeszedłem tam zwykłą mutację.* „Geralt from nowhere. I'm a witcher. My home is Kaer Morhen, the home of the witchers. Those like me were made there. I went through a regular mutation.“ (Sapkowski, 1998, 118). Spatial transformations reflected in CO ORDERED CHAOS allude to the unknown character of powers working in the world: *Things from the Dungeon Dimensions, clustering around the magical leakage and constantly probing the walls of reality* (Pratchett, 2000, 28). Generally, the CO unique universal appears to be one of the primary operators responsible for alternative worlds' modelling on the basis of MS and involving fuzzy logic of cultural patterns' formation.

2. The law of iteration (negating the negation) describes fractal iterations (Schroeder, 1991) of certain (mythic) phenomena's structure as repeating their fundamental inner dichotomies at various levels of world-modelling. We regard semantics of designation units denoting segments of MS as condensed containers of infinite number of their functioning variants in various worlds. As fractal basic operators, they suggest algorithms for scenarios' occurring at a larger scale. Fractality thus accounts for equi-dimensional status of elements within MS (the principle of participation introduced by L. Lévy-Bruhl), the multitude of alternative worlds and fundamentally „magic“ nature of verbally created alternative realities.

Accentuating multitudes of focal concepts or objects' contextually profiled features occurs in the expectedly changing states of affairs due the lingual signs' polysemy and their pragmatic 'equi-finality'. The said iterations take place within the framework of mythically motivated conceptual metaphors, metonymies and allusions like KING IS DEFENDER: *eodor Scyldinga* 'lord of Scyldings' (Beowulf, 428, 662), *seleweard* 'warder-of-the-hall' (Beowulf, 667), *wigendra hleo* 'defender-of-heroes' (Beowulf, 429, 899, 2337); KING IS A WARLORD: *wigena hlaford* 'lord of warriors' (Battle of Maldon, 135), *sigedryhtne* 'victorious ruler (Widsith, 104); KING IS GENEROUS: *hira beaggyfan* 'giver of rings' (Beowulf, 1102), *sinces brytta* 'treasure breaker' (Beowulf, 607, 1170, 1921, 2071); KING IS EXTRAORDINARY: *þegn ungemete* 'winderwul lord' (Beowulf, 2721), *selestan sæcyninga* 'best of sea-kings' (Beowulf, 2382). Hence the KING is regarded as the best representative of a group (its fractal 'key token') capable of connecting to the informational over-system (sacral sphere) and translating its program of development into social practices. Therefore designations of the KING are typical for verbally created fantasy worlds. Their noematic semantics referring to the prototype features of MAN contribute to tactical success of scenarios' unfolding as well as strategic impact in the states of affairs.

3. Similarity law (preservation of matter, energy etc.) as an expansion of the iteration law addresses the universal triad of causatively connected 'oversystem :: system :: subsystem'. Systems adsorb the experience of effective code interaction and adapt respective patterns to various contexts while preserving their fractal core. MS as a container of inchoative axioms responsible for world-modelling and arguably correlating with the sacral sphere (universal laws of Nature, cf. Germanic *Wyrd / Örlög*) is regarded as the over-system. Human semio-sphere (Lotman, 2001) as a container of mankind's encoded experience functions as the system and shapes the attractor defining the strategy of mankind's development. Semantic continuum of a certain national culture (sub-system) employs the inventory of noemic senses (as well as material tools) that allow realizing tactical objectives.

4. Gradual development ('quantity changes into quality') addresses the above mentioned stages of open systems' development, combination of analysis and synthesis in research procedures, corpuscular and quantum bases in the nature of things, periodic migrations of MS from the nucleus to the periphery of the worldviews followed by subsequent return and re-profiling. We also apply this law to sequences of conceptual domains' migrating within a worldview as well as profiling / shading of lingual units' semantics and connotations.

Comparing arguable contrary etymologies (Lieberman, 2008, 215-224) of the WITCH concept's names we actually register gradual shifts in their meaning and design the concepts integrated matrix. Consider the following.

'(1) O.E. *wicce, wicca* 'witch', *wiccian* 'to use magic', *wiglian* 'to prophesy', *wiglere* 'witch', *gewiglung* 'magic' < Germ. *weihs* 'holy' (~ Lat. *victima* 'victim', (containing the feature [separate] > metaph. [estrangle] > [be extraordinary]) < I.E. *ueik-* 'extract, separate' (~ I.E. *ueigh-* 'way' - (Pokorny 1959, 1128), that triggers a hypothetic recon-

struction [uncontrolled (emanated) power / energy] > [way of life]); (2) Germ. *weihs* ~ O.E. *wēofod* (*wēofud*, *wīobud*, *wiohbed*) ‘altar’, Northumbr. *wīgbed*, where *wīg-* is seen as a variant of *wih-*, while polysemantic O.E. *wīg* ‘idol, image’ also means ‘war, battle’, i.e. ‘conflict’ as O.N. *veig* in personal names like *Rannveig* (*vé* < **wīha-* „алтар“), so we might suggest the scenario of ‘controlled confronting powers’ encoded in *wih-* and the reconstruction WITCH < [operator / controller of power, energy]; (3) O.E. *wicca* ~ Germ. *wiegen* ‘swing’, G., Nid. *wigelen* ‘swing, shake’, G. *bewegen* (cf. Lat. *vātēs*, Gr. *μαντις* ‘prophet’) - [uncontrolled motion] as a result of prophets’ kinesthetic practices (convulsions) - cf. Gr. *μανια* ‘лють’, Goth. *wods* ‘шаленый’); (4) E. *witch* ~ O.E. *witega*, O.H.G. *wīzago* ~ O.E. *wīt(e)ga* presumably, like a later transformation *wissen* > *wizard* caused by the (*tg* > *tk* > *kk* / *cc*) mutation as in O.E. *wītga* > *wicca*, as we find O. Norse *vitki* ‘witch’. Thus we speak of a possible parallel of *witig* < *witan* ‘wise’ and *witig ‘to see’ > *wītga*, *wītiga* ‘prophet’. This hypothesis allows the typological parallel of ‘knowledge’ > ‘witch’ and explains the rise of negative connotations in *wītga* > *wicca* > *wicked*.

In various contexts certain various segments of the concept are profiled, cf.: (a) *Heiði hana hétu // hvars til húsa kom //völu velspáa // vitti hon ganda* “Heid she was called when she entered the house as a prophet-witch working magic” (*Völuspá*, 22); (b) *The witch grinned in the half-light. “Aye, but Valgard is a tool I shall use to make a weapon that will pierce Skafloc’s heart.”* (Anderson, 1981, 36), (c) *they were proud of having a witch in the family!* (Rowling, 1999, 53). Accentuated semantic features of [user of power] (a), [maker] + [harmful / evil] (b), [unusual] + [positive] (c) turn the respective noemic language signs into markers specific alternative worlds.

5. Freedom of choice law defines the dynamics of open systems that go through bifurcations choosing the vector of development at every point of respective continuums’ fluctuations. Contextual noemic senses of lingual units as well as configurations of lingual means depend on the designator’s pragmatics, the inchoative mythic operator, initial world’s configuration and the type of QUEST unfolding in it.

6. The hierarchy-and-synergy law applies to the flow-like character of multidimensional open systems. As hierarchically (paradigmatically) arranged quanta of information (semantic features) imply certain pre-defined configurations suggested by prior experience, they undergo modifications and form variable noemic clusters in synergetic interactions. In verbal modelling of myth-based worlds the hierarchical plane represents the opposition of ‘development program’ VS ‘required resources’ while the synergetic plane is associated with the opposition ‘interaction’ VS ‘result’. The said interactions are often ‘hypertextual’ for they involve codes and precedential phenomena of various nature connected according to the allusion-type conceptual models.

7. Causative development law implies that changes of states of affairs in real and modeled worlds are determined by the ‘program’ generated by the oversystem (in terms of mythic semiotics - SACRAL SPHERE) and designed according to the quest logic. Considering the laws 1, 2 and 3, the strategic goal of systems’ development is

irrational and depends on the content of basic inchoative operators. Therefore it is possible to both model desired configurations of alternative worlds and carry out causative analysis of secondary mythology functioning in present day cultural and communicative spaces.

CONCLUSIONS

Systems and codes of diverse etiology are involved into multidimensional interactions following universal hierarchical and synergetic patterns. Their transformation trajectories are set up by irrational mythic operators. 'Mythic' refers to the empirically inaccessible oversystem plane while mythic concept function as basic operators in semiosis. Variable alternative realities are construed and encoded via language means as the language signs designating their basic constituents develop noemic senses. Furthermore, textually construed worlds may turn into secondary myths that consequently work as operators for subcultures, advertisement, political discourse etc. Myth-oriented semiosis theory provides framework for multiaspectual integrative analysis of the said phenomena.

REFERENCES

1. Anderson, P. (1981). *The broken sword*. New York: Ballantine Books.
2. *The battle of Maldon*. Retrieved from <http://www.english.ox.ac.uk/oecoursepack/maldon/>
3. *Beowulf*. Retrieved from <http://legacy.fordham.edu/halsall/basis/beowulf-oe.asp>
4. Bertalanffy, L. Von (1968). *General system theory: foundations, development, applications*. New York: George Braziller.
5. Capra, F. (1997). *The web of life*. New York: Doubleday-Anchor Book.
6. Conway, J. & Kochen, S. (2006). The free will theorem. *Found. Phys.* 36, 1441-1473. Princeton University, Department of Mathematics.
7. Enya (1986). *Hoireann is O Hi O Ho ra Ha*. In *The Celts*. Retrieved from <http://www.lyricsmania.com>
8. Gödel, K. (1949). A remark about the relationship between relativity theory and idealistic philosophy. In P. A. Schilpp (Ed.), *Albert Einstein, philosopher-scientist. Library of living philosophers*. Vol. VII. Open Court Publ., 557-562.
9. Hintikka, J. (1989). Exploring possible worlds. In *Possible worlds in humanities, arts and sciences: Proceedings of Nobel Symposium 65*, 52-73. Berlin : Mouton de Gruyter.
10. Husserl, E. (1983). *Ideas pertaining to a pure phenomenology and to a phenomenological philosophy. First book. General introduction to a pure phenomenology*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.
11. Liberman, A. (2008). *An analytic dictionary of English etymology: An introduction*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
12. Pokorny, J. (1959). *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bd. 1-2. Bern: Francke.

13. Pratchett, T. (2000). *The light fantastic*. New York: HarperTorch.
14. Rowling, J. K. (1999). *Harry Potter and the sorcerer's stone*. New York: Scholastic.
15. Sapkowski, A. (1998) *Ostatnie życzenie*. Warszawa: SuperNOWA.
16. Schroeder, M. (1991). *Fractals, chaos, power laws*. New York: Freeman.
17. *Völuspá*. Retrieved from <http://norse.ulver.com/src/edda/voluspa/onsb2.html>
18. *Widsith*. Retrieved from <https://en.wikisource.org/wiki/Widsith>
19. Zadeh, L.A. (1972). A fuzzy-set-theoretic interpretation of linguistic hedges. In *Journal of Cybernetics*. #2, 4-34.
20. Клименюк А. (2010). *Знание, познание, когниция*. Тернопіль: Підручники і посібники.
21. Колесник О.С. (2011). *Міфологічний простір кризь призми мови та культури*. Чернігів : РВВ ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка.
22. Колесник О.С. (2014). Релятивні параметри розвитку відкритих систем в аспекті лінгвoseміотики міфу. У *Мовні та концептуальні картини світу*. Вип. 47. Київ: Київський університет, 489-499.
23. Лотман Ю. М. (2001). *Семиосфера*. СПб: Искусство-СПб.

SANTRAUKA

ŽODINIS ALTERNATYVIŲ PASAULIŲ MODELIAVIMAS Į MITĄ ORIENTUOTOS SEMIOZĖS TEORIJS POŽIŪRIU

Oleksandr Kolesnyk

Straipsnyje analizuojamos pagrindinės į mitą orientuotos semiozės prielaidos. Didžiausias dėmesys kreipiamas į semantines transformacijas, kurių pasekoje atsiranda konceptų įvardijimų noeminės prasmės, atsakingos už alternatyvių realybių formavimą. Straipsnis nušviečia neracionalių mitinių veiksmų funkcionavimo mechanizmus, interpretuojant informaciją. Minėtų transformacijų modeliai suvokiami integruotų tarpdisciplininių studijų kontekste. Pateikta analizė apima etimologinę rekonstrukciją, konceptualųjį modeliavimą ir lingvokultūrinės interpretacijas.

THE ISSUE OF COHERENCE IN SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXT: PRAGMATIC PERSPECTIVE

Irina Liokumoviča

Institute of Applied Linguistics, Riga Technical University, 1 Kalku St., Riga, LV-1658,
Latvia, Irina.Liokumovica@rtu.lv

ABSTRACT

The paper addresses the issue of coherence within cognitive and pragmatic paradigms in linguistics. Coherence is seen as a concept and various tendencies of its interpretation are traced. We place the analysis of the phenomenon of coherence within a broader framework for textual analysis, particularly in relation to text organization. It is shown that coherence interacts with cohesion and texture. The study is based on the assumption that the process of constructing textual coherence is of cognitive character and is based on logical operations (e.g. inference, deduction). Inferring or decoding coherence relations between segments of the text from the recipient's perspective are context based operations aimed at retrieving the author's communicative intention. The study explores complex mechanisms of constructing coherence projecting it on written English civil engineering text. The emphasis is placed on core types of coherence relations and their signalling mechanisms. Additionally, the paper highlights implicit relations, i.e. the relations that do not contain clear indicators. Lines of thought are illustrated by a selection of examples from civil engineering text corpus. Cohesive devices can be used as a tool to analyse different aspects of textual organization. Inferring coherence relations between segments of the text is a precondition for its comprehension. In educational context, the study outcomes can be used in delivering a course of lectures on text linguistics and academic writing at tertiary institutions.

Keywords: coherence, cohesion, coherence relations, English scientific and technical text, civil engineering.

INTRODUCTION

In linguistics traditionally language was viewed in terms of structure and function. Currently *language structure* and *language functioning* are no longer regarded as opposites but rather as complementary and interactive areas. The scope of research has shifted from the clause and /or sentence level to the textual level. The focus is on the text as a linguistic object with the aim of studying its structure to discover the regularities and conventions resulting in a coherent text.

It should be noted that the terms ‘text’ and ‘discourse’ are used widely in linguistic literature. We will clarify them briefly. The term ‘discourse’ is defined differently in linguistics: as an ‘umbrella’ term involving “text-internal and text-external elements” (Wang, 2009, 81–82), as spoken language taking utterance as a unit of analysis (Schiffrin, 1994, 40–41). Currently many scholars use the term more liberally in connection with written speech. The term ‘text’ encompasses “text-internal linguistic elements” (Wang, 2009, 81). In this study traditionally we will use the term ‘text’ in relation to written text.

In the studies of discourse structure nowadays the direction of research has changed from external aspects (i.e. communication, multimodality and typology) to more internal aspects, particularly various ways in which sentences can be linked within a discourse. A widely used distinction in structure studies is drawn by the essence of the discourse itself: a structure of content units interconnected by verbal ties. But this distinction does not enable to explain why a discourse is perceived as coherent (Renkema, 2009, 4). There is currently a revival of interest in this research question. Its solution is still a challenge that scholars face.

In this study, we will make an attempt to place the analysis of the phenomenon of coherence within a broader framework of analysing text, particularly in relation to cohesion and texture.

The main aims of the research are:

- to examine various approaches to the concepts of cohesion, texture and coherence and the interaction between them from a theoretical perspective;
- to shed light on core types of coherence relations in the organization of written text and illustrate them with examples from English scientific and technical text in the field of civil engineering.

The object of the research is coherence relations and means of their expression.

The research data are written English scientific and technical text corpora totaling 50,000 word usages arranged thematically according to a common subject (e.g. buildings and structures, bridges and tunnels).

Methods of the research are library research and contextual analysis.

1. THE NOTIONS OF COHESION AND TEXTURE

According to van Dijk (1997), a text reflects a certain real or mental situation which can be viewed from the author’s standpoint. The text is composed of passages and sentences reflecting some fragments of the total situation described in the text. Participants of the situation comprise animate or inanimate objects, their properties, kind of relationship between them, events, actions and their complex interaction. The same situation expressed in the text may be viewed differently. This can be explained by the fact that each individual perceives the reality and gives a range of its interpretations depending on his/her types and levels of expert knowledge, background, individuality of thinking, membership in a particular community, etc. (Касевич, 1988). Within a cognitive paradigm, the text is *dynamic* by nature since it is related

to a person's psychological and social activity (Kintsch, 1998). We argue that a text may be seen from two perspectives: as a certain text type with a set of core properties and as an interactive process between a producer and a recipient. These perspectives are interrelated and interdependent.

Three variables of textual organization are 1) cohesion; 2) texture; 3) coherence.

Cohesion can be regarded as the aspect of the study of *texture* which examines the interaction of cohesion with other aspects of textual organization. *Texture* is viewed as one aspect of the study of *coherence* that takes the social context of texture into account (Martin, 1992).

Cohesion can be defined as the set of resources for constructing relations in discourse which go beyond grammatical structure (Halliday, 1994, 309). *Cohesion* provides surface evidence for textual unity and connectedness.

Detailed classification and analysis of cohesive devices has been given by Halliday and Hasan (1976). The set of cohesive devices includes reference, ellipsis, substitution, conjunction and lexical cohesion.

Cohesion can be represented by means of anaphoric and cataphoric ties in the text as well as conjunctive relations. Halliday and Hasan (1976, 236) have shown that conjunctive items "express certain meanings which presuppose the presence of other components in the text". The meanings conveyed by conjunctive items are subdivided into subclasses:

- additive;
- adversative;
- causal;
- temporal.

Causal meaning has specific subtypes:

- reason;
- result;
- purpose.

Each subtype of cohesive meanings can be expressed by means of a variety of words. For example, a general causal conjunctive relation can be represented by means of *so, thus, hence*, etc.

Cohesive devices have a multifunctional nature. Multiplicity can be found not just in a *function* (e.g. *causal relationship*) → *form* (e.g. *so, hence*) direction, but also in a *form* → *function* direction. A single word (form) can convey many conjunctive relations (functions). For example, the conjunction *then* can express *temporal, causal* and *conditional relations* between clauses (Biq, 1990; Schiffrin, 1992). Additionally connections can be realized inside a clause via verbs, prepositions and nouns (e.g. *result in, because of, reason*) (see section 3.1).

It is important to point out that cohesive resources depend upon the register. As noted by Halliday (1994, 339), for a text to be evaluated as coherent "it must deploy the resources of cohesion in ways that are motivated by the register of which it is an instance".

2. THE NOTION OF COHERENCE: APPROACHES

Let us consider the notion of coherence. It has a complex mechanism. Inferring coherence relations between the segments of a text is crucial for text comprehension. If a reader has not inferred the coherence relations (e.g. *contrast*, *cause-consequence*, *claim-argument*, etc.), s/he has not understood the text completely. Sanders and Spooren (2009, 198–199) argue that some of these inferences are based on the world knowledge while other rely on the text structural features. From a pragmatic perspective, Chapman (1991, 39) emphasizes “the undeniable importance of context” for inferring in order to understand the producer’s intended message.

Coherence is examined within different theoretical frameworks. There is a great diversity of approaches to *coherence* in relation to written / spoken text and text types. The way *coherence* is identified is based on how we approach the study of the text. According to Fetzer (2012, 447), coherence refers to “the act or state of being logically consistent and connected”.

A significant approach to *textual coherence* has applied the concept of semantic frames or schemas. Brown and Yule (1983), as cited in Stubbs (2003, 311), suggest that people make background assumptions about the world: “a mass of below-conscious expectations” which enable to comprehend a coherent text. Samet and Schank (1984) suggest that local coherence can be seen in terms of coherence relations while global coherence can be described from the standpoint of stereotypic scripts and goals. According to Giora (1997), people rely upon intuition regarding the way in which adjacent segments of the text are connected. Within a more functional framework *coherence* is seen in terms of relevance to a text topic (Sidner, 1983).

According to the *cognitive approach* to coherence, all coherence relations connecting text segments share a limited set of basic conceptual features which serve as an underlying grid for ordering a variety of relations. For instance, it is possible to distinguish between such coherence relations as *cause - consequence* (*so*), *list* (*and*), *exception* (*unless*), *concession* (*but*). Coherence relations are part of the cognitive representation that a reader makes of the text. These relations are treated as characteristics of the mental representation of the discourse rather than of the discourse itself (Sanders and Spooren, 2009, 197).

Le’s coherence analysis (2009, 113–126) suggests a formal model in the framework of cognitive psychology aimed at studying the textual information hierarchy. Within this approach a reader needs three types of knowledge to establish links between text segments: linguistics knowledge, domain knowledge and world knowledge. This model is based on three core types of coherence relations: coordination, subordination and superordination. It enables to describe a coherence graph of a text, provides an insight into formal textual characteristics and a new way of exploring of how the text is interpreted as coherent.

According to Stubbs (1996; 2003, 306), *coherence* belongs to the textual relations which are inferred but not expressed explicitly. Taboada (2009, 127–134) on the

contrary claims that coherence relations fall into implicit (i.e. which are not marked) and explicit relations (i.e. which are signaled). We share this view. Taboada (2009, 127–142) claims that in discourse about 50 per cent of relations are implicit. Their status may be a clause, a sequence or other relations.

In pragmatic terms, as Fetzer (2012, 460) notes, textual coherence is viewed both as a process and product, reconstructed on the basis of deductive and abductive reasoning and inferencing processes “feeding on their co-text (or linguistic context), on the nature of their structural and semantic connectedness, and on the social context and encyclopaedic knowledge”.

3. ANALYSIS OF MAIN TYPES OF COHERENCE RELATIONS

In linguistics, there are a great number of classifications of coherence relations and ways of their signalling. Hovy (1990) claims that in terms of hierarchy more than 350 different relations can be classified into 16 *core relations*. Knott and Dale (1996) suggest an empirical approach for determining coherence relations based on the classification of cue phrases.

Although coherence phenomena have a cognitive nature their reconstruction is based on the linguistic signals in the text itself (e.g. discourse markers, lexical cue phrases, etc.).

According to Sanders and Maat (2006, 592), within the coherence approach there are 2 ways in which texts can cohere:

- *referential coherence*;
- *relational coherence*.

In *referential coherence* lexical means point to the same mental representation of a particular referent. *Referential coherence* may be realized by lexical means: repetition of lexical items, word and contextual synonyms, antonyms, associative and pronoun substitutions, hyponyms and hyperonyms. These devices belong to open system items, providing integrity and thematic development of the text. The set of lexical items is aimed to realize *coreference* (i.e. relationship of different entities to the same referent (Baker, 2011, 192–193; Bhat, 2008, 58, 89). These lexical devices signal the topic of the text and tell the reader roughly what the text is about. We assume that this set of lexical devices provides a text-organizing function.

For example:

- (1) *The new One Trade Centre (1WTC) Tower has ascended above the 75th floor, and its steel columns stretch several floors higher. For people around the world, particularly New Yorkers, it is a potent symbol of freedom's triumph over terrorism. The Building may no longer be called the 'Freedom Tower' (CI, 2011 c, 28).*

In (1), a chain of coreferential items involves *the new One Trade Centre (1WTC)*, pronoun substitution *it* and the hyperonym *the building*.

In *relational coherence* text segments (often conceived as clauses) are connected by coherence relations (e.g. cause-consequence, claim-argument, problem-solution, etc.).

In linguistic literature there is a variety of terms for coherence relations: *rhetorical relations* (Mann and Thompson, 1988) or *clause relations* which constitute discourse patterns at a higher textual level (Hoey, 1983), *discourse relations* (Taboada, 2009).

Renkema (2004), as cited in Taboada (2009, 128), suggests to classify coherence relations into *additive* and *causal relations*.

Additive or coordinate relations imply paratactic relations between clauses, sentences or larger sections of the text (ibid.).

They may be signalled by coordinating conjunctions (e.g. *and, or, but*, etc.):

- (2) *Sustainability is one of the most important issues facing modern society, and all industries must examine what can be done to address the concerns* (CI, 2011a, 37).

In (2), the conjunction *and* relates two sentences via coordination.

Coordinate relations may not have an explicit marking:

- (3) [1] *The use of reinforced concrete wide beams is advantageous for many reasons.* [2] *In buildings such as warehouses, commercial buildings, parking garages, and office buildings, reinforced concrete wide beams with a width-depth ratio of at least 2 are used to reduce floor height and facilitate the run of services under the floor* (ACISJ, 2015, 199).

In (3), sentence [2] provides *evidence* for the *claim* in sentence [1] that is inferable from the context of use.

Causal or subordinate relations can be defined as hypotactic relations joining the main or subordinate part that are often regarded “as the nucleus and satellite, and express cause, reason, purpose, condition or concession” (Taboada, 2009, 128). They may be expressed by subordinating conjunctions (e.g. *as, since, because*, etc.) and linking adverbials (e.g. *so, yet, hence*, etc.):

- (4) *For some years, the Indian Institute of Technology Guwahati has been involved in a major research project to investigate seismic effects on exterior reinforced concrete beam-column connections because large parts of India lie in highly active seismic zones making issues related to the failure of these connections of particular relevance* (ACISJ, 2015, 167).

In (4), *cause-consequence relations* are expressed by the discourse marker *because*.

- (5) *Progressive collapse simulations involve large strains with failure occurring during the post-peak phase; hence care must be taken to adjust post-peak parameters to obtain the desired stress-strain response* (IJCSM, 2016, 4).

In (5), *relations of result* are signalled by the discourse marker *hence*.

Subordinate relations may have implicit character and need to be inferred:

- (6) *Faster service. Order by telephone or fax* (CI, 2012, 66).

In (6), from pragmatic perspective, a reader may infer purpose relationship between adjacent sentences on the basis of the context in use: *Order by telephone or fax in order to get a faster service*.

From the *lexicosemantic* perspective, the meaning of the verb, noun may indicate certain relations. For example, the verbs *cause*, *result in*, the noun *reason* can point to a relation of cause-consequence / result:

(7) *The rock filled concrete (RFC) method has been applied in many dams. Use of RFC can result in a more than 30% reduction of CO₂ (CI, 2012, 38).*

In (7), a causal relation is realized via the verbal predicate *can result in*.

(8) *The developer of 7 World Trade Centre (7WTC), Larry A. Silverstein, President of Silverstein Properties, Inc., said he was determined to build 'the world's safest skyscraper'. That's the chief reason its stairwells are surrounded by cast-in-place, reinforced concrete (CI, 2011c, 28).*

In (8), causal relation is expressed by the noun *reason*.

From the *morphological* point of view, the verb tense enables to mark temporal relations. The verb tense has text-organizing potentials providing textual integrity, coherence, logics of statement (Лосева, 1980, 17–30):

(9) *7 World Trade Centre (7WTC) was one of the first office skyscrapers to earn a LEED Gold rating. The new WTC is following in those green footsteps. The Building will feature advanced energy conservation technology, next generation glass, and high-efficiency systems to reduce energy and water consumption (CI, 2011c, 30).*

In (9), the verb forms *was* (The Past Indefinite), *is following* (The Present Continuous) and *will feature* (The Future Indefinite) link sentences and events by temporal progression.

Another morphological means of providing textual coherence is the use of *passive verb forms*. They provide a total passive background. Eastwood (2009, 121) claims that high frequency of verbal passive structures determines the peculiarity of scientific texts: presenting factual information, objectivity, impersonal style, precision, etc. In addition, passive verb forms describe a sequence of technological processes and reveal a dynamic aspect of the text:

(10) *Depending on the weight and design of the sculptures, most were deployed from vessel with a lifting arm. Once in the water, float bags were attached and the pieces carefully lifted and moved into the final position. Larger pieces were assembled from separate elements (CI, 2011 b, 34).*

In (10), passive verb forms *were deployed*, *were attached*, *were lifted*, *were moved*, *were assembled* describe the stages of technological process of installing concrete sculptures underwater.

4. RESULTS OF THE RESEARCH

Analysis of the main types of coherence relations between clauses and sentences illustrated with a selection of examples from written English text corpus in the field of civil engineering has shown that although coherence has conceptual character main types of coherence relations can be restored. Coherence relations can be expressed

explicitly by a variety of linguistics signals (e.g. discourse markers, lexicosemantic meaning of the verbs and nouns, verb tenses, passive forms of the verb, etc.) and may remain implicit.

Inferring implicit coherence relations based on a particular context in use has confirmed cognitive and pragmatic nature of the phenomenon of coherence.

CONCLUSIONS

1. In this study, we have attempted to explore the phenomenon of coherence from cognitive and pragmatic perspectives. We have shown that coherence has a complex and multifaceted nature and interacts with cohesion and texture.
2. Cohesive resources can be used as a *tool* to analyse different aspects of the organization of written text.
3. Cognitive and textual characteristics interact. In addition, lexicosemantic, grammatical and pragmatic characteristics of the text interplay. Inferring coherence relations between clauses, sentences and segments of the text keeping in view discourse markers, lexicosemantic properties of the verb and nouns, grammatical properties of the verb, specifics of a particular context is a prerequisite for text comprehension.
4. The research outcomes can be used in delivering a course of lectures on text linguistics and academic writing at higher education institutions.

REFERENCES

1. Baker, M. (2011). *In other words: A coursebook on translation* (3rd ed.). London / New York: Routledge.
2. Bhat, D. N. S. (2008). *Pronouns*. Oxford / New York: Oxford University Press.
3. Biq, Y. (1990). Conversation, continuation and connectives. *Text* 10 (3), 187–208.
4. Chapman, S. (2011). *Pragmatics*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan.
5. Dijk, T. A. van (1997). The study of discourse. In T. A. Dijk van (Ed.), *Discourse studies: A multidisciplinary introduction. Discourse as structure and process*. Vol. 1. London: Sage, 1–34.
6. Eastwood, J. (2009). *Oxford learner's grammar. Grammar finder*. Oxford: Oxford University Press.
7. Fetzer, A. (2012). Textual coherence as a pragmatic phenomenon. In K. Allan & K. M. Jaszczolt (Eds.). *The Cambridge handbook of pragmatics*, pp. 447–467. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Giora, R. (1997). Discourse coherence and theory of relevance: Stumbling blocks in search of a unified theory. *Journal of Pragmatics*, 27 (1), 17–34.
9. Halliday, M. A. K. (1994). *An introduction to functional grammar* (2nd ed.). London: Edward Arnold.
10. Halliday, M. A. K., & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. London: Longman.
11. Hovy, E. H. (1990). Parsimonious and profligate approaches to the question of

- discourse structure relations. In *Proceedings from the 5th International Workshop on Natural Language Generation*, pp. 128–136. Dawson, Pennsylvania,
12. Касевич, В. Б. (1988). *Семантика. Синтаксис. Морфология*. Москва: Наука.
  13. Kintsch, W. (1998). *Comprehension: A paradigm for cognition*. New York: Cambridge University Press.
  14. Knott, A., & Dale, R. (1996). Choosing a set of coherence relations for text generation: A data-driven approach. In G. Adorni & M. Zock (Eds.), *Trends in natural language generation: An artificial intelligence perspective*, pp. 47–67. Berlin: Springer Verlag.
  15. Le, E. (2009). Why investigate textual information hierarchy? In J. Renkema (Ed.), *Discourse, of course: An overview of research in discourse studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 113–126.
  16. Лосева, Л. М. (1980). *Как строится текст: Пособие для учителя*. Солганик Г. Я (ред.). Москва: Просвещение.
  17. Mann, W. C., & Thomson, S. A. (1988). Rhetorical structure theory: Toward a functional theory of text organization. *Text* 8 (3), 243–281.
  18. Martin, J. R. (1992). *English text: System and structure*. Philadelphia/Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
  19. Renkema, J. (Ed.). (2009). *Discourse, of course: An overview of research in discourse studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
  20. Samet, J., & Schank, R. (1984). Coherence and connectivity. *Linguistics and Philosophy*, 7 (1), 57–82.
  21. Sanders, T., & Maat H. P. (2006). Cohesion and coherence: Linguistic approaches. In K. Brown (Ed.), *Encyclopaedia of language and linguistics* (2nd ed.). Vol. 2. Oxford, UK: Elsevier, 591–595.
  22. Sanders, T., & Spooren, W. (2009). The Cognition of discourse coherence. In J. Renkema (Ed.), *Discourse, of course: An overview of research in discourse studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 197–212.
  23. Schiffrin, D. (1992). Anaphoric *then*: aspectual, textual and epistemic meaning. *Linguistics* 3 (4), 753–792.
  24. Schiffrin, D. (1994). *Approaches to discourse*. Oxford: Blackwell.
  25. Sidner, C. (1983) Focusing and discourse. *Discourse Processes*, 6, 107–130.
  26. Stubbs, M. (1996). *Text and corpus analysis*. Oxford: Blackwell.
  27. Stubbs, M. (2003). Computer-assisted text and corpus analysis: Lexical cohesion and communicative competence. In D. Schiffrin, D. Tannen & H.E. Hamilton (Eds.), *The Handbook of discourse analysis*, pp. 404–320.. Oxford: Blackwell Publishing.
  28. Taboada, M. (2009). Implicit and explicit coherence relations. In J. Renkema (Ed.), *Discourse, of course: An overview of research in discourse studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 127–140.
  29. Wang, S. (2009). Text types and dynamism of genres. In J. Renkema (Ed.), *Discourse, of course. An overview of research in discourse studies*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, pp. 81–92.

SOURCES

1. ACISJ 2015 – *ACI Structural Journal* (2015, March-April), 112 (2). Retrieved from http://www.academia.edu/12170493/ACI_Structural_Journal_March-April_2015_V._112_No._2
2. CI 2011 a – *Concrete International* (2011, March), 33 (3), Farmington Hills, MI, the USA: The American Concrete Institute.
3. CI 2011 b – *Concrete International* (2011, August), 33 (8), Farmington Hills, MI, the USA: The American Concrete Institute.
4. CI 2011 c – *Concrete International* (2011, September), 33 (9), Farmington Hills, MI, the USA: The American Concrete Institute.
5. CI 2012 – *Concrete International* (2012, January), 34 (1), Farmington Hills, MI, the USA: The American Concrete Institute.
6. IJCSM 2016 – *International Journal of Concrete Structures and Materials* (2016, March), 10 (1). Retrieved from <http://link.springer.com/journal/40069/10>

SANTRAUKA

PRASMINIS RIŠLUMAS MOKSLINIUOSE IR TECHNINIUOSE TEKSTUOSE: PRAGMATINIS POŽIŪRIS

Irina Liokumoviča

Straipsnis skirtas teksto prasminio rišlumo lingvistiniame kognityvinių ir pragmatinių paradigimų kontekste aptarti. Prasminis rišlumas traktuojamas kaip konceptas, atskleidžiant įvairias jo interpretacijos tendencijas. Straipsnyje prasminio rišlumo reiškinių analizė atliekama platesniuose teksto analizės rėmuose, t.y. siejant su teksto organizavimu. Prasminis rišlumas susijęs su formaliuoju rišlumu ir teksto struktūra. Tyrimas remiasi prielaida, kad teksto prasminio rišlumo konstravimas yra kognityvinės prigimties ir pagrįstas loginėmis operacijomis (pvz., įžvalgos, dedukcija). Teksto segmentų rišlumo sąsajų dekodavimas iš recipiento atskaitos taško – tai kontekstu paremtos operacijos, orientuotos į autoriaus komunikacinių intencijų suvokimą. Straipsnyje tyrinėjami sudėtingi prasminio teksto rišlumo konstravimo mechanizmai remiantis rašytiniais angliškais civilinės inžinerijos tekstais. Dėmesio centre – pagrindiniai prasminio rišlumo santykiai ir juos signalizuojantys mechanizmai. Straipsnis taip pat išryškina implicitinius santykius, t.y. santykius, kurie neturi aiškių indikatorių. Teoriniai svarstymai iliustruoti pavyzdžiais iš civilinės inžinerijos tekstynų. Prasminio rišlumo priemonės gali būti naudojamos kaip instrumentas analizuojant įvairius teksto organizavimo aspektus. Teksto segmentų prasminio rišlumo suvokimas yra teksto supratimo prielaida. Turint omenyje švietimo kontekstą, tyrimo rezultatai gali būti panaudoti skaitant teksto lingvistikos ir akademinio rašymo paskaitų kursą aukštojo mokslo institucijose.

KREIPINIŲ VARTOJIMAS MOTERŲ IR VYRŲ KALBOJE REIŠKIANČIUS ELEKTRONINIAME DISKURSE

Gabrielė Rubežiutė

Lietuvos edukologijos universitetas, studentų g. 39, Vilnius,
gabriele.rubeziute@leu.lt

ABSTRACT

The aim of the article is to explore the prevailing addresses in female and male anger manifestations in the Lithuanian electronic discourse.

In the presence of globalisation, when society is becoming more and more modern, one encounters changes in communication. Nevertheless, a person remains the same i.e., with his human instincts and emotional expression which has an opportunity to be realized not only in the ordinary reality but in the web space as well.

This article presents the analysis of the examples of linguistic realization of female and male anger collected in 2016. It has been investigated that the addresses expressing anger in electronic discourse can be divided to 9 different groups. The research into addresses reveals the fact that people communicating in electronic discourse have no physical contact, thus tendentiously use negative connotation addresses to express anger.

Such an investigation into emotions and language becomes an integrated discipline due to the bonds existing between Psychology (emotions), Linguistics (linguistic means of expression) and Philosophy (the aspects of linguistic ethics).

Keywords: *addresses, anger, emotions, electronic discourse*

ĮVADAS

Emocijos psichologiniu požiūriu tyrinėtoms gana plačiai ir įvairiais aspektais: nustatytos pagrindinės emocijos, jų klasifikacijos, aprašyta jų fizinė, neverbalinė, raiška. Emocijų, jausmų sfera nėra vien abstrakti, bet ir realybės fragmentas, priklausantis nuo kiekvieno individualių patirčių. Kalba apibendrina šią patirtį ir atitinkamai pavadina (Bamberg, 1997, 312). Kalba apibrėžia emocijų esmę, rodo panašumus ir skirtumus.

Šiuo metu aktualūs ne tik pykčio, bet ir elektroninio diskurso tyrimai, atliekami įvairių mokslo šakų atstovų. Susidomėjimą skatina supratimas, jog bendravimas internetu „<...> žymi naują kultūros, komunikacijos ir kalbos raidos etapą“ (Ryklienė, 2000, 99).

Emocijos bendrai ir konkrečiai pyktis su kalbinėmis priemonėmis sietas daugiausia konceptualiųjų metaforų tyrimuose, taip pat nagrinėtos emocijų leksinės

konstrukcijos, emocijų aktualumas kalbai ir lingvistikai, tačiau šiam straipsniui itin aktualūs pykčio tyrimai. Pyktis, kaip kalbinis elementas, atspindintis kūnišką patirtį, nagrinėtas R. Sirvydės straipsnyje (2007). Atliktas R. Papaurėlytės konceptualiosios metaforos EMOCINĖ BŪSENA YRA PARTNERIS tyrimas, kuriame analizuojami junginiai, kurių viena sudedamųjų – pyktis (2011).

Elektroninį diskursą, kaip savitą kalbos atmainą, tyrusių užsienio mokslininkų sąrašas nemažas: T. Shortis (2001), S. C. Herring (2004, 2008), D. Crystal (2006, 2010), M. Boardman (2005) ir kt.

Lietuviškojo elektroninio diskurso tyrimų daug atlikusi R. Miliūnaitė, labiausiai besikoncentruojanti į tinklaraščių kalbą, interneto vartotojų nuostatas kalbiniu požiūriu ir elektroninės erdvės įtaką kalbai (2008, 2010a, 2010b ir kt.).

Nemažai A. Ryklienės elektroninio diskurso tyrimų (2000, 2001b; 2001a; 2001c ir kt.). Šiam straipsniui svarbios mokslininkės padarytos išvados, kad elektroninis diskursas turi panašumų su sakytine ir rašytine kalba, tačiau tuo pačiu yra ir savotiškas. Elektroniniam diskursui būdinga neoficialioji leksika, ekonomijos siekis emocijoms perteikti (2001c, 19) ir kt.

Atlikti atskirų elektroninio diskurso žanrų tyrimai: R. Marcinkevičienė (2006), G. Tamaševičius (2007), J. Džežulskienė (2011), R. Žukienė (2012), D. Zaikauskienė (2014) ir kt.

Šiame straipsnyje pagrindinis dėmesys skiriamas lingvistinei pykčio analizei, kurios vienas aspektų – pykčio kreipiniai. Toks emocijų ir kalbos tyrimas tampa kompleksiniu dėl psichologijos (emocijos), lingvistikos (kalbinės raiškos priemonės) ir filosofijos (kalbos etikos aspektai) sąsajų.

Tiriant pyktį, reiškiamą kalbiškai, pastebėta, kad viena būdingiausių šios emocijos raiškos ypatybių elektroniniame diskurse – kreipinių vartojimas. Šio straipsnio tyrimo **objektas** – kreipinių vartojimas vyrų ir moterų kalboje reiškiant pyktį elektroniniame diskurse. Aktualu **ištirti**, kokių tipų kreipinius reikšdami pyktį vartoja vyrai ir moterys. **Siekta**: sukaupti pykčio raiškos socialiniame tinkle duomenų bazę ir atlikti kreipinių tyrimą; suklasifikuoti medžiagą ir išnagrinėti dažniausiai vyrų ir moterų vartojamus kreipinius reiškiant pyktį; aptarti kreipinių vartojimą elektroniniame diskurse sociolingvistiniu požiūriu.

Tiriamoji medžiaga. Siekiant atlikti kreipinių vartojimo vyrų ir moterų kalboje reiškiant pyktį elektroniniame diskurse tyrimą, sudaryta kalbinės vyrų ir moterų pykčio raiškos socialiniame interneto tinkle *Facebook* duomenų bazė (medžiaga rinkta straipsnio autorės magistro darbu). Šis virtualus socialinis tinklas pasirinktas dėl dviejų priežasčių: pirma, tai didžiausias pasaulyje socialinis tinklas internete, kuriuo 2016 m. balandžio mėnesio duomenimis Lietuvoje naudojasi net 1,3 mln. žmonių (Andrulevičiūtė 2016); antra, jame registruoti ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys, pavyzdžiui, naujienų portalai, kurių skelbiama informacija bene labiausiai provokuoja reikšti pyktį. Tiriamąją apimtį sudaro duomenų bazė iš 1000 komentarų (iš jų 500 komentarų vyrų, o kita pusė – moterų) lietuvių kalba, kuriuose pastebėta pykčio raiška. Medžiaga kaupta iš 2016-iais metais publikuotų komentarų.

1. PYKČIO KREIPINIŲ TYRIMAS

Komunikacijos būdus galima skirstyti į individualius ir grupinius, prie kurių priskiriamas ir šiame straipsnyje aptariamas bendravimas socialiniuose tinkluose. Tiriant pykčio socialiniame tinkle kalbinę raišką pastebėta, kad dažnai jame komunikuojančių asmenų pasisakymai pradedami kreipiniu. Jo vartojimas iš pirmo žvilgsnio panėšėtų į etiketo leksiką, tačiau ištirta socialinio tinklo *Facebook* vartotojų kalba rodo, kad interneto erdvėje situacijos, kai vartojamas kreipinys, tikrai ne visada priklauso etiškai leksikai.

Anot E. Jakaitienės, kreipimosi žodžiai yra „vienas iš pagrindinių pokalbio dalyvių santykių rodiklių <...>“ (2010, 153). Tai, kaip pokalbio dalyviai kreipiasi vienas į kitą, lemia pokalbio situacija, vieta, laikas, pašnekovų santykiai (Jakaitienė 2010, 153–154).

Kreipinio vartojimas, kai socialiniame tinkle reiškiamas pyktis, yra nuoroda, į ką jis nukreiptas.

Minėtoje interneto erdvėje vykstančius pokalbius sąlyginai galime vadinti buitiniams. Kaip tokiais atvejais kreipiamasi, priklauso nuo šnekos akto dalyvių socialinių ir psichologinių santykių. Buitinio pokalbio metu kreipiniai gali būti arba identifikuojantys žmogų (pagal giminystę, profesiją, vardą ir kt.), arba kreipiniu nusakantys vertinimą (teigiamą arba neigiamą) (Jakaitienė, 2010, 155).

2. PYKČIO KREIPINIŲ GRUPĖS

Socialiniame tinkle vartojamus kreipinius galima išskirstyti į keletą grupių.

1. Kai kreipiamasi vardu, pavarde.

Pavyzdžiui: *Algi, Žėnia, Stasik, Vita, Greta, Raimondas, Borisas, Kęstutis*. Iš pavyzdžių matyti, kad vartojama ne tik specialioji lietuvių kalbos kreipinio forma – šauksmininkas, – bet ir vardininko linksnis⁴⁸, kuris bendrame kontekste skamba griežčiau, dažnai turi niekinamąjį, menkinamąjį atspalvį.

2. Kai kreipiamasi akcentuojant lytį arba šeiminių statusą.

Pavyzdžiui: *jaunuolėli, ponuli, boba, merguzele* [mergužėle]⁴⁹, *mergaite, vaikeli, vaikine, vaikinuk, vaikiuk, moterėle, mociut* [močiute], *dieduk* ir kt. Atkreiptinas dėmesys į šiai grupei priskirtinų kreipinių darybą – didžioji dalis jų su -ėl-, -ul-, -el-, -k-, -(i)uk- ir kitomis mažybinę reikšmę žodžiui suteikiančiomis priesagomis, bendrame kontekste kuriančiomis ironiško kalbėjimo įspūdį.

3. Kai kreipiamasi į asmenį gyvūno pavadinimu.

Pavyzdžiui: *Ziurke* [Žiurke], *gaidy, šunie, višta, šunys, Avine* [Avine], *kiaulitė* [kiaulyte] ir kt. Tokių kreipinių daug daugiau vyrų kalboje nei moterų. Moterys dažniausiai prilyginamos žiurkėms, vištoms ir kiaulėms, o vyrai – gaidžiams, šunims, avinams, asilams.

⁴⁸ Vardininko linksnis nevartotinas kreipiniui reikšti – tai kalbos kultūros klaida.

⁴⁹ Čia ir toliau straipsnyje laužtiniuose skliaustuose pateikiami bendrinės kalbos atitikmenys.

4. Kai žmogus lyginamas su augalu arba daiktu.

Pavyzdžiui: *Bulve, Siuksle* [Šiukšle], *berete, vatos gabale, sena tarka, fufaike* [šim-tasiūle], *kaliause, maumedi* ir kt.

5. Kai kreipiamasi žmogui priskiriant fizinę arba psichinę negalią, išvaizdos arba būdo savybę.

Tokie kreipiniai būna dvejopi:

- a) atitinkantys bendrinės kalbos reikalavimus darybos atžvilgiu (pvz.: *Beširdžiai, Idiotai, pamišėlės, nepraustaburne, naivuoli, iskrypeli* [iškrypėli], *slikstynes* [šlykštynės], *pavyduoliai, neišmenėliai* [neišmanėliai], *vargsiuk* [vargšiuk], *Issigimeliai* [Išsigimėliai] ir kt.);
- b) netaisyklingos darybos arba dabartinėje kalboje nevartotini (pvz.: *pusdurni* [puskvaiši]).

6. Kai kreipiamasi įvardijant tautybę (pvz.: *Puslenki, lenkaiti*), **sugalvotą profesiją, pareigas** (pvz.: *pseudozurnalistai ir pseudo psichiatrai* [pseudožurnalistai ir pseudopsichiatrai], *Lituaniste, „gelbetojai“, kuriems patiems reikia pagalbos* [„gelbėtojai“, kuriems patiems reikia pagalbos], *klaune* [klounė] ir pan.).

7. Kai kreipiamasi įvardijant priklausymą kokiai nors vietai

Pavyzdžiui: *Kaimo boba, Kaimiečiai, kaimo vaflī, Pikti kaimai, mescionis* [miesčionys], *Labunava supuvusi* [Labūnava supuvusi] ir pan.

Remiantis kontekstu galima suprasti, kad toks kaimo ir miesto supriešinimas vartojamas perkeltine reikšme. Žodis *kaimiečiai* ir *miestiečiai* interneto socialinio tinklo komentaruose turi netiesioginę prasmę. *Kaimietis* čia – dvasiškai, morališkai degradavęs, neišprusęs, neišsilavinęs, nuovokos neturintis žmogus, o *miestietis* – save už kitus geresniu laikantis, besidedąs labai protingu žmogumi asmuo. Akivaizdu, kad socialinio tinklo dalyviai, pykčio raiškai pasirinkę šiuos du kreipinius, galvoje turi pastarąsias reikšmes.

8. Itin vulgarūs, įžeidžiantys, necenzūriniai kreipiniai:

- a) kreipiniai iš sudurtinių žodžių (pvz.: *Sudgyvuliai*⁵⁰, *Skurlegalva* ir kt.);
- b) necenzūriniai kreipiniai, sudaryti iš būdvardžio ir daiktavardžio (*Sušikti debilai, sena padla, pyderka pamazgine, marozėli jobanas, atsilupe kausai* ir kt.);
- c) pavieniai žargoniniai, necenzūriniai kreipiniai, vulgarybės (pvz.: *bomžas, Debile, Brudai, DURNELIAI, Locheli, Abeliai, Loxas, duhas* ir kt.).

Itin dažnas tokio tipo žargonas kreipiantis – žodis *vatnikas*.

9. Kai kreipiamasi pridėdant priedėlį *ponas, ponia, panele* arba pažyminį *gerbiamasis, gerbiamoji*.

Tokie kreipiniai reiškia pagarbą tik savo forma, bet ne turiniu. Anot P. Kniūkštos, nepaisant to, kad į asmenį kreipiamasi mandagiai, tai yra tik subjektyvus adresanto požiūris į adresatą (2005, 138). Struktūriškai pagarbių kreipinių komunikuojančių

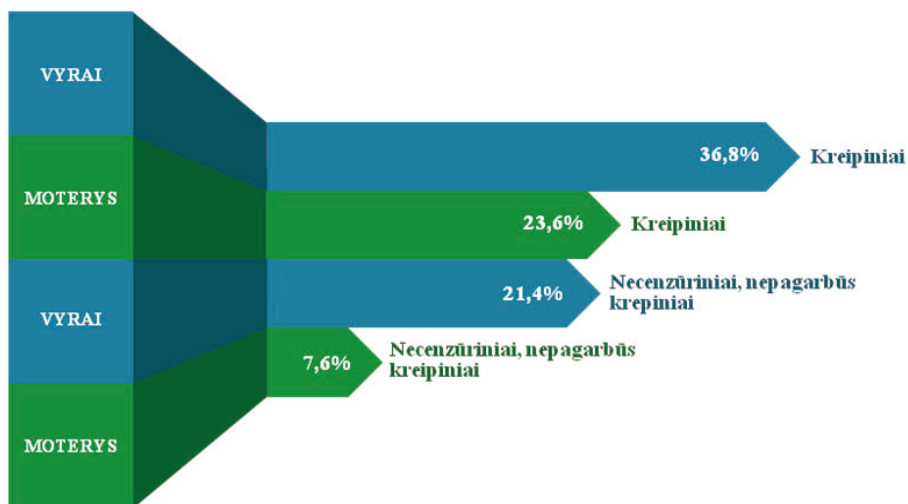
⁵⁰ Šiame straipsnyje tokio tipo, t. y. vulgarių, įžeidžiančių, necenzūrinių grupei priklausantys, kreipiniai, neturintys bendrinės kalbos atitikmenų, pateikiami taip, kaip rašoma pavyzdžiuose iš duomenų bazės.

asmenų kalboje nemažai. Tokie pagarbūs, bet ironiški kreipiniai reiškiant pyktį būdingesni moterims (pavyzdžiui: *Maestro, Tamsta, DJ gerbiamosios* [Didžiai gerbiamosios], *P.Dale* [P. Dalia], *Mieloji, Brangi Zitule, mielasis, ponas Algimantai* ir kt.), tačiau pasitaiko ir vyrų kalboje (pavyzdžiui: *ponas A.Uzkalni* [Pone A. Užkalni], *jusu didenybe* [jūsų didenybe], *mieli draugai*).

Pastebimas tendencingas participinio įvardžio *tu* vartojimas piktai kreipiantis į kitą asmenį. Komunikuojantys asmenys daugiskaitos trečiąjį asmenį (įvardį *jūs*) paprastai vartoja tik tais atvejais, kai kreipiasi į daugiau negu vieną žmogų.

3. KREIPINIŲ PASISKIRSTYMAS VYRŲ IR MOTERŲ KALBOJE

Atkreiptinas dėmesys, kad net 58,2 proc. (t. y. 21,4 proc. visos imties) vyrų kreipinių yra necenzūriniai, įžeidūs. Tuo tarpu moterų linkusios kreiptis švelniau. Jų kalboje necenzūriniai, nepagarbūs užfiksuoti 32 proc. visų kreipinių (7,6 proc. visos imties) (žr. 1 pav.).

1 pav. Kreipinių pasiskirstymas vyrų ir moterų kalboje (procentais).

Necenzūrinių kreipinių pagrindą sudaro iš rusų kalbos pasiskolinti žodžiai, iš jų padarytos formos. Pavyzdžiui, sakoma: *Tavo tėvas bomzas, padliuga tu M. Š* [Tavo tėvas benamis, bjaurište tu, M. Š.] arba *Loxas geriau metit lempines tokias kaip pas tawe??* [Nevykėli, geriau mėtyti tokias kvailas [užuominas], kaip tavo?] ir pan.

4. PYKČIO RAIŠKA ELEKTRONINIAME DISKURSE SOCIOLINGVISTINIŲ POŽIŪRIŲ

Socialiniame tinkle dalyvaujantį asmenį bendros aktualios temos skatina ne tik diskutuoti, bet ir reikšti savas bei atpažinti kitų emocijas. Šioje erdvėje emocinė raiška (remiantis asmenine tyrėjos patirtimi, stebėjimais) dažniausiai kalbiškai net labiau išreikšta negu realybėje. Taip yra todėl, kad interneto komentaruose, socialiniuose tinkluose „<...> laisvė, kuri sudaro galimybę reikštis ir pačių nuomonių, ir jų raiškos formų įvairovei, yra saugoma nuo valstybės kišimosi“ (Vinogradnaitė, 2008, 102). Pavyzdžiui, jau aptarti necenzūriniai kreipiniai, vartojami pykčiui išreikšti socialiniame tinkle, pačių dalyvių galėtų būti įvardijami kaip tiesioginė emocijų raiška. Tačiau tokias pat kalbines priemones vartodami ne virtualioje aplinkoje, būtų pripažinti kaip viešosios tvarkos pažeidėjai ir galimai užsitrauktų teisinę atsakomybę. Baudžiamojo kodekso 284 straipsnio antroje dalyje įtvirtinta: „Tas, kas viešojoje vietoje necenzūriniais žodžiais ar nepadoriu elgesiu trikdė visuomenės rimtį ar tvarką, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu“. Tokio apribojimo socialinių tinklų dalyviams nėra. Be to, svarbus ir dar vienas aspektas: manoma, kad interneto erdvėje komunikuojantys asmenys gali bendrauti nevaržomi socialinių, kultūrinių, fizinių faktorių – žmonės ir situacijos tarsi nuasmenintos, nes asmenys nesusitinka akis į akį (Hiltz, Turoff, 1994, 28). Tai lemia ir įžeidžių, kartais neapgalvotų kreipinių pasirinkimą.

A. Pupkis įsitikinęs, kad komunikacijos procesui svarbus turinys – turima galvoje, jog tema, kuria komunikuojama, „<...> paveikia komunikacijos išraiškas – kalbos priemones“ (Pupkis, 2005, 14). Kiekvieną kartą skirtingomis temomis kalbantys, skirtingais būdais reiškiantys mintis, skirtingi pokalbių dalyviai kurs kitokią elektroninį diskursą ir įvairios kalbinės ypatybės bus skirtingos – vieną kartą išreikštos gausiau bus vienos, kitą kartą – kitos (Ryklienė, 2000, 104).

Remiantis tyrimo rezultatais, galima teigti, kad interneto erdvėje vyrauja pyktį išoriškai reiškiančiųjų grupei priklausantys asmenys, kurie linkę į automatines reakcijas, greitai kritikuoti, kaltinti; būdinga smulki agresija – pavyzdžiui, rietenos; verbalinė ir fizinė agresija, prievarta (perteikiama žodžiais) (Abigal, Cahn, 2011, 206). Neigiamą konotaciją turinčių kreipinių pasirinkimas pykčiui išreikšti – viena verbalinės agresijos priemonių.

Panašiai mano ir K. Župerka, teigiantis, kad „<...> etinis kalbėjimo aspektas visada susijęs su raiškos priemonės pasirinkimu, o pasirinkimas (selekcija), kaip žinoma, yra vienas iš dviejų stiliaus parametrų (antrasis – kombinacija); itin dažnai kalbinė raiška adresatui „užkliūva“ kaip neetiška tada, kai ji yra stilistiškai žymėta, aktualizuota, ekspresyvi <...>“ (2005, 25). Reiškiant pyktį socialiniame tinkle būtent tokie – stilistiškai žymėti, kartais net perdėm ekspresyvūs, vadinasi, ir neetiški, – kreipiniai dažniausi. Reiškiant pyktį nuolat siekiama įtaigiai išreikšti norimą informaciją, todėl tokia leksika (šiuo atveju – kreipiniai) yra vienas iš būdų perteikti emociją kalbiškai.

IŠVADOS

Atlikus kreipinių vartojimo vyrų ir moterų kalboje reiškiant pyktį elektroniniame diskurse tyrimą, išanalizavus kreipinių vartojimo ypatybes, galima daryti šias išvadas.

1. Interneto erdvėje kreipiniai dažniausiai įžūlūs, nepagarbūs. Nepaisant to, kad bendraujantieji nepažįstami, supykę komunikuojantys asmenys kreipdamiesi tendencingai vieni kitus vadina ne tik vardais, pavardėmis, bet ir įžeidžiais arba bent jau tam tikrą neigiamą konotaciją turinčiais žodžiais, vartoja participinį įvardį *tu*.
2. Pykstant elektroninėje erdvėje vartojamus kreipinius galima išskirstyti į 9 grupes: 1) kai kreipiamasi vardu, pavarde; 2) kai kreipiamasi akcentuojant lytį arba šeiminių statusą; 3) kai kreipiamasi į asmenį gyvūno pavadinimu; 4) kai žmogus lyginamas su augalu arba daiktu; 5) kai kreipiamasi žmogui priskiriant fizinę arba psichinę negalią, išvaizdos arba būdo savybę; 6) kai kreipiamasi įvardijant, sugalvotą profesiją, pareigas; 7) kai kreipiamasi įvardijant priklausymą kokiam nors vietai; 8) itin vulgarūs, įžeidžiantys, necenzūriniai kreipiniai; 9) kai kreipiamasi pridodant priedėlių *ponas, ponias, panele* arba pažyminį *gerbiamasis, gerbiamoji*.
3. Vyrų pykdami dažniau vartoja kreipinius negu moterys: kiek daugiau nei 58 procentai vyrų kreipinių necenzūriniai, įžeidūs; moterų kalboje necenzūriniai, nepagarbūs užfiksuoti 32 proc. visų kreipinių.
4. Bendraudami elektroninėje erdvėje asmenys fiziškai nesusitinka, todėl drąsiau renkasi vartoti neigiamą konotaciją turinčius, necenzūrinius kreipinius pykčiui išreikšti. Stiliškai žymėti, kartais net perdėm ekspresyvi, vadinasi, ir neetiškai kreipiniai yra vienas iš būdų perteikti emociją kalbiškai.

ŠALTINIS

1. Socialinis interneto tinklas *Facebook*. Prieiga internete: www.facebook.com.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Abigail, R. A. ir Cahn, D. D. 2011. *Managing Conflicts through Communication*. Boston, MA: Pearson / Allyn and Bacon.
2. Andriulevičiūtė, V. 2016 balandžio 12 d. Kodėl neverta pirkti sekėjų „Facebooke“. Iš *LRT.lt*. [žiūrėta 2016-05-11]. Prieiga internete: <http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/133216>.
3. Bamberg, M. 1997. Language, Concepts and Emotions: The Role of Language in the Construction of Emotions. *Language Sciences* 19(4), 309–340.
4. Boardman, M. 2005. *The Language of Websites*. London: Routledge.
5. Crystal, D. 2006. *Language and the Internet*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Crystal, D. 2010. The changing nature of text: a linguistic perspective. Iš Peursen, van W., Thoutenhoofd, E. D., Weel, van der A. (red.) *Text Comparison*

- and Digital Creativity* p. 229–251. Leiden: Brill.
7. Džežulskienė, J. 2011. Internetiniai sporto ir politikos straipsnių komentuotojų slapyvardžiai. *Kalbos kultūra* 84, 230–239.
  8. Herring, S. C. 2004. Online communication: Through the lens of discourse. Iš Consalvo, M., Baym, N., Hunsinger, J., Jensen, K. B., Logie, J., Murero, M., Shade, L. R. (red.), *Internet Research Annual 1* (p. 65–76). New York: Peter Lang.
  9. Herring, S. C. 2008. Language and the Internet. Iš Donsbach, W. (red.), *International Encyclopedia of Communication* (p. 2640–2645). Oxford: Blackwell Publishers.
  10. Hiltz, S. R. ir Turoff, M. 1994. *The Network Nation: Human Communication via Computer*. Cambridge, MA: MIT Press.
  11. Jakaitienė, E. 2010. *Leksikologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
  12. Kniūkšta, P. 2005. *Administracinė kalba ir jos vartoseną*. Vilnius: LKI leidykla.
  13. Lietuvos Respublikos Seimas. (2000). *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas* (2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968). Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=494678.
  14. Marcinkevičienė, R. 2006. Internetinių straipsnių komentarai žanriniu aspektu. *Filologija* 11, 57–60.
  15. Miliūnaitė, R. 2008. Pirmas žvilgsnis į tinklaraščių kalbą. *Kalbos kultūra* 81, 20–49.
  16. Miliūnaitė, R. 2010a. Bendrinės kalbos normintojai ir besikuriantis skaitmeninio modernizmo visuomenė. *Kalbos kultūra* 83, 98–118.
  17. Miliūnaitė, R. 2010b. Laikraštinė ir interneto žiniasklaida: turinio bendrumas, kalbos takoskyra. *Gimtoji kalba* 7, 3–17.
  18. Papaurėlytė, S. 2011. Konceptualioji metafora EMOCINĖ BŪSENA YRA PARTNERIS lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje. *Filologija* 16, 37–48.
  19. Ryklienė, A. 2000. Bendravimas internetu: kalbėjimas rašant. *Darbai ir dienos* 24, 99–107.
  20. Ryklienė, A. 2001a. Lietuvių kalba internete: automatiškai kartojami elektroninio laiško elementai. *Lituanistica* 2(46), 76–93.
  21. Ryklienė, A. 2001b. Rašytinės lietuvių kalbos elektroninio diskurso palyginimas (dažniausi žodžiai ir žodžių formos bei prasminės žodžių formos). *Kalbotyra* 50(1), 103–117.
  22. Ryklienė, A. 2001c. *Elektroninis diskursas: kalbos ypatybės ir stilius*. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: LKI.
  23. Shortis, T. 2001. *The language of ICT*. London: Routledge.
  24. Sirvydė, R. 2007. Body in the mind: is anger hot or thick / Kūnas mūsų mintyse: ar pyktis yra karštas, ar tirštas. *Kalba ir kontekstai* 2, 267–274.
  25. Tamaševičius, G. 2007. Naujųjų skolinių kodifikacijos paveikimas interneto diskusijų forumuose. *Kalbos kultūra* 80, 123–130.
  26. Vinogradnaitė, I. 2008. Viešosios erdvės Lietuvoje: rimtas požiūris į interneto komentarus. Iš Jokubaitis, A., Dementavičius, J., Vinogradnaitė, I. (sud.). *Vertybių nykimas? Rimtas požiūris į atsakomybę* (p. 79–104). Vilnius: Demokratinės politikos institutas.

27. Zaikauskienė, D. 2014. Gyvoji paremių vartoseną elektroniniame diskurse: interneto komentarai. *Tautosakos darbai* XLVII, 69–91.
28. Žukienė, R. 2012. Epistolinio žanro raida: studentų el. laišškai akademiniam diskurse. *Santalka: filologija, edukologija* 20(1), 119–131.
29. Župerka, K. 2005. Tekstas etinės stilistikos požiūriu. *Žmogus ir žodis* 7(I), 25–29.

SANTRAUKA

KREIPINIŲ VARTOJIMAS MOTERŲ IR VYRŲ KALBOJE REIŠKIANČIĄ PYKTĮ ELEKTRONINIAME DISKURSE

Gabrielė Rubežiuotė

Visuomenei vis modernėjant globalizacijos akivaizdoje susiduriama su komunikacijos erdvių kaita. Tačiau asmuo lieka toks pat – su žmogiškais instinktais ir emocijomis, reiškiamomis ne tik įprastoje realybėje, bet ir interneto erdvėje.

Šiame straipsnyje gilinamasi į vienos iš pagrindinių emocijų – pykčio – leksines raiškos ypatybes internete. Siekiama išsiaiškinti, kokius kreipinius, norėdami išreikšti pyktį lietuvių kalba elektroniniame diskurse vartoja vyrai ir moterys. Remiamasi interneto socialinio tinklo *Facebook* 2016-ųjų kalbinės vyrų ir moterų pykčio raiškos tyrimo duomenimis.

Apie pykčio, kaip emocijos, raišką rašyta nemažai, tačiau daugiausia psichologiniu aspektu, o straipsnyje *Kreipinių vartojimas moterų ir vyrų kalboje reiškiančią pyktį elektroniniame diskurse* pagrindinis dėmesys skiriamas lingvistinės pykčio raiškos analizei. Tyrimas rodo, kad interneto erdvėje kreipiniai dažniausiai įžūlus, nepagarbūs. Nepaisant to, kad bendraujantieji nepažįstami, supykę komunikuojantys asmenys kreipdamiesi vieni kitus vadina ne tik vardais, pavardėmis, bet ir įžeidžiais arba bent jau tam tikrą neigiamą konotaciją turinčiais žodžiais. Pykstant elektroninėje erdvėje vartojamus kreipinius galima išskirstyti į 9 grupes: 1) kai kreipiamasi vardu, pavarde; 2) kai kreipiamasi akcentuojant lytį arba šeiminių statusą; 3) kai kreipiamasi į asmenį gyvūno pavadinimu; 4) kai žmogus lyginamas su augalu arba daiktu; 5) kai kreipiamasi žmogui priskiriant fizinę arba psichinę negalią, išvaizdos arba būdo savybę; 6) kai kreipiamasi įvardijant, sugalvotą profesiją, pareigą; 7) kai kreipiamasi įvardijant priklausymą kokiam nors vietovei; 8) itin vulgarūs, įžeidžiantys, necenzūriniai kreipiniai; 9) kai kreipiamasi pridėdant priedėlį *ponas, ponias, panele* arba pažyminių *gerbiamasis, gerbiamoji*. Iširta, kad vyrai pykdami dažniau vartoja kreipinius negu moterys.

Emocijų ir kalbos tyrimas tampa kompleksinis dėl psichologijos (emocijos), lingvistikos (kalbinės raiškos priemonės) ir filosofijos (kalbos etikos aspektai) sąsajų.

TRANSLATION OF OVERLAPPING FILM DIALOGUE

Goda Rumšienė, Armandas Rumšas

Vilnius University Kaunas Faculty of Humanities, 8 Muitinės St., Kaunas, LT-44280, Lithuania, godarumsiene@yahoo.com, Kaunas John Paul II Gymnasium, Baltų 103, LT-46211, Kaunas, Lithuania, armrums@gmail.com

ABSTRACT

Translation of overlapping film dialogue film as a type of art relies on the interaction of the picture and the sound, a major part of which is the speech of the movie characters. As movies are expected to reflect real life situations with great precision, overlapping interactions become an inherent part of their textual content. Due to a number of factors such as differing syntactic structures, word and phrase length or the involvement of cultural references requiring explications, word-for-word translation of an overlapping text frequently becomes impossible. Two levels of strategies are required for the translation of overlapping utterances: general and specific. Upon the determination of the strategy, a compromise solution is sought: the message of the conversation to the spectator is defined, the dominant character is highlighted, and the repeating, secondary, visualized, etc. elements are omitted. That is why translations of film dialogues are not expected to represent the precise content of an interaction. Overlapping communication is frequently ridden with incoherent elements; hence, the translator faces the challenge of determining to what extent the incoherence contributes to the message of the particular scene. This may be extremely challenging as different cultures are commonly denoted by specific and distinct attitudes to interruptions whenever respect, seniority, orderliness, nonverbal elements of interaction and other related factors are concerned. As a result, the attitude to the translation strategy in general and to the rendering of specific dialogue texts should always involve considerations upon the two (or three) cultures involved in the action of a film: the source culture, the spectator culture and the depicted culture (in cases of the film showing a culture which is different from the culture represented by the film maker). The extent of deviation from the source text should be determined by taking the entirety of a film into consideration. A systematic approach to the rendering of the content and message thus relies on the balance of cultural correspondence, textual features and the adopted strategy of translation adequacy.

Keywords: film translation, dialogue, overlapping text, Skopos method.

INTRODUCTION

The film as a genre of art is a combination of the view and the text jointly constructing the plot. However, in many cases, the translation of a film encounters major

difficulties in terms of the necessity to represent an overlapping dialogue under the conditions of a fairly limited number of the voicing actors within a tight timeframe. In such a scenario, especially if the text is abundantly charged with cultural references and requires additional explications, the translator faces the need to produce a concise version of the original text fitting into the relevant contextual frame by adhering to the physical possibilities of the voicing actor(s). The *Skopos* theory highlighting the purposefulness of the text may serve as an efficient methodological tool.

The aim of this paper is to outline the strategies of overlapping text translation in films when the number of the actors voicing the film is insufficient for word-for-word translation. The following objectives were set forth:

- to overview the theoretical background pertaining to the research area;
- to single out the differences between the textual content of films and other genres of translated texts;
- to conduct practical research in the area of academic interest;
- to draw conclusions and to present strategies of overlapping text translation in films.

The object of the present research is the translation of overlapping conversational sequences in films. The paper adheres to the *Skopos* principle-based methodology postulating that whatever serves the objective of rendering the textual message is the appropriate choice.

DISCUSSION AND RESEARCH RESULTS

The film is a highly peculiar genre of text due to the development of the synthesis between the view on the screen and the sound complementing to the message of the visual material. As film translation usually involves three cultures – the source culture, the medium culture and the target culture – the impossibility to deliver word-for-word or idea-for-idea translation is a fairly common issue. That is why the entire message of the translated segment of a film is required to be considered when presenting a translation.

Films are expected to reproduce the conversational patterns of real life communication. As in reality in most cultures people do not wait for their turn but actually tend to contribute to the interaction over the voices of other participants instead, the same pattern is consequently repeated in film interactions. Ironically, historically this was not always the case because the introduction of the sound material in 1927 was denoted by technical difficulties which, to the contrary, rendered film conversations somewhat artificial in comparison with the pre-audio times (Kozloff, 2000). As a matter of fact, only decades-spanning development of technologies resulted in the creation of physical-technical solutions allowing to reproduce the ‘spirit’ of real-life conversations in the film voice tracks. Still, due to primarily stylistic issues major differences persist between the development of natural texts in real life and the presentation of the textual material in films (cf. Ask MetaFilter, 2005; Hughes,

2011; Maloney, 2010; Screenwriting.io, not dated; Thomas, 2013). As a result, the translator is facing the external struggle in the considerations whether to adhere to the film-style dialogue or to give preference to more lifelike variants of conversation.

Andrew Chesterman, one of the leading theoreticians of film translation, seeks to emphasize that the translator is not expected to reach equivalence but is instead given tools for reaching the best solution, or “the best version” of a translation (Chesterman, 1997, 88-89). He emphasizes that the process of film translation is not sequential, in his words, it is “more of a spiral one” because the translator goes back and forth in the text, translating in portions and then reviewing them again (*ibid.*, 89). What is more, different segments of text may require completely different translation strategies, and the flexibility and adaptability to the struggle between the source and the translated text is thus one of the key virtues of the film translation. According to Chesterman, there are no textbooks outlining all the theoretically possible situations – hence, film translation is usually intuitive, and specific problems must be dealt with on the case-to-case basis (Chesterman, 1997).

Two levels of strategy, namely, general and specific, may thus be distinguished. At the general level of strategy the translator has to decide upon the overall attitude to the translation of a specific film by considering the genre, the number of interlocutors, their relationship and dominance, the cultural context(s) and various pragmatic factors – this ultimately results in the development of a strategy how to translate the source text into the target text on the whole. Thus the translator has to consider the nature of the source text, the message conveyed by the source and the ways how to render the message properly. At the specific level of strategy the translator focuses on particular things like words, ideas or structures and applies a certain strategy for them (*ibid.*, 90). Chesterman himself classifies translation strategies into three groups: syntactic / grammatical, semantic and pragmatic thus striving to deliver a set of practical tools to be used by various translators and not to analyze why they are used or what effect each strategy has on the text. Generally, the syntactic strategies involve syntactic changes, they manipulate the form and structure of phrases, clauses and sentences. The semantic strategies manipulate the meaning while the pragmatic strategies manipulate information. The pragmatic strategies subject source texts the most prominent change because they involve more extensive alterations and can even manipulate the message of the source text within reasonable limits (Chesterman 1997, 94-107).

The *Skopos* method is a powerful tool efficiently serving the practical needs of a film translator. Its developers and partisans (Holz-Mänttari, 1984; Nord, 1997; Schäffner, 2011) claim that essentially whatever fits the objective and contributes to the efficient rendering of the utterance is the right choice. As a result, the film text may get substantially tampered with so that the viewer could get the idea of the happenings behind the text if parallel, opposing / contradicting or independent ideas are expressed.

This translation strategy may be best explicated by considering a few examples. In the film “Bridesmaids” (2011), the following conversation takes place:

[Helen]: Breathtaking. (1)

[Rita]: (overlapping) Holy shit, you look amazing. (2)

[Megan]: (overlapping) Look at you. (3)

[Lillian]: (overlapping) I love it. (4)

Even prior to the completion of phrase (1), three other participants of the conversation react simultaneously. The voices of the original actors do not dominate over each other, and all the contributions may be clearly heard. However, if only one voicing actor is available, compromises need to be made concerning the text to be expressed in the target language and the omissions to be made. In this particular situation, the three reactions by Rita, Megan and Lillian carry the same message. None of the participants contributes anything which could not be found in the reactions of the other interlocutors. That is why shortening is a convenient option, e.g. instead of ‘Holy shit, you look amazing’, an equivalent of ‘amazing’ in the target language is fully sufficient. Any reaction in the spirit of ‘wow’, ‘cool’, etc. is also adequate. As a result, even during the timeframe of the rapidly pronounced ‘Holy shit, you look amazing’ which takes eight syllables in total, the substitution of ‘Amazing’ by Character 1, ‘Wow’ by Character 2 and ‘Perfect’ (in terms of equivalents in the target language) by Character 3 only employs six syllables and allows the voicing actor to have the time reserve to adapt to the tone change or to complete the phrase before Character 1 does it in the film soundtrack. Evidently, the words uttered by conversation participants were merely emotional reactions – which usually present plenty of alternatives in terms of the ways of more concise expression. As a matter of fact, reaction-type speaking is fairly common in overlapping dialogues, and the method of ‘summarizing’ emotions may be applied quite frequently.

Let us consider another example. In *A Prairie Home Companion* (2006), the following conversation took place:

[Lola Johnson]: How old were you then? (5)

[Rhonda Johnson]: I was thirteen, your mother was ten, Wanda was what? (6)

[Yolanda Johnson]: (overlapping) I was only ten years old, Wanda - sixteen, Tanny - fifteen. (7)

Ronda and Yolanda are discussing things, and they are complementing each other. Yolanda starts talking in the middle of the phrase of Rhonda, and, as the interaction takes place at a relatively high speed which cannot be increased any further, the voicing actor needs to get into the timeframe of roughly nineteen syllables and maintain the same speed of pronunciation. The translation in such contexts is heavily impacted by the structure of the target language. For example, in Lithuanian, ‘sixteen’ (*šešiolika*)

covers as many as four syllables, and only the translation of the numerals adds up to six syllables to the source text. In this scenario, the final part of phrase (6) may be omitted as the question 'Wanda was what' does not add any message content to the interaction. In order to obtain better results, the shifts in the syntactic structure may always be considered, for example, instead of 'I was only ten years old' (7), an equivalent of 'me – ten' in the target language may serve as an efficient solution.

In *The Player* (1992), a group of mates are trying to answer a question:

- [Joan]: Yeah, okay, okay. It's a TV star and she goes on safari in Africa. (8)
[Griffin Mill]: (overlapping) You're talking about a TV star in a motion picture? (9)
[Joan]: (overlapping) Not a real TV star. It would be played by a movie star. (10)
[Griffin Mill]: (overlapping) A movie star playing a television star. (11)
[Joan]: (overlapping) Goldie, Julia, Michelle... Bette, Lily. (12)
[Patricia]: (overlapping) Julia Roberts would be good, Dolly Parton would be good... (13)
[Joan]: Dolly. (14)

This particular text is fairly complex not only because of an extended segment of overlapping but also due to the fact that cultural references are involved in the conversation whose explication may contribute more to the message of the film than the attempt to stick to the purely textual content. It is always preferable to provide references, for example, that Dolly Parton is a well-known country-style singer if the target audience may lose the context of the conversation. In this particular case, the further content of the soundtrack does not develop the concept of Dolly Parton; hence, the supplementary '*the famous Dolly Parton*' may be a highly efficient solution whereas the target audience is familiar with the personality of Julia Roberts, and no changes are required when presenting her name. Thus the first option of the translator is to concentrate on the elimination of the relatively empty phrases, such as 'not a real TV star' (10) or 'would be good' [twice] in (14). There is no essential difference as to who contributes what in this conversation – it is perceived as a fun activity in which the interlocutors do not have to deal with any issues. Consequently, modifications in similar cases may be applied quite liberally.

In general, the translation of overlapping dialogues is an extremely complicated topic which has been extensively dealt with in practice but scarcely explored theoretically. Further researches should first of all concentrate on the role of the emotion in the message and on the interpretation of the aspects of cultural translation, especially if fairly distant cultures are concerned.

CONCLUSIONS

1. Overlapping dialogue translation is an intuitive process, and the optimal solutions are essentially impossible to define within a set of strictly outlined rules.

2. The translation of overlapping dialogues should be objective-aimed. The *Skopos* method is an efficient tool serving the practical needs of a translator.
3. The sequence and the distribution of the contributions of the participants of an overlapping interaction may undergo major changes in translation.
4. Preference of translation is given to those elements which are not illustrated by the visual material of the film.

REFERENCES

1. Chesterman, A. (1997). *Memes of translation: The spread of ideas in translation theory*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
2. Holz-Mänttari, J. (1984). *Translatorisches Handeln: Theorie und Methode*. Helsinki: Finland Science Academy].
3. Kozloff, S. (2000). *Overhearing film dialogue*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
4. Nord, C. (1997). *Translation as a purposeful activity: Functionalist approaches explained*. Manchester: St. Jerome Press.
5. Schäffner, C. (2011). Theory of translatorial action. In Y. Gambier & L. van Doorslaer (Eds.), *Handbook of translation studies: Volume 2*, pp. 157–162.
6. Thomas, F. (2013). Orson Welles' trademark: Overlapping film dialogue. In J. Jaeckle (Ed.), *Film Dialogue*. London, New York: Wallflower Press.
7. Ask MetaFilter (2005). *Movie characters talking at the same time?* Retrieved from <http://ask.metafilter.com/15546/Movie-characters-talking-at-the-same-time>
8. Hughes, M. (2011). *What is "naturalistic dialogue" in screenwriting?* Retrieved from <https://www.quora.com/What-is-naturalistic-dialogue-in-screenwriting>
9. Maloney, E. (2010). *The unreal art of realistic dialogue*. Retrieved from <http://www.theguardian.com/books/booksblog/2010/mar/18/unreal-art-realistic-dialogue>
10. Screenwriting.io. *How do you format two characters talking at once?* Retrieved from <http://screenwriting.io/how-do-you-format-two-characters-talking-at-once/>

SANTRAUKA

PERSIDENGIANČIO FILMŲ DIALOGO VERTIMAS

Goda Rumšienė, Armandas Rumšas

Meninis filmo žanras pasižymi vaizdo ir garso deriniu, todėl bet kokio pobūdžio filmo vertime svarbu atsižvelgti į vaizdinį kontekstą. Verčiant filmą išryškėja teksto tikslingumo svarba, todėl *Skopos* metodas suteikia galimybę vertinant tekstinių elementų tikslingumą formuoti žiūrovo poreikius ir lūkesčius atspindintį vertimo tekstą. Persidengiančio filmų dialogo vertimas visų pirma priklauso nuo tokių faktorių kaip vaizdas ekrane, teksto turinys bei filmą įgarsinančių aktorių skaičius ir jų vaidmenų pasiskirstymas. Jei kiekvienam pagrindiniam pokalbio dalyviui yra priskirtas

įgarsinantis aktorius, įmanomas iš esmės pilnas pažodinis arba visų perteiktų idėjų prasminis vertimas. Tačiau kuomet filmą įgarsinančių aktorių kiekis yra ribotas, o ypač kuomet filmą įgarsina tik vienas aktorius, būtina sudaryti prioritetų sąrašą. Įprastai pirmiausia verstinas dominuojantis sąveikos dalyvis, kurio tekstas gali būti modifikuojamas integruojant kito(-ų) dalyvio(-ų) išreikštas mintis. Pirmumas teiktinas kitiems pokalbio dalyviams, jei jų teksto visiškai neatspindi filmuotas vaizdas. Kai kuriais atvejais galima pateikti pokalbio santrauką. Jei kalbėtojai bendradarbiaudami papildo vienas kitą, o ne ginčijasi, natūralu jų mintis perskirstyti pagal įgarsinimo poreikį – tuomet išverstas jų pokalbis atspindės sąveikos turinį, nors ir mintys nebus tiksliai priskirtos jas išreiškiantiems individams. Saikingas tekstinių elementų praleidimas, nežymiai padidintas pokalbio greitis bei kertinių pokalbio elementų akcentavimas užtikrina, kad net ir esant ribotiems išraiškos resursams filmo teksto žinia žiūrovui gali būti perteikta.

PROTOTYPICAL PERSONALITY MODEL AS REFLECTED IN THE GENDER-MARKED LEXIS IN THE OLD ENGLISH MYTHOPOETIC TEXTS

Nadia Sadovnyk-Chuchvaha

Chernivtsi National Yuri Fedkovych University, 2 Kotsyubynskij St.,
Chernivtsi 58012, Ukraine, shire@ukr.net

ABSTRACT

In the worldview reflected in the mythopoetic texts, the myth serves as the dominant form of the outlook, mythopoetic nomination has linguo-creative character and the imagery functions as a cognitive tool. Therefore, any language material in the texts under study contains the information on the mythic concepts of the mythological conceptual worldview. This information can be displayed not only in the semantics of language units, but also in their morphological structure, syntactic combinability and contextual realization. Accordingly, the language means of expressing any language category will reflect the conceptual worldview of the society of the given historical period.

This article is the study of the ways the mythic concepts of the English mythological conceptual worldview are reflected in the system of Old English gendered lexis. The main aim of this paper is the description of the combination of conceptual features of the language means denoting “a person of male gender proper” in the English mythopoetic texts of the 7-10th centuries.

The analysis of the semantics of nominative units under study suggests that the system of axiological values of the Old English epic worldview establishes the ideal military hero as prototypical personality model and war as prototypical activity, which is reflected in the peculiarities of the use of male nominations.

Keywords: *mythopoetic text, mythological conceptual worldview, Old English, gender-marked lexis, gender.*

INTRODUCTION

There is a direct correlation between the vocabulary of the language and the world that surrounds its speakers. The connection between the language and the surrounding reality is not limited to material objects, but is extended to the spiritual sphere of social life, including the socio-cultural peculiarities of the worldview of native speakers. Since all language categories reflect the peculiarities of the conceptual worldview of language speakers, we can trace the changes of conceptual dominants in different historical periods by studying the diachronic development of language categories.

The object of the research is the reflection of the mythic concepts of the English mythological conceptual worldview in the system of Old English gender-marked lexical units.

The aim of the present study is the description of the combination of conceptual features of the language means denoting “a person of male gender proper” in the English mythopoetic texts of the 7-10th centuries.

Material under study is represented by 20 Old English texts of 4 genres (as defined by E. Melnikova (Melnikova, 1987)): heroic epic songs (*Beowulf*, *The Battle of Finnesburh*, *Widsith*, *Waldere A and B*), heroic elegies (*Deor*, *The Seafarer*, *The Wanderer*, *The Ruin*, *The Husband's Message*, *The Wife's Lament*, *Wulf and Eadwacer*), religious epic songs (*Juliana*, *Judith*, *Dream of the Rood*, *The Fortunes of Men*, *The Gifts of Men*, *Caedmon's Hymn*, *The Fates of Apostles*), and historic songs (*The Battle of Brunanburh*, *The Battle of Maldon*). The literary sources were selected due to the accuracy and vividness of the language of these texts, as well as due to the fact that the world organization in the works of the abovementioned genres has mythological basis, i.e. it is based on the national mythological tradition. The general sample is 32997 word-usages, among them 9772 gender-marked lexical units.

The *methods* applied are contextual analysis with the elements of linguo-statistical methods (χ^2 test, cross-contingency coefficient *K*, sample error value δ).

1. THEORETICAL BACKGROUND

The present article is a part of the research that focuses on the functioning of language categories in the English mythopoetic texts in diachronic perspective. We define any text as *mythopoetic* if in its basis it contains distinct mythological plot models (of a culture or an individual author) represented collectively in the units of secondary nomination which verbalize the mythic concepts of the national mythological conceptual worldview (Old English epic poetry) and the conceptual worldview of an imaginary world (Modern English fantasy genre). Associative and imaginative nature of mythological outlook provides permanence and cultural-historical continuity of the mythological component in the system of conceptual worldview. Mythopoetic nominative units of the Old English epic works employ the elements of the historically established national conceptual code.

In the worldview reflected in the mythopoetic texts, the myth serves as the dominant form of outlook, and thus the semantic rethinking of nominative units in these texts happens in accordance with the features of mythological way of thinking, where mythopoetic nomination has linguo-creative character and the imagery functions as a cognitive tool (Campbell, 2008). Therefore, any language material in the texts under study contains the information on the mythic concepts of the mythological conceptual worldview, and nominative units combine in their inner form linguistic proper and extra-linguistic information about the central elements of the conceptual system of society. This information can be displayed not

only in the semantics of language units, but also in their morphological structure, syntactic combinability and contextual realization, and so any language category can explicate the features of the mythological conceptual worldview. According to this hypothesis, language means of expressing any language category (semantic or grammatical) will reflect the conceptual worldview of the society of the chosen historical period.

That said, the study of the old worldviews is faced with certain difficulties. Shaposhnikova notes that such research is complicated by the fact that the material of the analyzed sources is often incomplete and fragmentary. The authenticity of the information obtained from written texts is largely varied. The texts are far from containing *all* language forms and structures typically used in different periods of language development (Shaposhnikova, 1999, 56).

However, the Old English literature is among the oldest vernacular languages to be written down, and even with the considerable losses of the old manuscripts as a result of the Dissolution of Monasteries in the 16th century, it is also one of the best preserved among the West Germanic languages, with about 400 surviving manuscripts from the period, 189 of which are considered “major” (Cherniss, 1972). With 3,182 lines of *Beowulf* alone, not to mention other texts from four major poetic manuscripts (the *Junius manuscript*, the *Exeter Book*, the *Vercelli Book*, the *Nowell Codex*), it is also one of the most abundant. We use the formula for the sample error (Perebyjnis, 2001, 23) to establish the sufficiency of the sample size. In linguistics it is accepted that the relative sample error must not exceed 33% with confidence probability of 95% and P-value of 0.05 (Levickij, 2012). For the Old English period, with 32997 word-usages, the sample error is 2%, which means the sample for the period is sufficient for the reliability of research results.

According to Kolesnyk’s classification of the periods of existence of the language system in the context of the mythic space functioning (Kolesnyk, 2011), the Old English epic belongs to the “*reverberation period*”, where the mythic space is manifested as an “echo” of the previous “*linguo-demiurgic*” (or “*configurative*”) epoch with its cognitive, accumulative and nominative proper language functions, whereas in the “*reverberation period*” the main language function of expressive one.

As a result of this shift, a lot of the Old English language means present considerable difficulty for their clear definition and classification, especially if they belong to the gendered lexis denoting people, as is discussed below.

2. DISCUSSION AND RESULTS

The most difficult instance of language means under study is the gendered lexis denoting “*a person of male gender proper*” (461 word use) which is a constituent element of the conceptual segment of INDIVIDUAL GENDER DESIGNATION (566 word-usages, $\chi^2 = 186,88 / K=0,14$), since in the texts under study the selected nominations are used simultaneously to denote a human as a generic person (espe-

cially in plural) and to designate a warrior, thus combining biovital, status-role and functional conceptual features.

For instance, in the word combinations *bewæpned mann* (Beo, 330), *fægne monnan* (Fort, 44) and parts of the sentences *se þe manna wæs mægene strengest* (Beo, 789); *hordweard oncniow mannes reorde* (Beo, 2555); *ða ic me ful gemæcne monnan funde* (WL, 18) the noun *mann* indeed means „a man”, whereas in the word combinations and sentences of the type *sibbe ne wolde wið manna hwone mægenes Deniga* (Beo, 155); *metod manna gehwæs* (Beo, 2527); *men ne cunnon* (Beo, 50); *ofer ealle men* (Beo, 1717); *men ofer moldan* (DR, 12); *þa forman men Adam ond Aeue* (Jul, 500) this nouns denotes a human in general. As a part of the word *mancynn*, *mann* also has the meaning of „a human” (*mancynn* – humankind).

In the same manner, the noun *guma* in the word combinations *goldspedig guma* (Jul, 39); *gealgmod guma* (Jul, 531); and sentences *Swa sceal geong guma gode gewyrcean* (Beo, 20); *Hwulum cyninges þegn guma gilphlæden* (Beo, 868) denotes a man, in the word combinations *gumena ængum* (Beo, 474); *gumena gehwæne* (Jud, 186); *for guman synnum* (DR, 146) – a human in general, and in *feasceaft guma* (Beo, 973) – even more generalized – a creature. In addition to the above mentioned use of the noun *mancynn* to denote the whole humankind, we also encounter the following sentence *We synt gumcynnes Geata leode* (Beo, 260), as well as word combinations of the type *guman Ebrisce* (Jud, 241) – where the noun *guma* is used to denote the representatives of a certain national group.

The noun *wer* denotes a man in the oppositions of the type *wera ond wifa* (Beo, 993) and *on weres wæstmum* (Beo, 1352) as referred to *idese onlicnæs* (Beo, 1351), and contextually also in the word combination *wer womma leas* (Jul, 188), whereas in the word combinations of the type *wonsceaft wera* (Beo, 120); *on wera mengu* (Jna, 45); *in wera lifes* (DR, 88) the noun denotes a human in general.

The noun *secg* in the contexts *secg eft ongan sið Beowulfes snyttrum styrian* (Beo, 871–72) and *þam secgum to handa* (DR, 59) denotes a man, but in the word combination *secg on searwum* (Beo, 2700) it denotes a warrior, whereas in the phrase *þæt wæs modig secg* (Beo, 1812) it can mean both.

The same holds true for the noun *rinc* – in the fragment of the sentence *ymb hine rinc manig þryðlic þegna heap* (Beo, 399–400) it clearly serves as a military nomination, and in the word combination *rinca gehwylcum* (Beo, 412) can mean both, specifically a man or any human at all.

The noun *ceorl*, which apart from masculine proper and military nominations, also has the meaning *yeoman*, in the text of *Beowulf* is exclusively used in the word combination *snottre ceorlas* (Beo, 1591) in the context of young warriors who joined Beowulf in his quest, and in the other texts always displays the conceptual feature of the social status.

The noun *beorn* in the word combination *beornas on banan gesyhðe* (DR, 66) and in the sentence *Bifode ic þa me se beorn ymbclypte* (DR, 42) denotes a man, whereas in all other examples it denotes a warrior, for instance, in the word combinations

brytencyniges beorn (Fort, 75); *Byrhtnoð mid beornum* (BM, 101); *þær iu beorn monig* (Ru, 32) and in the fragments of the sentences *he þam beorne oncwæð* (BM, 245); *ða þær Byrhtnoð ongan beornas trymian* (BM, 17); and *wið þæs beornes stop* (BM, 131); *het þa bord beran, beornas gangan, þæt hi on þam easteðe ealle stodon* (BM, 62–63); *bæd þæt beorna gehwylc Byrhtnoð wræce* (BM, 257). Even in the sentence *Þæt se beorn ne wat, sefteadig secg* (Sfar, 55–56) the meaning „a man” and „a warrior” are combined through the use of the word combination *sefteadig secg*.

We can treat the nouns *cniht* and *mago* as those which contextually express only one meaning – in the texts they are used to denote a boy or a youth, that is, apart from masculine proper they manifest the age feature, but still they refer only to a male person of that age period, for example: *on þyssum cnyhtum wes lara liðe* (Beo, 1219–1220); *se maga geonge* (Beo, 2675). If these nouns need to acquire military features, they are combined with other nouns from military sphere, for example: *cniht on gecampe* (BM, 154); *þæt se cniht nolde wacian æt þam wige* (BM, 9–10); *Hwær cwom mearg? Hwær cwom mago?* (Wand, 92).

Another noun that combines masculine proper and age features is the noun *hyse*, but, unlike the noun *cniht*, *hyse* can inherently add in the military feature. For instance, in the word combinations *oððe hwæþer ðæra hyssa* (BF, 48) and *hyse unweaxen* (BM, 152) the noun has no explicit military features; even in the word combinations *hyssas æt hilde* (BM, 123) and *bæd þæt hyssa gehwylc hogode to wige* (BM, 128) the military status of the youth in the text is conveyed through the use of *æt hilde* and *to wige*. Vice versa, in the sentences *Biter wæs se beaduræs, beornas feollon on gehwæðere hand, hyssas lagon* (BM, 111–112); *Het þa hyssa hwæne hors forlætan* (BM, 2) and *þa gyt þæt word gecwæð har hilderinc, hyssas bylde* (BM, 168–169) the noun expressly denotes a young warrior.

The noun *eorl* denotes a jarl, i.e. it always has the feature of a high social status, but contextually it also denotes a warrior, since the protagonists of the heroic texts are specifically represented by nobility, as, for example, in the word combinations *eorlas æscrofe* (Jud, 336); *eorl mid his werode* (BM, 51) and sentences *Da se eorl ongan for his ofermode* (BM, 89); *Næs ðeah eorla nan þe ðone wiggend aweccan dorste* (Jud, 257–58); *Hogedon þa eorlas aweccan hyra winedryhten* (Jud, 273). In other cases the noun denotes a human in general or a man specifically. For instance, in the word combination *eorlas on eorþan* (Jul, 510) and the sentence *Forþon biþ eorla gehwam æftercweþendra* (Sfar, 72) the noun *eorl* explicitly means „a human”/„people”, whereas in the word combination *eorlas Ebrisce* (Jud, 242) the noun can mean both „people of Israel” and „men of Israel” (as opposed to women).

The dominant meaning of the noun *hæled* is „a hero”, this meaning is manifested in the majority of contexts, for example: *ne mihte snotor hæled* (Beo, 190); *heardes hondplegan hæleþa nanum* (BB, 25); *deormod hæleþ* (BF, 23); *ongietan sceal gleaw hæle* (Wand, 74). The noun can also have the meaning „a warrior” without the indication of heroism, as is the case with its use in the text of *Judith* referring to Holofernes and his soldiers whose image is the inversion of the heroic ideal of the epic songs:

sigerofe hæleð (Jud, 177); *hæleð yrre* (Jud, 225); *slegefæge hæleð* (Jud, 247). In some cases the noun even completely lacks the indication of the military or masculine proper features and denotes the plurality of people – in the address of the narrator to the listener *hæleð min se leofa* (DR, 78) and in the word combination *hæleð under heofenum* (Beo, 52).

The noun that specifically lacks any military feature and is not combined with any other military nominations is *gumþegen* in the context *gleodæda gife for gumþegnum* (Gift, 83).

Thus, the nouns under study, apart from denoting a person of male gender proper, can have other, more clearly defined, contextual meanings, and may be predominantly used to denote warriors, the fact that emphasizes the military dominant in the mythological conceptual worldview of the epic world. Two more nominations denote people of old (*iumonna* (Beo, 3052), *fyrnmanna* (Beo, 2761)). Other nominations are used only in plural – the so-called *generic men* (*ylde/elde*, *nīþðas/nīþþas*, *firas*) in the word combinations of the type *nīþða bearna* (Beo, 1005) (although *gumena bearna* (Beo, 1367) also occurs with the same meaning); *þonne ylde bearn* (Beo, 70); *stig under læg eldum uncuð* (Beo, 2213); *mid eldum* (Wald, 11); *fira fyrngeweorc* (Beo, 2286); *frumsceaft fira* (Beo, 91); *from fruman worulde fira cynne* (Jul, 509). The function of *generic men* is the only function of the nouns *gæstberend* (Gift, 2) and *reordberend* (DR, 3), they denote people / humanity in general. The compound noun *eormencynn* (Fort, 96) can also be used in this function, but its constituent stems have no masculine features.

CONCLUSION

In conclusion, as the analysis of the semantics of nominative units under study suggests, the system of axiological values of the Old English epic worldview establishes *the ideal military hero* as prototypical personality model and war as prototypical activity, which is reflected in the peculiarities of the use of male nominations. This epic ideal is consistent with the stereotypical behavior of the ancient Teutons, within which aggressiveness, strife to win and struggle for fame are emphasized (Buniyatova, 2011), which is further manifested in the conceptual segments of HERO / WARRIOR and ROYAL AUTHORITY, and the sub-segment of ENMITY (Sadovnyk-Chuchvaha, 2012).

It should be emphasized that the described regularities reflect only the features of the mythological worldview, i.e. the texts different from mythopoetic may yield somewhat different results.

REFERENCES

1. Campbell, J. (2008). *The hero with a thousand faces*. Novato: New World Library.
2. Cherniss, M. (1972). *Ingeld and Christ: Heroic concepts and values in Old English Christian poetry*. The Hague; Paris; Mouton: Walter de Gruyter.

3. Буніятова, І. (2011). Шляхи розвитку мовних систем: еволюція і катастрофа. Брюховецький, В. (ред.) *Магістеріум*. Вип. 43: Мовознавчі студії. Київ: ВПУ НаУКМА, 3-8.
4. Колесник, О. (2011). *Міфологічний простір кризь призму мови та культури: Монографія*. Чернівці: РВВ ЧНПУ.
5. Левицький, В. (2012). *Семасиологія*. Вінниця: НОВА КНИГА.
6. Мельникова, Е. (1987). *Меч и лира: англосаксонское общество в истории и эпосе*. Москва: Мысль.
7. Перебийніс, В. (2001). *Статистичні методи для лінгвістів*. Вінниця: НОВА КНИГА.
8. Садовник-Чучвага, Н. (2012). *Функціонування категорії роду в англійських міфопоетичних текстах VII–X та XX–XXI ст.: квантитативний та когнітивний аспекти*. Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича.
9. Шапошникова, І. (1999). *Системные диахронические изменения лексико-семантического кода английского языка в лингво-этническом аспекте*. Иркутск: ИГЛУ.

SOURCES

1. (Beo) *Beowulf*. Critical Online Version (e-text). Retrieved from www.heorot.dk.
2. (CH) *Caedmon's Hymn* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a32_02.htm.
3. (De) *Deor* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a03_20.htm.
4. (DR) *Dream of the Rood* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a02_05.htm.
5. (Jud) *Judith* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a04_02.htm.
6. (Jul) *Juliana* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a03_05.htm.
7. (BB) *The Battle of Brunanburh* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a10_01.htm.
8. (BF) *The Battle of Finnesburh* (e-text). Retrieved from <http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a07.htm>.
9. (BM) *The Battle of Maldon* (e-text). Retrieved from <http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a09.htm>.
10. (FA) *The Fates of Apostles* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a02_02.htm.
11. (Fort) *The Fortunes of Men* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a03_12.htm.
12. (Gift) *The Gifts of Men* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a03_07.htm.
13. (HM) *The Husband's Message* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a03_32.htm.
14. (Ru) *The Ruin* (e-text). Retrieved from <http://www.sacred-texts.com/neu/>

- ascp/a03_33.htm.
15. (Sfar) *The Seafarer* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a03_09.htm.
  16. (Wand) *The Wanderer* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a03_06.htm.
  17. (WL) *The Wife's Lament* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a03_23.htm.
  18. (Wald) *Waldere A* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a08_01.htm.
  19. (Wald) *Waldere B* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a08_02.htm.
  20. (Wid) *Widsith* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a03_11.htm.
  21. (WuEad) *Wulf and Eadwacer* (e-text). Retrieved from http://www.sacred-texts.com/neu/ascp/a03_21.htm.

SANTRAUKA

PROTOTIPIŠKAS ASMENYBĖS MODELIS, ATSPINDĖTAS LYTIES ATŽVILGIU ŽYMĖTOJE LEKSIKOJE SENOSIOS ANGLŲ KALBOS MITOPOETINIUOSE TEKSTUOSE

Nadia Sadovnyk-Čučvaha

Mitopoetiniuose tekstuose atspindėtoje pasaulėžiūroje mitas funkcionuoja kaip dominuojanti pasaulėžiūros forma, mitopoetinis įvardijimas turi lingvistinį kūrybinį pobūdį, o vaizdiniai funkcionuoja kaip pažintinis instrumentas. Todėl bet kokių šiam tyrimui aktualių tekstų lingvistinė medžiaga turi informaciją apie mitologinės konceptualios pasaulėžiūros mitinius konceptus. Ši informacija gali būti išreikšta ne tik kalbos vienetų semantikoje, bet ir jų morfologinėje struktūroje, sintaksiniame junglume ir kontekstinėje realizacijoje. Atitinkamai bet kurią kalbos kategoriją išreiškiančios kalbinės priemonės atspindės visuomenės konceptualiąją pasaulėžiūrą tam tikru istoriniu periodu.

Straipsnyje tiriami būdai, kaip angliški mitologinės konceptualios pasaulėžiūros mitiniai konceptai atspindimi senosios anglų kalbos lyties atžvilgiu žymėtos leksikos sistemoje. Pagrindinis straipsnio tikslas – aprašyti lingvistinių priemonių, žyminčių „vyriškos lyties asmenis“, konceptualių savybių derinį VII-X amžiaus angliškuose mitopoetiniuose tekstuose.

Vardažodinių vienetų semantikos analizė leidžia teigti, kad senosios anglų kalbos epinės pasaulėžiūros aksiologinių vertybių sistema įtvirtina idealų karo herojų kaip prototipinį asmenybės modelį, o karą kaip prototipinę veiklą, ir tai atsispindi vyriškos giminės nominacijų vartojime.

ISTORINIŲ PERSONAŽŲ PERTEIKIMAS SEMIOTINĖMIS RAIŠKOS PRIEMONĖMIS ANIMACINIAME FILME „PONAS ŽIRNIS IR ŠERMANAS“ (ANGLŲ, LIETUVIŲ, RUSŲ IR PRANCŪZŲ DUBLIAŽŲ PALYGINIMAS)

Danguolė Satkauskaitė, Alina Kuzmickienė

Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas, Muitinės g. 8, 44280 Kaunas,
Lietuva,
danguole.satkauskaite@khf.vu.lt, alina.kuzmickiene@khf.vu.lt

ABSTRACT

The aim of the research is to reveal the semiotic resources used to represent historical events and personalities in the period of French revolution in the animated cartoon “Mr. Peabody & Sherman”. For the analysis the theoretical framework of multimodality and the classification of modes and sub-modes proposed by Stöckl (2004) and Pérez-González (2014) as well as codes and semiotic resources of social semiotics are applied. The analysis has shown that the core modes dynamic images and speech with their various sub-modes are the most productive for rendering the historical characters whilst the core modes static writing and performed music are only supplementary in the analysed cartoon.

Keywords: multimodality, semiotic resources, dubbed animation, image, language, music.

ĮVADAS

Viena naujausių ir perspektyviausių teorinių prieigų reikšmei tirti – multimodalumo teorija, kadangi kalba sudaro tik nedidelę komunikacijos dalį, o dažniausiai reikšmė kuriama derinant įvairias semiotines raiškos priemones (*semiotic resources* arba *modes*). Animaciniai filmai kaip ir kiti audiovizualiniai kūriniai yra multimodaliniai, t. y. juose reikšmė kuriama vaizdinėmis, akustinėmis, kalbinėmis ir nekalbinėmis raiškos priemonėmis. Taigi ir šis tyrimas paremtas multimodalumo teorija. Svarbų metodologinį tyrimo pagrindą sudaro H. Stöckl (2004, 9-30), L. Pérez-González (2014) pateikta išsami semiotinių raiškos priemonių (*modes* ir *sub-modes*) klasifikacija, kurią autorės papildė struktūrinės semiotikos tiriamais socialiniais kodais (Chandler, 2007, 149) ir socialinėje semiotikoje nagrinėjamais semiotiniais resursais (Kress, van Leeuwen, 2001, 21-22, van Leeuwen, 2005, 3-25, O’Halloran, 2005, 19-22).

Kadangi kalbinės raiškos priemonės analizuojamos keliomis kalbomis dubliuotuose filmuose, neapsieita ir be gretinamojo metodo.

Tyrimui pasirinktas 2014 m. animacinis filmas „Ponas Žirnis ir Šermanas“, kurį režisavo Robas Minkoffas, pastatė *DreamWorks Animation* kompanija. Šis animacinis filmas išsiskiria tuo, kad jame vaizduojami istoriniai įvykiai ir kai kurie veikėjai sukurti pagal realias asmenybes. Pagrindiniai veikėjai šuo profesorius ponas Žirnis ir jo septynmetis įsūnis Šermanas, turėdami namuose laiko mašiną, leidžiasi keliauti laiku, aplankydami įvairias pasaulio šalis skirtingais istoriniais laikotarpiais ir susipažįsta su pagal istorines asmenybes sukurtais personažais. Šiame straipsnyje analizuojamas tik vienas kelionės etapas – 1789 m. Prancūzija. Kalbinės raiškos priemonės lyginamos angliškai įgarsintoje bei profesionaliai lietuviškai, rusiškai ir prancūziškai dubliuotose animacinio filmo versijose.

Tyrimo tikslas – atskleisti, kokiomis esminėmis ir išvestinėmis semiotinėmis raiškos priemonėmis animaciniame filme „Ponas Žirnis ir Šermanas“ perteikiami istoriniai įvykiai ir istorinės Prancūzijos revoliucijos laikotarpiu svarbios asmenybės.

1. MULTIMODALUMO TEORIJA IR SEMIOTINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS

Ch. Forceville ir E. Urios-Aparisi (2009, 21) taikliai palygina raiškos priemones (angl. *modes*) skirtingose medijose: knygoje be iliustracijų informacija perteikiama išskirtinai rašytine kalba, radijo laidose informuojama per sakytinės kalbos, neverbalinių garsų ir muzikos raiškos priemones, reklaminiuose stenduose naudojama rašytinė kalba ir statiški vaizdai, o šiuolaikiniuose (t. y. garsiniuose) filmuose dažniausiai sąveikauja daug skirtingų raiškos priemonių: statiški ir dinamiški vaizdai, rašytinė ir sakytinė kalba, neverbaliniai garsai ir muzika. Taigi filmai iš kitų medijų išsiskiria savo multimodalumu.

Tačiau filmų atveju, nors analizuojamas yra ne tradicinis (t. y. monosemiotinis), o audiovizualinis (AV) (t. y. polisemiotinis) tekstas, per dažnai koncentruojamasi tik į kalbinę raišką, o kitoms raiškos priemonėms ir jų tarpusavio sąveikai skiriamas per menkas dėmesys. Tokios kritikos audiovizualinio vertimo (AVV) tyrimai sulaukia ne iš vieno mokslininko (pvz., Gambier, 2006, 7). O multimodalumo teorija, skirtingai nei kitos teorijos, nelaiko kalbinės raiškos pranašesne už kitas semiotines raiškos priemones (Pérez-González 2014, 182), ir todėl sparčiai plėtojama ir, pasak L. Pérez-González (ibid.), tampa bene dažniausiai taikoma teorija naujausiuose AVV tyrimuose.

Perimdamas H. Stöckl (2004, 14) klasifikaciją, L. Pérez-González (2014, 192) išskiria keturias esmines raiškos priemones (*core modes*): garsą, muziką, vaizdą ir kalbą. Jas teoretikas vadina reikšmę kuriančių resursų rinkiniu, kuriuos žmonės intuityviai pasitelkia reikšdami savo nuomonę apie vartojamus arba kuriamus AV tekstus (ibid.). Tačiau tiek H. Stöckl (2004, 14), tiek L. Pérez-González (2014, 193) esmines raiškos priemones laiko abstrakčiais semiotinių resursų tipais, kuriuos reikia

„konkretinti specifiniais medijų variantais“. 1 lentelėje pateikiamame modelyje šio straipsnio autorės paryškino tuos raiškos priemonių medijų variantus, kurie svarbūs pristatomam tyrimui.

1 lentelė. *Esminių raiškos priemonių ir medijų variantų tinklas. (Stöckl 2004, 14, Pérez-González 2014, 193; paryškinta straipsnio autorių).*

Esminės raiškos priemonės	Medijų variantai
Vaizdas	<ul style="list-style-type: none"> • statiškas (nejudantis) • dinamiškas (judantis)
Kalba	<ul style="list-style-type: none"> • kalbėjimas • statiški užrašai • animuoti užrašai
Garsas	<ul style="list-style-type: none"> • garso efektai • spektogramos
Muzika	<ul style="list-style-type: none"> • atliekama muzika • partitūra, natos

Straipsnyje pristatomoje analizėje didžiausias dėmesys kreipiamas į vaizdą, kalbą ir muziką. Paprastai AV tekstuose dominuoja dinamiški vaizdai, o statiški pasitaiko itin retai, pavyzdžiui, kai naudojami sustingę kadrai (angl. *freeze frames*) tam tikram režisūriniam sumanymui įgyvendinti (Pérez-González, 2014, 193). Kadangi spausdintuose ar didžiojoje daugumoje elektroninių mokslo žurnalų nėra galimybių pateikti dinamiškus vaizdus, apsiribota filmo kadro nuotraukomis bei dinamiškų vaizdų žodiniu aprašymu. Dažniausiai pasitaiko sakytinė kalba, juolab, kad tyrimui pasirinkti dubliuoti, o ne subtitruoti filmai, tačiau sutinkamas ir vienas kitas statiškas užrašas – rašytinės kalbos variantas. Pasak Pérez-González (ibid.), garsas ir muzika gali būti perteikiami tiek audityviniu, tiek vaizdiniu kanalu, tačiau paprastai AV tekstuose garsus sudaro sakytinė kalba ir garso efektai, o muzika paprastai yra audityviniu kanalu perteikiamas garso takelis, papildantis vaizdus. Tyrimui iš audityviniu kanalu perteikiamos informacijos reikšminga yra tik muzika, tad kiti medijų variantai nebus plačiau aptariami.

Pérez-González (2014, 198-219) visas esmines raiškos priemones smulkiau skirsto į išvestines raiškos priemones (angl. *sub-modes*). Mokslininko manymu, multimodalumas kaip pasirinkimų tinklo sistema reiškia, kad komunikantui aktyvavus tam tikrą esminę raiškos priemonę, jis gali rinktis iš aibės išvestinių raiškos priemonių, kad galėtų tiksliau realizuoti AV teksto autoriaus sumanymus. Kitaip tariant, išvestinių raiškos priemonių sistema suteikia komunikantams galimybę subtiliau pasirinkti specifinius su esminėmis raiškos priemonėmis susijusius semiotinius resursus. Kadangi tik nedaugelis Pérez-González pasiūlytų išvestinių raiškos priemonių aktuales pasirenktai empirinei medžiagai analizuoti, pasitelktos dar ir kitų mokslininkų siūlomos bei šio straipsnio autorių papildytos raiškos priemonės.

2. ESMINĖS IR IŠVESTINĖS SEMIOTINĖS RAIŠKOS PRIEMONĖS FILME „PONAS ŽIRNIS IR ŠERMANAS“

Pirmoji šalis, į kurią atvyksta pagrindiniai animacinio filmo „Ponas Žirnis ir Šermanas“ veikėjai, yra Prancūzija. Pirmiausia ji pristatoma per statišką užrašą: „French Revolution 1789“ (00:03:46 --> 00:03:47) ir per dinamišką vaizdą, t.y. objektą – Versalio rūmus, kuriuose pirmiausia vyksta veiksmas (1 pav.).

1 pav. Statiškas vaizdas iš animacinio filmo „Ponas Žirnis ir Šermanas“, 2014 (00:03:49).

Karališkąjį dvarą atstovauja Marija-Antuanetė. Šiame animaciniame filme jos įvaizdis atskleidžiamas kalbėjimu ir dinamišku vaizdu, kuris dar gali būti skirstomas į išvaizdą (figūrą, veido bruožus, šukuoseną, aprangą) ir elgesį.

2 lentelė. Mariją-Antuanetę apibūdinantys dinamiški vaizdai iš animacinio filmo „Ponas Žirnis ir Šermanas“.

Marija-Antuanetė (Marie-Antoinette)	Dinamiškų vaizdų aprašas
 <p data-bbox="157 1402 674 1454">Veikėja Marija-Antuanetė iš filmo „Ponas Žirnis ir Šermanas“</p>	<p data-bbox="699 1104 1035 1211">Animacinio filmuko veikėjos Marijos-Antuanetės išvaizda primena realios Prancūzijos karalienės figūrą ir veido bruožus.</p> <p data-bbox="699 1218 1035 1461">XVIII amžiaus aukštuomenės moterų aprangai Prancūzijoje buvo būdingi atlasiniai audiniai, puošnios suknelės, kurios pasižymėjo gausiais kaspinių papuošimais. Aukštuomenės moterys nešiodavo aukštus perukus su ant pečių krintančiomis garbanėlėmis. Aprangos ir šukuosenos detalės išlaikytos animaciniame filme.</p>

Marija-Antuanetė (Marie-Antoinette)	Dinamiškų vaizdų aprašas
 <p data-bbox="157 598 687 651">Marijos-Antuanetės portretas. Autorius Jean-Baptiste Gautier Dagoty, 1775. Šaltinis: http://en.wikipedia.org</p>	<p data-bbox="699 187 1041 645">Elgesys: Marijos-Antuanetės elgesį galima suprasti tik žinant to laikmečio Prancūzijos istorinį kontekstą. Ji dažnai buvo apibūdinama kaip paviršutiniška, lengvabūdė. „Jei neturi duonos, tegul valgo pyragus!“ – šia fraze Marija-Antuanetė žinoma iki šiol. Animaciniame filmuke tuo metu, kai karalienė gobšiai valgo pyragus, Prancūzijos žmonės piktinasi, kad neturi net duonos. Tai sukelia žmonių nepasitenkinimą ja (Marija-Antuanetė buvo pirmoji mirties bausme (giljotina) nubausta karalienė) ir sukelia Didžiąją revoliuciją, filme pasigirsta „Vive la révolution!“.</p>

Kalbinės raiškos priemonės angliškoje, lietuviškoje ir rusiškoje versijose atskleidžiamos per specifinę kylančią Marijos-Antuanetės intonaciją, būdingą prancūzų kalbai, ir leksiką. Kiekvienos versijos dubliuotojai pasirenka skirtingus leksinius vienetus (žr. 3 lentelę). Angliškame įbalsinime ir rusiškame dubliaže kuriamas žodžių žaismas: prancūziška frazė „Mais, oui!“ kaip angliška „May we“ ir rusiška „не вы“. Lietuviškame dubliaže ne tik dingsta žodžių žaismas, bet ir pasirenkama kita prancūziška frazė („Bien sûr!“ – „Žinoma!“). Prancūziškai dubliuotame filmuke veikėjos Marijos-Antuanetės kalboje atsiranda angliškas kreipinys („Dear lord!“). Tokiu būdu dubliuotojai siekė atkartoti filmo originalo kūrėjų sumanymą karalienei suteikti kitokią kalbą nei visų kitų veikėjų. Angliškoje, lietuviškoje ir rusiškoje versijose tai yra visiškai pateisinama, nes Prancūzijos karalienė vartoja prancūziškas frazes, o prancūziškame dubliaže angliškų frazių vartosena nutolsta nuo istorinių faktų.

3 lentelė. *Marijos-Antuanetės kalbėjimas iš animacinio filmo „Ponas Žirnis ir Šermanas“.*

Mr. Peabody & Sherman	Ponas Žirnis ir Šermanas	Приключения мистера Пибоди и Шермана	M. Peabody et Sherman
1 replika (00:03:29 - 00:03:37)			
- Cake! I love cake so much!	- Pyragas, man taip patinka pyragai!	- Торт, я так люблю тортики!	- Les gâteaux, les gâteaux, je n'y résiste pas!
2 replika (00:04:29 - 00:04:37)			
- Now, can we have some cake? - Mais, oui. - Oh, yeah, sorry. - „May we“ have some cake? - Mais, oui!	- Gal galėčiau pyrago? - Bien sûr! - O taip, labai atsiprašu. Gal galėtume pyrago? - Bien sûr!	- Я тоже хочу торт! - Mais oui! - О, да не вы, а я! Нас угостят тортом? - Mais oui!	- On peut en avoir un part pour nous? - Oui, dear lord! - Non, Monsieur Sherman. Pourrions-en avoir un part? - Oui, dear lord!

Kitas veikėjas, sukurtas pagal istorinę asmenybę, vaidinusią lemiamą vaidmenį Prancūzijos revoliucijos laikotarpiu – Maksimilianas Robespjeras. Jis animaciniame filme perteikiamas taip pat dinamiškais vaizdais ir kalbėjimu.

4 lentelė. Maksimilianą Robespjerą apibūdinantys dinamiški vaizdai iš animacinio filmo „Ponas Žirnis ir Šermanas“.

Veikėjas Maksimilianas Robespjeras (Maximilien de Robespierre)	Dinamiškų vaizdų aprašas
 <p data-bbox="156 835 635 887">Veikėjas Maksimilianas Robespjeras iš filmo “Ponas Žirnis ir Šermanas”</p> <p data-bbox="156 1402 627 1456">Šaltinis: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Robespierre.jpg</p>	<p data-bbox="645 427 1047 708">XVIII amžiaus aukštuomenės vyrų ap-ranga Prancūzijoje išlaikyta ir animacinio filmo kūrėjų: siauros tiesios kelnės, kurių ilgis iki pusės blauzdų (pantalonai), švarko užsegimas liko tik dekoratyvinis elementas (žiustakoro dalis labai siaura), žabo. Šukuosena – perukas, kuris liudijo apie jį nešiojančio asmens aukštą padėtį visuomenėje, nes tik aukštuomenė turėjo teisę puošti perukais.</p> <p data-bbox="645 713 1047 852">Elgesys: Kaip ir tikrame gyvenime, taip ir animaciniame filme Maksimilianas Robespjeras yra Prancūzijos Didžiosios revoliucijos veikėjas, kuris gynė liaudies interesus.</p>

Kalbines šio veikėjo raiškos priemonės galima skirstyti į leksines, gramatines, fonetines ir prozodines.

Maksimilianas Robespjeras angliškai įgarsintame filme kalba su prancūzišku akcentu. Jo kalboje yra labai daug garso [z], kuris tariamas vietoj angliško friktyvinio dantinio priebalsio /ð/ (them-> zem, they-> zei, this-> zis). Taip pat vietomis tariama *h-> aristokhatic, chollegues*.

Lietuviškoje versijoje jo prancūzų kalbėjimas atskleidžiamas per specifinę kylančią intonaciją. Akcentas jaučiamas, nes lietuviškai pailginamos balsės – skęrsime, šūnys, prądėsim, taip pat naudojamas netaisyklingas kirčiavimas – bičiuliai.

Rusiškoje versijoje Maksimiliano Robespjero kalbėjimui būdinga netaisyklinga rusų kalbos gramatika ir intonacija, t. y. vartojamos gramatiškai nesuderintos formos (злые собак), palatalizuotas priebalsio *l* tarimas, nebūdingas rusų kalbai kirčiavimas.

Fonetiškai ovuliarinis /r/ išlaikytas visose šio filmo versijose.

Antroje replikoje Maksimilianas Robespjeras prancūziškai pasako garsųį Prancūzijos revoliucijos šūkį ir mėgstamą prancūzų frazę, kurie anglų, lietuvių ir rusų dubliažuose lieka neišversti, tačiau prancūzų dubliaže „Oh là là!“ pakeistas į „Hehehe!“.

5 lentelė. Maksimiliano Robespjero kalbėjimas iš animacinio filmo „Ponas Žirnis ir Šermanas“.

Mr. Peabody & Sherman	Ponas Žirnis ir Šermanas	Приключения мистера Пибоди и Шермана	M. Peabody et Sherman
1 replika (00:06:16 - 00:06:26)			
- The queen and her aristocratic cronies must pay the price for their gluttony. We will slaughter them like the dogs they are. Starting with this one!	- Karalienė ir jos aristokratai turės sumokėti už savo rajumą. Mes skersime juos kaip šunis, nes jie yra šunys. Pradėsime nuo šito!	- Королева и её аристократики должны заплатить за алчность! Мы убьём их как злые собак. Начнём с этого!	- Nous les massacrerons comme les chiens qu'ils sont! En commençant par celui-là!
2 replika (01:11:37 - 01:11:45)			
- I take orders from no man! Liberté, Égalité, Fraternité! Oh là là!	- Niekas man neįsakinės! Liberté, Égalité, Fraternité! Oh là là!	- Мне никто не смеет приказывать! Liberté, Égalité, Fraternité! Oh là là!	- Sachez que je ne reçois l'ordre de personne! Liberté, Égalité, Fraternité! Hehehe!

Aukštuomenei priešpastatoma liaudis – paprasti Prancūzijos valstiečiai, kurių įvaidį analogiškai jau pristatytiems veikėjams galima sąlyginai suskirstyti į perteikiamą vaizdu bei kalbėjimu.

6 lentelė. Prancūzijos valstiečius apibūdinantys dinamiški vaizdai iš animacinio filmo „Ponas Žirnis ir Šermanas“.

Veikėjai Prancūzijos valstiečiai	Dinamiškų vaizdų aprašas
	<p>Animaciniame filme išlaikyta XVIII amžiaus valstiečių ap-ranga Prancūzijoje: miestiečių kostiumai nuo aukštuomenės skyrėsi praktiškesnėmis formomis, ne tokiomis spalvingomis ir brangiomis medžiagomis, kuklesne puošyba.</p> <p>Prancūzijos valstiečių elgesys šiame animaciniame filme atspindi istorinio laikmečio elgesį: jie skundžiasi labai sunkia savo padėtimi, reiškia nepasitenkinimą deficitiniu valstybės biudžetu ir milžiniškomis karališkojo dvaro išlaidomis.</p>
	
	

Originalė Prancūzijos valstiečiai kalba su labai neryškiu prancūzišku akcentu, lietuviškoje versijoje – be jokio akcento. Rusiškai dubliuotoje versijoje Prancūzijos valstiečių kalbėjimas perteikiamas fonetiškai per ovuliarinį /r/, specifinę prancūzų kalbai būdingą intonaciją ir leksiką. Prancūziškoje versijoje, siekiant pabrėžti menką valstiečių išsilavinimą, vietoje „monsieur“ vartojamas kreipinys „eh“ ir paliekamos gramatinės klaidos, kurios yra būdingos kasdieninei prancūzų kalbai: „t’as pas du pain“ įvardis „tu“ trumpinamas į „t“ ir praleidžiama pirmoji neiginio dalelytė „ne“.

Trečioje replikoje valstiečių frazė yra pasakyta prancūziškai ir lieka neišversta visose šio animacinio filmo versijose.

7 lentelė. Prancūzijos valstiečių kalbėjimas iš animacinio filmo „Ponas Žirnis ir Šermanas“.

Mr. Peabody & Sherman	Ponas Žirnis ir Šermanas	Приключения мистера Пибоди и Шермана	M. Peabody et Sherman
1 replika (00:04:24 - 00:04:28)			
- You've got any bread? - No! I'm exceedingly poor.	- Gal turit kokios duonos? - Juokauji? Aš be galo neturtingas!	- У тебя есть хлеб? - Нет, я до крайности беден!	- Eh, t'as pas du pain? - Non, je suis excessivement pauvre!
2 replika (00:04:54 - 00:04:55)			
- I heard it myself.	- Ir aš girdėjau tą patį!	- Oui, я сама слышала!	- Je l'ai entendu!
3 replika (00:05:04 - 00:05:05)			
- Vive la révolution!	- Vive la révolution!	- Vive la révolution!	- Vive la révolution!

Be aptartųjų dinamiškų vaizdų ir kalbinių raiškos priemonių prancūziška atmosfera perteikiama ir muzikos raiškos priemonėmis. Kai ponas Žirnis nuteisiamas mirties bausme ir vedamas giljotinuoti (00:06:00 - 00:06:08), rodomas dinamiškas vaizdas – Konkordo aikštė (Place de la Concorde), kurioje vykdavo mirties bausmės, ir pasigirsta Marselietė (Marseillaise) – patriotinė revoliucijos daina, sukurta 1792 m. nacionalinės gvardijos karininko R. de Lilio (Rouget de Lisle). 1795 m. Marselietė tapo Prancūzijos himnu.

IŠVADOS

Multimodalinę audiovizualinių kūrinių analizę galima atlikti išskiriant atskiras esmines ir išvestines semiotines raiškos priemones, kuriomis kuriama reikšmė. Animaciniame filme „Ponas Žirnis ir Šermanas“ istorinės asmenybės perteikiamos pasitelkiant esmines semiotines raiškos priemones – dinamiškus vaizdus ir kalbėjimą.

Dinamiškais vaizdais perteikiami tiek veikėjai, tiek ir istorinės vietos. Veikėjų dinamišką vaizdą sudaro išvaizda ir elgesys. Veikėjų išvaizdą atskleidžia tokios išvestinės raiškos priemonės kaip figūra, veido bruožai, šukuosena bei rūbai ir filmuke atitinka realiai gyvenusių istorinių asmenybių išvaizdą. Dinamiškais vaizdais atskleidžiamas ir veikėjų elgesys, kurį, tiesa, sunku vertinti atskirai nuo kalbinės raiškos.

Esminė raiškos priemonė kalbėjimas angliškoje, lietuviškai, rusiškai bei prancūziškai dubliuotose animacinio filmo versijose pirmiausia atskleidžiama per leksiką ir fonetiką: veikėjai vartoja tipiškas prancūziškas frazes, daugeliui suprantamus prancūziškus žodžius, tartis pasižymi prancūzišku ovuliariniu /r/, palatalizuotais priebalsiais. Lietuviškam ir rusiškam dubliažui dar būdinga ir specifinė kylanti intonacija.

Tokios raiškos priemonės kaip statiški užrašai ir muzika filmo kūrėjų pasitelktos tik kaip pagalbinės. Analizuotoje animacinio filmo ištraukoje yra tik vienas statiškas užrašas – intertitras anglų kalba „French Revolution – 1789“, kuris nukreipia tiek į istorinius įvykius, tiek į laikotarpį. Filme taip pat panaudota ir istoriniams įvykiams reikšminga muzikos raiškos priemonė: Prancūzijos liaudies pasipriešinimo simbolis „Marselietė“, dabartinis Prancūzijos himnas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Chandler, D. (2007). *Semiotics. The basics*. London, New York: Routledge.
2. Forceville, Ch. J., Urios-Aparisi, E. (2009). Introduction. In Ch. J. Forceville & E. Urios-Aparisi (Eds.), *Multimodal metaphor*, pp. 3-17. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
3. Gambier, Y. (2006). Multimodality and audiovisual translation. In *MuTra 2006 – Audiovisual translation scenarios: Conference proceedings*. Retrieved from http://www.euroconferences.info/proceedings/2006_Proceedings/2006_Gambier_Yves.pdf
4. Kress, G., van Leeuwen, T. (2001) *Multimodal discourse: the modes and media of contemporary communication discourse*. London: Arnold.
5. O'Halloran, K. L. (2005). *Mathematical discourse: Language, Symbolism and visual images*. London, New York: Continuum.
6. Pérez-González, L. (2014). *Audiovisual translation: Theories, methods and issues*. Oxon, New York: Routledge.
7. Stöckl, H. (2004). In between modes: Language and image in printed media. In E., Ventola, C. Charles & M. Kaltenbacher (Eds.), *Perspectives on multimodality*, pp. 9-30. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
8. Van Leeuwen, T. (2005). *Introducing social semiotics*. London, New York: Routledge.

SANTRAUKA

ISTORINIŲ PERSONAŽŲ PERTEIKIMAS SEMIOTINĖMIS RAIŠKOS PRIEMONĖMIS ANIMACINIAME FILME „PONAS ŽIRNIS IR ŠERMANAS“ (ANGLŲ, LIETUVIŲ, RUSŲ IR PRANCŪZŲ DUBLIAŽŲ PALYGINIMAS)

Danguolė Satkauskaitė, Alina Kuzmickienė

Tyrimo tikslas – ištirti semiotines raiškos priemonės, taikomas istoriniams įvykiams bei istorinėms asmenybėms Prancūzijos revoliucijos laikotarpiu atskleisti. Tiriamoji medžiaga – 2014 m. animacinis filmas „Ponas Žirnis ir Šermanas“ anglų kalba ir jo lietuviškai, rusiškai bei prancūziškai dubliuotos versijos. Remiamasi multimodalumo teorija ir H. Stöckl bei L. Pérez-González pasiūlyta raiškos priemonių klasifikacija.

Tyrimas atskleidė, kad iš esminių raiškos priemonių analizuotame filmuke produktyviausios – dinamiški vaizdai (su išvestinėmis raiškos priemonėmis veikėjų išvaizda – veido bruožais, figūra, šukuosena, rūbais – ir elgesiu) bei kalbėjimas (dažniausiai taikytos išvestinės priemonės – leksika ir fonetika). Esminės raiškos priemonės muzika ir statiški užrašai filmuke XVIII a. Prancūzijos atmosferai perteikti pasitelktos tik kaip papildomos.

THE ROLE OF METONYMY IN VERBAL AND VISUAL MEANING CONSTRUCTION

Elīna Veinberga

Latvian Academy of Culture, 24 Ludzas St., Rīga, Latvia, LV-1003,
elina.veinberga@lka.edu.lv

ABSTRACT

Metonymy is a pattern of thought and meaning construction (Lakoff and Johnson, [1980] 2003; Gibbs, 2003). Metonymy occurs in different forms in the media content. Interesting research material is provided by magazine covers. Numerous stylistically prominent cases of use are found on the front covers of the Latvian analytical magazine "Ir" (Is). This magazine has a very noble aim which is not very common for the media – to maintain integrity, freedom of speech, democracy and promote a better future of the Latvian nation (AS Cits Medijs, 2016). It is a quality magazine, demonstrating their skills of investigative journalism. Metonymy plays a substantial role in the front cover design of this magazine. Even if metonymy is not the leading stylistic pattern in every case, it is present in most of the 320 front covers of the magazine which have been published up to June 9, 2016.

Keywords: *metonymy, cognitive stylistics, visual and verbal representations, political and social context.*

INTRODUCTION

In the 21st century it is undeniable that stylistic patterns play a significant role in human thinking; hence the use of stylistic figures in the media is equally important. The media provide the so-called real world environment because they reflect the historical, political, social and cultural events that are happening at the moment, thus creating an interaction with their audience in real space and time. The primary aim of the media is to attract attention and be noticed; therefore it is possible to discuss a special news headline style or a special media language. Media language has traditionally been understood and researched as verbal language; however, pictures in newspapers have existed for a long time, at least from the second half of the 19th century. Despite the longevity of pictures, the only type of pictures that were highly estimated for centuries were works of art. Linguists did not research works of art; it was the job of art historians.

In the second half of the 20th century, interdisciplinary research emerged alongside the cognitive turn in various research fields (Sternberg, 2003), and the term "language" was expanded to mean almost any set of specific expression, for example, the language

of music, the language of the cinema or the language of colour. The interdisciplinary approach meant that linguists could expand their area of research, pictures included. The term “multimodal texts” surfaced in the 1990s (Goodman, 1996). The interaction between the verbal and the visual was recognised to be important in human cognition and meaning construction.

The article takes a cognitive stylistic approach, viewing stylistic figures as the main constituents in thinking and regarding everyday language as an important source of research. Media language is the most readily available everyday language which is aimed at the widest mass audience; therefore it provides useful empirical material for research in cognitive stylistics.

The main research question is to determine the dominant stylistic patterns and their role in meaning construction and to explore their political and social context as reflected in the front covers of the magazine *Ir*.

My empirical database includes a full collection of the magazine *Ir* – 320 issues, and a full collection of the magazine *Ir* special issues – 13 in number. Case studies examine a selection of six magazine covers representing topical events in the Latvian political, educational, health, and financial scenes from 2010 to 2016.

The methods which have been used in analysing the empirical material are the following: linguistic analysis when a complex language unit is divided into smaller units (Ахманова, 1966, 43), while non-verbal examples are treated and analysed as thought and language units; and discourse analysis is used when language is studied together with extra-linguistic factors (Schiffrin, Tannen, & Hamilton, [2001] 2010, 1-10), the four stage method of recognition, verification, comprehension and interpretation (Naciscione, 2001, 33-46; 2010, 43-55) and the four looks method when every look is a cognitive operation corresponding to recognition, verification, comprehension and interpretation of a specific verbal and / or visual representation (Veinberga, 2016).

1. CASE STUDIES

The selected visual representations of the magazine covers have been taken from the homepage of the *Ir* magazine <http://www.irlv.lv>. The main artist of the magazine is Krišs Salmanis, and the design concept authors are Armands Leitis and Miķelis Baštiks (AS Cits Medijs, 2016).

The first example is related to the political events of 2010 when the Social Democratic Party *Saskaņa* (Concord) was formed. It was the merger of *Tautas saskaņas partija* (The National Harmony Party) with *Jaunais centrs* (The New Centre) and the Social Democratic Party (“Concord” Social Democratic Party, 2016). The reason for forming a new party, which united the former parties, was to increase the chances of winning the upcoming 2010 election. The politician Jānis Urbanovičs became the leader of the party, and his face can be seen on the cover of the magazine in front of the locomotive (see Fig. 1). The main caption of the magazine cover says: “I will be power”, and the verbal text beneath it states: “Urbanovičs already has got the

Cabinet ready”. At the time it was forecast that the new party would win the election, however, they took second place securing 29 out of 100 seats in *Saeima* (The Latvian Parliament) (CVK, 2016). Inside this issue of the magazine there is an article entitled *Atbraukuši* (They have arrived) on pages 16-21 where the people who would form the Cabinet in case of winning the election are shown.

The picture of Jānis Urbanovičs is put above the image of a locomotive whereas the pictures of other potential Cabinet members are depicted as other train carriages. Stylistic techniques which are used in this visual and verbal representation are verbal metonymy and visual pun (see Table 1). The expression *es būšu vara* (I will be power) has been uttered by the party leader himself. This expression is a metonymy as it is used instead of saying *man būs vara* (I will have power), thus BEING stands for HAVING. A locomotive with the head of Jānis Urbanovičs literally portrays another expression which has often been used in the media referring to him – *viens no Saskaņas motoriem* (one of the motors of the party “Concord”).

Figure 1. I will be power. The third issue of the magazine, April 22-28, 2010.

Table 1. Verbal and visual figurative patterns of Figure 1.

Mode	Expression or representation	Meaning	Figurative pattern
Verbal	I will <u>be</u> power	I will <u>have</u> power	Metonymy
Visual	A locomotive with the head of Jānis Urbanovičs	The leader of the party “Concord”; potential Prime Minister	Pun
Visual	Carriages below the pictures of other potential Cabinet members	Different posts of ministers that the potential Cabinet members would hold	Metaphor

The meaning of the whole representation of the magazine cover is strengthened as the reader becomes aware of the article about the party and perceives the visual and verbal interactions of the faces and their train counterparts. Thus the meaning is constructed via interaction of verbal metonymy, visual pun and visual metaphor.

The next visual representation also features an upcoming election; however, this is an election of a different type: the election of the rector of the University of Latvia. The main verbal text declares: “A match of rectors” and the caption below it reads: “Auziņš against Brikše: in whose power is it – to grow the good reputation of the University?”

(see Fig. 2). There were two candidates for the position of the rector – Mārcis Auziņš and Inta Brikše. The verbal stylistic pattern “A match of rectors” is a metaphor, which together with the visual image of a boxing ring which has the University of Latvia logo on it, thus suggesting that University is a boxing ring for the upcoming rector’s election, triggers a visual conceptual metaphor ELECTION IS SPORTS which is a version of a well-known conceptual metaphor POLITICS IS SPORTS. The source domain of this conceptual metaphor is sports, which is a concrete concept when the candidates are conceptualised in terms of competing sports people.

The target domain is elections – an abstract concept which can be understood in terms of sports as a competition. In the magazine there is an article on pages 10-11 under the title *Fiziķi vai liriski* (Physicists or lyricists) which refers to the education and occupation of both professors: Mārcis Auziņš is a physicist while Inta Brikše is a social scientist. The title of the article is an allusion to Boris Slutsky’s (*Борис Слуцкий*) poem about scientists and poets (1959) which conveys an idea of disregarding poets. It has to be noted that the article and its picture contribute to the overall meaning of the cover image (see Table 2).

Figure 2. A match of rectors. The 59th issue of the magazine, May 19, 2011.

Table 2. Verbal and visual figurative patterns of Figure 2.

Mode	Expression or representation	Meaning	Figurative pattern
Verbal	A match of rectors	Competition for the post of the rector	Metaphor
Visual	The boxing ring	Competition	Metonymy
Visual	The boxing ring with the University of Latvia logo; the pictures of both candidates in the boxing ring	Mārcis Auziņš and Inta Brikše are going to compete for the rector’s position	Conceptual metaphor ELECTION IS SPORTS
Verbal	Physicists or lyricists	Scientists and poets, people who represent sciences and the humanities	Allusion
Visual	Shadows of two elephants preparing for a fight	Two great people preparing for a competition	Metaphor

The meaning of the magazine cover of Figure 2 is constructed via interaction of verbal metaphor which gives rise to a visual conceptual metaphor; and verbal allusion and visual metaphor of the article add to the general idea with a tinge of slight irony, however, irony can be perceived only from the present perspective, as the physicist Mārcis Auziņš (representative of sciences) was elected and the lyricist Inta Brikše (representative of the humanities) lost the election.

The next representation shows a visual image of the former Minister for Health Ingrida Circene (in office 25 October 2011 – 14 July 2014) with a crossbow and an arrow aiming at an unseen target (see Fig. 3). The verbal message conveys the following words: “Circene aims. Health reform: What will it give? Who will be hit?” The media story behind this image is connected with reforms in financing the Latvian health system. The minister was so sure of her ability to hit the jackpot that she had agreed to a symbolic photo session with a crossbow and an arrow. The photographs were not photoshopped. Despite the minister being adamant about her actions she was severely criticised by the public for being too radical and lacking foresight. The minister was aiming at people who evade taxes; however, the socially vulnerable people could be hit instead. The magazine contains an article with the title *Trieciens nodokļu nemaksātājiem* (A blow to tax evaders), pages 16-20.

Stylistically, the front page cover presents a pun: the visual image conveys the literal meaning of *trāpīt* (to hit a target), while the verbal text reveals and extends the figurative meaning, portraying the minister aiming to propose reforms which could harm a large part of society (see Table 3).

Figure 3. *Circene aims. The 126th issue of the magazine, September 6, 2012.*

Table 3. Verbal and visual figurative patterns of Figure 3.

Mode	Expression or representation	Meaning	Figurative pattern
Verbal	Circene aims Who will be hit?	Circene aims at tax evaders Vulnerable (mainly poor) people could be harmed	Pun
Visual	The Minister for Health Ingrida Circene aiming with a crossbow and an arrow	The Minister for Health is deter- mined to reach her goals	Metaphor
Verbal	A blow to tax evaders	Tax evaders will be limited in receiving help	Metaphor

As a result of visual and verbal meaning interaction, the leading stylistic effect in the given magazine cover is that of the pun.

The following example is in a way similar to the previous, as it also presents another former minister who aimed at radical reforms in the system of education. In comparison with Circenes' illustration, this cover design is ironic (see Fig. 4). The name of the minister is Roberts Ķīlis (in office 25 October 2011 – 30 April 2013) and the caption of the magazine cover creates a pun on his surname: *Ķīlis* means a wedge, and *ieķīlējies* means "got wedged in". It can be observed that the unfortunate Minister has literally got stuck in a crack. The smaller caption declares that "Blitzkrieg has failed" and inquires: "How will the higher education reform take place?" In this issue of the magazine, the feature article on pages 16-21 has the same title as on the front cover: *Ieķīlējies*. The reason why the reforms have got stuck lies in the fact that the Minister had ordered a million worth assessment of the higher education study programmes, and upon receiving the result he had planned to cut funding for all low quality programmes. However, as the higher education institutions doubted the results of the assessment on the grounds of faking the data because of corruption, it is now under scrutiny by international auditors. As a result, the drastic financial changes had to be postponed for at least a year. The stylistic effect mostly relies on the word *ķīlis* (see Table 4).

Figure 4. Got wedged in. The 140th issue of the magazine, December 13, 2012.

Table 4. Verbal and visual figurative patterns of Figure 4.

Mode	Expression or representation	Meaning	Figurative pattern
Verbal	Ķīlis	The surname of the Minister for Education	No figuration
Verbal	<i>ķīlis</i>	A wedge	No figuration
Verbal	<i>ieķīlēties</i>	To get wedged in	Metaphor
Visual	The Minister for Education Roberts Ķīlis is stuck in crack	The reforms of the Minister for Education have encountered difficulties and have been delayed	Pun

The metaphorical meaning in the verbal discourse forms a pun together with the visual image in the cover of this magazine.

Another stylistically outstanding case is connected with the transition from the Latvian national currency – the lat to the euro (see Fig. 5). It was very important to inform the society in good time about the changes connected with the euro. The special issue of the magazine was published two years prior the introduction of the euro in Latvia. Moreover, many Latvians felt nostalgic about their national currency which had a similar name to that of their country. It cannot be said that the government was extremely concerned about the sentiments of the people as they kept reiterating that Latvians had agreed to introduce the euro when they agreed to accede to the EU. The whole issue of the magazine is devoted to different aspects of euro introduction. The main text of the front cover is fairly provocative – “The euro: a dream or a nightmare?” Moreover, it has the following text at the top: “What are the prospects for the euro and what should Latvians do?” and lower down: “What do borrowers, spenders and savers have to know?” For the exception of a simple antithesis: a dream versus a nightmare, the verbal text is stylistically neutral, however, the visual image is much more striking. The cover of the magazine presents the symbol of the euro performing a tightrope walking stunt. The symbol of the euro is a metonymy which stands for the currency, at the same time it is a case of personification as the euro symbol has got stylised legs and is tightrope walking, i.e., performing an action characteristic of

Figure 5. Euro: a dream or a nightmare? The third special issue of the magazine, January 25, 2012.

a sentient being. Tightrope walking is a dangerous activity as one may fall to their demise or on the contrary, be victorious upon a successful performance. A shadow of the rope and the euro sign can be seen on the wall, and it might suggest that the event takes place indoors under controlled circumstances, and therefore is not extremely dangerous.

We might also think of a child’s room and shadow theatre, especially of a type where children try to scare each other, hence it could mean that the euro is safe and should not be feared. It may also be concluded that the Latvians are overreacting, and the euro will be introduced despite any protests in a small country which has no special control over global currencies. In this visual representation meaning construction is mainly focused of the visual image of the euro (see Table 5).

Table 5. Verbal and visual figurative patterns of Figure 5.

Mode	Expression or representation	Meaning	Figurative pattern
Verbal	Euro: a dream or a nightmare	Is the euro very good or very bad?	Antithesis
Visual	Euro symbol	The currency	Metonymy
Visual	Euro symbol with legs	The currency is active	Personification
Visual	Euro symbol is tightrope walking	The currency is in an uncertain position and it will either fail or be successful	Personification

In the above visual representation, meaning construction relies on the interaction of the main verbal text and the visual image: if the euro is a dream, it will successfully walk the rope and be beneficial for Latvians; or if it is a nightmare, it will fall down and fail dismally, and the Latvian financial situation will deteriorate.

It seems that Latvian social and political life has been closely related with different former ministers. For instance, one of the former Prime Ministers – Aigars Kalvītis (in office 2 December 2004 – 12 December 2007) is shown in Fig. 6. The main caption of this representation says: “In Kalvītis’ loop” while the smaller caption reads: “A scandal: the Parliament pleases a gas monopolist”. Further on the magazine offers an article entitled *Gāzes smārds Saeimā* (The smell of gas in the Parliament) which is a metaphor

Figure 6. In Kalvītis’ loop. The 300th issue of the magazine, January 21, 2016.

suggesting the corrupt influence of the gas monopoly holders on the Latvian Government. The visual image of the article demonstrates Aigars Kalvītis' picture with no figurative elements. The context of this representation deals with the intention of the Parliament to amend the existing Energy Law which permits a free gas market and limit its freedom. Aigars Kalvītis as the chairperson of the governing board of the company *Latvijas gāze* (Latvian Gas) threatens the Government with legal difficulties. The visual image reveals Aigars Kalvītis in a flaming hoop, whose top is blue, thus it resembles a flame of gas. Furthermore, the loop reminds us of a flaming hoop that animals jump through in circus.

The interaction of different stylistic patterns is fairly complex in this case (see Table 6).

Table 6. Verbal and visual figurative patterns in Figure 6.

Mode	Expression or representation	Meaning	Figurative pattern
Verbal	In Kalvītis' loop	In Aigars Kalvītis' power	Metaphor
Verbal	The odour of gas in the Parliament	The corrupt influence of the gas monopoly holders on the Latvian government	Metaphor
Visual	An orange and blue flaming hoop	Gas power	Metaphor
Visual	Loop è flaming hoop è circus	The loop triggers the concept of a flaming loop which is an element of circus	Chained metonymy
Visual	Aigars Kalvītis in a flaming hoop	Aigars Kalvītis' possesses the power over the Government via gas monopoly	Pun
Visual and verbal	POLITICS IS CIRCUS	The Government has no power over monopolists	Conceptual metaphor

The notion of circus animals suggests that the conceptual metaphor POLITICS IS CIRCUS can be derived as a result of visual and verbal meaning construction.

CONCLUSIONS

It should be admitted that conclusions severely depend on the particular selection of case studies; however, some general patterns can be identified. The dominant stylistic patterns of the magazine *Ir* front covers are metonymy, metaphor and pun; moreover, all the analysed cases present interaction of stylistic patterns that leads to novel figurative meaning construction. In most cases the event depicted on the front cover is viewed in great detail in an analytical article as part of the text of the magazine, and the figurative thought presented on the cover is sustained in the article. The use of stylistic patterns suggests that the depicted events are significant for Latvian readers as they interpret their social and political life which calls for stylistically potent

presentation. Since the magazine was launched during the aftermath of the economic crisis, it has been able not only to survive, but also acquired a considerable readership which proves that their stylistic strategy is well-chosen to reach their purpose.

REFERENCES

1. AS Cits Mediji. *Ir*. Retrieved from <http://www.irlv.lv>.
2. "Concord" Social Democratic Party. Retrieved from <http://www.saskana.info>.
3. Gibbs, R. W., Jr. (2003). Prototypes in dynamic meaning construal. In J. Gavins & G. Steen (Eds.), *Cognitive poetics in practice*, pp. 27-40. London: Routledge.
4. Goodman, S. (1996). Visual English. In S. Goodman & D. Graddol (Eds.), *Redesigning English: New texts, new identities*, pp. 38-72. London and New York: Routledge.
5. Lakoff, G. & Johnson, M. ([1980] 2003). *Metaphors we live by*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
6. Naciscione, A. (2001). *Phraseological units in discourse: Towards applied stylistics*. Riga: Latvian Academy of Culture.
7. Naciscione, A. (2010). *Stylistic use of phraseological units in discourse*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
8. Schiffrin, D., Tannen, D. & Hamilton, H. E. ([2001]. 2010). Introduction. In D. Schiffrin, D. Tannen & H. E. Hamilton (Eds.), *The handbook of discourse analysis*, pp. 1-10. Malden, Oxford and Carlton: Blackwell Publishing.
9. Sternberg, M. (Ed.) (2003). *Poetics today: International journal for theory and analysis of literature and communication. The cognitive turn?: A debate on interdisciplinarity*. Volume 24, issue 2. Durham, NC: Duke University Press.
10. CVK. *Centrālā vēlēšanu komisija – The Central Election Commission of Latvia*. Retrieved from <https://www.cvk.lv/pub/public/29765.html>.
11. Veinberga, E. (2016). Stylistic use of the visual and the verbal: A study of the cover of the magazine "Ir". In S. Polkovņikova (Ed.), *Valoda – 2016. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums XXVI*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saule" (in print).
12. Ахманова, О., С. (1966). *Словарь лингвистических терминов*. Москва: Советская энциклопедия.

SANTRAUKA

METONIMIJOS VAIDMUO VERBALINIAME IR VIZUALINIAME REIĶSMĒS KONSTRAVIME

Elīna Veinberga

Metonimija yra minties modelis ir reikšmės konstruktas (Lakoff and Johnson, [1980] 2003; Gibbs, 2003). Žiniasklaidos turinyje metonimija sutinkama įvairiomis formomis.

Įdomi tyrimo medžiaga pateikiama žurnalų viršeliuose. Skaitlingi stilistiškai žymėtos vartosenos atvejai randami priekiniuose Latvijos analitinio žurnalo „Ir” („Yra”) viršeliuose. Šis žurnalas turi labai kilnų tikslą, kuris nėra įprastas žiniasklaidai – palaikyti tautos integralumą, kalbos laisvę, demokratiją ir prisidėti prie latvių tautos geresnės ateities (AS Cits Medijs, 2016). Tai kokybišką spaudą atstovaujantis žurnalas, kuriame rašantieji demonstruoja tiriamosios žurnalistikos įgūdžius. Metonimija turi esminę reikšmę priekiniuose šio žurnalo viršeliuose. Netgi jei ir ne kiekviename žurnalo numeryje metonimija yra pagrindinė stilistinė priemonė, visgi ji yra daugelyje iš 320 šio žurnalo priekinių viršelių, kurie buvo išspausdinti iki 2016 metų birželio 9 dienos.

KALBA IR KONTEKSTAI. Mokslo darbai. 2016 m. VII (1) tomas. 1 dalis. Lietuvos edukologijos universitetas. Filologijos fakultetas. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2016. – 312 p.

Mokslo darbų rinkinyje kalba nagrinėjama skirtinguose kontekstuose naujais ir tradiciniais aspektais. Autorių tikslas – pažvelgti į kalbą kaip besikeičiančią ir daugiaplanę sistemą, jos ypatumus įvairioje aplinkoje bei skirtingomis sąlygomis. Leidinyje analizuojama daugelis kalbos funkcionavimo ir mokymo aspektų, todėl įvairių kalbos lygmenų dialogas bei sąveika vyksta kiekviename iš leidinyje pateiktų darbų. Svarstomos ne tik teorinės problemos, keliančios diskusijas šiuolaikinėje lingvistikoje, bet ir pristatomos konkrečios išvalgos ir rezultatai, paremti empirine medžiaga. Straipsnių autoriai ir leidinio sudarytojai siekia, kad per įvairių požiūrių ir metodologijų sintezę, peržengiant siauros specializacijos ribas, įvairių sričių mokslininkai susitiktų naujoje transdisciplininėje humanitarinio ir edukologinio supratimo erdvėje.

Leidinyi skirtas mokslininkams, dėstytojams, mokytojams, studentams ir besidomintiems kalba ir jos mokymu.

Redagavo *Natalija Avina, Rasa Matonienė, Gendrik Petkevič, Ernesta Račienė,*

Henrika Sokolovska, Linas Selmistraitis, Daiva Verikaitė-Gaigalienė

Maketavo *Donaldas Petrauskas*

Viršelio autorė *Vaida Mažeikaitė*

SL 605. 39 sp. l. Tir. 30 egz. Užsak. Nr. 016-
Išleido ir spausdino Lietuvos edukologijos universiteto leidykla
T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius
Tel. +370 5 233 3593, el. p. leidykla@leu.lt